

* * * *

הבארוק מ-1590 עד 1700.

תחילתו של סגנון הבארוק (Baroque) באיטליה בסוף המאה ה-15 (1590 לערך), ונמשך עד שלהי המאה ה-17. בארצות כמו גרמניה ואמריקה הלאטינית הגיע סגנון זה לשיאו דווקא במאה ה-18.

המגמה הכללית של הבארוק היא ברוח של רוממות ריגשית ודראמטית, הבאה לידי ביטוי ע"י תנועה (דינמיות) מתח וניגודים, לעתים קוטביים. בתקופת הבארוק, כמו במאנייריזם (מאה 16) וברנסאנס (מאה 15), נמשכת הערצת העולם הקלאסי העתיק, בתוספת של פאר וטקסיות רשמית.

המונח בארוק מקורו כנראה בשפות האיבריות (ספרדית ופורטוגזית) ומתייחס בדרך כלל לתיאור פנינים שצורתם פגומה. המושג, בביקורת האמנות, בעיקר מהמאה ה-18, בא לתאר צורה מוזרה ובלתי סדירה במובנה השלילי; במילים אחרות תיאור דבר שאינו לפי הנורמות והחוקים של העולם הקלאסי העתיק. תפיסה שלילית זו המשיכה עד למחצית המאה ה-19 לפחות.

הגדרת הבארוק, המקובלת היום, נוסחה לראשונה בשנת 1855 ע"י הסטוריון האמנות הנודע יעקב בורקהארדט (Burckhardt) ולאחר מכן ביתר פרוט ע"י תלמידו היינריך וולפלין (Wolfflin) בספרו "רנסאנס ובארוק" משנת 1888. מכאן ואילך ניתן למושג גם מעמד של "סגנון" במובנו החיובי. עם זאת ממשיך המושג "בארוק" להתקיים גם כתאור יצירה או מעשה (בעיקר פוליטי) הנראה כשרירותי, מוגזם, או שופע מדי.

אבל קיימת גם דוגמא אחרת, הפוכה ממנה, המוצאת את בטוייה ביצירתו של הצייר קאראוואג'יו: הדגשת צבעים בוהקים, אור וצל ומעל לכל תיאור דמויות הקדושים כאנשים פשוטים.

את התפתחות הבארוק, כמו כל סגנון באמנות, ניתן לפרש כתולדה של אירועי התקופה, כגון תכתיבי הקונטרה-רפורמציה של הכנסייה הקאתולית. דבר זה ניכר היטב בכל תחומי היצירה, מאדריכלות ועד למוסיקה ומחול. כך למשל, בחזית כנסיית ס' פטר של קארלו מאדרנה

(Maderna) והכיכר שלפניה, שתוכננה ע"י גיאנלורנצו ברניני (Bernini).

בפוליטיקה מייצג הבארוק את התפתחותן של אימפריות ריכוזיות ובמקביל את התחזקותן של מעמד ביניים, שהתעשר ונמשך גם הוא לרכישת יצירות אמנות. שתי מגמות אלה מתבטאות האחת בהקמתן של ארמונות וורסאי וגניו ע"י לואי ה-XIV השנייה, בצמיחתן של הביקוש לתמונות מחיי היום יום - סגנון שהתפתח בהולנד ובמידת מה גם בצרפת ביצירותיהם של האחים לה נן (La Nain) - כמו גם ההתעניינות בתמונות נוף בהן מוצג האדם כאחד ממרכיביו - לאו דווקא החשוב ביותר. בהתייחסות לנוף יש גם משהו מן התגובה לקפאון בבחירת נושאים, ששלט בתחום הציור מזה זמן רב.

הבארוק, שהסתיים במאה ה-18, פינה את מקומו, בצרפת לסגנון חדש וקליל הידוע בשם "רוקוקו".

אמנים מפורסמים מתקופת הבארוק:

ונציה: מכאן יצאו קראוואגיו (1573-1610 Caravaggio) וכן האחים קאראצ'י, תלמידיו של טינטורטו, שישדו אקדמיה לאמנות בעיר מולדתם בולוניה. ביניהם הצייר אניבאלה קאראצ'י (1560-1609 Caracci), שפעל גם ברומא.

רומא: הפסל-ארכיטקט גיאנלורנצו ברניני (1598-1680), והארכיטקטים פייטרו דה קורטונה (1596-1669), ובורומיני (1599-1667 Boromini).

צרפת: הבארוק מתחיל כאן כאשר הוזמן ברניני ע"י לואי XIV לפסל את דיוקנו ולהציע את תוכניתו לשינוי ארמון הלובר. הפסל שבוצע (1655) נחשב לאחד מיצירותיו החשובות של ברניני אבל התוכנית לבניתו מחדש של הלובר נדחתה כלא מתאימה והמלך בחר בהמשך שיפוצים ושינויים ע"י צוות שכלל את האמנים לה וואו (Le Vau) (1612-70), לה בראן (Le Brun) (1619-90) והאדריכל פרו (Perrault) (1613-88) בסגנון יותר קלאסי באופיו; אבל הידוע מכל הוא ארמון וורסאי, שהפך לסימן ההיכר של "הבארוק הצרפתי": תוכנן ע"י לה וואו, הרדואין-מאנסר (Harduin-Mansart) (1646-1708) ומעצב הגנים לה נוטר (Le Notre) (1613-1700). בתחום הציור מקובל לציין את ניקולה פוסן (Poussin) (1594-1665), הנחשב כגדול האמנים הצרפתים בתקופה זו, על אף שעשה את רוב שנותיו ברומא.

בלגיה: הבולט בציירים המזוהים לחלוטין עם סגנון הבארוק היה פטר פאול רובנס (1577-1640 Rubens) ובעיקר סידרת התמונות בה תיאר את חיי מלכת צרפת מרי דה מדיצ'י (היום בלובר). אם כי גם רובנס, בדומה לאמנים רבים בתקופה זו, שהה זמן רב באיטליה. אל רובנס צריך להוסיף את ג'אקוב ג'ורדנס (1593-1678) ואת תלמידו של רובנס, אנטוני ואן דייק (Van Dyck) (1632-1729).

הולנד: רמברנדט (1616-69 Rembrandt) ו-ורמיר (Vermeer) (1632-75) שייכים אמנם לתקופת הבארוק, אבל אמנותם חורגת ברמתה ועומקה מעבר לתחומי תקופה כל שהיא.

אליהם צריך להוסיף את מרבית הציירים שהתמחו בציורי הנוף, כגון ג'קוב רואיזדל (1628-82 Ruisdael).

אנגליה: הבארוק מזוהה עם האדריכלים סר כריסטופר רן (Wren 1632-1723) וסר ג'ון ואנברו (Vanbrugh 1664-1726) וכן עם הצייר הפלמי, תלמידו של רובנס, סר אנטוני ואן דייק, שפעל שנים רבות בשרותו של צ'ארלס I מלך אנגליה.

ספרד: מקובל לזהות את הבארוק **בספרד** עם יצירתו של דייגו ולאסקז (Velazquez), הנחשב לאחד מגדולי הציירים בכל הדורות ואליו יש להוסיף את קבוצת האמנים הבאה (ע"ע):

Herrera, Francesco I	1576-1656
Zurbaran	1598-1664
Ribera	1591-1652
Velazquez	1599-1660
Murillo	1618-1682
Herrera, Francesco II	1622-1685

אוסטריה וגרמניה: גרמניה חרבה במלחמת שלושים השנה ואילו אוסטריה לא השתחררה מאיום הכיבוש העותמאני אלא בסוף המאה ה-17. כתוצאה מכך מסמנת הופעתו של הבארוק בגירסתו המאוחרת, משנת 1700 ואילך, את תחילתה של התרבות. החשוב שבין האדריכלים, פייטר פון ארלך (Fischer von Erlach), פעל באוסטריה ואליו יש להוסיף עוד מספר יוצרים, כגון משפחת אסאם (Asam), צימרמן, נוימן, פופלמן ועוד אדריכלים ואמנים שעבודתם חופפת את תקופת ה"רוקוקו" (ע"ע).

מוסיקה: במאה ה-17 התפתח באיטליה סגנון המדגיש את הקיטוב בצליל ואת קולות הסולו - בעיקר בתחום המוסיקה החילונית. ההתפתחויות הקוליות החדשות כוללות את האופרה, האורטוריה הקנטטה ויצירות לכלי נגינה: סונטה, קונצ'רטו והפתיחה (OVERTURA).

מוסיקאים מפורסמים:

איטליה:

קלאודיו מונטוורדי (1567-1643 Monteverdi)

אלסאנדו סקארלאטי (1660-1725 Scarlatti)

ארכאג'יו קורלי (1653-1713 Corelli)

אנטוניו ויוואלדי (1678-1741 Vivaldi)

גיספה טארטיני (1692-1770 Tartini)

ג'ובאני פרגולזי (1710-1736 Pergolesi)

צרפת:

ז'אן בפיסט לולי (1632-1687 Lully) מלחין איטלקי שפעל

בחצר לואי ה-14 מלך צרפת והמלחין הצרפתי ז'אן פיליפ

ראמו (Rameau) (1683-1764).

גרמניה:

לבארוק המאוחר משתייך יוהן סבסטיאן באך (Bach)

(1685-1750), אחד מגדולי המלחינים בכל הדורות, וג'ורג

פרדריך הנדל (Handel) (1685-1759), שפעל שנים רבות בחצר

המלך האנגלי.

הבארוק - שהסתיים במאה ה-18 - פינה מקומו, בוונה

לסגנון חדש בשם קלאסיקה.

בסדנאות אמנים ב-פארמה ובערים אחרות בצפון איטליה. עם שובם של השלושה לבולוניה יצרו קשר עם מומחה נודע לאנטומיה ויחד פתחו אקדמיה להוראת הציור (1582) שזכתה להצלחה מרובה.

האקדמיה נוהלה במשותף 13 שנים עד שאניבאלה הוזמן לרומא ע"י הקארדינל פארנזה על-מנת שיעטרו את ארמונו (1595). לצורך עבודה זו הכין למעלה מ-1000 סקיצות (Lodovico il Moro, 1597) הצטרף אליו אחיו אגוסטינו, שנשאר כאן שלוש שנים - עת הוזמן ל-פארמה ע"י משפחת פארנזה. כאן עבד על התמונה "אהבה שמימית, ארצית וארסית" - אגוסטינו נפטר בתום יצירה זו (1602) בהיותו בן 45.

אניבאלה המשיך לעבוד בארמון פארנזה עד 1606 ולאחר מכן פרש לנאפולי, שם נפטר בהיותו 49 (1609). על ההערכה אליו כאמן תעיד העובדה שגופתו הוחזרה לרומא ונקברה בנפתאון בסמוך לרפאל.

בינתיים המשיך לודביקו לנהל את האקדמיה בבולוניה למרות שב-1605, בהיותו בן 50, לקה במחלה שגרמה לו זמנית לאיבוד הזכרון ויכולת הדיבור.

לכל אחד משלושת בני משפחת קאראצ'י היה סגנון שונה במקצת. מבחינה אמנותית מקובל לראות את אניבאלה כבעל הכשרון; את אגוסטינו כבעל התפיסה התיאורטית (הכין סידרת תחריטים אנטומים ששימשו את תלמידי האמנות ב-200 השנים הבאות) ואילו לודביקו המבוגר, שפעל כראש האקדמיה והמשפחה - הצטיין ביכולת ביטוי של תחושה דתית, הניכרת כבר בעבודותיו המוקדמות שהגיעו לרמה אקספרסיוניסטית בשנותיו האחרונות.

אמנים נוספים ממשפחת קאראצ'י:

פאולו (1568-1625), **פרנצ'סקינו** (1595-1622), **אנטוניו** (1583?-1618).

השפעתה של האקדמיה קאראצ'י התפשטה הרבה מעבר לגבולות בולוניה הן בזכות תלמידיה המרובים, ביניהם גידו רני (ע"ע), והן בזכות פטר פאול רובנס (ע"ע) שהכיר והתפעל מאניבאלה קאראצ'י ועבודתו בארמון פארנזה ברומא; כמו גם בזכות שיטות ההוראה של משפחת קאראצ'י, שתמכו באימוץ תלמידים/עוזרים של משפחת קאראצ'י שאינם מופיעים בקובץ זה:

Albani, Francesco	1578-1660
Domenichino	1581-1641
Lanfranco, Giovanni	1582-1647
Guercino, IL	1591-1666
Algardi, Alessandro	1595-1654

מאדרנו קארלו **Maderno (Maderna), Carlo**
1556-1629

אדריכל איטלקי, נולד ב-ביסונה, ליד מילאנו. בהיותו בן 32 (1588) הוזמן לרומא על-מנת לסייע לדודו, האדריכל דומניקו פונטאנה (עד 1592). עבודתו החשובה הראשונה, כאדריכל עצמאי, היתה עיצוב חזית של כנסיית ס' סוזאנה (1596-1603). ב-1603, בהיותו בן 47, נתמנה לאדריכל ראשי של כנסיית ס' פטר בואתיקן. כאן שינה את הבנין המרכזי של מיכלאנג'לו - לצורך דרישות הטקס - לאולם מאורך, ע"י תוספת אגף וחזית חדשה; זו הנראית היום

ספרות: סופרים מפורסמים מתקופת הבארוק (במאה ה-17).

ספרד:

מיגואל דה סרוואנטס (1547-1616 Cervantes).

לופה דה וגה

פדרו קאלדרון (1600-1618 Calderon) מחזאי.

צרפת:

פייר קורניי (1606-1684 Corneille) מחזאי.

ז'אן לה פונטיין (1621-1695 la Fontaine) משלים.

מולייר (1622-1673 Moliere) מחזאי.

ז'אן בפטיסט רסין (1639-1699 Racine) מחזאי.

הגות:

הוגים מפורסמים מתקופה הבארוק האנגלי (המאה ה-17): הובס (1588-1679 Hobs). "ליתן": על האמנה החברתית.

האנגלי פראנסיס בייקון (1561-1626 Bacon). מאבות האימפריציזם.

האנגלי ג'ון לוק (11632-1704 Lock): רק החושים מקנים מידע.

הצרפתי רנה ד'קארט (1596-1650 Descartes) ראציונאליזם. האמת מתגלה באמצעות המחשבה/תבונה):

"אני חושב משמשע אני קיים".

הצרפתי בלז פאסקאל (1592-1655 Pascal) שילוב התבונה והאמונה: יש ללב תבונה שאין לתבונה".

היהודי ברוך שפינוזה (1632-1677 Spinoza) מגדולי ההוגים היהודים. מוניזם: אחדות האל והטבע.

מדע:

האיטלקי גלילאו גליליי (1564-1642 Galilei) חוק הנפילה החופשית של גופים.

הגרמני יוהאן קפלר (1571-1630 Kepler). תנועת הכוכבים.

האנגלי איזאק ניוטון (1642-1727 Newton). חוק המשיכה.

הצרפתי בלז פאסקאל (Pascal ר' גם הגות) חוק לחץ הנוזלים.

אמני תקופת הבארוק

משפחת קאראצ'י:

לודביקו	1555-1619	Lodovico
אגוסטינו	1557-1602	Agostino
אניבאלה	1560-1609	Annibale

משפחה של שלושה ציירים מבולוניה. כולם בני משפחת קצבים מעוטת אמצעים. ב-1582 יסדו בבולוניה אקדמיה לציור בסגנון שהיה בו משום חזרה לרנסאנס הקלאסי.

לודביקו למד ציור בבולוניה אצל צייר "אופנתי" בשם פרוספרו פונטאנה. בתום לימודיו ערך ביקור ב-פארמה ובפירנצה. מכאן המשיך לונציה ונרשם לסדנה של טינטורטו. בשלב זה שכנע את שני בני דודיו הצעירים, האחים אגוסטינו (צורף במקצועו) ואניבאלה (חייט במקצועו) לנטוש את עבודתם וללמוד ציור במטרה לפתוח במשותף אקדמיה להוראת הציור. האחים אכן הצטרפו אליו בונציה ולאחר תקופת לימודים המשיכו והשתלמו

בכיר נאבונה ברומא (PAMPHILI 1650) הושלם ע"י קארלו ריינאלדי) ואת התוכנית הראשונית של כנסיית ס' אגונה S.AGNESE IN AGONE (1652) נבנתה בשינויים רבים ע"י פראנצ'סקו ברומיני). גירולמו נפטר ברומא בהיותו בן 85.

ברוס, סלומון דה **Bross, Salomon de**
1571-1626

אדריכל צרפתי. נולד ב-וורנוי (VERNEUIL). בן למשפחת אצילים הוגנוטים. למד אדריכלות אצל דודו (מצד אמו), בפטיסט אנדוראה דו סרסו. עבר לפריז עם משפחתו לאחר מתן שויון זכויות - לרפורמיסטים (פרוטסטנטים) הצרפתיים (אדיקט ננט 1598). מגיל 37 (1608) עבד בשירותה של מלכת צרפת מרי לבית מדיצ'י, אשתו של אנרי IV.

ברוס נחשב לבולט שבין האדריכלים הצרפתיים של תחילת המאה ה-17 בזכות שני חיידושים עיקריים באדריכלות הצרפתית: האחד, עיצוב חזית "חילונית" - שלוש קומות של עמודים קלאסיים בסדר "הנכון": דורי, איוני וקורינתי - בבנין "דתי", כפי שניתן לראות בכנסיית ס' ג'רבה בפריז. החידוש השני (שהוא היפוכו של הראשון): ביטוי תלת מימדי של מסת הבנין, כפי שתיכנן את ארמון לוקסמבורג בפריז - לעומת התפיסה המקובלת לפיה הורכב כל בנין מסידרה של חזיתות דקורטיביות. מבחינה זו אפשר לראות את סולומון דה ברוס כמבשר הסגנון של פרנסואה מאנסאר (ע"ע 1598-1667 Mansart), שהיה תלמידו ועוזרו בעת תכנון ובניית ארמון קולומיה - למרות שמאנסאר לא היה אז אלא נער בן 15.

עבודות:

ארמון קולומיה (1613 COULOMMIERS, נהרס).
ארמון בלראנקור (1614-19 BLERANCOURT, נהרס).
ארמון לוקסמבורג, פריז (1615-24).
חזית כנסיית ס' ג'רבה, פריז (1616) ST. GERVAIS.
אולם הגדול של הפרלמנט של פריז (1618), היום בית המשפט).
בנין הפרלמנט של מחוז בריטני ב-רן (1618) RENNES, בוצע לאחר מותו).
שיקום הריסות הכנסייה הפרוטסטנטית בשארנטון (1623) CHARENTON).

ג'ונס, איניגו **Jones, Inigo**
1573-1652

אדריכל, מעצב וצייר אנגלי. נולד בלונדון. בנו של פועל טקסטיל ואפשר שבילדותו עבד כעוזר לנגר. אין כל מידע נוסף על צעירותו, אבל מאחר והיה באיטליה בהיותו כבן 30 (1603), מניחים שלמד כאן אמנות. בהמשך עשה תקופה קצרה כצייר חצר המלוכה בקופנהגן, דנמרק; מקום בו הכיר כנראה את אחות המלך הדני, שנישאה לימים למלך אנגליה, ג'יימס I. הכרות זו הביאה להזמנה לעיצוב התפאורות לנשף חצר המלוכה בלונדון (1605). לאחר מכן הוזמן להכין עוד עשרות תפאורות לנשפים, מחזות וכי' (כיום מצויים 450 רישומים לתפאורות שהכין עד 1641). בנוסף שימש לעתים כיועץ בנושאי אמנות (רכישת תמונות) ואדריכלות (מצויה תוכנית שהכין בשנת 1608). ב-1610

(עיקר הבניה עד 1614). בשנת 1620 הצטרף למאדרנו בן שפחתו הצעיר (21) פראנצ'סקו ברומיני (ע"ע), שסייע בידו בעת השלמת חזית כנסיית ס' פטר (עד 1627).

מבין יתר עבודותיו החשובות:

ארמון מתיאי די ג'ובה (MATTEI DI GIOVE; 1606-16).
כנסיית סאנטה מאריה דלה ויטוריה, הבנין היחידי שכולו פרי תכנונו (1608-20).

עבודות אחרות שהושלמו ע"י אחרים:

הכנסייה ס' אנדראה דלה ואלה (VALE התחלה 1622. השלמת הבניה ע"י ברומיני. החזית ע"י קארלו ריינאלדי);
ארמון משפחת בארברני (התחלת העבודה 1625. הושלם ע"י ברומיני וברניני).

מאדרנה, שנפטר ברומא בהיותו בן 73, זכור גם בזכות ביצוע כמה מזרקות וכן עבודות הנדסיות כגון הרחבת המבצר ב-פרארה ובניית גשר ב-בורגטו.

כיום מעריכים את מאדרנה כחלוץ סגנון הבארוק האיטלקי (סגנון המאה 17). בדרך כלל סוברים שבעבודתו בכנסיית ס' פטר הצליח לשמר את אופיו המכובד של הבנין, בעיקר בזכות השימוש בעמודי הענק, המאחדים את המרכיבים השונים של החזית; עמודים שמקורם בעיצוב המקורי של מיכלאנג'לו. עם זאת ראוי לזכור שהחזית, כפי שתוכננה ע"י מאדרנה, כללה שני מגדלים שמקורם בתוכניות של אנטוניו סאנגאלו "הצעיר" (ע"ע). אבל אלה לא נבנו בגלל בעיות ביסוס היסודות. נסיון מאוחר יותר של ברניני להרים את המגדלים נכשל אף הוא מאותה סיבה.

ברניני, פייטרו **Bernini, Pietro**
1562-1629

פסל איטלקי, מצליח, שפעל מ-1580 בנאפולי וברומא. אביו של ג'יאנלורנצו ברניני (1598-1680 ע"ע).

ריינאלדי, ג'ירולמו **Rainaldi, Girolamo**
1570-1655

אדריכל איטלקי. נולד באזור לומבארדיה. הגיע בצעירותו לרומא והיה לתלמידם ולעוזרם של דומניקו פונטאנה וג'אקומו דלה פורטה. בהיותו בן 32 (1602) לאחר מות דלה פורטה, בהיותו כבן 32 (1602), מנה לתפקיד "אדריכל העיר רומא". במסגרת תפקיד זה השלים את ארמון "הסנטורים" והארמון "החדש" בכיכר הקפיטול (לפי תוכניות מיכלאנג'לו) וכן את כנסיית ס' סילבסטר ב-קאפראולה, הנחשבת כעבודתו המקורית והחשובה ביותר.

לאחר מכן הוזמן ע"י משפחת פארנזה לפארמה, מקום בו השלים את גג כנסיית ס' אנונציאטה. מכאן המשך ובנה את תקרת כנסיית ס' פטרוניוס ואת כנסיית ס' לוצייה בבולוניה (1623). ס' לוצייה היא מהדוגמאות הבולטות של חיקוי כנסיית "ישו" ברומא (GESO). תכנית מקורית, ע"ע ג'אקומו ויניולה בן בולוניה, השלמת הבנין והחזית ג'אקומו דלה פורטה). כמו כן בנה את מרבית ארמון הדוכסות ב-מדונה (PALAZZO DUCALE 1631-34).
בשנת 1644, בהיותו בן 74, מונה אדריכל ראשי של מדינת האפיפיור. בשלב זה כבר פעל בשיתוף עם בנו, קארלו ריינאלדי (ע"ע), ויחד עמו הכין את תוכנית ארמון פאמפילי

את חייו האמנותיים ניתן לחלק לשלוש תקופות:

תקופה ראשונה (7-1594):

כאשר הגיע לרומא מצא מקום מגורים בחנות קטנה לממכר תמונות בכיכר "קאמפּו מארציו" - אזור דל, אבל הומה אנשים, בתי אוכל, פונדקים וחנויות. בשלוש השנים הראשונות חי בעוני רב ועסק בעבודות שונות לקיומו, בדרך כלל כמסייע לצירים פחותי ערך. בו זמנית הכין כ-40 תמונות ביניהן "נער וסלסלת פרות", "בכחוס חולה" ועוד. בשלב זה פנה לסוחר אמנות, שהציג את העבודות בפני אחד הקארדינלים ברומא. זה התלהב מכשרונו של קאראוואגיו הציע לו תמיכה כספית ואף הזמין אותו לגור בביתו.

התקופה השנייה (1597-1606):

בהיותו עדיין אורחו של הקארדינל, קיבל את הזמנתו הציבורית הראשונה מהקהילה הצרפתית ברומא: שלוש תמונות מחיי ס' מתיו עבור כנסיית ס' לואיג'י דה פרנצ'סקו (ס' לואי הצרפתי. הושלמו בשנת 1602). התמונות הדהימו את הציבור בשילוב ארבעה מרכיבים: האחד, אישי, דהיינו גילו הצעיר ואילו שלושת האחרים אמנותיים: צבעים רוויים לוחטים; דמויות מחיי היום יום - ללא אידאליזציה; הדגשים של אור-צל המבליטים את הפעולה כנגד הרקע הכהה. יש סוברים שאת טכניקת אור-צל של קאראוואגיו יש להעמיד בשורה אחת עם המצאת הפרספקטיבה בתחילת הרנסאנס - על אף שלמעשה ניתן למצוא את ראשיתה, כמו גם את שילוב הצבעים הרוויים והדמויות ללא אידאליזציה, אצל טינטורטו ותלמידיו - אניבאלה ואוגוסטינו קאראצ'י, שפעלו באותן שנים ברומא.

וכך, בטרם מלאו לו 30 שנה, היה קאראוואגיו הצעיר לאמן החשוב ביותר ברומא. הוא זכה במספר עצום של הזמנות עבודה, ולמרות שהתאורים ה"ראליסטיים" עדיין גרמו לזעזוע ולעיתים אף לשערוריה וחלק מתמונותיו נידחו כבלתי מתאימות לתפיסת הכנסייה, המשיכו אוהדיו לרכוש מתמונותיו. כך למשל נרכשה אחת מתמונותיו, שנדחתה ע"י הכנסייה, ע"י משפחת גונזאגה שליטי מאנטובה (1607), בהמלצת יועצם הצעיר (30) לענייני אמנות: הצייר פטר פאול רובנס. אבל עם כל זאת נשאר קאראוואגיו נאמן לעצמו. אדרבא, נראה כאילו תגובתו להצלחה הגבירה את רוח המרדנות, שנוספה לה גם נטיה להתפרצויות זעם אישיות. מהארועים הידועים (בכולם נעצר ושחרר ע"י מעריציו ביניהם שגריר צרפת ברומא): ב-1600 היכה צייר; ב-1601 פצע חייל; ב-1603 שוב היכה צייר אחר; ב-1604 השליך קערת ארטישוקים על מלצר ובאותה שנה נעצר על זריקת אבנים על אנשי משמר; ב-1605 נעצר בגין שימוש בלתי חוקי בנשק; באותה שנה פצע אדם בעת קטטה בה הגן לדבריו, על כבודה של אישה - הפעם נאלץ לברוח לזמן מה מהעיר. עם שובו לרומא ב-1606 הרג אדם בעת ויכוח על תוצאות משחק טניס. קאראוואגיו נמלט שוב מרומא, למרות שהיה בעצמו פצוע, ומצא מקלט אצל משפחת קאראוואגיו (קרובי משפחה של הדוכס קאראוואגיו מונציה - פטרונו של אביו).

התקופה השלישית (10-1606):

קיבל מינוי כמפקח על עבודות הבניה של יורש העצר, אבל לא עשה אלא מעט מאד במסגרת תפקיד זה (יורש העצר נפטר ב-1612).

בשנים 14-1613 ביקר שוב באיטליה והפעם התלווה לפמליית אחד מאצילי החצר. למסע זה לקח איתו את ספר האדריכלות של אנדראה פאלאדיו, שהיה מושא הערצתו. כמו כן פגש את האדריכל וינצנצו סקאמוצי (1614), תלמידו וממשיך דרכו של פאלאדיו. עם שובו לאנגליה מונה למפקח על עבודות הבניה של המלך; תפקיד אותו מילא במשך 28 שנים (1615-1642).

בין עבודותיו:

"בית המלכה" ב-גרניניץ' (1619-21). הושלם (1635) - בנין המעוצב בסגנון הוילות של פאלאדיו.

אולם הנשפים ב-וייטהול בנין הנחשב לפאר יצירתו של אינגו ג'ונס - אבל מאחר והושלמו רק שתי חזיתות יש סברה שהכוונה היתה לשלבו במסגרת בניה רחבה יותר. האולם כולל תקרה שצוירה ע"י פטר פאול רובנס בשנת 1635. (BANQUETING HOUSE WHITEHALL, 1619-22);

בית התפילה של המלכה בכנסיית ס' גיימס (1623-28) - שהוא המיבנה הדתי הראשון בסגנון הרנסאנס באנגליה. כנסיית ס' פאול (1638). נשרפה בשנת 1666 ונבנתה מחדש ע"י כריסטופר רן).

אינגו ג'ונס עיצב גם כמה תוכניות עירוניות בלונדון, כגון קוונט גארדן (COVET GARDEN 1630), ואזור לינקולניס אין פילדז (LINCOLN'S INN FIELDS 1638), מקום בו מצוי עדיין בנין אחד.

עם פרוץ מלחמת האזרחים ב-1642 נאלץ אינגו ג'ונס לברוח מלונדון. לאחר מכן (1645) הוחרם רכושו, שהוחזר לו כעבור שנה.

אינגו ג'ונס נפטר בלונדון בהיותו בן 89.

חשיבותו של אינגו ג'ונס נובעת מהיותו מיסד סגנון האדריכלות הקלאסית האנגלית. סגנון שהמשיך בו תלמידו ג'ון ווב (Webb 1611-72) ולאחריו כריסטופר רן (ע"ע). יש הסוברים שהיה הגורם העיקרי להופעתו של ה"פאלאדיאניזם" החמור בימיו של לורד בורלינגטון במאה ה-18.

קאראוואגיו

1573-1610

צייר איטלקי. נולד בונציה. השם המלא: מיכלאנג'לו מריזי. אביו היה בנאי אומן בשרותו של הדוכס קאראוואגיו. בגיל 11 התיתם מהוריו ונשלח למילאנו, כמתלמד של צייר בשם סימון פטרזאנו (Peterzano), הקרוי, משום מה, "תלמידו של טיציאן", למרות שאין כל זיקה בין עבודותיו של פטרזאנו ואסכולת ונציה).

עם סיום לימודיו בגיל 21 (יש אומרים 19), נסע לרומא - המרכז הבין לאומי, שאמנים הגיעו אליו מכל רחבי אירופה על-מנת לרכוש לעצמם השכלה, מעמד ותהילה.

הדעה הרווחת היא שבדרכו נעצר ב-פארמה, בולוניה, פירנצה ו-אסיסי על-מנת לבחון את יצירותיהם של בני דורו האחים קאראצ'י (Carracci) ושל אמני הדורות הקודמים.

ובבולוניה - שילוב של צבעים רכים ואידיאליזם ברוח רפאל והפסלים ההלניסטים הרבים שהלכו ונתגלו ברומא. עם השנים הלכו ורבו המחקים של אמנותו עד שהפכוהו למין סגנון דתי מתוק ורגשני; תהליך שנמשך עד למחצית המאה ה-19.

Rubens, Peter Paul

רובנס, פטר פאול

1577-1640

צייר פלמי. בנו של יאן רובנס, משפטן וחבר מועצת העיר אנטוורפן. האב, שהצטרף לתנועת הרפורמה הדתית של קאלוין, נאלץ להימלט לצפון גרמניה בעת טבח הרפורמיסטים (1568). כאן שימש כיועץ ושליח דיפלומטי לנסיכה אנה מסאכסוניה - עד שנתגלה שבין השניים נרקמו יחסים אינטימיים (הנסיכה נכנסה להריון). למרות השערוריה זכתה הנסיכה למחילה מבעלה הקאתולי וויליאם "השותק" לבית אוראנג'י-נאסאו. יאן רובנס - האב - קיבל אף הוא חנינה אבל נשלח למעצר בית ביחד עם בני משפחתו, במצודת זיגן-נאסאו בווסטפאליה.

* בית אוראנג'י: משפחת אצילים מאזור באותו שם בדרום צרפת. במאה ה-16 יצרו קשרי נשואים עם משפחת אצילים מאזור נאסאו בצפון גרמניה; מעתה בית אוראנג'י-נאסאו. בני המשפחה המאוחדת התייצבו לימין 5 המחוזות הצפוניים הרפובליקנים של ארצות השפלה (היום הולנד) והנהיגו את צבאות הצפון במלחמתם כנגד השליטים הקאתולים לבית האבסבורג. כתוצאה מכך מונו לראשי מדינת הולנד - תפקיד שעבר בירושה עד לשנת 1815 כאשר הוכר מעמדם כמלכים - עד היום. ראוי לציין במחוזות הצפון (היום בהולנד) שהיו סובלנים בהשקפתם הדתית חיו זה ליד זה רפורמיסטים, קאתולים ואף יהודים ספרד שמצאו כאן מקלט.

פטר פאול רובנס נולד במצודת זיגן וחונך על ידי אביו ביחד עם אחיו ואחיותיו. כעבור זמן הורשתה המשפחה לעבור לקלן וכאן נפטר האב (1587) בהיות פטר פאול בן 10.

אם המשפחה שדבקה באמונתה הקאתולית חזרה עם ארבעת ילדיה לאנטוורפן. פטר פאול ואחיו פיליפ נשלחו לבית ספר לאטיני (קאתולי). בתום שלוש שנות לימודים - בהיותו בן 13 - נשלח רובנס הצעיר לשמש כנער חצר (PAGE) בשרות הדוכסים לבית לאלאינג. המסורת אומרת שצעד זה נעשה בגלל קשיים כספיים הצורך להשיא את אחותו. אלא שתפקיד נער חצר היה זר לנפשו של הנער, אי לכך הורשה - כעבור שנה - להתחיל בלימודי אמנות אצל ציירים מקומיים. כאן רכש את יסודות המקצוע כמו גם הכוונה למגמה "האיטלקית", שרווחה בארצות השפלה. בהיותו בן 21 (1598) נתקבל כחבר בגילדת האמנים. שנתיים לאחר מכן (1600) יצא רובנס בעצמו לאיטליה עם מכתבי המלצה, שזיכוהו במעמד צייר ויועץ צעיר בחצר משפחת גונוזאגה דוכסי מאנטובה - תפקיד שהחזיק בו ב-8 השנים הבאות.

השהות במאנטובה פתחה בפני רובנס את אחד מאוספי האמנות הנדירים ביופיים וחשיבותם: רישומים ותמונות משל פיזאנלו, מאנטניה, קוריג'יו, ליאונרדו, רפאל, ג'וליו רומאנו, טיצ'אן, טינטורטו, ורונה וכך הלאה. כמו כן הועסק כאן, באותה תקופה, אחד מגדולי המלחינים

ב-1607 עבר לנאפולי לתקופת מה. כאן צייר את אחת מתמונותיו האחרונות, "המאדונה עם החרוזים", שהוזמנה ע"י הצייר הפלמי לואי פינסון (Finson); ותמונה שניה, "שלושת מעשי הרחמים" שהוזמנה ע"י אבות הכנסייה. יש הרואים בשתי תמונות אלו התחלה של שינוי בסגנונו אולי בגלל מצבו הנפשי כתוצאה מהחשש לחייו.

בסוף 1607 או תחילת 1608 נסע למלטה. תחילה נתקבל בכבוד רב ע"י חברי "מסדר אבירי מלטה", שהזמינו אצלו מספר תמונות עבור הקתדרלה המקומית. אבל, לאחר שהגיעה מרומא הידיעה על הרצח ואולי גם בגלל מעשה שעשה במלטה, נשללה חברותו במסדר והוא נכלא. קאראוואג'יו הצליח להמלט ובאוקטובר 1608 הגיע ל-סירקוס בסיציליה. כאן צייר תמונה עבור הכנסייה המקומית ולאחר מכן ברח ל-מסינה, מקום בו צייר שתי תמונות ושוב נמלט, הפעם ל-פאלרמו, וגם כאן הספיק לצייר תמונה אחת.

למרות התנאים של אדם נמלט החושש לחייו, כל תמונותיו מתקופה זו מדהימות בעוצמתן, אפילו יחסית לשנים הקודמות לבריתו.

ב-1609 חזר לנאפולי אלא שמזלו הרע רדף אותו ובכניסה לפונדק מקומי הותקף ונדקר. כעבור שנה החלים מפצעיו (1610) ועמד להפליג מנאפולי לרומא, אבל בגלל טעות כלשהי נעצר לחקירה וכאשר שוחרר גילה שהאניה כבר הפליגה עם כל רכשו. לפתע עלה חומו והוא התמוטט על המזח ונפטר כעבור מספר ימים, עוד בטרם מלאו לו 37.

השפעתו העצומה והמהפכנית של קאראוואג'יו על האמנות נובעת מכך שהצליח, בזכות כשרונו ופריצתו הפתאומית לבמת האמנות, להדהים את רומא - מרכז האמנות החשוב ביותר מתחילת המאה ה-16 ועד לסוף המאה ה-18. מסיבה זו מקובל לזהות את קאראוואג'יו - ולא את טינטורטו - כממציאה של טכניקת האור-צל, ביטול הגישה האידיאליסטית והעמדת האדם כמות שהוא במרכז החוויה האמנותית.

Reni, Guido

רני, ג'ידו

1575-1642

צייר איטלקי. נולד בבולוניה (מדינת האפיפיור). כאן למד מגיל 10 אצל הפלמי דניס קאלווארט (Denys Calvaert 1540-1619), ומגיל 19 באקדמייה של משפחת קאראצ'י. לאחר שנתקבל לארגון האמנים, בהיותו בן 21, קיבל מספר הזמנות לציורי מזבח גדולי מימדים, כגון "מדונת מחרוזת התפילה" (בולוניה, ס' לוקה). בהיותו בן 29 התיישב ברומא.

ב-1608 הוזמן ע"י האפיפיור פאולוס V לצייר שתי תקרות ב-וואטיקן: בארמון ה-קווארינאל (1610) וקאפלה של כנסיית ס' מאריה מג'ורה (1610-12). במקביל צייר גם פרסקות בקאפלות שליד כנסיית ס' גרגוריוס (1608-9). עם יצירותיו האחרונות ברומא נמנת עבודתו המפורסמת ביותר "אורורה לפני מרכבת אפולו", על תקרת ה"קאזינו" של ארמון רוסיפיליוסי (1612-14).

לאחר מכן חזר לבולוניה, שם המשיך לעבוד בראש סדנה רבת הצלחה - עד יום מותו בגיל 67.

רני היה אחת הדמויות הבולטות בציור הבארוק ברומא

והמלחמה בין הפרוטסטנטים בצפון והקאטולים בדרום נמשכה עד יום מותו.

בשנת 1622 הוזמן לפריז ע"י המלכה-האם מארי לבית מדיצ'י על-מנת לבצע סידרה של תמונות ענק - אלגוריות מחייה וחיי בעלה אנרי IV (נפטר 1610) - עבור ארמון לוקסמבורג, שבנייתו נסתיימה באותה שנה (תכנון סלומון דה ברוס, ע"ע). רובנס נשאר 6 שבועות לצורך הכנת הסקיצות הדרושות וחזר לאנטוורפן. באותה שנה הוציא לאור ספר על ארמונות גינואה, שהחל בו עוד בהיותו באיטליה. בו זמנית שימש יועץ ל"סגנון הקלאסי" ל-פטר הויסנס (1577-1637, Hoysens) אדריכל הכנסייה הישועית ס' שארל בורמאו באנטוורפן. לאחר מכן עיטר את תקרת אותה כנסייה, אלא שלרוע המזל נהרס הבניין בשרפה שפרצה בו, ב-1718, וכיום לא נותרו אלא סקיצות שמן קטנות, ששימשו את חבר עוזריו.

רובנס חזר לפריז בשנת 1625 ועמו 21 מהתמונות שהוזמנו אצלו - רובן על חיי המלכה ומיעוטן על חיי המלך (הסידרה לא הושלמה מעולם). הפעם היה מסעו כרוך גם במשימה דיפלומטית קשה במיוחד. המטרה היתה לנסות ולשנות את המדיניות החדשה של בן המלכה, לואי XIII ויועצו הקארדינל רישלייה, שנטו להסכם עם אנגליה והמדינות הפרוטסטנטיות בצפון אירופה - הסכם שהעמיד את שטחי שילטונם של בית האבסבורג, כולל ארצות השפלה הקאטוליות, בסכנת פלישה ואולי סיפוח לצרפת או למחוזות השפלה הצפוניים, דהיינו הולנד.

ראוי לציין שמדיניות המלך ויועצו נגדו לחלוטין את זו של מארי לבית מדיצ'י; כתוצאה מכך הודחה ממעמדה במועצת המלך ולאחר מכן גם הוגלתה מצרפת. את 11 שנותיה האחרונות עשתה בקלן שבגרמניה וכאן נפטרה חסרת כל בהיותה בת 69.

מכל מקום, כבר בשנת 1625 נראה היה לרובנס, שאפסו הסיכויים לשנות את מדיניותה של צרפת, אי לכך החל בגישושים ראשונים עם נציגו של מלך אנגליה בפרז - הלורד באקינגהאם. הקארדינל רישלייה חשד מיד בכוונותיו של רובנס, למרות שלכאורה נערכו מגעים אלו במסווה של יעוץ אמנותי והכנת דיוקן של הלורד. בשנת 1628 יצא רובנס למדריד עם תוכניות דיפלומטיות חדשות: הסכם שלום בין ספרד לאנגליה בנוסף להפסקת מעשי האיבה בין מחוזות הצפון והדרום בארצות השפלה. שליחותו במדריד נמשכה 6 חדשים. בתקופה זו הספיק לקבל הזמנות לתמונות רבות ואף להכיר את הצייר הספרדי הצעיר (29) דייגו ולסקז (ע"ע). בשנת 1630, כתוצאה מסכסוך עם הפרלמנט הבריטי, ששרב לאשר כספים לחימוש הצבא - החליט צ'ארלס I לחתום על הסכם שלום לא רק עם צרפת אלא גם עם ספרד. לצורך זה הוזעק רובנס אישית ע"י המלך ללונדון ויש חוקרים הסוברים שרק בזכות תבונתו הדיפלומטית של האמן אכן נחתם החוזה. על פועלו זה זכה רובנס בתואר אצולה. בנוסף הוזמנו אצלו דיוקנות רבים וכן סידרת תמונות לעיטור "אולם הנשפים" (הבנין תוכנן ע"י איניגו ג'ונס, 1612-22, והסידרה הושלמה ונמסרה ב-1634).

עם שובו מלונדון (1630) קיבל רובנס הבטחה שלא יוטלו

האיטלקיים קלאודיו מונטורדי (1567-1643) - בנוסף למשכילים רבים שזכו לחסות הדוכסות. במקביל אפשר שנפגש עם כמה אמנים מבני ארצות השפלה, כגון דניס קאלברט, שפעל בבולוניה (1540-1619, Denys Calvaert) מקום בו עשו את צעדיהם הראשונים כמה מאמני "אסכולת בולוניה" בטרם הצטרפו לאקדמיה קאראצ'י, ביניהם אלבאני דומניקינו ו-גידו רני.

היות וכבר בשנה הראשונה לשהותו באיטליה ביקר רובנס בפירנצה - לרגל נשואיה של מאריה לבית מדיצ'י עם אנרי IV מלך צרפת - ניתן להניח שביקר גם בסדנה של הפסל הפלמי-איטלקי ג'יאמבולוניה.

במסגרת תפקידו כיועץ אמנותי נשלח רובנס לרומא (-1601) 2) וכאן התרשם, בין השאר, מסגנונם של האחים אניבאלה ואוגוסטינו קאראצ'י, שעבדו בעיטור קירות ארמון פארנזה. כעבור שנה, בהיותו בן 26 (1603), הוטלה עליו לראשונה משימה דיפלומטית-אמנותית: העברת העתקי תמונות לדוכס היועץ של מלך ספרד במדריד. מאחר ושתיים מהתמונות נרטבו ונהרסו בגשם בעת המסע - נחפו רובנס והכין העתק חדש של אחת התמונות והוסיף אליה תמונה משל עצמו, "הראקליטוס ודואקריטוס". המחווה נתקבל יפה - למרות חששותיו של הנציג הקבוע של מאנטובה במדריד. יתרה מכך, הדוכס עוד הוסיף והזמין דיוקן של עצמו רכוב על סוס.

בשנת 1605 הורשה רובנס לחזור לרומא על-מנת להצטרף לזמן מה אל אחיו פיליפ, ששימש כמזכירו של קארדינל - בן לאחת המשפחות החשובות באיטליה. בזמן שהותו כאן חיבר פיליפ ספר על חיי החברה בעיר המלווה באיורים של רובנס.

לאחר מכן התלווה למשפחת גונזאגה בעת ביקורם בגינואה (1607-8), מקום בו זכה להצלחה גם כאמן דיוקנות - מעמד חשוב ורווחי ביותר מבחינה כלכלית. בו זמנית פרסם אחיו את ספרם המשותף באנטוורפן (1608). אבל בסוף אותה שנה נקרא, ע"י פיליפ, לחזור בחיפיות לאנטוורפן בגלל מחלתה של האם - שנפטרה בהיותו עדיין בדרך.

נראה שרובנס החליט לא לשוב עוד לאיטליה וכעבור מספר חדשים (1609) נתמנה לצייר החצר ושליח דיפלומטי של המושלים ההאבסבורגים - המשנים למלך ספרד - בארצות השפלה. עם זאת ניתנה לו הרשות לקנות בית באנטוורפן ולא בעיר המלוכה בריסל. בשלב זה, בהיותו בן 31, נשא אישה שאת דיוקנה הנציח ביצירתו המפורסמת "רובנס ואשתו איזבלה בראנט" (1609, מינכן).

בזכות מעמדו המיוחד - דומה לזה של יאן ואן אייק (ע"ע) נתאפשר לו לקבל תלמידים ועוזרים ללא חובת רישום אצל הגילדה, דהיינו ללא הגבלת מספר. עדות על משמעות צעד זה אפשר ללמוד מדבריו של רובנס עצמו המציין שכבר ב-1611 נאלץ לדחות למעלה מ-100 בקשות של צעירים שביקשו להצטרף לסדנתו.

משימתו הדיפלומטית החשובה הראשונה החלה רק בסמוך לשנת 1621, כאשר נשלח צפונה למחוזות הרפובליקנים בהולנד ע"מ לחדש את חוזה השלום שעמד להסתיים (1609-1621). אבל למרות מאמציו נכשל במשימתו

כעבור שנה (1616) ביקר באנטוורפן וב-1617 נשא אישה שניה, שילדה לו 8 ילדים. מעשרת ילדיו 8 היו בנים ומהם 5 היו לציירים, אבל ללא כשרונם של האב.

מראשית דרכו התמחה האלס בציור דיוקנות. עד מהרה התפרסם כרב אמן והיה לאזרח מכובד וחבר בארגונים חשובים בעירו. רוב הדיוקנות מצוירים בחצי או בשלושה רבעי אורך, אך כמה מהם גם באורך שלם ורק למעטים מהם יש רקע של נוף. כמו כן נהג, לפעמים, להקיף את ציור הדמות שלו במסגרת סגלגלה; טכניקה שסייעה להוציא מתחום ההסתכלות כל פרט, שהיה עשוי להסיח את דעתו של הצופה מן הנושא. ברוב התמונות הדמויות מתוארות בחוסר רשמיות ותנועה ערה - המבדילות את אמנותו משאר בני דורו, עד לימיו של רמברנדט (ע"ע). אם בתחילה עדיין הקדיש תשומת לב לפרטים כגון תחרות ורקמה, הרי שלאחר מכן רק רמז עליהם כאילו בחיפזון - טכניקה שחיבבה אותו על האימפרסיוניסטים של המאה ה-19. יצירות הנעורים שלו היו צבעוניות יותר מעבודותיו המאוחרות, שבהן השתמש לעיתים קרובות רק בשחור ואפור, בצירוף קווים מועטים בלבן; טכניקה שנבעה בחלקה מהאופנה הרווחת.

אם לשפוט לפי הדיוקנות, נראה שהיה אדם אופטימי שידע לתת לאנשים שצייר הבעה של עליזות, עליצות ואפילו שובבות וצחוק. מאחר ולא נמצאו אף סקיצה או רישום מעשה ידיו, מניחים שעבד ישירות על הבד וכך תפס את האישיות כאילו במבט ראשון - במשיכות מכחול חופשיות. דבר זה, וכן דרכו להבליט את העיניים וקצות החוטם ע"י בהק מיוחד, עוררו גם הם את התפעלותם של האימפרסיוניסטים במאה ה-19.

בהגיעו לגיל השישים בערך הלך והסתבך מצבו הכלכלי, אולי בגלל שינוי בטעמו של הקהל, שבחר בסגנון מהודר יותר. בתקופה זו צייר את דיוקנו של הפילוסוף הצרפתי המפורסם רנה ד'קארט, שחי זמן רב בהולנד ואף ביקר בהארלם (1649). עם זאת, לא ידוע דבר על מהות היחסים בין השניים. מכל מקום, נראה שסגנונו נהיה מכאן ואילך קודר יותר. ב-1654, בהיותו כבן שבעים, נאלץ למכור את כל רכושו במכירה פומבית וכעבור 8 שנים, כשהיה כבר קרוב לגיל 80, החל לקבל קיצבת סעד מקופת הציבור. לשנים אלו שייכת תמונת המפקחות הקשישות במושב הזקנים, הנראות קפדניות וכאלו קפואות במקומן. תמונות אלו מוכיחות שבזקנתו, כשהיה עני עד כדי תלות בחסדי הציבור, איבד אמנם את הסגנון העליון, אבל לא את יכולתו כאמן. פראנס האלס נפטר בהארלם בהיותו כבן 85.

יצירותיו של האלס נמצאות כיום במוזיאונים רבים באמסטרדם, ברלין, פאריז וכו', אבל האוסף הגדול ביותר הוא במוזיאון "פראנס האלס" בהארלם, שבו נמצאים כעשרה מטובי ציוריו. להאלס נמצאו מחקים מרובים, ביניהם אחיו, בניו ותלמידיו. ציירים נוספים ממשפחת האלס: שני אחיו דירק (-1591 Dirck 1656) ו-ג'וסט (נפטר 1626. Jost) וחמישה מבניו: יאן (פעיל 1653-50), הארמן (נפטר 1669 Harmen), ניקולאס (1628-86), פראנס II (1618-69) (Frans II) וריינייר (1627-72). רובם - למעט יאן שעבודתו דומה לזו של אביו - אמנים בעלי חשיבות מעטה ויש

עליו שלחיות נוספות בגין מחלת פודגרה שלקה בה ואשר גרמה לו סבל רב במסעותיו. בסוף אותה שנה נישא בשנית (אשתו נפטרה (1626) ל-הלנה פורמנט (Forment), נערה בת 16, המופיעה מכאן ואילך בקביעות בציוריו; מהן תמונות ערום שהן מעבודותיו היפות והמרגשות ביותר. למרות שפעילותו האמנותית הלכה והצטמצמה נמשך זרם ההזמנות לתמונות ביניהן סידרה מפורסמת של 120 ציורים מיתולוגיים עבור ארמון הצייד של מלך ספרד (8-1636). מהסידרה שכללה גם רישומים על נייר נותרו רק תמונות השמן).

רובנס נפטר באנטוורפן בהיותו בן 63 (1640).

יחדו של רובנס בעצמה הדראמטית השופעת תנועה וחיוניות: מעין שילוב של אידאליזציה וראליזם בנוסח האיטלקי מחד והפלמי מאידך. היבט נוסף באמנותו הוא הרב גוניות המדהימה של נושאים: דיוקנות, אלגוריות, מיתולוגיה, ציד, ציורי דת, איור ספרים; כמו גם תמונות נוף ועירום שהכין להנאתו (תופעה נדירה באותם ימים).

על-מנת לשמר את רעננות תמונותיו - שהיא המאפיין הסגנוני של יצירתו - נקט בשיטת עבודה מיוחדת. תחילה היה מכין סקיצות בצבעי שמן על בד או רישומים על נייר באמצעות גיר, פחם, דיו וכו'. אלו "תורגמו" ע"י עוזריו הרבים לבדים הגדולים - בסיום העבודה היה עובר במכחולו על פני הבד כולו על-מנת להקנות לו יתר אחידות. שיטה זו איפשרה לו לעתים להכין תמונת דיוקן תוך ימים ספורים, כפי שעשה בעת שהותו באנגליה (יש להניח שהבדים הוכנו מראש שאלמלא כן היתה מהירות זו בלתי אפשרית, באותם ימים, בגין הזמן הנדרש לצבע שמן להתיבש - אלא אם כן גילה כבר אז טכניקה ליבוש צבע השמן).

בין עוזריו ותלמידיו של רובנס נודעו הציירים אנטוני ואן דייק (ע"ע), יעקב ג'ורדנס (ע"ע), פטר ברויגיל II (ע"ע).

לרובנס ותלמידיו היתה השפעה מכרעת על אמנות ארצות השפלה הן בדרום והן בצפון, כגון פראנס האלס, רמברנדט ועוד ולאחר מכן על אמני צרפת, כגון וואטו, בושה ופראונאר ואפילו דלקרוא חיקה את תמונותיו.

אמני הבארוק בשיאו

האלס, פראנס

1585-1666

צייר הולנדי-פלמי, נולד באנטוורפן. בנו של אורג-ממכלן, שעבר עם משפחתו להולנד. כאן השתקע בעיר הארלם בהיות פראנס כבן 6 - ללא ספק לפני 1591 - התאריך בו נולד אחיו דירק, שנהיה גם הוא צייר. המסורת אומרת שפראנס האלס למד אצל צייר-משורר, שיסד אקדמיה לאמנות בהארלם. עם זאת, אין לסגנונו של האלס כל זיקה לשאר אמני העיר בתקופתו. אדרבה, נראה כאילו הוא קרוב יותר לאמן הפלמי יורדנס, הצעיר ממנו בכ-7 שנים (ע"ע). על מעשיו בשנות צעירותו לא ידוע דבר ורק בהיותו כבן 25 (1610) התקבל לגילדת הציירים בהארלם. סמוך למועד זה נשא אישה, שילדה לו שני ילדים ונפטרה ב-1615.

לה מרסייה, ביחד עם פרנסוא מאנסאר (Mansart), 1666-1598) ולואי לה וואו (Vau, 1612-1670), נחשבים כיוצריה של האדריכלות הצרפתית הקלאסית במאה ה-17.

Le Nain, Antoine **לה-נן, אנטואן**
1588-1648

Louis **לואי** 1593-1648

Mathieu **מאתיו** 1607-1677

שלושת האחים נולדו בלאון (LAON) עברו לפאריז בשנת 1630, בהיות הבכור בן 42, השני בן 37 והצעיר בן 23. כאן חיו כרווקים ועבדו ביחד כל ימיהם. במקרים רבים קשה לקבוע מי מהאחים צייר תמונה מסוימת או חלק ממנה. אנטואן נעשה צייר-אמן ב-1629 ומאתיו נתמנה לצייר העיר פאריז וקיבל תואר אצולה (1633). האחים נתקבלו כחברים באקדמיה המלכותית לציור ופיסול מיד לאחר היווסדה (1648), אך אנטואן ולואי מתו באותה שנה, האחד בן 60 והשני בן 55. סגנונם של האחים נתגבש בפאריז, שבה התחברו עם המושבה ההולנדית-פלמית של אמנים שחיו אז ברובע סאן ז'רמן דה פרה. קיימות רק חמש עשרה יצירות חתומות בשם לה נן בלי ציון שם פרטי. בכל זאת נוהגים להבחין בסגנונות האחים על פי גילם וההשפעות שפעלו על כל אחד מהם. אנטואן, הבכור, היה יותר "הולנדי", בדקדקנותו ובטעמו הזעיר בורגני. לואי שהעניק לציוריו תנועה, חום ויתר עוז בצבעים, הושפע מאופן הציור "הפלמי" של ברויגל ויתכן שגם מן האיטלקים קאראוואגיו ומשפחת באסאנו, או מתלמידיהם. יש הסוברים שמאתיו היה מחונן ביותר בכוח ההדגשה. האחים הרבו לצייר תמונות מחיי האיכרים בצורה פיוטית פשוטה ומתונה כגון "משפחת איכרים". תמונותיהם על נושאים דתיים דומות באווירתן לציורים הכפריים, ללא יומרות או רגשות סוערים: "הסעודה האחרונה" (לובר). מבין תמונותיהם המתארות קבוצות אנשים או משפחה, ידועות בעיקר "העגלה" (לובר), "ביקור אצל סבתא" (הארמיטאז', לנינגראד). לאחים לה נן היתה השפעה רבה על הראליסטים הצרפתים ממחצית המאה ה-19 ואילך.

Ribera, Jusepe de **ריברה, חוספה דה**
1588/91-1652

צייר וחרט איטלקי. נולד בספרד. לא ידוע דבר על מעשיו עד שהגיע לאיטליה. יש סוברים שלמד ציור עוד בספרד ועבד או השתלם ב-פארמה וברומא. ריברה היה כנראה בעל מזג סוער והסתבך בחובות; ב-1616 ברח לנאפולי (שבשליטת ספרד), כאן התחתן ופעל עד מותו. הוא נעשה צייר החצר של המשנים למלך ספרד. כל יצירותיו ששרדו צוירו לאחר הגיעו לנאפולי. עם זאת נתקבל ב-1626 כחבר האקדמיה האמנותית ע"ש לוקס, ברומא, וכן נעשה אביר המסדר ע"ש ישו (1631). בראשית דרכו הרבה להשתמש באפקטים עזים של אור-צל, אך עם השנים התרכך סגנונו וצבעיו התבהרו. מרבית תמונותיו הגדולות בוצעו עבור מוסדות דתיים והדגישו את הסבל והעינויים, במקביל לתאור דמויות נשים, זקנים ומתבודדים. תחריטיו הם מהיפים שנוצרו באיטליה

ביניהם שטרם זוהו ועבודותיהם. למרות שתלמידים אלו זכו להצלחה ועבודותיהם מפורסמות, אין הם מהווים "אסכולה" של ממש, לאור השוני הרב - למעט הדיוקנות - שבינם לבין פראנס האלס. העובדה שבמאות ה-18 וה-19 נעשו תחריטים רבים לפי תמונותיו, מעידה על השפעתו המתמשכת - השפעה שהגיעה לשיאה, כאמור, מאז "נתגלה" ע"י האימפרסיוניסטים - במחצית השניה של המאה ה-19.

המשך אמני הבארוק הפלמים ע"ע:

Jordaens, Jacob 1593-1678
Van Dyck, Anthonie 1599-1641
Brouer, Adrian 1606-1638

Cerceau, Jean I, Du **סרסו, ז'אן I, דו**
1585-1649

בנו של באפטיסט ונכדו של ז'אק דו סרסו - בזכותו ירש את תואר הכבוד: "אדריכל המלך". עיקר פרסומו בזכות תכנון ובניית ארמונות מגורים טיפוסיים לתקופת לואי XIII, ביניהם "הוטל דה סוליי" (HOTEL DE SULLY 1624-9); ו-"הוטל ברטונוויר" (HOTEL BRETONVILLIEURS, 1637-43). כמו כן תכנן את "מדרגות הפרסה" בארמון פונטנבלו.

Lemercier, Jacques **להמרסייה, ז'אק**
1585-1654

אדריכל צרפתי. נולד בפונטואז. בן למשפחת רבי-בנאים. למד ברומא (14-1607), כנראה אצל האדריכל רוזאטו רוזאטי (Rosato Rosati). זמן קצר לאחר שובו, בגיל 30, קיבל את עבודתו החשובה הראשונה: השלמת כנסיית האוראטואר, (ORATOIRE, 1616). התחלת הבניה ע"י C. Metezeau). ארמונותיו העירוניים - ובייחוד הרחבת בית ליאנקור (HOTEL LIANCOUR, 1623) בפאריז, זכו בזמנו לחיקויים רבים. מכאן ואילך עבד בשירות לואי ה-13 מלך צרפת וראש שריו הקארדינאל רישלייה, שהפקידו בידיו את המשך פיתוח הלובר, (ארמון המלוכה בפאריז). כאן תכנן את "ביתן השעון" (PAVILLON DE L'HORLOGE) והרחבת "החצר המרובעת" (1624), התחלת הבניה ע"י לסקו COUR CARREE). הקארדינאל רישלייה הטיל עליו גם את תכנונם של "ארמון הקארדינאל" בפאריז, הכולל את התיאטרון הראשון בצרפת - כיום "פאלה רויאל" (PALAIS ROYAL, 1629). לאחר מכן תכנן את הטירה והעיר הקטנה רשלייה (RICHELIEU, INDRELE, 1631-37) (LOIRE). שהיא דוגמה לתכנון ערים פשוט והגיוני; את אוני הסורבון וכנסייתה (1635-42), שהיא הכנסייה הראשונה בצרפת שנבנתה עם כיפה מורמת על תוף (גליל) בהשראת האדריכלות האיטלקית - ובעיקר כנסיית ס' קארלו אי קארטינארי, שתוכננה ע"י רוזאטו רוזאטי, ברומא (S. CARLO AI CATINARI). סגנון דומה ניכר בכיפתה המפוארת של כנסיית ואל דה גראס (VAL DE GRACE), (1646-67). לה מרסייה נפטר בחוסר כל בגיל 69 - שנתיים לאחר התחלת בניית כנסיית ס' רוש בפאריז.

צייר צרפתי. נולד בעיירה קטנה על גדות הסיינה, סמוך לפאריז. בנם של אכרים מעוטי יכולת. אביו שרת תקופה כחייל וכנראה שדאג לכך שהבן יקבל השכלה בסיסית. בגיל 18 החל להתעניין באמנות, כתוצאה מביקורו של צייר בכנסית הכפר. היות ולא ניתן היה ללמוד בעיירת מולדתו עשה דרכו ל-רואן ומשם לפאריז, מקום בו רכש את יסודות המקצוע מאמנים הולנדים.

לאחר זמן הוזמן לעטר את ביתו של אציל מחבל פואטו (Poitou), אבל נמלט כאשר התייחסו אליו כאל משרת. בשלב זה חזר מדוכא וחולה לבית הוריו. כעבור שנה יצא שוב לפאריז. לאחר סדרה של נסיונות מרים והרבה מזל הגיע ב-1624 לרומא, בהיותו כבר בן 30. רק כאן, במרכז האמנותי החשוב ביותר באירופה, זכה, לדבריו, להשכלה נאותה מציבור חובבי האמנות הקלאסית, שגם נהיו לידידיו. אחרי התחלות ברוח סגנון הפוסט רנסאנס של תלמידי רפאל, פנה לכיוון הציור הוונציאני (ורוזה, טיציאן). הצלחתו הציבורית הראשונה היתה ההזמנה של ציור המזבח הגדול, "מות הקדושים של אראסמוס הקדוש" לקתדרלת ס' פטר (הושלם 30/1629; הגלריה, ואטיקאן).

בהיותו בן 36 (1630) - לאחר 6 שנים של חיי רווקות ברומא התחתן עם נערה בת 18, בתם של יצרן ממתקים צרפתי ואם איטלקיה, שטיפלו בו בעת שסבל ממחלה קשה (כנראה עגבת). מכאן ואילך, למרות שכבר נודע שמו כאחד הציירים החשובים, התרחק מחוגי האמנים והחברה וניהל חיי בית מסוגרים.

בשלב זה (1629-33) גיבש סגנון משלו - בניגוד למגמת הבארוק הכללית ששררה בין אמני רומא - שהוביל בהדרגה לכיוון ניאו קלאסי; כולל צבעים קרים ועיצוב קפוא ופיסולי של הדמויות.

הצלחתו כאמן ברומא גרמה ללואי ה-XIII מלך צרפת וליד ימינו, הקארדינאל רישלייה, לנסות ולהחזירו לצרפת. לאחר למעלה משנה של הפצרות ומכתבים, הגיע לפאריז באוקטובר 1640, בלוויית צוות עוזרים - אבל ללא אשתו. דבר זה מוכיח, לדעת כמה חוקרים, שהטיל ספק ביכולתו לתמרן במסגרת חצר המלוכה. ואכן, למרות מעמדו כ"צייר המלך", יצאו הכל מאוכזבים מעבודתו, שלא תאמה את סוג ההזמנות שנתבקש לבצע: הזמנות לשטיחים, עיטור האולם הגדול (GRANDE GALERIE) בלובר, מזבחות לכנסיות ועטיפות ספרים. בסופו של דבר נמלט מפאריז כעבור פחות משנתיים, כשהוא מאוכזב מכשלונו (1642). עם שובו לרומא החלה להתבלט עוד יותר מתמיד התפיסה המאופקת והשכלתנית בדמויות ובנושאים, כולל המעבר לתמונות נוף, שנהיה לעתים עיקר היצירה.

בערוב ימיו נהנה לקבץ סביבו מעריצים בפניהם הרצה את רעיונותיו ועד מהרה החל להצטייר כ"אמן-תיאורטיקן" או "אמן פילוסוף". בו זמנית לא פסק מלהתלונן על מצב בריאותו - בעיקר בחמש השנים האחרונות לחייו - עד שלבסוף פסק מלצייר ולאחר זמן קצר נפטר, בהיותו בן 71. סגנונו הניאו-קלאסי של פוסן שימש מופת לאקדמיזם הצרפתי בדור שאחריו - למרות שלא היה שותף בהקמתו של מוסד זה. השקפותיו על האמנות מצאו את ביטויין בכתביו התאורטיים ובעיקר בתפיסה האומרת: "על

ובספרד בתקופתו. אין ספק שהושפע ביותר מאמנותו של קאראוואג'יו, אבל מאידך היו גם לו תלמידים ורבים חיקו את ההדפסים של יצירותיו. ריברה נפטר בנאפולי בהיותו כבן 61.

לאחר שכמעט ונשכח נתגלה מחדש ע"י הראליסטים הצרפתים במחצית המאה ה-19 ואילך.

המשך אמני הבארוק הספרדי ע"ע:

Zurbaran, Francesco de	1598-1664
Valazquez	1599-1660
Murillo	1618-1682
Herrera II	1622-1685

יורדנס, יעקב

1593-1678

צייר פלמי. נולד באנטוורפן, בהיותו בן 14 (1607) נכנס כשוליה לבית מלאכתו של אדם ואן נורט (Nort), אחד המורים של רובנס). ב-1616 התחתן עם בתו של נורט ושנה לאחר מכן נתקבל כחבר בגילדת האמנים. בניגוד לציירים פלמים אחרים - כולל נורט - לא סייר באיטליה. ביצירותיו המוקדמות ניכרת השפעת הפוסט רנסאנס (מאניריזם) האיטלקי של מורו-חותנו, אבל לאחר מכן הדגיש את סגנון העליצות העממית המחוספסת של ארצות השפלה. בהיותו בן 55 עבר לדת הקאלוויניסטית. עם זאת המשיך לפעול בשרות הכנסיות הקאתוליות של ארצו. ב-1652 הוזמן למחוזות הצפון הפרוטסטנטים (הולנד) וכאן השתתף בעיטור ארמון המלוכה של בית אוראנג' - נאסאו בהאג (תכנון הבניין ע"י יעקב ואן קאמפן. ע"ע). תמונותיו מכסות מגוון נושאים: דתיים ואלגוריים, תמונות הווי (ז'אנר) ודיקנות. מלבד ציורי בד הכין גם דגמים לשטיחי קיר ותחרטים. יורדנס נפטר באנטוורפן בהיותו בן 85.

המשך אמני הבארוק הפלמים ע"ע:

Van Dyck Anthonie	1599-1641
Brouer, Adrian	1606-1638

לה-טור, ז'ורז' דה

1593-1652

צייר צרפתי. נולד בעיירה ויק-סור-סיי בלורן. משנת 1618 פעל כצייר החצר של דוכס לורן בלינוויל. האור-צל ביצירתו היא דוגמא קיצונית של הטכניקה המדגישה את מקור האור (בדרך כלל נר). בניגוד לאמנים אחרים שהשתמשו בטכניקה זו יצר תחושה של שלוה מוחלטת כמו גם נטיה לעריכת הדמויות בצורות גיאומטריות פשוטות במספר מוצמצם ביותר של צבעים. לה טור נשכח לחלוטין עד תחילת המאה ה-20 ונתגלה מחדש בזכות "המודרניות" של סיגנונו. רק לאחר 1915 הצליחו הסטוריון האמנות הגרמני, הרמאן ווס (Voss) ומדענים אחרים לזהות את תמונותיו ולקבוע את סדר יצירתן.

תמונות מפורסמות:

"מרים המגדלית ליד העששית" (לובר);

"אירנה הקדושה מבכה את סבאסטיאן הקדוש" (המוזיאון

הלאומי, ברלין המערבית);

"הרך הנולד" (המוזיאון של רן, צרפת);

"האישה והפרעוש" (מוזיאון נאנסי, צרפת).

המשך אמני הבארוק ההולנדי (ע"ע):

Ruisdael, Salomon van	1600-1670
Rembrandt Van rijn	1606-1669
Ostade, Adriaen van	1610-1685
Ostade, Isaac van	1621-1649
Fabritius, Carel	1622-1654
Fabritius, Barnet	1624-1673
Steen, Jan	1626-1679
Ruisdael, Jacob van	1628-1682
Hooch, Pieter de	1629-1681
Potter, Paul	1629-1654
Vermeer, Jan	1632-1675
Hobbema, Meindert	1638-1709

Cortona, Pietro Berrettini da **קורטונה, פיטרו**
1596-1669

צייר ואדריכל איטלקי. נולד ב-קורטונה בחבל טוסקאנה. למד ברומא מגיל 16 (1612) אצל צייר מפירנצה, אבל הושפע בעיקר מרפאל. סמוך להיותו בן 30 תכנן שתי וילות עבור המרקזי סאקטי (Sacchetti). באמצעות קשריו עם משפחה זו הגיע לחוגי המשכילים וחובבי האמנות, ביניהם משפחת בארברייני.

סגנונו מתגלה כבר ביצירתו הציבורית הראשונה, ציורי הקיר בכנסיית ס' ביביאנה, שהחל בהיותו בן 28 (1624-26), עבור האפיפיור אורבן VIII (לבית בארברייני). יצירה נוספת - "האלגוריה של ההשגחה העליונה וגדולת בית משפחת בארברייני" (1633-39), על תיקרת ארמון בארברייני, משלבת אדריכלות מצויירת (אילוזיוניזם), שדרכה בוקעים כביכול השמים, עם עשרות דמויות המצוירות במבט "מלמטה למעלה" והנראות כמרחפות בחלל. מאחר ולציורים אלה זיקה לפאולו ורונוזה מניחים שכנראה ביקר ב-ונציה ב-1637. בשנים אלו של שיא הצלחתו הוזמן לשמש נשיא גילדת האמנים ע"ש ס' לוקה ברומא (1635). במסגרת זו החל לבנות, על חשבונו, את כנסיית הגילדה ע"ש הקדושים לוקה ומארטינה.

ב-1637 הוזמן ע"י דוכס טוסקנה, פרדיננד II לבית מדיצ'י, על מנת לעטר את קירות חדר המרחץ בארמון פיטי בפירנצה. כאן צייר 2 מתוך "ארבע תקופות שחר האנושות" ושב לרומא להשלים את ציורי ארמון בארברייני. בשנים 1640-47 שהה ברומא ובפירנצה לסירוגין, השלים את ציוריו בארמון פיטי ועיטר בציורים ובתבליטים 4 מתוך 7 תיקרות של אולמות הארמון; אלה מתארים בתמונות אלגוריות את כוכבי הלכת המשפיעים על אופיו של הדוכס והקובעים את דרכו כשליט נאור (התקרה הרביעית, ב"אולם אפולון", הושלמה בידי תלמידו, צירו פרי (Ferri Ciro 1634-1689). בו זמנית עיצב גם כמה מן הפסיפסים בכנסיית ס' פטר בוואתיקאן.

בתקופה זו (1644) דחה הצעה שהגיעה מהקארדינאל מאזארן (יורשו של רישלייה) לבוא לפאריז על מנת לעטר את תקרות ארמון הלובר, שהיה בשלבי שיפוצים. בשנת 1647 - בהיותו כבר בן 51 - חזר לצמיתות לרומא, מקום בו המשיך בביצוע הזמנות לציורי קיר ואדריכלות.

היצירה האמנותית להיות מכוונת אל התבונה ולא אל החושים (מכאן הוויתור על קסמי הצבע כאפקטיים עצמאיים)... על האמן להדגיש את המבנה הראציונלי של הקומפוזיציה, את הקשר שבין הבעת הדמויות ותנועותיהן לבין תוכן היצירה; לתאר בעיקר את פעולותיו ורגשותיו הנאצלים ביותר של האדם".

רעיונות אלו ימשיכו למצוא ביטוי אצל גדולי האמנים הצרפתים, כגון ז'אק לואי דוד, אנגר, דלאקרוא, סזאן ואפילו אצל הקבוצות הפוסט - אימפרסיוניסטים של תחילת המאה ה-20.

Campen, Jacob Van **קאמפן, יעקב ואן**
1595-1657

אדריכל הולנדי. נולד בהארלם. שהה באיטליה (21-1615), מקום בו התרשם מעבודותיהם של פאלאדיו ו-סקאמוצ'י. מאחר וכנראה לא למד בנאות, הסתייע בדרך כלל באנשי מקצוע לפתרון בעיות טכנולוגיות ופיקוח על הבניה.

עבודות עיקריות: ארמון מאוריציס (1633-44), היום מוזיאון) וארמון המלוכה, שניהם בהאג, (1645, HUIS TEN BOSCH). בשיתוף עם פיטר פוסט; בנין עירית אמסטרדם (55-1648), היום מוזיאון ריקס; בנין הכנסייה ס' אנה בהארלם (9-1645).

עבודתו של ואן קאמפן מיצגת, הן בסגנונה הקלאסי והן בהיקפה, את פריחתה התרבותית והכלכלית של הולנד במאה ה-17; מאה שזכתה בצדק לשם "תקופת הזהב". יתירה מכך, להצלחתו של ואן קאמפן לפשר בין הקלאסיקה האיטלקית ובין המציאות הצנועה יחסית של ארצו היתה השפעה מכרעת על אדריכלות צפון אירופה, כולל אנגליה.

Goyen, Jan Josephzoon Van **גויין, יאן ואן**
1596-1656

צייר נוף הולנדי. נולד ולמד ב-ליידן. עשה תקופת השתלמות בהארלם אצל צייר נופים והווי: אזאיאס ואן דר וולדה (Esaias Van Der Velde. 1590'-1630). בגיל 22 חזר והשתקע בעיר מולדתו. ידוע שערך גם ביקור או שניים בצרפת, אולם לא היתה לכך השפעה של ממש על עבודתו.

בהיותו כבן 38 עבר ל-האג (1634). כאן החל להתפתח סגנונו המיוחד: נופים שטוחים, לעתים פנורמות של עיר, אבל בדרך כלל משטחי מים רגועים ושמים רחבים ובהירים - רובם בצבעי מונוכרום עדינים. מאחר ושרדו גם רישומי גיר פרי עבודתו, מניחים שצייר את אלו בחיק הטבע על מנת שישמשו לו דגם לתמונות השמן. במקביל הרבה גם בהכנת הדפסים של יצירותיו.

ראוי לציין שמספר הנושאים שעסק בהם היה מצומצם ביותר. תופעה זו, האופינית לציירים הולנדים, תאמה כנראה לדרישותיהם של לקוחותיו. בנוסף לציור עסק גויין גם במכירות פומביות, הערכת יצירות אמנות וסחר קרקעות, אבל נראה שהפסיד את כל כספו ומת בהאג בחוסר כל בהיותו בן 60.

גויין נחשב לאחד מציירי הנוף החשובים באמנות ההולנדית של המאה ה-17 ויצירותיו מפוזרות כיום באוספים פרטיים ומוזאונים בכל ארצות אירופה וארה"ב.

עבודות עיקריות:

1650 השלמת כנסיית ס' לוקה מארטינה (St. Luca & Sta. Martina).

1656-7 כנסיית סנטה מאריה דלה פאציה ברומא; שילוב מרכיבי היסוד של כנסיית לוקה ומארטינה, בתוספת סטיו עגול, הקושר את הבנין לכיכר הקטנה שלפניה ולדרכים העוברות באגפיה (Sta. Maria Della Pace).

1658-69 חזית כנסיית ס' מאריה ב-ויה לאטה ברומא (Sta. Maria Via Lata).

1664 הצעה לשינוי חזית הלובר בפאריז והצעה לשינוי חזית ארמון פיטי בפירנצה (לא נתקבלה). קורטונה היה בן 68 כאשר הוזמן לתחרות לשינוי חזית הלובר בפאריז, למרות שהצרפתים העדיפו את הצעתו של ברניני - שאף הוזמן לפאריז. אלא שההזמנה לא בוצעה והעבודה נמסרה לצוות צרפתי. בו זמנית נדחתה גם הצעתו לשינוי חזית ארמון פיטי בפירנצה.

חמש שנים לאחר מכן נפטר קורטונה ברומא בהיותו בן 73. קורטונה הוא אחד ממייצגי הבארוק הרומי בשיאו. למרות שעסק הרבה בציור, עיקר כוחו, בסופו של דבר - היה בתחום האדריכלות; תחום בו הגיע למעמד של אחד החשובים בדורו - במקביל לברניני (ע"ע) ובורומיני (ע"ע). מכל מקום, ראוי לציין שבמקרה או במקוון לא צייר בבנינים אותם תכנן.

Zurbaran, Francisco

זורבארן, פראנסיסקו

1598-1664

צייר ספרדי. בן איכרים. נולד בעיר קטנה כ-100 ק"מ צפונית לסביליה, מקום בו החל ללמוד ציור בילדותו. בהיותו בן 16 נשלח להשתלמות לסביליה, אצל צייר מקומי שכל יצירותיו אבדו. כעבור שלוש שנים חזר לאזור עיר מולדתו. בהיותו בן 32 עבר לסביליה לפי הזמנת מועצת העיר. חמש שנים מאוחר יותר (1634) נקרא למדריד, על מנת לסייע בעיטור ארמונו החדש של המלך פיליפ IV במדריד (BUEN RETIRO). כאן עבד בהשגחת הצייר דייגו ולאסקז - גם הוא מסביליה - על סידרה של תמונות מיתולוגיות והסטוריות. בשובו לסביליה כבר בתואר הכבוד "צייר המלך" - למרות שלא הוזמן עדיין לחצר המלוכה. בהמשך עבד, כמעט בלעדית, עבור מימסד הכנסייה, על נושאים דתיים (פרט לכמה דיוקנות, ציורי נוף ודומם). תמונות אלו מצוירות בסגנון חמור ומאופק עד כדי כך שהוא מזוהה לחלוטין עם האוירה הקאתולית - ישועית, ברוח הקונטר - רפורמציה של ספרד. לסגנון זה היתה השפעה רבה במיוחד על האמנות הספרדית בארצות אמריקה הלטינית. בשנות ה-40 החלה לעלות קרנו של מורילו (ע"ע) בסביליה, שהיתה עד כה בשליטתו האמנותית המלאה של זורבארן. תחילה ניסה גם הוא ליצור בסגנון הרגשני והמלודרמטי של מורילו, אבל בסופו של דבר נאלץ לעזוב את סביליה (1658) ולעבור למדריד, כפי הנראה כדי לבקש שם את מחייתו. זורבארן נפטר במדריד בהיותו בן 66.

כמו שאר האמנים הספרדים - אל גרקו, ריברה, הררה, ולאסקז, ועוד - נשכח זורבארן לחלוטין, עד "שנתגלה" מחדש במחצית המאה ה-19 ע"י אמנים כגון: קורבה, מונה, פיקאסו ואחרים.

המשך אמני הבארוק הספרדי ע"ע:

Valazquez 1599-1660
Murillo 1618-1682
Herrera II 1622-1685

Mansart (Mansard), Francois מאנסאר, פרנסוא 1598-1666

אדריכל צרפתי. נולד בפאריז. נכדו של רב-בנאי ובנו של נגר-אמן. אחד מדודיו היה פסל והאחר אדריכל. כאשר נפטר אביו התחנך אצל גיסו, גם הוא פסל ואדריכל. לאחר מכן - בהיותו עדיין נער כבן 15 - עבד כשוליה ועוזר אצל סלומון דה ברוס (Bross. ע"ע). למרות שהתחיל לפעול כאדריכל עצמאי כבר בגיל 20 (1618), כמעט ולא נותר דבר מעבודותיו המוקדמות.

הצלחתו של פרנסואה מאנסאר התחילה לאחר מותו של דה ברוס (1626). היו אלה ימי פריחה כלכלית ופוליטית. לקוחותיו - רובם בורגנים שהתעשרו - שאפו לאדריכלות שתשקף את מעמדם החדש: ארמונות לאזורי הכפר (CHATEAU) ובתי עיר מפוארים (HOTEL). מתוכניותיו של מאנסאר ברור לחלוטין שעושרם ופזרונתם של אנשים אלו לא ידעה גבול.

בשלב זה (1626) סיים את תכנון ארמון באלרווא ליד באיו (BELLROY, BAYEUX). הארמון כולל כמה מאפיינים של התקופה: בניה בלבנים ופינות מאבן (QUIONS), כמו גם מסגרות אבן לחלונות ומעל לכל גג משופע עם חלונות שזכה לימים לשם "גג מאנסאר". על מידת הצלחתו תעיד גם הזמנה שקיבל בגיל 37 (1635-8) להוסיף אגף לארמון המלכים בלואה (BLOIS).

בשנת 1642 הוזמן אצלו "ארמון מזון" (MAISONS) שליד פאריז. היום "מזון-לאפיטי"; בנין זה הוא גם היחיד מבין עבודותיו שנתר ללא שינויים חיצוניים או פנימיים - למרות שהכבישים והבנינים שסביבו מקשים להבין את המראה האצילי שהיה לו בעבר. יצירה זו של מאנסאר זכתה לשבחים מפי כולם - כולל בן המלך, לימים לואי XIV. יתכן שבגלל אופיו הקשה לא ניתן לו להשלים את יצירתו הבאה - מנזר ואל דה גראס - שבניתו החלה ב-1445 ואשר הושלם, בהתאם לתוכנית המקורית, ע"י האדריכל ז'אק ל'מרסיה (Lemercier. ע"ע).

מאנסאר המשיך לעבוד במרץ רב ואף התעשר עד לעליותו של לואי ה-XIV לשלטון (1661), כאשר המערכת החברתית והפוליטית השתנתה מקצה לקצה. בחמש השנים האחרונות לחייו עדיין הוזמן להציג תוכניות לפרויקטים שונים עבור חצר המלוכה, אלא שאלו לא יצאו לפועל. בו זמנית הלך ופחת ציבור העשירים - לקוחותיו בעבר - וכל הבניה התרכזה סביב חצר המלוכה ופרויקטים ממלכתיים, שמטרתם העיקרית היתה לעשות להאדרת "מלך השמש" ולתפארתה של צרפת.

פרנסואה מאנסאר, שנפטר בפאריז בהיותו בן 68, נמנה עם גדולי נציגיו המוקדמים של הסגנון הקלאסי באדריכלות הצרפתית; סגנון שהגיע למלוא התפתחותו בימיו של אחיינו הצעיר הרדואין מאנסאר (ע"ע).

עבודות עיקריות:

1618 ארמון קולומייה COULOMMIER.

1623 ארמון ברני BERNI.

1598-1680

אמן איטלקי. נולד ב-נאפולי. בנו ותלמידו של פייטרו ברניני, איש פירנצה (1562-1629), פסל מצליח מפירנצה אשר עבד משנת 1580 בנאפולי וברומא. בצעירותו גילה ג'יאנלורנצו כמה מאפיינים שיעמדו לו כל חייו: כשרון, חריצות וקסם אישי. אלו חיבבוהו על חוג שוחרי האמנות - ידידיו של האב - כגון משפחת בארבאריני ומשפחת בורגוזה, עליהם נמנה האפיפיור פאול V. לא פלא על כן שכאשר נבחר האפיפיור החדש, אורבן ה-VIII (1623-44) ממשפחת בארבאריני, זכה מיד לתמיכתו; תמיכה שהפכה להצלחה אדירה. בתקופה זו הרחיב את תחום פעולתו ובנוסף לפיסול וציור החל לעסוק גם באדריכלות.

בהיותו בן 25 החל בביצוע יצירתו החשובה הראשונה: אפריון ענק, (בגובה בנין בן 4 קומות, עשוי ברונזה), עבור כנסיית סט' פטר בואתיקאן (1623-33).

לאחר מותו של הארכיטקט קארלו מאדרנה (1629 ע"ע) מונה ברניני, למרות גילו הצעיר יחסית (31), לאחראי להשלמת כנסיית ס' פטר בואתיקאן. בעבודה זו, כמו גם בתכנון האפריון, הסתייע בתלמידו של מאדרנה - האדריכל פראנצסקו בורומיני (ע"ע). כמו כן קיבל הזמנות רבות לבנינים, פסלים, תמונות, אנדרטות קבורה ומזרקות, ביניהן ה"בארצ'יה" (1627-9) (BARCACCIA) בפיאצה די'אספניה ומזרקת "הטריטון" בפיאצה בארבאריני (-1642) (3).

חלק ניכר מהצלחתו של ברניני נובע מיכולתו לארגן משרד עם עוזרים רבים מבלי לאבד את האחידות הסגנונית, כמו גם יכולתו למלא את צרכיה של הכנסייה הקאתולית מתקופה זו - צרכים שהיו בעלי משמעות תעמולתית גלויה במלחמתה ברפורמות הפרוטסטנטיות.

בשנת 1644, בהיותו בן 46, נחל ברניני כשלוך צורב כאשר החל להוסיף שני מגדלי פעמונים בחזית כנסיית ס' פטר: כתוצאה מהמשקל וחולשת היסודות, החל הבנין להסדק והיה הכרח להפסיק את הבניה ולסלק את המגדלים. קשה להבין מה דחף את ברניני לבנות מגדלים אלו, בשעה שידע שגם קודמו, קארלו מאדרנה, נכשל באותה משימה ומאותה סיבה. מכל מקום, לאחר מותו של האפיפיור אורבן VIII ובחירתו של אפיפיור חדש, אינוצנטי X לבית פאנפילי (1644-59) (PANPHILI) השתנה היחס כלפי ברניני והוא נאלץ לעסוק בעיקר בהזמנות עבודה פרטיות.

ב-1648-51 הקים את המזרקה הידועה בשם "ארבעה נהרות" בכיכר נאבונה (הדנובה באירופה, הנילוס באפריקה, הגנגס באסיה והריו דל פלאטה באמריקה). לאחר מכן הוסיף אגף לכנסיית ס' מאריה דלה ויטוריה, הכולל את פסל "האקסטזה של סט' טרזה" בו מתואר חלומה של הקדושה, לפיו נעץ מלאך חף לוחט של אמונה בליבה (1645-52). יחודה של יצירה זו, שהפכה סמל לסגנון הקרוי "בארוק", נובע הן בגין היותה פיסול תלת מימדי ותמונה הנראית חזיתית, והן בגין השילוב המלודרמטי של חושניות ואקסטזה דתית.

עם מותו של אינוצנטי X ובחירתו של האפיפיור אלכסנדר VII (1655-67), לבית צ'יגי (= CHIGI) שוב קיבל הזמנות אדריכליות מהוואתיקאן, ביניהן יצירתו החשובה ביותר - הכיכר שלפני כנסיית ס' פטר שצורתה כשתי זרועות החובקות את קהל המאמינים ובמרכזה אובליסק שהוצב

חזית כנסיית פוייאן, (FEUILLANTS), פאריז. דומה לחזית כנסיית ס' ז'רבה של דלורס, עד 1630.

1626 ארמון בלרוא, באיו BALLEROY, BAYEUX.

1630 ארמון בותייה, פאריז BOUTHILLIER.

1632 מנזר ויזיטאסיון פאריז. עיבוד מחדש של בית התפילה בארמון אנה של ד'לורס VISITATION, עד 1634.

1635 ארמון לה ורייר, פאריז. ידוע בזכות המדרגות הפנימיות VRILLIERE.

אגף בארמון המלך ב-בלואה BLOIS.

1640 תוספת אגף כנסיית ס' מארי, פאריז.

1642 ארמון מזון-לאפיט MAISON-LA FAYETTE, עד 1646.

1645 כנסיית ואל דה גראס, פאריז. הושלמה ע"י למרסיה VAL DE GRACE.

1649 ארמון נוור, פאריז NEVERS.

1655 ארמון קארנאבאלה CARNAVALET פאריז, עד 1661.

Longhena, Baldassare

לונגנה, באלדאסארה

1598-1682

אדריכל איטלקי. נולד בונציה. תלמידו של וינצ'נצו סקאמוצי (ע"ע). לאחר מות סקאמוצי הופקד על השלמת בנין ה"פרוקוראטורי נואובה" בככר סאן מארקו.

עבודותיו הרבות כוללות מצבות קבורה, מזבחות פיסוליים ובעיקר בנינים כנסייתיים וחילוניים.

עבודות עיקריות:

1624 הקתדרלה ב-צ'יוגיה CHIOGGIA, עד 1647.

1631 כנסיית ס' מאריה דלה סאלוטה, ונציה, עד 1687.

1643 המדרגות הכפולות במנזר סאן ג'ורג'ו מאג'ורה, ונציה. אב טיפוס לאדריכלי המאות הבאות.

1652 ארמון פזארו, ונציה, הושלם ב-1710 היום מוזיאון קורר, CORRER.

1655 בית הכנסת ה"ספרדי" בגטו של ונציה.

1656 כנסיית ס' מאריה דלה סקאלצי, ונציה SCALZI.

החזית ע"י ג'וזפה סארדי, עד 1680.

1656 בתי הכלא ב-ויצנצה, עד 1663.

1667 קומות הראשונות של ארמון רצוניקו REZZONICO. הושלם 1765 ע"י מאסארי.

1667 וילה רצוניקו ב-אסאנו.

1670 חזית בית הסעד, מנזר הקדושים ג'ורג'ו ו-פאולו, עד 1678.

לונגנה נפטר בונציה בהיותו בן 84.

מבין כל עבודותיו היותר מפורסמות - כנסיית ס' מאריה דלה סאלוטה הממוקמת בצורה דראמטית על אחד האיים בכניסה ל"תעלה הגדולה", שהוזמנה כדי למלא נדר של אבות הרפובליקה בעת מגפה שפרצה בשנת 1630. לונגנה עיצב כנסייה אוקטוגונית (שמונה צלעות) שבראשה כיפה גדולה על תוף (גליל) עם זר תמוכות כפולות שצורתן כשבלול בסגנון ה"איוני". העמודים המחזיקים את הכיפה המרכזית, השילוב הצורני והמיקום המיוחד של הבנין נחשבים ליסודות הסגנון הציורי - (סנוגרופי) באדריכלות ובינוי ערים.

- 1648 "מזרקת ארבעת הנהרות" (פיאצה נאבונה).
 1654 "קונסטאנטינוס" (סקאלה רגיה, כנסית ס' פטר),
 עד 1670.
 1665 "לואי XIV" (ורסאי, צרפת).
 1667 "מלאכים" (כנסית ס' אנדראה דל פראטה =
 FRATTE).
 1668 "גבריאל פונסקה" כנסית ס' לורנצו ב-לוציינה,
 (Fonesca), עד 1675.
 1671 קבר אלכסנדר VII (ס' פטר), עד 1678.
 1674 "לודוביקה אלברטוני" כנסית ס' פרנציסקו.

אדריכלות:

- 1623-33 האפריון כנסיית ס' פטר, רומא.
 1656-67 סטו העמודים סביב כיכר ס' פטר.
 1658-70 כנסית ס' אנדראה אל קירינאלה רומא.
 1663-66 סקאלה רגיה כנסיית ס' פטר, רומא. (SCALA
 REGIA).
 1664-65 ארמון הלובר, פאריז (לא בוצע).

Borromini, Francesco

בורומיני, פרנציסקו

1599-1667

אדריכל איטלקי. יליד ביסונה שבחבל לומברדיה. שמו המקורי פרנציסקו קאסטלי. נשלח ע"י אביו למילנו ללמוד את מקצוע הבניה. לאחר כמה שנים (1620), בהיותו בן 21, עבר לרומא - יש אומרים נמלט עם סכום כסף שנמסר לידיו ושהיה מיועד לאביו - והצטרף למשרדו של קרוב משפחה, קארלו מאדרנו (Maderno) - אדריכל כנסית ס' פטר. עד מהרה זכה לאמונו המלא של מאדרנו ששיתף אותו בעבודות שונות, כגון עיצוב החזיתות של מספר כנסיות, ביניהן ס' אנדראה דלה ואלה (VALLE) - מקום בו עיצב ובנה בעצמו את הפנס שמעל לכיפה.

כמו כן מונה ע"י מאדרנו כאדריכל-אחראי על בניית ארמון משפחת בארברייני. ב-1627, בהיותו בן 28, שינה את שמו מסיבה בלתי ידועה, מקסטלו לבורומיני. כעבור שנתיים (1629), בתום תשע שנים של עבודה משותפת, נפטר מאדרנו ובמקומו נתמנה הפסל גיאנלורנצו ברניני (ע"ע) כאדריכל ראשי של כנסית ס' פטר וארמון בארברייני - בעוד שבורומיני נשאר בתפקידו כאחראי על ביצוע העבודות.

כעבור שנתיים (1631), כאשר נמסר תכנון ארמון בארברייני לידי הצייר פייטרו דה קורטונה (ע"ע), החליט בורומיני לנטוש פרויקט זה. לאחר מכן המשיך לעבוד עם ברניני על עיצוב ובניית האפריון הגדול בכנסית ס' פטר בואתיקאן - למרות שהרגיש מקופח ע"י ברניני, שהבטיח לו הבטחות שונות שכנראה לא התכוון כלל לקיימן. על חשיבות תרומתו של בורומיני מעידים הסכומים הגבוהים שקיבל מברניני בשנים 3-1631. מכל מקום בשנת 1632, שנה לפני שהושלם "האפריון", מונה בורומיני למשרת אדריכל האוני, בהמלצת ברניני עצמו והקארדינאל בארברייני; מעמד שאיפשר לו לנסות ולקבל עבודות כאדריכל עצמאי. אבל רק כעבור חמש שנים (1638), כשהיה בן 39 (18 שנה לאחר הגיעו לרומא) זכה בורומיני בהזמנה ראשונה: בנין הכנסיה והמנזר ס' קרלו אלה קוואטרו פונטנה (S.CARLO ALLE QUATTRO FONTANE); מבנה קטן, שכל כולו

ע"י דמניקו פונטאנה (ע"ע). הקשר בין הכיכר והכנסיה נוצר ע"י שלוחה בצורת טרפזיה שצידה הצר לצד הכיכר. היות וצורה זו הפוכה לקוי הפרספקטיבה, נוצרת אשליית התקצרות המקרבת את חזית הכנסיה אל הכיכר (1656-67), או להיפך, מרחיקה את העומדים בכיכר מעיני הניצבים על מדרגות הכנסיה.

ממול לכנסיה השאיר ברניני פתח שנועד לאזן ולהיות משקל נגד לחזית הכנסיה (בשנות 1930' פתח מוסוליני שדרה רחבה אל פתח זה וכתוצאה מכך הופר האיזון והכיכר כאילו "נשפכת" החוצה אל השדרה).

במקביל תכנן את כנסית ס' אנדראה אל קירינאלה (1658-70) ולבסוף תכנן את המדרגות המובילות מכנסית ס' פטר לאגפים שונים בארמון הוואתיקאן (SCALA REGIA - 1663-66). גם כאן עשה שימוש בצורת הטרפזיה, אלא שהפעם המבט העיקרי מלמטה למעלה, הוא מהצד הרחב אל הצד הצר, כך שנוצרת אשליית מרחק הגדול מהמציאות. בנוסף האריך את המעבר כלפי מטה - כנראה במטרה ליצור תחושת איזון, למרות שבקצה התחתון אין אלא דלת צדדית קטנה וחסרת חשיבות.

בשנת 1665, בהיותו כבן 67, הוזמן ברניני לצרפת ע"י המלך לואי ה-14, על מנת לעצב מחדש את ארמון הלובר. בשלב זה היה ברניני כה מפורסם עד שקהל גדול התאסף לראותו בעברו דרך הערים במסעו מרומא לפריס. בצרפת נהג ברניני בזלזול ביחסו ליצירות אדריכלות ואמנותיות מקומיות. בין הערותיו המפורסמות אמר, שערכה של תמונה אחת של הצייר האיטלקי גידו רני (Reni) שווה יותר מכל העיר פאריז, ועוד הערות בוטות. בתגובה ליחס הזלזול נדחתה הצעתו להרוס את הלובר ולבנותו מחדש לפי תכניותיו הוא. במקומו נבחר צוות בניה לארמון, שכלל את הצייר לה ברן (Le Brun) והאדריכלים לה וואו (Le Vaux) ו-פרו (Perrault). ממסעו זה, שארך כחצי שנה, לא נותר אלא פסל דיוקן של המלך לואי XIV - שהיתה לו השפעה רבה על סגנון הצגת דיוקנם של מלכים בדורות הבאים.

ברניני המשיך ויצר עד יומו האחרון (נפטר בגיל 81) והיה לא רק האמן של שמונה אפיפיורים, אלא הדמות המרכזית של סגנון הבארוק הרומאי. כמו כן היה מאחרוני היוצרים שעסקו בו זמנית בתחומים שונים: ציור, פיסול, כתיבת מחזות, עיצוב תפאורות לבמה ואדריכלות.

- עבודות פיסול: (כל העבודות ברומא אלא אם צויין אחרת).
 1619 "אניאס, אנכיסט ו-אסכאניוס בורחים מטרויה" (גלריה בורגזה).
 1620 "נפטון וטרטון" (מוזיאון ויקטוריה ואלברט, לונדון).
 1622 "אפולו ודפנה" (גלריה בורגזה).
 1623 "דוד" (גלריה בורגזה).
 1624 "ס' ביביאנה" (כנסית ס' ביביאנה).
 1629 "ס' לונגיניוס" (כנסית ס' פטר), עד 1638.
 1628 קבר אורבן VII (כנסית ס' פטר), עד 1647.
 1632 "קארדינאל סקיפונה בורגזה" (גלריה בורגזה).
 1645 "האקסטזה של ס' תרזה" (קאפלה קורנארו כנסית ס' מאריה דלה ויטוריה), עד 1652.

- 1645 אגף ארמון פמאפילי (PAMPHILI), עד 1650.
 1646 קוליגיו די פרופגנדה פידה, עד 1667 (COLLEGIO DI PROPAGANDA FIDE).
 1647 שיקום כנסית ס' ג'ובאני לאטרנו, (S. GIOVANNI IN LATERANO), עד 1650.
 1652 כנסית ס' אגנזה (S. AGNESSE IN AGONE).
 1653 חזית כנסית ס' אנדראה דלה פראטה (FRATTE), עד 1665.
 1659 הספריה בכנסית ס' איבו, עד 1661.

Velazquez Diego

ולאסקו, דייגו

1599-1660

צייר ספרדי, נולד בסביליה. שמו המלא: דייגו רודריגו דה סילוה ולאסקו. יש אומרים שבילדותו למד זמן קצר אצל פרנססקו הררה האב (1576-1656). מכל מקום, בגיל 11 החל ללמוד אצל צייר מקומי - פרנססקו פאצ'יקו - שאת בתו נשא לאשה בגיל 19. חותנו לעתיד לא היה אמן דגול, אך אין ספק לגבי תרומתו בתחום העיוני וכן בטכניקת הציור מהטבע. כבר בגיל 18 (1617) היה ולאסקו לאמן עצמאי.

בשנות פעולתו הראשונות צייר בעיקר תמונות דומם ומראות של בני דלת העם בשעת אכילה ושתייה, שבהן ניכרת השפעתו של קאראוואגיו הן בראליזם הנאטוראליסטי והן בשימוש בטכניקת האור-צל; כמו כן פיתח את נושא "תמונות המטבח" או "תמונות חנות", המשלבות באנושיות פשוטה דמויות וטבע דומם, שהפכו פופולאריות מאד בספרד. ב-1623, בהיותו בן 24, הוזמן למדריד, הוצג לפני המלך פיליפ IV ונעשה לצייר החצר. מכאן ואילך צייר את בני בית המלוכה, שרים, ליצנים ואף את ננסי החצר, שאת כיעורם הביע באופן ריאליסטי ביותר, אך ללא הנמכת דמויות האנושיות. כאן גם יכול היה לראות את האוסף המלכותי הספרדי שכלל כבר אז ממיטב אמני העולם, כולל יצירות של טיצ'אן. כעבור 3 שנים (1628) נגש והושפע מ-רובנס שהגיע לספרד בשליחות דיפלומאטית; השפעתו ניכרת בסידרה של תמונות גדולות של ולאסקו, המעלות דמויות של איכרים מגושמים, כגון "השתיינים" (Los Borrachos, 1628-9).

לאחר ביקור ברומא (1629-31) התרחק מאד מסגנונו הריאליסטי המוקדם ואף הוסיף לתמונותיו דמויות עירום כגון "סדנת וולקאנוס" (1630) ודיוקנות הילדים הקטנים, בני האצילים, כגון הציור "הנסיך באלטאסאר קארלוס וננסו" - שבו הבליט את הניגוד בין הנסיך הקטן והננס הקשיש. באותו זמן נוצרו שתי תמונות גדולות: "כניעתה של העיר ברדה" (1634-5), תמונתו היחידה על נושא הסטורי, המצטיינת בקומפוזיציה, בהבעת פניהם האנושית של המצביאים (באמצע התמונה) ובניגוד הסמלי שבין החניתות הזקופות שבידי הספרדים המנצחים (מימין) וכלי הנשק המונמכים שבידי ההולנדים המנוצחים (משמאל); "הדוכס אוליווארס רכוב על סוס" (1634-5) - מן הדגולות שבתמונות הפרשים של הבארוק; ו-"הגבירה ובידה מניפה" (1635-40) - מן הנאים והעדינים שבדיוקנות שצויר.

בשנות ה-40 פעל ולאסקו כמפקח על בניית ארמונות; באותן השנים השלים את אחת מיצירותיו המועטות על

בגודל אחד העמודים הראשיים של כנסיית סט' פטר - אבל בזכותו הפך בורומיני לדמות מרכזית ושנויה במחלוקת ברומא וברחבי אירופה עוד בטרם הושלם הבנין (1641).

בורומיני שילב בכנסייה שלושה אלמנטים שונים זה על גבי זה: החלק התחתון עשוי כקיר מתפתל, מעליו איזור ביניים בצורת צלב יווני ולבסוף כיפה שצורתה סגלגלה (Oval) - צורה חדשנית לאותם ימים. התוצאה של שילוב צורני זה יצר אפקט חדש ומדהים שעיקרו תחושת דינמיות החלל הפנימי. כל זאת כמעט ללא הקישוטיות המהממת והשימוש בסוגי שיש יקרים, שהיו מקובלים באותם ימים. במילים אחרות - לא העתק שיגרתי אופנתי עם הדגשים דקורטיביים, אלא אדריכלות חדשה ונועזת. חדשנות זו גרמה לברניני לצאת כנגד בורומיני בהאשמה שאינו מקבל את התכתיב המקובל באותם ימים - שיש לבסס את הבנין על פרופורציות גוף האדם, שהוא צלם אלוהים ולכן קרוב ביותר לשלמות. בורומיני דחה את הטענה בדבר אי התייחסות לגוף האדם ואף הטיח האשמה נגדית - ציטטה של מיכלאנג'לו, שאמר שמי שמעתיק מאחרים אינו יכול להתפתח ולהתקדם. אבל בסופו של דבר גרמו דבריו של ברניני - אהוב החברה הרומאית - לנוק גדול והקשיים שנערמו בפני בורומיני הלכו וגדלו עם הזמן, הן מפני שהתמיד בדרכו החדשנית, דוגמת הכנסייה ס' איבו דלה סאפיניצה (S.IVO DELLA SAPIENZA 1642-61), והן בגלל אופיו המסתגר ונטיתי להתבודד - בנוסף לקפדנותו כאדריכל, כפי שמעיד המקרה שבו היכה למרות את אחד הפועלים, בו חשד שקלקל דבר בבנין.

בתחילת שנות ה-60 לחייו נפטרו לפתע תלמידו היחיד פרנצסקו ריגי (Righi) והכומר וירגיליו ספאדה, שהיה תומכו העיקרי. בו זמנית נמסרו עבודות שהיו לו לאחרים, או שהעבודה נפסקה כליל; ולפחות במקרה אחד הרגיש שבנין שלו הושחת ע"י תוספות.

בורומיני לקה במרה שחורה, עזב את רומא ויצא לסייר באזור מולדתו בלומבארדיה. עם שובו לרומא הסתגר בביתו במשך שבועות מבלי לצאת ובאחד הימים לקה בהתקפת זעם ושרף את כל שרטוטיו. הרופא, שהוזעק לביתו, יעץ לו לחדול מכל עבודה בתקווה שינוח ויתאושש, אך בליל קיץ חם התעורר שוב בהתקפת זעם ונפל על חרבו. בטרם נפטר עוד הספיק להתעורר, התוודה בפני כומר וכתב צוואה. לפי בקשתו נקבר ללא מצבה ליד האדריכל קארלו מאדרנו.

בורומיני, שהיה בן 68 במותו, כמעט ונשכח במשך השנים עד שיצירתו נתגלתה מחדש במאה ה-20.

עבודות:

- 1622 כנסית ס' אנדראה דלה ואלה (VALLE), עם מאדרנה.
 1629 ארמון בארברניני, (BARBERINI) עם מאדרנה וברניני, עד 1631.
 1631 כנסית ס' פטר, עם ברניני, עד 1633.
 1637 אגף בכנסית ס' פיליפ נרי (NERI).
 1638 כנסית ס' קארלו אלה קואטרו פונטאנה. (QUATTRO FONTANE), עד 1641.
 1642 כנסית ס' איבו (S.IVO DELLA SAPIENZA), עד 1661.

נושאים דתיים, "הכתרתה של הבתולה מריה" (1641-42). בשנים 1649-50 שוב ביקר באיטליה - על מנת לרכוש תמונות ועתיקות לבית המלך. כאן צייר את דיוקנו של האפיפיור אינוצנטוס ואת "גני בית מדיציי" (1650), ובהשפעת תמונות העירום של הרנסנס - את "ונוס לפני הראי" (1651), אולי עירום האישה הראשון ומהנדירים בציור הספרדי. בביקור זה פגש אמנים רבים, ביניהם ניקולה פוסן וג'יאנלורנצו ברניני.

בין ציורי החצר משנות ה-50 לחייו בולטת תמונתו המפורסמת "נערות החצר" (Las Meninas, 1656), שבה מתואר האמן עצמו כשהוא מצייר את הנסיכה מרגריטה, שתיים מגבירותיה, שני ננסים ושאר בני לווייתה, בעוד שהמלך והמלכה נראים ברקע בראי. המסורת מספרת שבזכות תמונה זו צייר המלך על הבגד של ולאסקז את אות הכבוד הגבוה ביותר בממלכה - המופיע בתמונה. תמונת פנים גדולה ורבת דמויות נוספת היא "אורגות הטפטין" (1657) המתקשרת בין יצירתו המאוחרת עם התמונות הראליסטיות של נעוריו. ולאסקז נפטר במדריד בהיותו בן 61.

ידוע שתהליך עבודתו של ולאסקז היה איטי ביותר ומשימות חצר רבות האטו עוד יותר את קצב עבודתו. אלו, בנוסף לכך שנפטר בגיל צעיר, מסבירים את העובדה שלא יצר אלא 150 תמונות. ל-ולאסקז היו תלמידים מעטים ולאחר מותו לא נמצאו לו ממשיכים והוא נשכח כמעט לחלוטין.

יצירתו מקיפה נושאים רבים ושונים: דיוקנות, מראות הווי, מראות דומם, נוף ונושאים דתיים ומיתולוגיים. לכולם הוא ניגש באותה מידה של הערכה ורצינות: ננסים בעלי מום ואיכרים גסים, ילדים נחמדים ונסיכים מעודנים. הוא מתאר את הכיעור והמצואות כמו שהם, בלי לפגוע בטעם הטוב ובלי להוציא מתחת ידו קאריקאטורות; דבר שחיבב אותו על הראליסטים של המאה ה-19, כמו גם טכניקת הציור הספונטנית בכתמי צבע מרומזים שהיתה לאידיאל של האימפרסיוניסטים. כך - לאחר שנים של שכחה - שוב "נתגלה" כאחד מגדולי האמנים.

המשך אמני הבארוק הספרדי ע"ע:

Murillo	1618-1682
Herrera II	1622-1685

ואן-דייק, אנטוני 1599-1641

צייר פלמי. נולד באנטוורפן. השביעי מ-12 בניו של סוחר משי אמיד. למד אמנות מילדותו אצל הצייר הנדריק ואן באלן (Balen, 1575-1632). בגיל 19 התקבל לגילדת האמנים וסמוך למועד זה הצטרף לסדנה של רובנס. כאן עשה שנתיים ולאחר מכן יצא לאנגליה לכמה חדשים והמשיך לגינואה - מקום בו פעל באותו חוג חברתי שתמך ברובנס 14 שנים קודם לכן. מגינואה ערך מספר ביקורים במילאנו, מאנטובה, פאדובה ו-ונציה. ממסע זה נותר פנקס רישומים המעיד שהעתיק תמונות של טיציאן. כמו כן ערך סיור ברומא והגיע עד לפאלרמו בסיציליה.

אם עד כה נטה לצייר בסגנון "הפלמי", דהיינו סגנון מחוספס משהו, הרי שאחרי הסיוורים נהיה אופי אמנותו

עדין, אלגנטי ומהודר - סגנון הקרוי של שמו: "סגנון ואן דייק". לאחר 7 שנים ב-גינאה חזר והשתקע באנטוורפן, מקום בו נשאר כ-4 שנים (1628-32). היו אלו שנים בהן נעדר רובנס מהעיר בגין שליחותו הדיפלומטית לספרד ולאנגליה. בתקופה זו זכה ואן דייק להזמנות רבות לציורי דיוקנות ותמונות דתיות. עם שובו של רובנס יצא ואן דייק לאנגליה, דרך הולנד. בלונדון התקבל בהתלהבות ע"י האצולה והמלך צ'ארלס I - שהעניק לו תואר אצולה (Sir) ומעמד "ראשון ציירי החצר" - שהקנה לו שכר שנתי קבוע בסך 200 לירות סטרלינג.

בעת ביקור באנטוורפן (1634-35), בהיותו כבן 35, הוענק לו מעמד "דיקן גילדת האמנים". זמן מה לאחר שובו לאנגליה הכין דיוקן מפורסם - אחד מני רבים - של המלך צ'ארלס I, בו הוא נראה בו זמנית משלושה צדדים (1637); דיוקן שנועד להישלח לרומא לפסל-אדריכל ג'יאנלורנצו ברניני (הפסל אבד ב-1697). בשנת 1639 בהיותו בן 40, נשא לאישה את מרי ראתוון (Rathven) צעירה בת 17 מבנות האצולה שילדה לו בת.

בשנה שלאחר מכן (1649) שוב ביקר באנטוורפן. יש סוברים שהפעם ביקש לבדוק את סיכוייו לרשת את פטרוניו של רובנס, שנפטר באותה שנה - אולי בגין המתח הגובר והולך בין הפרלמנט ומלך אנגליה. מאנטוורפן המשיך לפאריז ומכאן חזרה ללונדון, אבל כנראה שחלה בדרך ומת בלונדון לאחר זמן קצר, בהיותו בן 42.

ואן דייק נודע בעיקר בזכות ציורי הדיוקנות, שהיו מקור השראה לאמנים רבים באנגליה, ארצות השפלה וגרמניה, ויש המשווים אותו עם האנס הולביין (ע"ע). במאה ה-20 גברה ההתענינות גם בהיבטים אחרים של אמנותו, כגון סקיצות שמן, רישומים, נופים בצבעי אקווארל ותחרטים.

המשך אמני הבארוק הפלמים ע"ע:

Brouer, Adrian	1606-1638
----------------	-----------

רואיסדל, סלומון ואן 1600-1670

צייר הולנדי. דודו של יעקב רואיסדל (1629-1682). תחילה צייר. נופי נהר שהושוו למראות הנהר של ואן גויין. מאוחר יותר התרחב תחום נושאו וכלל נופים כפריים, פונדקי דרכים וטבע דומם.

המשך אמני הבארוק ההולנדי (ע"ע):

Rembrandt	1606-1669
Ostade, Adriaen van	1610-1685
Ostade, Isaac van	1621-1649
Fabritius, Carel	1622-1654
Fabritius, Barnet	1624-1673
Steen, Jan	1626-1679
Ruisdael, Jacob van	1628-1682
de Hooch, Pieter	1629-1681
Potter, Paul	1629-1654
Vermeer, Jan	1632-1675
Hobbema, Meindert	1638-1709

לורן, קלוד 1600-1682

צייר צרפתי. שמו האמיתי גילה (Gele/Gellee). נולד בכפר קטן בחבל לורן למשפחה דלת אמצעים וכנראה שהתייחס בהיותו כבן 12. בילדותו למד לאפות עוגות, מקצוע בו מצא את פרנסתו. זמן לא רב לאחר מכן הגיע לרומא כמשרתו של הצייר אוגוסטינו טאסי (Tassi, 1580-1644), שנודע בשעתו בזכות הקיר שעיקרם השליח פרספקטיביות. בשלב כל שהוא נהיה שוליה/תלמיד של טאסי ועם סיום לימודיו נשלח לעבוד אצל אחד מתלמידיו של טאסי בנאפולי. שנתיים לאחר מכן חזר לרומא ומכאן, כעבור זמן, לחבל מולדתו; מקום בו התקבל לסדנתו של קלוד דרואה, צייר תפאורות מנאנסי (Deruet, 1588-1660), אבל בתום שנה אחת חזר לרומא - כנראה לפני הגיעו לגיל 27.

למעשה אין מכירים את סגנונו ואת נושאי ציוריו עד הגיעו לגיל 29 - כאשר צייר את תמונת הנוף הראשונה הנושאת את חתימתו. מכאן ואילך החל מתפרסם כצייר נופים. כעבור 4 שנים (1633) הצטרף לגילדת האמנים ברומא. מניחים שבשלב זה הכיר והתיידד עם הצייר הצרפתי ניקולה פוסן (ע"ע) שחי אף הוא ברומא, אבל אין כל הוכחה על קשר אמנותי בין שניהם - למרות שגם פוסן הירבה בציורי נוף. לעומת זאת אין ספק שהושפע מאמנותם של ציירים מארצות השפלה וגרמניה ששהו ברומא. יחודו של קלוד לורן כצייר נוף בכך שהיה הראשון שתיאר את השמש עצמה כמקור האור בתמונה - בדרך כלל בצבעי זריחה או שקיעה - כשקרנייה משתקפות במשטחי מים: נהרות, מפרצים ומאחר יותר נמלים ואניות.

נושאי יצירותיו הם למעשה אידליות רועים (פאסטורליות) המבוססות כביכול על מחזות מן המיתולוגיה הקלאסית או מן התני"ך, כגון "נשואי יצחק ורבקה". האפקט האידילי-מיתולוגי מתחזק כתוצאה מתוספת של דמויות ובעלי חיים זעירים בעומק התמונה, שצויירו על ידו - בניגוד לסברה שרווחה בעבר כאילו נעשו בידי אחרים. אין ספק שהשראתו הבסיסית נבעה מציורי הנוף של אמנים איטלקיים וצפון אירופאים, אבל לאלו הוסיף גם רשמי טיולים שערך בעצמו בסביבות רומא - מהם נותרו למעלה מ-1000 סקיצות. מחציתם ציורים מהטבע, והשאר עבודות סטודיו. בנוסף מצטיינות תמונותיו בטכניקה הקרויה "הפרספקטיבה האטמוספירית" (ATMOSPHERIC PERSPECTIVE), דהיינו עירפול הצבעים והצורות בקו האופק - טכניקה המופיעה כבר ביצירותיו של ליאונרדו דה וינצ'י.

ככל שהתפרסם שמו של קלוד לורן כן גדל מספר החיקויים והזיופים של תמונותיו. אי לכך החל לערוך ב-1635 יומן עם רישומים מדויקים של עבודותיו, כשהוא מציין מעבר לכל דף את הפרטים העיקריים כגון: תאריך, מזמין, גודל ומקום הימצאה. במשך השנים הלך היומן וגדל עד שהגיל לכלל 195 קומפוזיציות - וממילא נהיה ליצירה בפני עצמה ופורסם כספר 95 שנים לאחר מותו (1777).

בשנת 1637, עם קבלת הזמנות לתמונות מהאפיפיור אורבן VIII ומלך ספרד פיליפ IV, נהיה לצייר הנוף החשוב ביותר באיטליה. סמוך לאחר מכן, בערך בשנת 1640, זנח את הכיוון הנאטורליסטי של אמני צפון אירופה ותמונותיו הלכו ונהיו יותר "איטלקיות" - אולי כדי למלא אחר

ביקוש לסגנון זה כתוצאה ממותו של הצייר דומניקינו (Domenichino 1581-1641), מתלמידיו/עוזריו של אניבאלה קארצ'י (ע"ע). בשלב זה גם החל לתאר את הדמויות בתמונותיו כשהן לבושות לעיתים בסגנון "יווני-רומי עתיק" ולעיתים בסגנון "תניכיי".

זה גם המקום לציין שקלוד לורן עבד רק על פי הזמנות ולאחר שנקבעו מראש הנושא, הגודל ומחיר התמונה.

לקראת שנות ה-50 חל שינוי נוסף ביצירותיו; הבדים הלכו וגדלו במימדיהם, וזאת בנוסף לשינוי מסוים בנושאים שאף נהיו "חשובים" יותר, כגון "ישו נושא דרשה על ההר".

בתקופה זו (1653) נולדה בתו היחידה (למרות שלא היה נשוי), שנשארה בביתו עד יום מותו. לאחר מכן או בסמוך לכך עזבו את סדנתו שני עוזריו - היחידים שניתן לאמר עליהם שהיו גם תלמידיו: גייובאני דומניקו דזידרי (Desiderii) שעבד איתו בין השנים 1633-53 ו-אנגליקו ששהה כאן בין השנים 1640-50 לערך. אפשר שזו גם הסיבה שקצב עבודתו הואט בהרבה. בשנת 1663 הזמין לביתו את אחד מבני אחיו, ואילו השני הוזמן ב-1680, שנתיים לפני מותו (כשהיה כבן 82).

קלוד לורן יצר כ-300 תמונות שמן, (מהן שרדו 250), 40 תחריטים; "ספר האמת" הכולל 195 רישומים בודדים ועוד 1000 רישומים. למעלה ממחצית עבודותיו מצויות כיום באנגליה, מקום בו זכה להערצה הגדולה ביותר - בעיקר בשנת 1750 - בקרב ציבור האספנים והאמנים, ביניהם טרנר (ע"ע). להערצה זו היתה גם השפעה מכרעת על התפתחותה של אדריכלות הנוף באנגליה.

בצרפת מתלווה "גילוי" של קלוד לורן להתפתחותו של ציור הנוף בשלבי השונים - אסכולת בארביזון, קמיל קורו וכו' - עד להופעתו של הנוף כנושא מרכזי אצל האימפרסיוניסטים.

לקלוד לורן מיחסים גם את המצאת "ראי לורן": ראי קעור וכהה המשקף את הנוף בצורה מרוכזת מחד ומעמם את הצבעים עד כדי אחידות הרמונית מאידך. מתקן זה היה פופולרי ביותר עד למהפכה הצרפתית, אבל יש המשתמשים בו עד היום.

שאמפאין, פיליפ דה Champaigne, Philippe de

צייר צרפתי פלמי. נולד ולמד בבריסל. הגיע לפאריז בגיל 19. כאן עבד בפיקוחו של צייר החצר ניקולה דושן (פעיל 1627-1599) בארמון לוקסמבורג (הבנין ע"י למרסייה; ע"ע).

לאחר מות דושן (1628), בהיותו בן 26, נתמנה צייר החצר של המלכה-האם מאריה לבית מדיצ'י ובנה לואי XIII. משנת 1635 פעל גם בשירות הקארדינאל רישלייה, עבורו צייר כמה דיוקנות המצביעים על השפעת הציירים הפלמים רובנס (ע"ע) ו-ואן דייק (ע"ע), אבל גם על סגנונו האישי המתבטא בצבעים קרים ומאופקים; סגנון שמקורו אולי אצל ניקולה פוסן (ע"ע), שנהיה לימים לידידו.

ב-1643 בקירוב הוזמן לצייר במנזר פור רויאל - המרכז הרוחני של התנועה ע"ש ז'אנסן (Jansen; FORT ROYAL) אין ספק שמשנתה הספגנית של התקופה הגבירה עוד יותר את נטייתו לאיפוק קלאסי. ברוח זו צייר את תמונות

המפורסמת, בה תאר את אם המנזר בחברת בתו - גם היא נזירה - מיד לאחר שהחלימה בדרך נס ממחלת שיתוק (Ex-Voto. 1662 לובר).

ב-1653 מונה שאמפיין למנחה באקדמיה לאמנות ב-פאריז (הוקמה 1648) ומאוחר יותר נבחר לנהלה. במסגרת זו חיבר גם את מכתביו התאורטיים שהביאו לצרפת בעקיפין - בגין העדפתו לרישום - את המחלוקת הסגנונית בין חסידי אמנות ונציה, המדגישה את הצבע, וחסידי אמנות פירנצה, המדגישה את הרישום - מחלוקת הנמשכת באמנות עד מלחמ"2.

רמברנדט Rembrandt, Harmenszoon van Rijn 1606-1669

צייר הולנדי. נולד בעיר האוניברסיטאית ליידן (LEIDEN). אביו - דור חמישי לטוחנים ליד נהר הריין - התחתן ב-1598 עם בתו של אופה מעירו. שתי המשפחות נשאו קאתוליות גם לאחר שהעיר הפכה ברובה קלוויניסטית והצטרפה אל צידו של הנסיך ויליאם מאורנג'י. האב, שהוסיף את הסיימות ואן ריין (VAN RIJN) לשמו, היה היחיד במשפחה שעבר לדת הנצרות הקלוויניסטית.

רמברנדט היה השמיני מתשעה הילדים שנולדו להוריו. בגיל שבע נשלח לביה"ס הלאטיני, כהכנה ללימודים אוניברסיטאים - בניגוד למסורת המשפחה לשלוח את ילדיה לבתי ספר למלאכה. מכאן מניחים שהראה סימני תבונה מעל לממוצע. הלימודים בביה"ס הלאטיני כללו את התנ"ך, הברית החדשה, גיאוגרפיה, הסטוריה, מתמטיקה, יוונית, לאטינית וכן כתבי קיקרו ווירגיליוס.

כאשר סיים את לימודיו בגיל 14, נרשם ונתקבל לאוני ליידן (1620), אבל עזב לאחר תקופה קצרה. בספר שהתפרסם ע"י ראש העיר ליידן בשנת 1641, מצויין שרמברנדט רצה להכין עצמו למינהל עירוני אבל נטיתו הטבעית היתה לציור ורישום. אי לכך הכניסו אותו הוריו לסדנה של הצייר יעקב אייזקס סוואנבורך (Swanenburch, 1571-1638). זכור היום רק כמורה של רמברנדט, שחזר זה עתה משחות של 15 שנה באיטליה (עבד בונציה, רומא ונאפולי) ויתכן שכאן שמע לראשונה על חידושי קאראוואג'ו (ע"ע) וגישתו: ריאליזם וטכניקת האור-צל (CHIAROSCURO); שני אלמנטים שהפכו מרכזיים בעבודתו של רמברנדט, כמו גם בפועלו של צייר הנוף הגרמני אדם אלזהיימר (Elsheimer 1578-1610). זכור היום בעיקר בזכות השפעתו על בני דורו של רמברנדט.

אמסטרדאם. לאחר שעשה 3 שנים בסדנה של סוואנבורך, בהיותו כבן 18, העביר אותו אביו לאמסטרדאם להמשך לימודים. יתכן שהסיבה למעבר נובעת מלימודיו של רמברנדט בביה"ס הלאטיני, שאפשרו לו להתמחות בנושאים הסטוריים, מיתולוגיה ודת. היות ובאותה תקופה לא היה בליידן צייר שעסק בנושאים אלו, היה עליו לבחור בין אברהם בלומרט (Bloenaert 1564-1651) מאוטרסט, שנודע כמורה זגול אבל לא ביקר באיטליה, לבין פטר לאסטמן שהיה באיטליה (Lastman 1603-5).

מפתיע מאד שרמברנדט נשאר רק 6 חודשים במחיצתו של לאסטמן, לאור השפעתו של האחרון עליו: כאן למד לארגן

את הדמויות בצבעוניות ובקנה מידה, במישורים מקבילים לפני התמונה; כמו כן למד כיצד ליצור את הדגש הדרמטי שבתמונה באמצעות טכניקת האור-צל, תנועת הגוף, ביטוי הפנים, העמדת הדמויות (בעלי חיים ואנשים), ארגון הנוף והאדריכלות.

כבר בתחילת דרכו עלה רמברנדט על מוריו ההולנדים בני תקופתו, כפי שניתן להבחין בתמונה "דוד משתחוה לפני שאול עם הראש של גלית" (1626, מוזיאון לאמנות, באזל), בהשוואה לתמונה של לאסטמן - "קוראנלוס והנשים הרומאיות" (אוני דאבלין).

ברור שרמברנדט התענין באמני המאה ה-16, כגון ז'אן קאלו מצרפת (Callot 1592-1635) הידוע בזכות ההדפסים: "אימי המלחמה", ופטר פאלו רובנס (ע"ע) מאנטוורפן, שעבודתם נוגעת לעתים בזו שלו. יותר מכל ענינו אותו הנושאים של המאה ה-16; במספר מקרים אפילו העתיק קומפוזיציות של אמנים צפוניים קודמים; לדוגמה, כשצייר את "המלאך והנביא בלעם" התייחס לתמונה על אותו נושא של צייר מהמאה ה-16 (Dirk Veleert 16-16) פעיל באנטוורפן (1511-44), כי היא מדגישה את הדראמה של המכות במושגים פיזיים - אישיים ופעולה רגשית, בניגוד לפרשנות הדייקנית של בני דורו.

לאחר מכן, בתקופת התגבשותו, כמו ב"טוביט ואנה עם הילד" ניכרים שינויים חשובים בשימוש באור. זו הפעם הראשונה שדמויות עומדות כנגד רקע כהה יותר ועצמת האור מתעמעמת, כך שהחלל מסביב לדמויות הופך אינטימי וכאילו מנותק מן העולם. בשלב זה אסף רמברנדט את טכניקת ניגודי האור-צל של קאראוואג'ו; זאת למרות גישה זו לא היתה אהובה או נהוגה אצל לאסטמן באמסטרדאם, אלא הובאה להולנד ע"י צייר אחר Gerritt Van Honthorst 1540-1656 תלמידו של אברהם בלומרט, שחזר מאיטליה ב-1620 והתפרסם בגין תמונות עם סצנות "אור הר", המבוססות על שילוב סגנון קאראוואג'ו עם רעיונות אחרים מצפון איטליה. תמונות אלו, מהן הוכנו העתקים רבים בשיטת התחרית, היו קרוב לוודאי במחשבתו של רמברנדט כאשר צייר את "החלפנים" ("הקמצנות"), אבל רמברנדט הוסיף התייחסות לתחושות אישיות (ראה "האמן בסטודיו", מוזיאון בוסטון). שליטתו המוקדמת של רמברנדט ב"אור-צל" אינה מצטמצמת לדמויות; אלא הוא הרחיב אותה וכלל בה גם את הנוף. כך למשל "הבריחה למצרים", שהיא כנראה תמונת הנוף הראשונה שצוירה בשיטה זו.

התחרית התפתח אצל רמברנדט במקביל לציור. בדרך כלל היו התחרוטים מהמאה ה-17 עמוסי פרטים, כפי שגם רואים בהדפסיו המוקדמים של רמברנדט עצמו: "המנוחה בעת הבריחה למצרים" ו"ברית המילה" (שניהם מ-1626); אך תוך תקופה קצרה נעלמו אלמנטים אלה ובתמונת "הבריחה למצרים" (1627) הציג את המשפחה העייפה בפשטות על דרך עזובה ומוצללת; מכאן ואילך נעלם ההיסוס ומחט החריטה חולפת בקוים ספונטניים, בדומה לציור בעט (לדוגמה: "אדם הלוש כובע גבוה" - 1627 לובר, פאריז).

כאשר חזר רמברנדט לליידן, בהיותו בן 21 (1627), כבר שלט ביסודות הציור, הרישום והתחרית. כל צייר הולנדי

ציבור בעלי הון מכל רחבי אירופה. כאן גם נמצאו אנשים מכל מגוון הרעיונות הפוליטיים והדתיים, שחיו זה לצד זה בחופש אישי נדיר יחסית לאירופה של אותה תקופה. יש להניח שרמברנדט נמשך לאמסטרדאם הן בגין ציבור המשכילים והן בגין האפשרויות הכלכליות. על היבטים אלה אפשר ללמוד מספרו של ראש עיריית לייזן בו נאמר, שעבר לאמסטרדאם, כי תושביה אהבו את תמונותיו והם שילמו לו עבורן בעין יפה.

על מידת התבססותו הכלכלית של רמברנדט באמסטרדאם תעיד הלוואה בסך 1000 גילדן, שקיבל מסוחר אמנות (Hendrick Van Ulenburgh) שגם ניהל בית ספר לאמנות. יתכן שרמברנדט גם לימד כאן מאחר וגר זמן מה בביתו; אבל ברור שההלוואה לא היתה ניתנת אילמלא היו הוכחות ממשיכות ליכולתו של רמברנדט להרוויח ולהחזיר את הכסף; כגון הצלחתן המיידית של שתי תמונות דיוקן: האחת של סוחר עשיר בשם ניקולס רוטס (1631) והשניה של ניקולס לוטן (1632), וזאת למרות התפנית הממשית מסגנון הדיוקנות הלינארי, המקובל באותה תקופה, והשימוש בטכניקת האור-צל.

קרוב לוודאי שהצלחה זו היתה גם הסיבה להזמנה הבאה, "השעור באנטומיה" (1632), שהיה ארוע שנתי חשוב בחיי החברה בעיר, כולל מסורת לפיה בוחר הפרופסור לאנטומיה אישית את האמן; אם כי ראוי לדעת שהתמונות לא נעשו במהלך שעור הניתוח עצמו אלא היו מעין "תמונות מזכרת". כאשר משווים את זו של רמברנדט לאלו של קודמיו, קל להבין מדוע זכתה להערכה כה רבה: התמונות הקודמות היו מעין "תמונות מחזור", ללא קשר בין הנוכחים או הנושא. רמברנדט, לעומת זאת, שינה את הגישה מקצה אל קצה והתייחס בו זמנית לשעור, לאנטומיה, לגוויה ולנוכחים. לאחר השלמת ציור זה היתה הצלחתו של רמברנדט מובטחת, למרות שלא מלאו לו אפילו 26.

קשריו עם סוחר האמנות, ואן יולנבורך, בודאי עזרו לו בקבלת הזמנות עבודה ואף הביאו לפגישתו עם אשתו לעתיד, סאסקיה, שהיתה אחינית של הסוחר.

ב-1634, בהיותו בן 28, התחתן רמברנדט עם סאסקיה למרות שמבחינה חברתית היה מעמדו נמוך משלה. משפחת סאסקיה, שמוצאם מצפון הולנד, היו בני מעמד גבוה ולאביה היו תפקידים חשובים בממשלה. לימים, במות הוריה, אף קיבלה ירושה מכובדת. היות ורמברנדט וסאסקיה גרו מספר חדשים בביתו של דודה, סוחר האמנות, שכרו לעצמם בית ומכאן ואילך ניהלו חייהם ברמה גבוהה ביותר. כך למשל, קנה תמונה יקרה של רובנס (1637) והתחיל לאסוף יצירות אמנות במכירות פומביות בהן היה נוהג להציע מחירים התחלתיים גבוהים - טכניקה שהבריחה את המתחרים. לטענתו עשה זאת כדי לחזק את מעמדו כאמן. ראוי לציין שמעשה זה ואחרים אינם יוצאי דופן לאמנים ששאפו לפתח תדמית יוקרתית במסגרת החברה הגבוהה. הדגשת השינוי במעמדו נראית בעליל גם בדיוקן עצמי וגם באלו של סאסקיה, כולם בלבוש מהודר.

בנוסף להצלחתו כצייר דיוקנות של מעמד העשירים באמסטרדאם, קיבל גם הזמנה לצייר 5 תמונות דתיות

היה בדרך כלל נוסע בשלב זה לביקור באיטליה, אבד רמברנדט חזר לביתו בליידן ע"מ לעבוד ביחד עם תלמיד אחר של לאסטמן - יאן לייבנס (Jan Lievens). הסיבה מצויה באוטוביוגרפיה שנכתבה בשנים 1629-31 ע"י הוגיינס (Huygens), אחת הדמויות המיוחדות של הולנד במאה ה-17. הוגיינס, שהיה בתקופה זו מזכירו של הנסיך פרדריק הנרי לבית אוראנו, ראש מדינת הולנד, ביקר בליידן ב-1626, והוא מציין בספרו שהציע לשני האמנים הצעירים, רמברנדט וליבנס, לנסוע וללמוד מיד ראשונה את יצירותיהם של רפאל ומיכלאנג'לו על מנת שיוכלו להגיע לפיסגת הציור. הוגיינס מדווח שהשנים ענו לו, שעתה בשיא פריחת נעוריהם אין להם זמן לנסיעות, ובנוסף ניתן למצוא בהולנד את מיטב האמנות האיטלקית; תמונות שצריך לחפשן באיטליה במקומות שונים ומרוחקים נמצאות מרוכזות ביחד ובשפע דווקא מחוץ לאיטליה. הוגיינס גם כתב (יתכן שעבדו באותה תקופה בסטודיו משותף) שהוא מעריך את רמברנדט כטוב מליבנס בטעם ובחיוניות הרגש, ואילו ליבנס מצטיין בגודל הדמיון, באומץ הנושא והדמות; בעוד שליבנס כבר שואף לכל היפה והנישא ומצייר את אשר לפניו בגודל טבעי ואפילו גדול יותר, הרי שרמברנדט שקוע כולו בעבודתו הוא ואוהב להתרכז בתמונות קטנות ולהגיע בשטח קטן לתוצאות שמחפשים אותן לשווא בבדים הגדולים של אחרים.

במקום אחר, ציין הוגיינס ביחס לתמונה "יהודה איש קריות מחזיר את 30 שקלי הכסף" (1629), קולקציית יורקשייר, שהתרשם מיכולתו של רמברנדט לתאר את התנועות המתאימות לארוע ובעיקר את דמותו הראשית של יהודה, המתחרט על חטאו ומבקש מחילה, בידעו שזו לא תבוא. הוגיינס סבר שתמונה זו ראויה להשוואה עם תמונות איטלקיות עתיקות. חוות דעת זו יכולה להתפרש כביטוי לרגשותיהם של המשכילים בהולנד ביחס לאמן הצעיר, שלא היה אלא בן 22.

בתקופה זו ביצע רמברנדט מספר תמונות של דיוקן עצמי (אוטופורטרטים) בתחרט, ברישום וביצור. את אלה אפשר להבין כתחילתו של תהליך: חקר החזות החיצונית כביטוי הרוח והרגשות הפנימיים; ביטוי אשר ישולב מאוחר יותר בתמונותיו ההיסטוריות.

מכל מקום, הדיוקנות של עצמו, מהן הכין עד סוף ימיו קרוב ל-110, מכסים קשת רחבה: מהלך רוח אלים דוגמת זה שצייר בהיותו בן 22 (1628), מוזיאון ריקס אמסטרדאם), בו צייר את עצמו בשער פרוע, ועד לפורטרט שקט ואלגנטי הכולל לראשונה פרוט דקדקני של לבוש שצייר כעבור שנה (1629), מוזיאון מאוריציאוס (האג). תשומת הלב לפרטים ניכרת גם בתמונות הסטוריות מאותה תקופה, כמו "דמי כפר" ו"הצגתו של ישו במקדש". בשלב זה זכה רמברנדט להערכה רבה ונתקבצו אליו מספר תלמידים. אחד מהם - גייט דו, נשאר בליידן ואף ייצר אסכולה המבוססת על סגנונו המוקדם של רמברנדט וזאת בהצלחה עצומה הן בהולנד והן בארצות אחרות (Dou 1613-1675).

בהיותו בן 25 (1631) שוב עזב רמברנדט את לייזן השקטה וחזר לאמסטרדאם - עיר מסחר ובורסה חשובה, שריכזה

מהנסיך שליט הולנד, שביצען הסתיים ב-1639.

באחד המכתבים שכתב רמברנדט ב-1639 להויינס, בהקשר לתמונות הדת "הקבורה" וה"תחייה", הוא מסביר את שאיפתו להגיע לעומק התחושות והרגש. במכתבים אלו מצוין שרמברנדט דרש 1000 גילדן עבור כל אחת מהתמונות, אבל בסופו של דבר הסתפק ב-600 בלבד, בנוסף ל-44 גילדן תמורת המסגרת והמשלוח, זאת מאחר ונזקק לכספים. במילים אחרות, כבר בשלב זה החל לדבר על הצורך החדף בכסף למרות שתמונות הדיוקן, המיתולוגיה והדת היו מבוקשות. מאידך, יתכן שטענת הדחיפות והויתור על חלק מתביעת השכר לא באו אלא כדי לזרז את הנוגעים בדבר.

היבט חשוב ביותר באמנותו של רמברנדט הן הסיקציות הרבות המעידות על התעניינותו בחיי היומיום כמקור השראה וכביטוי לתגובתו הספונטנית לסביבתו.

סקיצות מחיי אמסטרדם: דמויות ברחוב ותנועותיהן, עוברי אורח זרים ובגדיהם האקזוטיים, שישתלבו בתמונותיו ההסטוריות. מביקור הקרקס באמסטרדם הכין שני רישומי פחם של פילים (וינה), שהופיעו לימים ברקע לתמונתו "אדם וחווה". גם עולם התאטרון שימש לו מקור לרישומי תלבושות ושחקנים, מהם שאב מידע לביטוי מגוון מצבי רוח ורגשות. כל זאת בנוסף לסיקציות הרבות על נושאים תנ"כיים ודיוקנות שלו ושל סאסקיה.

רגעים מחיי המשפחה: הנקת תינוק, ילד בוכה, תינוק הלומד להלך או אשתו החולה - הרישום של סאסקיה במיטה ואשה העוזרת לידה. רישום זה ואחרים הנמצאים באמסטרדם (מוזיאון ריקס) מתעדים את חייהם הטראגיים של סאסקיה ורמברנדט החל מ-1635: בנם הראשון נפטר כחודשיים לאחר לידתו. בתם השנייה - כעבור חודש. בת נוספת - לאחר פחות מחודש; רק בנם האחרון, טיטוס, זכה להשאר בחיים עד גיל 27, אבל סאסקיה עצמה נפטרה כמה חודשים לאחר לידתו.

במקביל להתפתחותו והתמדתו בתחום הרישום הגיע רמברנדט להישגים מופלאים בתחרות. בזמן שיצר מהפכה בתחום הדיוקן הקבוצתי בתמונתו "שעור באנטומיה", הכין גם תחרות על הנושא "תחייתו של לזרוס", שהוא בעל קומפוזיציה דומה, המתעדת את תגובתם של הסובבים את הגויה. השימוש בניגודי אור-צל, הדגשת התנועות והבעת הפנים קרובים לתחרות "המלאך מופיע בפני רועים" משנת 1634, המהווה שיא חדש בעבודתו, גם מבחינה טכנית וגם מבחינה אסתטית: בניגוד למקובל, אין כאן סימון של קוי המיתווה הכללי של התמונה, אלא עיבוד המתחיל ממשטחים כהים ורק בשלב השני והשלישי הוא מוסיף את המשטחים הבהירים יותר. בנוסף לכך עבד רמברנדט בתחרות זה במספר טכניקות, שלא היה מקובל לערבבן, במטרה להגיע לעוצמת הביטוי הגבוהה ביותר, כפי שאכן עשה, בשנות ה-1650 בתחרות המפורסם "3 השלבים".

בעוד שבמחצית שנות ה-20 של חייו הכין תחרויות של פורטרטים, שיש בהם מהזוהר של הבארוק, כמו בציוריו, רישומיו ותמונותיו ההסטוריות, הרי שבהגיעו לגיל ה-30 (1636), לאחר "המלאך המופיע בפני הרועה" ו"עוורונו של שמשון" עובר רמברנדט לסגנון שהוא בו זמנית דרמטי,

מופנם ושקט. השינוי מורגש אפילו ברישומי נוף המבוצעים ישירות מהטבע, כגון "טבילתו של אנוך" ו"נוף בסערה" (1638), אבל בראש ובראשונה בתמונה "שובו של הבן האובד" (מעין משל על נושא החזרה בתשובה): הכל ממוקד על היחיד והרגשות הפנימיים של האדם, תוך כדי צמצום מספר המשתתפים על מנת להדגיש את תמצית הסיפור.

את השינויים בסגנונו של רמברנדט במשך שנות ה-30 לחייו צריך ליחס לשינויים באישיותו ולהתפתחותו כאמן. כל הנחה אחרת, כלכלית למשל, אינה אלא ספקולציה שאין לה בסיס. אדרבא, דווקא לגבי תקופה זו אין ספק שרמברנדט הרוויח סכומים נאים ממכירת תמונותיו, בעיקר דיוקנות והדפסים, בנוסף להכנסתו מתלמידים ועבודותיהם (בעיקר העתקים של עבודותיו) שנמכרו ע"י האמן.

במכתב של מי שביקר אצל רמברנדט בתקופה שבין 1637-45 (המכתב פורסם ב-1675) נאמר, כי הוא היה חרוץ, לא התעייף, ו"המזל" זיכה אותו בהכנסה ומילא את ביתו בתלמידים רבים ממשפחות טובות, ששילמו 100 גילדן לשנה על מנת ללמוד ולהחנך על ידו. בנוסף להכנסותיו מתמונות והדפסים, שנעשו גם הם ע"י תלמידיו והכניסו לו כ-2500 במזומן, וכל זאת מבלי לחשב את הכנסתו ממעשה ידיו.

קשה לדעת בברור כמה תלמידים היו לו, אך מספרם עלה בודאי על 25 ורבים מהם זכו להצלחה. חשוב גם לציין שחלק מהם הגיעו אליו לאחר שכבר נחשבו לאמנים צעירים בזכות עצמם. מכמה רישומים שבוצעו ע"י רמברנדט ותלמידיו ניתן לקבל מושג לגבי צורת הלימוד והעבודה בסטודיו. ברישומים אלו נראה רמברנדט בין תלמידיו, זקנים וצעירים, בשעת ציור עירום ממודל חי או מיציקות; ניתן להיווכח שהיו רושמים על נייר המוחזק אנכי. כמו כן, ידוע גם שרמברנדט היה מתקן את עבודותיהם כפי שמוכח מתמונה הנמצאת במינכן שעליה כתוב: שונתה ותוקנה ע"י רמברנדט ב-1636.

כפי שנאמר, חלק רב מהכנסתו הוצא על קניית עבודות של אמנים אחרים במכירות פומביות. ידוע כי קנה הדפסים של לוקאס ואן ליידן, דירר, רישום של רפאל (היום בלובר) ורישום של טיציאן (היום בגלריה הלאומית בלונדון). אין ספק שהדיוקן של טיציאן שימש פעמיים כבסיס לדיוקן עצמי שלו, משנת 1630 ו-1640; דהיינו בתקופה בה חל השינוי בסגנון של רמברנדט, מההדר אל הסגנון השקט והמכובד. כמו כן ידוע שהשתמש, שוב באותה תקופה, ברישום של רפאל.

ב-1639, בהיותו בן 33, קנה רמברנדט בית גדול ויקר בכפי הלוואה ל-6 שנים. מעמדו הכלכלי היה מצויין, כמוכח מתנאי הלוואה. שנתיים לאחר מכן נולד בנו טיטוס, אבל כשנה לאחר ארוע משמח זה נפטרה אשתו סאסקיה (1642). בהתאם לחוק ההולנדי השאירה מחצית רכושה לרמברנדט, בנוסף לרווחים שהיה מרכושה עד שינשא מחדש ואילו את המחצית השנייה השאירה לתינוק טיטוס. באותה שנה עדיין נראה סגנונו המהודר והדינמי בתמונה הידועה בשם "משמר הלילה" (1642). גם תמונה זו, בדומה

ל"שעור באנטומיה", היתה שונה מהמסורת, אבל הסיפור, שהומצא במאה ה-19, כאילו לא נתקבלה ברצון וגרמה לירידת קרנו של רמברנדט, אין לו אחיזה במציאות, ההיפך הוא הנכון. עדויות מהתקופה מוכיחות, כי למרות הביקורת, היו רבים שהרגישו כי התמונה תזכר הרבה לאחר שאחרות תשכחנה בזכות היותה כה משכנעת. גם ממקורות אחרים, כגון תלמידי ומקורות איטלקיים, ידוע שהיתה הערכה רבה לתמונה זו, ושקיבל תמורתה סכום גדול (600 גילדן) שהתחלק בין המשתתפים בהתאם למיקומם בתמונה. במילים אחרות היתה הערכה רבה לתמונה בעת שנוצרה במאה ה-17, למרות שלא הגיעה לפופולריות לה זכתה היום.

השם "משמר הלילה" מטעה והומצא רק במאה ה-19, כאשר באחד משלבי ה"תיקונים" כוסתה התמונה בשמן פשתן מבושל ולכה, שגרמו להשחרתה. רק לאחר שנוקתה בשנת 1946-7 התברר כי היא צבעונית ולא לילית. בסמוך לאחר מות סאסקיה, שכר רמברנדט את גריטכה דירקס כאומנת לטיטוס (Geertghe Dires). על היחסים ביניהם מעידה אולי העובדה שנתן לה במתנה חלק מתכשיטיה של סאסקיה. אבל כעבור 7 שנים, בהיותו בן 43 (1649), התקשר להנדריקיה סטופלס (Hendrickje Stoffels) בת ה-23, אשר באה לעבוד בביתו.

גריטכה עזבה את הבית ותבעה את רמברנדט למשפט. לאחר דיונים ואי נעימויות זכתה גריטכה בפנסיה של 200 גילדן לשנה עד מותה, אלא שההסכם בוטל בסופו של דבר. מכל האמור, ברור שמחלתה ומותה של סאסקיה גרם לזעזוע בחייו הפרטיים. במקביל הלכו וגברו קשיים כתוצאה משינוי בטעם הקהל בהולנד, שהתבטא במעבר מדרישה לאמנות סוערת ודרמטית של הבארוק לסגנון ניאו קלאסי ושקט בנופים, דיוקנות, טבע דומם וכו'. גם סגנונו של רמברנדט עבר, כאמור, שינוי, ב-1640 ותגובתו היתה ברוח חדשה של הבעה מופנמת, שקטה יותר. הדגש בדיוקן הוא על האדם המביע התבוננות פנימית יותר ולא על הסובב אותו או על בגדיו. אותה תופעה ניכרת בנושאים דתיים ובנופים, שנהיו יותר ארכיטקטוניים ופחות נאמנים לטבע - למעט תמונה הקרויה "נוף חורף" שיתכן וצוירה מהטבע, כנראה בסביבות אמסטרדאם. מכל מקום, רישומים אלו נחוונו בפשטות ובמבנה שקט והרמוני המאפיין את מחצית שנות ה-40 לחייו.

ככל שקרב לשנות ה-50 אפשר להבחין ביתר מונומנטליות: תנועות המכחול רחבות, חזקות, שכבתיות וקשת הצבעים חמה ואינטנסיבית; והנה על אף שהטעם הציבורי פנה לכאורה יותר לצבעים הבהירים והקריירים, כדוגמת אלו הממשיכים את סגנונו של אנטוניו ואן דייק, זכו תמונותיו של רמברנדט בשנים הללו להערכה רבה בהולנד, כמו גם בארצות אחרות. לדוגמה: התמונה "אריסטוטל. מתבונן בפסלו של הומרוס", הוזמנה ע"י אציל סיציליאני אשר שילם עבורה 500 גילדן. אותו אציל הזמין עוד שתי תמונות שמן וכן כמה הדפסים; זאת בנוסף להזמנות רבות אחרות מאזרחים הולנדיים. אבל למרות הכנסת הרבה לא עלה בידו להחליף מחובותיו הגדלים, שהגיעו לבסוף לסכום של מעל ל-8500 גילדן, בעוד שהכנסה שנתית מכובדת באותם ימים עמדה על 1500 גילדן. הסתככותו הכספית העיקרית נבעה מהפסדים במסחר ימי,

כתוצאה מהמלחמה שפרצה בין הולנד ואנגליה; מהצורך להחזיר הלוואות שלקח בשעתו למימון קנית בית באזור יוקרתי ומהפסדים בעסקי אמנות. רמברנדט מכר את ביתו ועבר לבית צנוע יותר, כמו כן מכר כמה חפצים יקרי ערך במכירות פומביות, אך בסופו של דבר, בהיותו בן 50 (1656), נאלץ להצהיר על פשיטת רגל ולבקש מבית המשפט העליון של הולנד מחילת חובות.

מהמכירה הפומבית של פשיטת הרגל (1656) שרדה רשימת רכושו הכוללת את כל האביזרים שרכש, כמו כל מי שהגיע לעמדה של עושר, כבוד ופרסום. משום מה נעשתה המכירה בשני חלקים. בעוד שהחלק הראשון, שנמשך מספר שבועות, הכניס כ-3000 גילדן, היה השני כשלוש (כ-600 גילדן). המכירה כללה גם את הבית בו גר, אבל נותרה לו הזכות להמשיך לגור בו עוד כ-4 שנים.

בעיותיו הכספיות סיבכו גם את חייו הפרטיים. לו היה נישא מחדש, היה מאבד את חלקו בהכנסה מרכושה של סאסקיה, שהפך בשלב זה למקור חשוב לקיומו. אמנם יחסיו עם בנות זוגו, גריטכן והנדריקה, נתקבלו ע"י הכנסיה ההולנדית בהעלמת עין, עד שהנדריקה נכנסה להריון ואז הוזמנו השניים בפני בית דין הכנסיה שהחליט לנוף בהנדריקה, לחייבה בבקשת מחילה ולאסור עליה מלהשתתף בטכסים מסויימים. מכל מקום, לא היו לרמברנדט בעיות נוספות לאחר 1654, כאשר נולדה להם בת שהוטבלה כדת וכדין - ומכאן מסיקים כי הכנסיה אישרה בפועל את יחסיהם והבינה את מצבו של רמברנדט.

השנים האחרונות. ב-1660, לפני שעברו לבית חדש, חתמו רמברנדט והנדריקה על חוזה שותפות עם טיטוס (בנו של רמברנדט מסאסקיה) המסכם פורמלית את יחסיהם בשנתיים שקדמו לו. ההסכם מציין שכל הרכוש בבית שייך במידה שווה לטיטוס והנדריקה והם זכאים לחלק ביניהם את הרווח וההפסד ממכירת תמונותיו של רמברנדט. ב-1661, בהיותו בן 55, חלה התעוררות גדולה בהתעניינות בעבודתו של רמברנדט והוא צייר יותר מכל שנה אחרת בחייו, כולל הזמנת תמונה חשובה לגלריה הציבורית של עיריית אמסטרדאם. התמונה היתה שם עד 1662 ואח"כ הוחזרה לו לשם שינויים; דבר המעיד על כך, שגם אם לא היו מרוצים ממנה לחלוטין, לא אבדה ההערכה ליצירתו; שנה לאחר מכן זכה להזמנות ציבוריות נוספות.

ב-1663, בהיותו בן 58, נפטרה הנדריקה. מכאן ואילך אמנם עבד פחות, אבל נוסף ליצירתו מימד עומק ואנושיות המגלה את רמברנדט בגדולתו. גם חוג מכריו השתנה ולא כלל עוד את אנשי החברה הגבוהה של אמסטרדאם. מעתה התיידד בעיקר עם אנשים מהמעמד הבינוני שהיו מעורבים בחיים האינטלקטואליים והאמנותיים של התקופה, כגון רוקחים, סוחרים, אספנים, משוררים, אמנים, אנשי כנסיה וכו'. חבורה זו עסקה בחקר התנועה הרפורמית, הנצרות והתני"ך (בעזרת יהודים מקהילת העיר) וניכרת הבנה והכרה של הקבוצה בחשיבותו של רמברנדט. מכאן שלא רק שהיו לו ידידים, אלא שמצבו הכלכלי השתפר וכפי שמעידים המסמכים אפילו המשיך בתחביב של איסוף תמונות. ב-1668 נפטר לפתע בנו טיטוס, בהיותו בן 27. כעבור שנה נפטר גם רמברנדט באמסטרדאם, בהיותו בן 63.

מוזיאון לאמנות באזל.
 1627 "אדם לובש כובע גבוה"; "הבריחה למצרים", לובר פאריז.
 1628 "שני מלומדים", מלבורן.
 "אם האמן", האג.
 1629 "דיוקן עצמי", האג.
 "ישו ב-אמאוס", מוזיאון ז'אקמאר-אנדרה, פאריז.
 1630 "ירמיהו", אמסטרדאם.
 "ס' פאול", נירנברג.
 1631 "שמעון במקדש", האג.
 "אם האמן", אמסטרדאם.
 1632 "שעור באנטומיה", האג.
 1633 "סאסקיה", דרזדן.
 1634 "הרבי", פראג.
 "אשה זקנה", ג'ל לונדון.
 "סאסקיה", קאסל.
 "דיוקן עצמי", האג.
 "דיוקן עצמי", לובר, פאריז.
 1635 "דיוקן של זקן מהמזרח", אוסף דוכס דוונשאיר.
 "דיוקן עצמי", וינה, אוסף ליכטנשטיין.
 "דיוקן גבר", אוסף דובין, ניו-יורק.
 "דיוקן סאסקיה עם פרחים" ג'ל לונדון.
 "עקדת יצחק", לנינגרד.
 1636 "דאנאה", לנינגרד, עובדה מחדש 1645-50.
 1637 "סוזאנה ברחצה", האג.
 1638 "יוסף מספר את חלומותיו", אמסטרדאם.
 "הסערה", אוסף אורליך ברונוצ'וויג.
 "נוף עם גשר", אמסטרדאם.
 1640 "ההתגלות", דטרויט.
 "המשפחה הקדושה", לובר, פאריז.
 1642 "משמר הלילה", אמסטרדאם.
 1644 "גבר עם חרב", אמסטרדאם.
 1645 "הצעירה בחלון", אוסף דלביץ, לונדון.
 1647 "אפרים בונוס הרופא", אמסטרדאם.
 1648 "ישו באמאוס", לובר, פאריז.
 1649 "דיוקן על הנדריקה סטופלס", ג'ל אדינבורג.
 1650 "דיוקן של הנדריקה סטופלס", לובר, פאריז.
 1651 "ההורדה מן הצלב", ג'ל וושינגטון.
 1652 "דיוקן" (ניקולא ברוייד), קאסל.
 1653 "אריסטוטלס מתבונן בפסל דיוקן של הומרוס", מוזיאון מטרופוליטן, ניו-יורק.
 1654 "בת-שבע ברחצה", לובר, פאריז.
 "אדריאן" (אחי האמן), לנינגרד.
 "צעירה ברחצה", ג'ל לונדון.
 "דיוקן של יאן סיקס", אוסף סיקס, אמסטרדאם.
 1655 "גוית השור", לובר, פאריז.
 "טיטוס" (בנו של האמן), רוטרדם.
 "דיוקן עצמי", וינה.
 "דיוקן של יהודי", אוסף פרטי.
 1656 "שעור באנטומיה של ד"ר ג'ון דיימאן", אמסטרדאם.
 "יעקב מברך את בני יוסף", קאסל.
 1657 "שאול ודוד", האג.
 1659 "דיוקן עצמי", ג'ל וושינגטון.

כחצי שנה לאחר מותו החל שמו לדעוך, בעיקר כתוצאה מההתלהבות בה נתקבלה התיאוריה הקלאסית החדשה. חסידי תאוריה זו האשימו אותו על שנטה אל הטבע ולא אל אידיאלים של היופי; שהיה נגד שיטת הלימודים והפרספקטיבה האקדמית, ונגד ההעתקות של יצירות עתיקות, חוקי הפרופורציה והאנטומיה. בקיצור, הוא נחשב לאמן גס ופשטני בעיני האקדמאים.
 הערכה זו פורסמה לראשונה בכתביו של מבקר גרמני (1675) והיא טיפוסית ונמשכת במשך כל המאה ה-18, כולל השמצות בלתי מבוססות על היותו כביכול קמצן, רברבן ומלא בטחון עצמי. יש להניח כי בתקופה זו עדיין נחשב רמברנדט, בעיני רבים מבני ארצו, כאמן חשוב מהדור הקודם, שאילמלא כן אין להבין את ההתקפות הפראיות עליו. לעומת זאת, מחוץ למסגרות האקדמיות היה פופולרי מאד, בעיקר בגין תחריטיו, שזכו לשבחים רבים בצרפת (פראגונאר, שארדן), בונציה (טייפולו), בספרד (גויה), באנגליה (ריינולדס) וכ'.

תלמידים ומתמחים :

Gerrit Dou	1613-1675
Govert Flinck	1615-1660
Ferdinand Bol	1618-1680
Gerbrand Van Der Eeckhout	1621-1674
Carel Fabritius	1622-1654
Samuel Van Hoogstraten	1627-1678
Nicolaes Maes	1634-1693
Aert De Gelder	1645-1727

כמה מתלמידים אלו פנו לימים - בעיקר אחרי שנות ה-1640 - לסגנון קל ועממי יותר, אבל רובם נשארו נאמנים לדרכו של רמברנדט. כמו כן הושפעו ממנו אמני המאה ה-19 וביניהם דלאקרוא, שאמר עליו כבר ב-1851: "בעתיד יעריכו את רמברנדט יותר מאשר את רפאל" - נבואה זו התגשמה תוך פחות מ-50 שנה. ואכן, כבר בעיני הרומנטיקנים, ממשיכי דרכו של דלאקרוא, נחשב רמברנדט לגאון, מהפכן, גיבור המעמד הבינוני, פרוטסטנטי ואנטי מימסדי. לפי גישה זו שנמשכה עד למחצית המאה ה-20, נהגו לחלק את חייו לשתי תקופות: ההצלחה בצעירותו והכשלון והבזידות בזקנתו. הנפילה וחוסר המזל נקשרו לדחיה כביכול של "משמר הלילה" ב-1642, וזאת בגין אופיה ההומני וסגנונה המהפכני. רק בשנים לאחר מחצית המאה ה-20 החלה האמת לצאת לאור.

במאה ה-20, לאחר מלחמ"ע ובעיקר בתקופה שלאחר המשבר הכלכלי של 1929, שוב היתה לרמברנדט השפעה על אמנים רבים, בעיקר האמנים היהודים מאסכולת פאריז (סוטין) ואמנים ארץ ישראלים, שחיפשו סינטזה הומנית בין הגישה החזותית "האוביקטיבית" של האמנות המופשטת וטירוף החושים של האקספרסיוניזם, או במילים אחרות - בין ואן גוך למונדריאן.
 כיום מזהים מכל עבודותיו כ-600 תמונות שמן, 300 תחריטים וכן 2000 רישומים.

עבודות עיקריות:

1626 "דוד משתחוה לפני שאול עם הראש של גליית",

של נוף טבעי, ומהן על רקע של פנים הבית, הכולל הריטי-עץ פשוטים וכלי שולחן ומטבח עשויים נחושת. אוסטאדה השתמש בצבעי שמן ומים במונוכרום של חום וצהוב, לעתים עם תוספת דגש של צבע נוסף. משנות השלושים לחייו החל להוסיף עוד צבעים לתמונותיו. כמו כן יצר כ-50 תחריטים ורישומים רבים. ב-1662, בהיותו בן 52, מונה לנשיא גילדת הציירים ב-הארלם. מכאן ואילך נהיו האיכרים ודלת העם בתמונותיו כאילו נקיים יותר. אדריאן ואן אוסטאדה נפטר בהארלם בהיותו בן 75.

המשך אמני הבארוק ההולנדי (ע"ע):

Ostade, Isaac van	1621-1649
Fabritius, Carel	1622-1654
Fabritius, Barnet	1624-1673
Steen, Jan	1626-1679
Ruisdael, Jacob van	1628-1682
de Hooch, Pieter	1629-1681
Potter, Paul	1629-1654
Vermeer, Jan	1632-1675
Hobbema, Meindert	1638-1709

Rainaldi, Carlo

ריינאלדי קארלו

1611-1690

אדריכל איטלקי. נולד ברומא. בנו ותלמידו של האדריכל גירלאמו ריינאלדי (1570-1655 ע"ע). לאחר מות אביו, בהיותו בן 44 (1655), החל לעבוד כעצמאי, בעיקר ברומא וסביבתה, שם נפטר בהיותו בן 80.

מעבודותיו, כולן ברומא:

1656-1665 חזית כנסית ס' אנדראה דל וואלה (VALE). הבנין ע"י מאדרנה בשיתוף עם פרנצ'סקו בורומיני. 1661-1675 שתי כנסיות תואמות בפיאצה דל פופולו (המשך עבודות ע"י ג'יאנלורנצו ברניני וקארלו פונטנה 1671-79).

1663-1667 ס' מאריה קאמפיטלי (Campitelli) כנסיה זו נחשבת ליצירתו החשובה ביותר.

ריינאלדי פיתח את תפישת חזית הבנין כתבליט של פיסול אדריכלי; מעין מסך העומד בפני עצמו. על מנת להדגיש היבט זה שילב מספר רב של מרכיבים (קבוצות עמודים, קשתות, חלקי כרכובים, גגונים וכו') בקומפוזיציה כמעט חופשית. לסגנון זה אפשר למצוא תקדימים בתקופה הרומית הלניסטית (לדוגמא: פטרה שבעבר הירדן) וכן אצל אדריכלי הפוסט-רנסנס שלפניו; אלא שאצל ריינאלדי אין אפילו רמז להומור, אשליות אופטיות, פאראדוקסים וכו' כמו אצל ג'וליו רומאנו, למשל, או לאיזון הקלאסי של פאלאדיו. אדרבא, אצל ריינאלדי ניכר המתח המאפיין את סגנון תקופתו - סגנון המאה ה-17 - הבארוק.

Le Vau, Louis

לה-וואו, לואי

1612-1670

אדריכל צרפתי. נולד בפאריז. בנו של רב בנאי. בגיל 27 (1639) פתח משרד בלב פאריז, ב-איל ס' לואי. בעשר השנים שלאחר מכן עבד בעיקר בתכנון והקמת בתי מגורים ללקוחות עשירים: הוטל טאמבונו (HOTEL TAMBONNEAU); הוטל הסלין (HESSELIN), הוטל לאמבר (LAMBERT) בשיתוף עם הצייר לה ברן. לאחר

"דיוקן גבר במעיל אדום", מטרופוליטן, ניו-יורק. 1660 "טיטוס" (בנו של האמן), וינה.

"דיוקן עצמי", לובר, פאריז.

1661 "דיוקן עצמי", SPIEZ I. DE NRUIGN.

"ס' מאתי", לובר, פאריז.

"דיוקן", רוטרדם.

"הקשר של יוליוס סביליס", שטוקהולם.

"דיוקן מרגריטה דה גיר", ג"ל לונדון.

1662 "דיוקן טיטוס" (בנו של האמן), לובר, פאריז.

"גילדת יצרני הבדים", אמסטרדם.

"דיוקן הנדריקה", ברלין.

1663 "הומר", האג.

"דיוקן של הצייר גרארד דה לרץ", אמסטרדם.

1665 "דיוקן עצמי", קלן.

"הכלה היהודיה", אמסטרדם.

"תמונה משפחתית", בראונשוויק.

1666 "לוקרציה" (המתאבדת, מינאפוליס).

1667 "גבר עם כפפות", ג"ל וושינגטון.

1668 "שובו של הבן האובד", לנינגרד.

1669 "דיוקן עצמי", אוסף רטנאו.

המשך אמני הבארוק ההולנדי (ע"ע):

Ostade, Adriaen van	1610-1685
Ostade, Isaac van	1621-1649
Fabritius, Carel	1622-1654
Fabritius, Barnet	1624-1673
Steen, Jan	1626-1679
Ruisdael, Jacob van	1628-1682
de Hooch, Pieter	1629-1681
Potter, Paul	1629-1654
Vermeer, Jan	1632-1675
Hobbema, Meindert	1638-1709

Brouwer, Adrian

ברואר, אדריאן

1606-1638

צייר פלמי. בהיותו בן 16 עבר להארלם (הולנד) על מנת ללמוד ציור אצל פראנס האלס. עם סיום לימודיו זכה להצלחה רבה בהארלם, אבל כעבור מספר שנים, בהיותו בן 26, החליט לחזור לפלאנדריה. כאן נעצר ע"י הצבא הספרדי מיד לאחר שחצה את הגבול ועשה שנתיים במאסר באשמת ריגול. עם שחרורו הגיע לאנטוורפן ופתח סדנה מצליחה, אלא שלרוע המזל נפטר כעבור 5 שנים, בהיותו בן 32.

ברואר צייר בעיקר תמונות קטנות על נושאי הווי, שבהן בולט במיוחד הניגוד החריף שבין גימור מלוטש מחד ותיאורים של נושאים בעלי אופי של היתול וחיספוס עממי.

Ostade, Adriaen van

אוסטאדה, אדריאן ואן

1610-1685

צייר וחרט הולנדי. נולד ופעל בהארלם. יתכן שלמד אצל פראנס האלס ביחד עם אדריאן ברואר, הקרוב אליו בסגנונו. בדרך כלל תמונותיו קטנות, מבוצעות בדיוק רב ומשופעות בפרטים מלאי רוח חיים על נושאים רבים (למעט נוף -ים), כגון ילדים במשחקיהם, פעוטות בזרועות אמותיהם, איכרים רוקדים וכלבים; מהן מצוירות על רקע

האגפים ע"י עצים או בנינים, וציר מרכזי העולה לקו רכס טבעי או מלאכותי. עם זאת, שמר על המסורת העתיקה של גן "השטיח" (PARTERRE).

ב-1656 התמנה למפקח כללי על מבני המלך; באותה שנה התחיל, בשיתוף עם הצייר לה-ברן (ע"ע) והאדריכל לה וואו (ע"ע), בתכנון גני ארמון ואו-לה-ויקונט (VAUX-LE-Notre) והצייר לה ברן (Le Brun). עם סיום הארמון סולק ניקולה פוקה בחשד מעילה ואילו לה וואו, לה נוטר ולה ברן הועלו לדרגת האדריכל, הגנן והצייר הראשיים של המלך.

צעד זה בא בעקבות אכזבתם של הצרפתים מהצעותיו של ברניני, שהוזמן במיוחד מאיטליה על מנת לתכנן את הלובר. יש להניח שגם יחס הזלזול והביטול, שזכו לו מצד האמן האיטלקי, תרמו לא מעט להתפתחותו של כיוון חדש: הפיכתה של צרפת בכלל וחצר המלוכה בפרט למרכז התרבות, האמנות והאופנה של אירופה - כפי שאכן קרה.

במסגרת תפקידו החדש הופקד ביחד עם לה ברן וקלוד פרו (Perrault) על תכנון האגף המזרחי החדש של ארמון הלובר (1667). במקביל עסק בתכנון ה-"קולג' דה קאטר נאסיון" (1660). Collège des Quatre Nations, היום (France) Institut De.

עבודתו הבאה (1668) הרחבה ראשונה של ארמון ורסאי והפיכתו מ"ארמון ציד" (נבנה ב-1624) למרכז שלטוני מפואר, ע"י תוספת אגפי שרות ועיבוד חזית הגן. גם בפרויקט זה, כמו בארמון ואו-לה-ויקונט, עבד בשיתוף עם לה נוטר שתיכנן את הגנים ו-לה ברן שעטר את הפנים.

מותו של למרסייה (1654) הוזמן להמשיך את בנין "החצר המרובעת" (COURT CARREE) של ארמון הלובר. כאן הכיר את שר הכספים ניקולה פוקה (Fouquet) שהזמין אצלו את תכנון ארמונו - וואו לה וויקונט (1657-61 Vaux-Le-Vicomte) - בשיתוף עם אדריכל הגנים לה נוטר (Le Notre) והצייר לה ברן (Le Brun). עם סיום הארמון סולק ניקולה פוקה בחשד מעילה ואילו לה וואו, לה נוטר ולה ברן הועלו לדרגת האדריכל, הגנן והצייר הראשיים של המלך.

צעד זה בא בעקבות אכזבתם של הצרפתים מהצעותיו של ברניני, שהוזמן במיוחד מאיטליה על מנת לתכנן את הלובר. יש להניח שגם יחס הזלזול והביטול, שזכו לו מצד האמן האיטלקי, תרמו לא מעט להתפתחותו של כיוון חדש: הפיכתה של צרפת בכלל וחצר המלוכה בפרט למרכז התרבות, האמנות והאופנה של אירופה - כפי שאכן קרה.

במסגרת תפקידו החדש הופקד ביחד עם לה ברן וקלוד פרו (Perrault) על תכנון האגף המזרחי החדש של ארמון הלובר (1667). במקביל עסק בתכנון ה-"קולג' דה קאטר נאסיון" (1660). Collège des Quatre Nations, היום (France) Institut De.

עבודתו הבאה (1668) הרחבה ראשונה של ארמון ורסאי והפיכתו מ"ארמון ציד" (נבנה ב-1624) למרכז שלטוני מפואר, ע"י תוספת אגפי שרות ועיבוד חזית הגן. גם בפרויקט זה, כמו בארמון ואו-לה-ויקונט, עבד בשיתוף עם לה נוטר שתיכנן את הגנים ו-לה ברן שעטר את הפנים.

Perrault, Claude

פרו, קלוד

1613-1688

אדריכל ורופא צרפתי. נולד בפאריז. עיצב (בשיתוף עם לה-וואו) את החזית המזרחית של ארמון ורסאי - הדוגמא הראשונה לסגנון לואי ה-XIV.

בצעירותו למד רפואה ומתמטיקה. בשיתוף עם אחיו הסופר הידוע שארל פרו (1628-1703) הזכור היום כמחבר אגדת "אמא אווזה".

קלוד חיבר מספר ספרים על התיאוריה של האדריכלות, ביניהם תרגום ועיבוד ספרו של וטרוביוס (הופיע בפאריז 1671). בהמשך עיצב את מצפה הכוכבים בפאריז ואת ביתן "השחר" במצודת קולבר (1673-7).

אחיו, שארל שהיה יועצו של שר המדינה קולבר (Colbert) הוא שצרף את קלוד לועדה לעיצוב מחדש של ארמון הלובר לאחר דחיית הצעותיו של ברניני.

Le Notre, Andre

לה-נוטר, אנדרה

1613-1700

אדריכל נוף וגנים צרפתי. נולד בפאריז. בן למשפחת גננים של בית המלוכה הצרפתי. תחילה למד ציור ופרספקטיבה אצל האמן היותר אופנתי בתקופתו, פרנסוא וואה (Vovet) (1590-1649), ואדריכלות אצל פרנסוא מאנסאר (ע"ע).

סגנונו היה תוצאה של שילוב לימודיו עם מסורת הגננות המשפחתית. ב-1637 ירש את משרת אביו כ"גנן ראשי של הטוילרי", כאן התחיל בנסיונות ראשונים לקראת יצירתו של סגנון חדש, המדגיש את הפרספקטיבה הנמשכת אל האופק, כפי שאפשר לראות עד היום בשדרות אליזה (CHAMPS-ELYSEE) - פרויקט שהיה אחראי להתחלתו.

עקרון הפרספקטיבה חייב שני מרכיבים בסיסיים: סגירת

Murillo Bartelome Esteban **מוריליו, ברטולומה**

1618-1682

צייר ספרדי. נולד ולמד בסביליה, אצל הצייר חואן דל קאסטילו. בעבודותיו המוקדמות ניכר היטב הסגנון המיושן במקצת של מורו, שהוא שילוב הריאליזם הפלמי והפוסט - רנסנס האיטלקי. בהיותו בן 28 (1646) זכה לראשונה להצלחה בזכות סידרה של 11 תמונות מחיי הקדושים, שיצר עבור מנזר הפראנציסקנים בסביליה. תמונות אלו קרובות יותר לרוח הריאליזם של "אסכולת סביליה" - שביטויה העיקרי בתמונות "החנות" של דיגו ולאסקו ובני דורו פראנסיסקו הררה (האב) וזורבאראן. עם זאת אפשר למצוא אפילו בשלב זה רמז לנושאי ההווי - "מקבץ הנדבות", "נערת הפרחים", "נערי הכפר" ועוד - אותם עתיד מורילו לפתח ואשר בזכותם התפרסם עד כדי כך שהיה האמן הספרדי היחיד שנודע גם מחוץ לגבולות ארצו ואשר שמו לא נשכח לאחר מותו. עם זאת, עיקר יצירותיו של מורילו הן מחזורי תמונות על נושאים דתיים, שהוזמנו ע"י מוסדות הכנסייה. בתחום זה חל המיפנה הגדול בסגנונו לאחר 1650, כאשר חזר מביקור בן שנתיים במדריד. מניחים שבעת שהותו בבירה פגש את ולאסקו ובאמצעותו התאפשר לו לראות את האוסף המלכותי הגדול, שכלל מיצירותיהם של קוריגיי, רפאל, טיציאן, רובנס ועוד. מכאן ואילך צייר תמונות גדולות מימדים בהן שילב את סגנון הבארוק עם אינטימיות משפחתית עממית

שר האוצר החדש, קולבר (1683-1619), שהבחין ביכולתו המינהלית של לה-ברן, מינה אותו לראש האקדמיה לאמנות.

בשנת 1666 הקים לה-ברן את האקדמיה הצרפתית ברומא, מקום אליו נשלחו להשתלם התלמידים הנבחרים ובכך נקבע הטעם הרשמי של האמנות הצרפתית/אירופאית למאתיים וחמישים השנים הבאות. עם שובו לפאריז מונה למנהל בית המלאכה המלכותי לריהוט ושטיחים "גובלן" (נוסד 1667) - במסגרת זו עיצב כמה מיצירותיו החשובות: "העונות", "סיפורו של אלכסנדר", "חיי לואי XIV" ועוד (רובם היום במוזיאון הריהוט בפאריז). מוסדות אלו הפכו בידי של לה-ברן לקובעי הטעם והסגנון לכל בתי המלוכה והאצולה באירופה, והיו למקור הכנסה חשוב ומכשיר להאדרת המלכות.

ב-1668, בעיצומם של שינויים ושיפוצים בארמון הלובר, החליטו לואי ה-14 וקולבר להעביר את הממשל מחוץ לסמטאות פאריז. לצורך זה הוחלט להרחיב ארמון ציד מלכותי קטן יחסית ב-ורסאי, שבנייתו הושלמה ב-1624. עבודת השיפוץ והשינויים נמסרה לידי השלישיה לה-ווא, לה-נוטר ולה-ברן. תרומתו של לה-ברן: אולם המראות ואולם המלחמה והשלום (שניהם בורסאי).

לאחר מותו של קולבר (1683) נחלשה השפעתו של לה-ברן ולמרות שזכה לתמיכתו של המלך פסק מלשמש כפוסק יחיד - מעין "דיקטטור האמנות" - של צרפת; כעבור 7 שנים נפטר לה-ברן בהיותו בן 71.

Herrera II, Francisco

הררה II, פראנסיסקו

1622-1685

צייר ואדריכל. נולד בסביליה. בנו ותלמידו של צייר באותו שם (ע"ע). פראנסיסקו הררה I "האב". המסורת אומרת שמיד עם סיום לימודיו ברח לרומא - בגלל אופיו הקשה של אביו. נראה שברומא למד אדריכלות, אם כי התפרסם כאן בשם "הספרדי של הדגים" בגין ציורי טבע-דומים הכוללים דגים. הררה חזר לספרד רק לאחר מות אביו (1656). ארבע שנים לאחר מכן, בהיותו בן 34 (1660) מונה לסגנו של בארטולומאו מורילו - נשיא האקדמיה החדשה לציור שהוקמה בסביליה. כעבור זמן קצר עבר למדריד - אולי בתקווה לרשת את מקומו של ולאסקו (נפטר ב-1660). מכל מקום - כעבור 12 שנה (1672) - מונה "צייר החצר ומפקח עבודות הבניה של המלך". במסגרת תפקידו הרבה בציורי קיר ומזבח לכנסיות, שזכו בשעתו להצלחה רבה. בשנת 1681, בהיותו בן 59, קיבל את עבודתו האדריכלית החשובה ביותר: הכנסייה הגדולה אל פילאר ב-סארגוסה (El-Pilar. 130x68 מ'. הושלמה, עם שינויים, לאחר מותו). יש הסוברים שהררה הביא עימו מרומא את תפיסת החלל של פראנציסקו בורומיני, שהשתלבה עם גישתו החמורה והשמרנית של חואן הררה, אדריכל ארמון-מנזר אסקוריאל (ע"ע). הררה נפטר במדריד בהיותו בן 63.

Wouwerman, Philips

ווברמאן, פיליפס

1619-1668

צייר הולנדי. נולד בהארלם. למד ציור אצל אביו וציירים אחרים בעיר מולדתו, ביניהם פראנס האלס. בניגוד למסורת חבריו ללימודים, שהתרכזו בעיקר בנושא הווי נופיה המשוריים של הולנד, צייר גם מראות של גבעות

- תמונות אלו מצטיינות בדרך כלל בצבעים חמים ומכאן השם "הסגנון החם" (ESTILO CALIDO). בו זמנית אימץ טכניקה של עירפול קוי מיתאר (קונטור), בדרך היוצרת רכות הקרובה לתפיסת האמנות של ונציה (Estilo Vaporoso), שלדעת רבים יש בה משום רמז לסגנון הרוקוקו העתיד להשתלט על אירופה במאה ה-18. משנת 1660, בהיותו בן 42, כיהן מורילו כנשיא האקדמיה לציור בסביליה, אותה יסד ביחד עם ואלדס לאל (Valdes Leal) 1662-1690 ופרנסיסקו הררה הבן (ע"ע).

מוריליו נפטר בסביליה בהיותו בן 63 - שנה לאחר שנפצע בעת שנפל מפיגום בזמן עבודתו.

המשך אמני הבארוק הספרדי ע"ע:

Herrera

1622-1685

Blondel, Nicolas Francois

בלונדל, ניקולא

1618-1686

צרפתי. אדריכל ומהנדס בניה צבאית. הבנין הידוע ביותר שנוצר מעבודותיו: שער סט' דני בפאריז (1671), בדמוי שער נצחון רומי (הגדול ביותר עד שנבנה "שער הנצחון" בפאריז במאה ה-19). כמו כן היה פעיל בתחום התיאורטי, ושימש כמנחה למתמטיקה בקולג' דה-פראנס והמנחה הראשון לאדריכלות באקדמיה המלכותית. במסגרת תפקידים אלו עשה לקידום התפיסה הקלאסית הצרפתית. הרצאותיו - שיצאו לאור: 1698, 1683, 1675 - היו נפוצות מאד בין המתכננים הצעירים בצרפת ומחוצה לה.

Le Brun, Charles

לה-ברן, שארל

1619-1690

צייר צרפתי. נולד בפאריז. תלמידם של פרנסוא פרייה (Perrier 1590-1650) וסימון וואה (Vouet ע"ע) - שניהם ציירים אופנתיים ביותר בזמנם. מעבודותיו הראשונות לאחר סיום לימודיו: עיטור הוטל לאמבר (LAMBERT, 1640) שתוכנן ע"י לואי לה-וואו (Le Vau ע"ע). לאחר מכן נשלח לרומא ע"י פטרונו, שר המשפטים, פייר סוגייה (Seguier). כאן למד, בין השאר, אצל פוסן (Poussin ע"ע) וקלט גם את השפעותיהם של הציירים האיטלקיים. שנתיים לאחר שובו (1648) השתתף בייסוד האקדמיה המלכותית לציור ופיסול ביחד עם שני מוריו פרייה ו-וואה ואחרים, ביניהם האחים לה נן (ע"ע). כעבור 10 שנים הוזמן ע"י שר האוצר ניקולא פוקה (1615-1680) לנהל את מפעל השטיחים בארמונו וואו-לה-ויקונט, כולל עיטור פנים הבנין (61-1658). במקביל עבד על עיטור ארמון המלך ב-פונטנבלו (1660) ו"גלריה אפולו" בארמון הלובר (1661).

ארמון וואו-לה-ויקונט, שתוכנן גם הוא ע"י האדריכל לה וואו ומעצב הגנים לה-נוטר

(Le Notre ע"ע) הפך לאב-טיפוס של ארמונות המלוכה והאצולה באירופה כולה. אלא שהפאר המדהים צרם את עיני המלך לואי ה-14 והביא לסילוקו של פוקה (1661).

ב-1662, בהיותו בן 44, הוזמן לה-ברן לשמש כ"צייר המלך" וקיבל משכורת עתק, לאותם ימים. כעבור שנתיים (5-1664) - לאחר דחיית הצעתו של גיאנלורנצו ברניני (ע"ע) - מונה כחבר הועדה המלכותית לתכנון הלובר, ועדה שכללה גם את האדריכלים לה וואו וקלוד פרו (ע"ע).

המשך אמני הבארוק ההולנדי (ע"ע):

Fabritius, Barnet	1624-1673
Steen, Jan	1626-1679
Ruisdael, Jacob van	1628-1682
de Hooch, Pieter	1629-1681
Potter, Paul	1629-1654
Vermeer, Jan	1632-1675
Hobbema, Meindert	1638-1709

Fabritius, Barnet פאבריציוס, בארנט
1624-1673.

צייר הולנדי. נודע בעיקר בזכות אחיו הצעיר קארל פאבריציוס. בתחילה פעלו יחד באמסטרדאם; לאחר מכן עבר בארנט ל-ליידן ולערים אחרות ואף הגיע ללונדון.

המשך אמני הבארוק ההולנדי (ע"ע):

Steen, Jan	1626-1679
Ruisdael, Jacob van	1628-1682
de Hooch, Pieter	1629-1681
Potter, Paul	1629-1654
Vermeer, Jan	1632-1675
Hobbema, Meindert	1638-1709

Guarini, Guarino גואריני, גוארינו
1624-1683

כומר, אדריכל ומתמטיקאי איטלקי. נולד ב-מודנה. הצטרף למנזר נזירים ונשלח לרומא מגיל 15 עד 23 (1639-47); באותן שנים בהן היה ברומיני בשיא הצלחתו, אי לכך מניחים שהושפע במידה רבה מסגנונו. בעשרים השנים הבאות נדד מעיר לעיר בשרות הכנסייה. תחילה לימד ב-מודנה. לאחר 8 שנים, בהיותו בן 32, הועבר לליסבון, פורטוגל, מקום בו תיכנן את כנסיית ס' מאריה דלה דיווניה (1656-59); נהרסה ברעידת אדמה (1775). משם למסינה בסיציליה, מקום בו תכנן ובנה שלוש כנסיות (62-1660), נהרסו ברעידת אדמה ב-1908). מכאן המשיך לפאריז ותכנן עבור ראש השרים הקארדינאל מאזארן את כנסיית ס' אן לה רויאל (5-1662, נהרסה 1823). בסופו של דבר התיישב בטורינו בהיותו בן 43 (1666), כאדריכל הדוכסים לבית סאבו.

בין עבודותיו בטורינו: 6 כנסיות - רובן עבור מסדר הנזירים אליו השתייך וכן 5 ארמונות ואחד משערי העיר. במקביל הוזמנו אצלו תוכניות לארמונות עבור דוכסי מדינות באווריה ו-באדן. החשובים שבבנייני הם הקאפלה ס' סינדונה שבקתדרלת טורינו (80-1667); כנסיית ס' לורנצו בטורינו (87-1668); כנסיית ס' פיליפו ב-קאזאלה (1671). לא נבנה; כנסיית ס' אימאקולאטה קונספציונה בטורינו (79-1673); ס' גאטאנו בוינצנזה (1684); ס' מאריה בפראג (1679, לא נבנה); ס' פיליפו בטורינו (1679, נהרסה 1714 ונבנתה מחדש).

מיוערות - כנראה פרי דמיונו - בדרך כלל עם דמויות פרשים, ביניהן לפחות אחד הרכוב על סוס לבן. עבודותיו היו פופולאריות ביותר וידוע שהתעשר ממכירתן. ווברמאן, שנפטר בהארלם בגיל 50, הותיר אחריו כ-1000 תמונות, שבוצעו בחלקן ע"י שני אחיו פטר (1623-1682) ו-יאן (-1629-1666).

Ostade, Isaac Van אוסטאדה, איסאק ואן
1621-1649.

אחיו ותלמידו של אדריאן ואן אוסטדה (1610-1685), צייר אף הוא בעיקר מחזות מחיי האיכרים, ובשנותיו האחרונות מראות נוף חורפיים, שהיו נושא חדש יחסית באמנות ההולנדית. נפטר בהארלם בהיותו בן 28.

המשך אמני הבארוק ההולנדי (ע"ע):

Fabritius, Carel	1622-1654
Fabritius, Barnet	1624-1673
Steen, Jan	1626-1679
Ruisdael, Jacob van	1628-1682
de Hooch, Pieter	1629-1681
Potter, Paul	1629-1654
Vermeer, Jan	1632-1675
Hobbema, Meindert	1638-1709

Fabritius, Carel פאבריציוס, קארל
1622-1654

צייר הולנדי. נולד ב-מיינדנבימסטר. בן למשפחת נגרים ששינה את שמו ללאטינית (פאבריציוס = נגר). נמנה עם תלמידיו - עוזריו החשובים של רמברנדט, שהשפעתו מורגשת היטב ביצירתו המתוארכת המוקדמת ביותר, "החייאתו של לאזארוס", שצייר בהיותו בן 20 (1642), המוזיאון הלאומי, ורשה). כעבור מספר שנים הצליח לפתח טכניקה עצמאית, המבוססת על הצבת הנושא המצויר על רקע בהיר; טכניקה שאיפשרה הדגשת צללים ותלת מימדיות; לדוגמה: דיוקן אברהם פוטר (1648, מוזיאון ריקס, אמסטרדאם). בהיותו בן 28 (1650) עבר ל-דלפט. כאן כנראה פיתח טכניקה מתקדמת של ציור פנורמות פרספקטיביות. דוגמה ליצירה כזו היא "מראה דלפט עם כלי נגינה ודוכן מכירה" (1652, גלריה לאומית, לונדון) - יתכן שתמונה זו נועדה לשמש כרקע להצגה בקופסא עם חור הצצה.

פבריציוס נהרג ב-דלפט, בהיותו בן 32, בהתפוצצות מחסן אבק שריפה שהחריבה חלק מהעיר וכנראה גם את מרבית תמונותיו. מהשנה האחרונה לחייו נותרה בין היתר תמונתו המפורסמת "החוחית" (1654, מוזיאון מאוריציוס, האג). מרבית החוקרים רואים זיקה ברורה בין פבריציוס ובין יאן ורמיר מדלפט ו-פטר דה הוך ששהה בדלפט בשנים 1653-7.

בנוסף למעמדו כאמן נודע פאבריציוס - בתולדות האמנות - בהיותו הקשר בין חידושי אמסטרדאם (רמברנדט) וחידושי דלפט (ורמיר).

של תקופתו - אי לכך יש המשווים אותו למחזאי הצרפתי בן דורו - מולייר. מבחינה אמנותית מקובל לשבצו מיד לאחר האלס, רמברנדט ו-ורמיר. מבין ציוריו המפורסמים: "חגיגת ניקולס הקדוש" (המוזיאון הממלכתי, אמסטרדאם); "עולם הפוך" (המוזיאון לאמנות, וינה). בשנותיו האחרונות בליידן פנה יותר לכוון המבשר את סגנון הרוקוקו - לפחות מבחינת האלגנטיות המרוחקת; מיפנה שמקורו בהשפעת האמנות הצרפתית בהולנד - בעיקר לאחר כיבוש המדינה (1672) ע"י חייליו של לואי XIV. מסך יצירותיו של סטין, שנפטר ב-ליידן בהיותו בן 53, נותרו כ-900 תמונות.

המשך אמני הבארוק ההולנדי (ע"ע):

Ruisdael, Jacob van	1628-1682
de Hooch, Pieter	1629-1681
Potter, Paul	1629-1654
Vermeer, Jan	1632-1675
Hobbema, Meindert	1638-1709

Girardon, Francois

ז'ירארדון, פראנסוא

1628-1715

פסל צרפתי. פעל בסגנון הבארוק. מהבולטים בין האמנים שהוזמנו לעטר את ארמון וורסאי בתקופתו של לואי XIV. יליד טרוא (Troyes). למד בפאריז אצל פראנסוא אנגייה. נשלח להשתלם ברומא בהיותו בן 22 (1650). עם שובו, כעבור 7 שנים, נתקבל לאקדמיה המלכותית לאמנות ועד מהרה צורף לצוות המתכננים - האדריכל לה וואו (ע"ע), הצייר לה ברן (ע"ע), מעצב הגנים לה נוטר (ע"ע) - שהועסקו ע"י שר הכספים ניקולא פוקה (Fouquet) בעיצוב ארמונו: וואו לה ויקומט*.

בהמשך (1663) הועסק עם אותו צוות, בהקמת ארמון וורסאי וכאן השלים את יצירתו היחידה מפורסמת "אפולו והנימפות" (1666) וכן פסלים אחרים כגון "רחצת הנימפות" (1668-70) ו"אונס פרספינה" (1677-79). בנוסף עיצב את מצבת הקבר של הקארדינאל רשלייה בכנסיית אוני' סורבון בפאריז (1675). מעמדו של ז'ירארדון הלך ודעך בשלהי שלטון לואי XIV והופעתו של סגנון הרוקוקו - במקביל לעליית קרנו של הפסל אנטואן קואסוואו (ע"ע). ז'ירארדון נפטר בהיותו בן 87.

*Vaux Le Vicomte.

Ruisdael, Jacob van

רואיסדל יעקב ואן

1628/29-1682

צייר הולנדי. נולד בהארלם. בנו ותלמידו של צייר ועושה מסגרות בשם איזאק דה גויר, הקרוי רואידל; (כל תמונותיו של האב אבדו). בגיל 20 (1648), עם סיום לימודיו, נתקבל לגילדת האמנים בהארלם. כבר בתמונותיו המוקדמות נתגלה כשרונו הנדיר לתיאור עצים על רקע שמים בהירים ונוף שטוח של הארלם וסביבתה. לאלה נוסף סולם צבעים רחב - יחסית למונוכרום של בני דורו - והתייחסות בלתי אמצעית לפרטי הנוף, כגון דרכי עפר, נחלים, וכו'. בעקבות מסע בהולנד ומערב גרמניה (-1650) והתרשמותו מנופי הגבעות המיוערות והטירות, נעשו תמונותיו יותר דראמטיות - בעיקר כתוצאה מהדגשת

הכנסיות של גואריני מצטיינות בכיפותיהן העשויות בצורת מדרגות מבחוץ וסלסלת צלעות מבפנים. סגנון זה, כמו גם החלל הדינמי של פנים הכנסייה, מצביע על שילוב השפעה של בורומיני והכרות עם מיבנה כיפות המסגדים בספרד. לאלו הוסיף שיטה מקורית ביותר של החדרת האור בעקיפין, דרך חלונות נסתרים למחצה, שמטרתם לרכז את קווי המיתאר של פנים הבנין.

בתחום האזרחי נחשב ארמון קארינאנו (1679, CARIGNANO) ליצירתו החשובה ביותר. הבנין - המתאפיין במדרגות כפולות, כיפה כפולה וחזית מתפתלת - נחשב בעיני רבים למוצלח ולמענין שבכל ארמונות אירופה במאה ה-17.

לאדריכלות של גואריני היתה השפעה מכרעת על עיצובן של כנסיות הבארוק המאוחר במרכז אירופה (בוהמיה, אוסטריה ובוואריה) עד תחילת המאה ה-18 (ע"ע צימרמן, נוימן, דיצנהופר).

בנוסף לעבודתו המעשית חיבר ששה ספרים, מהם ארבעה בתחום המתמטיקה והאסטרונומיה ושנים על האדריכלות, שפורסמו ע"י תלמידו - ויטונה (Vittone) בשנת 1734. גואריני נפטר במילאנו בהיותו בן 59.

קואפל, נואל

Coytel, Noel

1625-1707

צייר צרפתי. יסד שושלת בה שלושה דורות של ציירי חצר המלוכה הצרפתית: אנטואן קואפל (1661-1722) ושארל-אנטואן קואפל (1694-1722). נואל התמחה בתאור נושאים היסטוריים. אבל נודע בעיקר כמי שהמשיך את עבודתו של הצייר שארל לה-ברן (ע"ע) בעיטור הארמונות וורסאי והלובר. עבודה נוספת מפורסמת: "יסורי ג'ימס הקדוש" בכנסיית נוטר-דאם בפאריז. נואל קואפל התקבל כחבר האקדמיה לציור בהיותו בן 25 (1663). כעבור 9 שנים נבחר כמנהל האקדמיה הצרפתית ברומא (6-1672) ובהמשך כמנהל האקדמיה המלכותית לציור בפאריז (1695), תפקיד אותו מילא במשך 11 שנים עד מותו בגיל 79. מבחינה סגנונית הושפע בצורה מכרעת מעבודותיו של ניקולה פוסן (ע"ע) אותן ראה בעת ביקורו ברומא (1671), אבל לאחר מכן פנה לסגנון המרומם של לה-ברן.

סטין, יאן

Steen, Jan

1626-1679

צייר הולנדי. נולד בליידן. בנו של בעל מבשלת שיכר. אומרים שהיה בצעירותו תלמידם של ואן גויין (ע"ע), וניקולאוס קנופפר (1603-1660), צייר נושאים הסטוריים מאוטרכט. בגיל 22 (1648) נרשם ללימודים באוני' ליידין אבל כעבור שנתיים חזר לציור והיה ממיסדי גילדת הציירים בעיר מולדתו. כעבור שנה (1651) השתקע בהאג ונישא לבתו של ואן גויין. ב-1654 עבר ל-דלפט וב-1661 ל-הארלם ולבסוף חזר ל-ליידן, בהיותו בן 44 (1670), התאלמן ונישא בשנית.

יצירתו - המצטיינת בגימור מלוטש - כוללת מגוון נושאים, כגון נוף, דיוקנים, חיות, טבע דומם ואירועים הסטוריים, מיתולוגיים ודתיים, אולם בעיקר נודע בזכות נושאי הווי עממי - לרוב בנימה של הומור. אין ספק שחלק התמונות מבוסס על חיותיו כבנו של פונדקאי (בתקופת מסוימות ניהל בעצמו בית מרזח) וכן על מחזות שהועלו בתיאטרון

תיאור העננים. משלב זה ואילך משתלבים ביצירתו המרכיב הרומנטי (עצים, עננים) והריאליסטי (דרכי עפר ובוץ).
 זמן קצר לאחר מכן (1655), בהיותו כבן 37, התיישב באמסטרדאם וכאן נפטר בהיותו כבן 52.
 לאחר תקופת שיכחה קצרה יחסית חזר ונתגלה - ביחד עם תלמידו הובמה (1638-1709 ע"ע) - ע"י ציירי הנוף במאה ה-18 וה-19.

המשך אמני הבארוק ההולנדי (ע"ע):

de Hooch, Pieter	1629-1681
Potter, Paul	1629-1654
Vermeer, Jan	1632-1675
Hobbema, Meindert	1638-1709

הוך, פטר דה
 1629-1681

צייר הולנדי. נולד ברוטרדאם. למד ציור בהארלם. בהיותו בן 24 ביקר בדלפט, האג וליידן. כעבור שנה (1654) השתקע למספר שנים בדלפט. כאן נתקבל לגילדה של האמנים ונשא אישה. בשלוש השנים הראשונות לאחר בואו צייר בעיקר חיילים בבתי מרוח, אורוות ואסמים. לאחר מכן (1658) הצטרף כנראה לחוגו של יאן ורמיר (ע"ע) בדלפט. סברה זו עולה מהנושאים ודרך הטיפול בהם: דמויות מעטות על רקע פנים של בית או חצר, בהם ממלאים תפקיד חשוב משחקי האור-צל. אבל בניגוד לקומפוזיציה הסגורה של ורמיר, יצר פטר הוך תחושת מרחב מיוחדת במינה ע"י דלת אחורית הנפתחת אל חדר שני או אל חצר, השופעים אור בהיר.

ב-1667, בהיותו בן 38, השתקע באמסטרדאם. משנה זו צייר בעיקר את חיי המעמדות העליונים; יצירות הנופלות בהרבה מאלו של שנות שהותו בדלפט. פטר הוך נפטר באמסטרדאם בהיותו בן 52.

המשך אמני הבארוק ההולנדי (ע"ע):

Potter, Paul	1629-1654
Vermeer, Jan	1632-1675
Hobbema, Meindert	1638-1709

פוט, פאול
 1629-1654

צייר הולנדי. ידוע בעיקר כצייר בעלי חיים על רקע נוף. היה חבר איגוד הציירים ב-דלפט (1646) ועבר ל-האג (1649) ולאמסטרדאם (1652). כאן נישא לבתו של ארכיטקט (Claes Van Balkeneyde).
 כנראה שלמד אצל אביו הצייר פטר פוט (1652-1597), גם הוא צייר נופים ובעלי חיים. פוט נפטר באמסטרדאם בגיל 29, כשנתיים לאחר מות אביו.

המשך אמני הבארוק ההולנדי (ע"ע):

Vermeer, Jan	1632-1675
Hobbema, Meindert	1638-1709

ורמיר יאן
 1632-1675

צייר הולנדי. נולד ב-דלפט. מפרטי חייו ידוע שהיה בנם של בעלי פונדק; התחתן בגיל 21 (1653) ונרשם באותה שנה כחבר גילדת הציירים. בהיותו בן 23 ירש את הפונדק של הוריו ולאחר מכן עסק למחיתו גם ובעיקר במסחר בתמונות, כולל יצירות פרי עבודתו שהיו מבוקשות הן בהולנד והן מחוצה לה - למרות שמעולם לא עזב את דלפט; בהיותו בן שלושים נבחר לכהונת דיקן גילדת האמנים (3-1662), תפקיד שהוטל עליו בשנית כעבור שמונה שנים (71-1670); בימיו האחרונים נתקל כנראה בבעיות כלכליות, שנבעו מסיבוכים פוליטיים-כלכליים שפקדו את הולנד. ורמיר נפטר בגיל 43 כפושט רגל ואלמנתו, שנותרה עם 11 ילדים, ניסתה לשווא לשמור על 29 תמונותיו שהיו עדיין ברשותה. מאחר והותיר בעזבונו גם שלוש תמונות של הצייר קארל פאבריציס (ע"ע), סביר להניח שהיה מודע לעבודתו של מורו - רמברנדט.

לאחר מותו נשכח ורמיר כמעט לגמרי. שמו נזכר אמנם כבר במחצית המאה ה-19 ואפילו וינסנט ואן גוך ראה ב-1879 את תמונת "הנערה עם הפנינים" והתלהב ממנה, אולם מ-1880 ואילך שוב החל להתפרסם ואף זכה להכרה כאחד מגדולי הציירים. עם זאת, עדיין נמכרו תמונותיו בסוף המאה ה-19 בסכומים מזעריים ביותר.

הסברה היתה שורמיר פיתח טכניקה מיוחדת של ציור, שהיא כה קפדנית, עד שאינה ניתנת לחיקוי. אי לכך חולקו יצירותיו לאלו שלפני פיתוח טכניקה זו - "המוקדמות" ולאלו שלאחר מכן. לפני מלחמ"ע הופיעו זיופי תמונות של ורמיר, מעשה ידי ההולנדי ואן מחרן, שהצליח לחקות את סגנונו "המוקדם" של ורמיר באופן כמעט מושלם. יש לשער שהזיוף לא היה מתגלה אילמלא מכר תמונותיו לגרמנים בעת הכיבוש בשנות המלחמה - מעשה שדינו היה הוצאה להורג.

ואן מחרן הצליח אך בקושי לשכנע את המומחים והשופטים שהתמונות אינן אלא זיופים שהכין במו ידיו בטכניקה פשוטה ביותר: העתקת קטעים מתמונות "מוקדמות" של ורמיר על גבי בדים ישנים שהוכנסו לאחר מכן לתנור על מנת לשוות להן מראה ישן כולל הברק האופייני. ההוכחה הסופית היתה כאשר נתגלה בבדיקה כימית שואן מחרן השתמש בצבעים שלא היו בנמצא בזמנו של ורמיר.

לאחר גילוי פרשת הזיוף צומצמה בצורה דרסטית רשימת עבודותיו של ורמיר וכיום מייחסים לו רק כ-35-30 תמונות, רובן קטנות יחסית.

עם זאת, עדיין נותרו שלוש תמונות "מוקדמות", שהן ללא ספק של ורמיר - "דיאנה וחברותיה", "ישו בביתן של מרים ומרתה" ו"נערה ישנה". תמונות אלו נבדלות מבחינת נושאייהן או הקומפוזיציה הבארוקית שלהן.

רוב יצירותיו של ורמיר מתארות פנים בית, שבו נראות נשים צעירות, יושבות בשלווה או עומדות ליד שולחן כשהן קוראות, כותבות, רוקמות וכיו"ב - לפעמים בחברת גברים ואילו בכמה תמונות מופיעה דמות יחידה של גבר, כגון מלומד בחדר עבודתו. מצויות גם כמה תמונות שהן כעין דיוקנות של נערות צעירות, שרק ראשיהן וכתפיהן נראים לעין.

בתמונות הפנים מופיעים בדרך כלל אותם החפצים שהיו מצויים, כנראה, בביתו: חלון משמאל, כורסה מסוימת, מפה על השולחן ואריגים מזרחיים על הקיר. הנשים

לעצב את הקאפלה של פמברוק קולג' (נבנתה לפני 1663) באוני קמברידג'. במקביל הופקד בידו, ע"י הבישוף שלדון, תכנונו של תיאטרון בסגנון עתיק לצורך קיום טקסים באוני אוקספורד ("התיאטרון השלדוני" - נבנה 1663-9). כמו כן הוזמן ע"י שלדון לשמש כיועץ הועדה לשיקומה של הקתדרלה הגדולה, ס' פאול בלונדון, שהיתה במצב רעוע ומוזנח ביותר. מכל מקום ניתן להניח שגישתו של רן לעבודות אלו היתה עדיין בגדר תחביב, אבל מכאן ואילך החליט להתמסר כולו לאדריכלות.

בשנת 1664, בהיותו בן 31, הצטרף למשלחת דיפלומטים אנגליים שיצאה לפריז. כאן פגש באדריכל האיטלקי הותיק (66) גיאנלורנצו ברניני (ע"ע) שכנראה הרשה לו לעיין בתוכניותיו לתכנונו של הלובר. כמו כן פגש את האדריכלים הצרפתיים שפעלו באותה תקופה (ע"ע):

מאנסאר, לה-וואו, פרו, לה-נוטר ועוד, ראה את מרבית בניניהם בפריז וסביבתה, חקר את שיטות העבודה (מנופים וכו') ואף ציין, כראוי למדען אנגלי, את הזבזב המיותר בעיקר במספר האנשים העושים במלאכה. יש סוברים שביקר גם ב-שארנטון, מקום בו עמדה הכנסייה הקאלווינסטית של סולומון דה ברוס (ע"ע). לאחר שמונה או תשעה חדשים חזר לאנגליה - כנראה דרך ארצות השפלה (בלגיה והולנד), על מנת לראות את עבודתם של ואן קאמפן (ע"ע) ומתכננים אחרים. על קטע זה של מסעו מעידים בנינים שונים, שיתכן בעתיד, בהם ניכרת השפעת הסגנון הממזג בניה בלבנים ובאבן כמו גם תכנוני כנסיות לטקסים, בנוסח הרפורמות הפרוטסטנטיות, המשותפים להולנד ולאנגליה; טקסים בהם הדגש הוא על קריאה משותפת בכתבי הקודש ושמיעת הדרשה של אב הקהילה.

ב-1666, זמן מה לאחר שובו לאנגליה, הגיש לשלדון ולועדה לשיקום ס' פאול הצעה לשיפוצים ולבנית כיפה חדשה לקתדרלה. ההצעה אמנם אושרה ב-27 למאי, אלא ששבוע לאחר מכן פרצה השריפה הגדולה שהשמידה למעלה ממחצית העיר. רן, שהיה באותה שעה באוקספורד, מיהר לחזור ללונדון ולאחר סיום מקיף הכין לבניתה מחדש של העיר, שהוגשה למלך כבר בחודש ספטמבר. אין ספק שתוכנית זו - שהיא מהמתקדמות ביותר לאותם ימים והכוללת פארקים, כיכרות וכו', התבססה על לימוד רעיונותיו של אנדרה לה-נוטר (ע"ע); כמו גם על התוכנית של רומא, שהוכנו עוד בימי האפיפיור סיקסטוס V, ע"י האדריכל דומניקו פונטאנה (ע"ע); אותם הכיר, קרוב לודאי, באמצעות הדפסים שהיו נפוצים למדי ברחבי אירופה. אבל, בסופו של דבר נגזרה תוכניתו של כריסטופר רן, כמו גם תוכניותיהם של אדריכלים אחרים - למעט הרחבת מספר רחובות - בשל בעיות מימון ופיצויים שהיו למעלה מיכולתה של קופת הממלכה.

בשנת 1669, עם מותו של המפקח המלכותי על עבודות הבניה, נתמנה רן לאותה משרה. רן, שהתחתן באותה שנה, עבר לגור בדירת שרד בוויטהול וחי כאן ברציפות במשך 49 שנים עד אשר פוטר מתפקידו (1718).

בשנת 1670 גויסו מספיק כספים, באמצעות מיסים מיוחדים, כך שניתן היה להתחיל בבנייתם של הבנינים החשובים ביותר בעיר ביניהם כנסית ס' פאול. בעת השריפה נהרסו אמנם 87 כנסיות אבל לאחר בדיקה ודיונים הוחלט שעל ידי איחוד מספר קהילות ניתן כנראה להסתפק בבנייתן של 51 בלבד. למרות שמקובל לומר שכל

לובשות אף הן, לעיתים קרובות, אותם בגדים ועדיים. הדמויות, השקועות בהרהורים או בשיחה שלוהה, מתוארות כאילו הן חלק בלתי נפרד מהחדר עצמו. האור נכנס, על פי רוב, דרך החלון שאינו נראה ומשתקף בעיניים, או בחפצים, כולל בבואות המוסיפות נימה של מיסתורין. בין משאר נושאי יצירותיו: תמונה של אדם יושב בשדה; "אלגוריה של האמונה" (דמות אישה בפני תמונת הצליבה של ישו); שני מראות של העיר דלפט ותמונת עצמו (גבו מופנה לצופה) בחדר עבודתו, כשהוא מצייר דמות אלגורית.

יצירתו של ורמיר מבוססת על הקומפוזיציה הפשוטה ביותר. הצבע והאור הם התכנים העיקריים של יצירתו. גישתו הציורית נראית כה צרופה ופיוטית, עד שהיא מבטלת את הצורך בתוספת כל שהיא.

המשך אמני הבארוק ההולנדי (ע"ע):

Hobbema, Meindert

1638-1709

Wren, (Sir) Christopher

רן, (סר) כריסטופר

1632-1723

אדריכל אנגלי. הצעיר בצאצאיו ובנו היחיד של דיקן הכנסייה בחצר המלוכה ב-וינדזור ואחינו של מאתיו רן, בישוף קתדרלת העיר אלי (ELY) - שניהם, על כן, מראשי הכנסייה המלכותית באנגליה. בילדותו נחשב לחולני, עם נטיה ללימודי המתמטיקה והגיאומטריה. עם פרוץ מלחמת האזרחים (1642) נעצר דודו, שהוחזק במאסר במשך 18 שנות שלטון הפוריטאנים (1642-60), ואילו אביו ברח עם משפחתו, כולל כריסטופר שהיה בן 10, ל-בריסטול ומשם לכפר, לבית אחותו וגיסו. למרות שמכאן נשלח לבית הספר ב-וסטמינסטר - עשה את רוב זמנו בחברת גיסו שעודד אותו ללמוד אסטרונומיה. בגיל 14 פגש ידיד משפחה וממנו למד אנטומיה ואף הכין תרשימים ודגמים של גוף האדם המוכיחים יכולת תאור חזותי. בזכות אלו הוזמן כעבור שנה, בהיותו בן 15, לשמש כעוזר למנחה באנטומיה במכללה לרפואה בלונדון. בסמוך לאחר מכן המשיך לימודיו באוקספורד.

עם סיום לימודיו וקבלת ההסמכה בגיל 21 (1653) נשאר באוקספורד והמשיך 4 שנים במחקרים מדעיים עד שהוזמן (1657) למכללת גרשהם בלונדון לכהן כפרופסור לאסטרונומיה; עמדה שבכורח הנסיבות נאלץ לוותר עליה בתום השנה, בגין מותו של אוליבר קרומוול (1658-1599 Cromwell) ותפיסת המכללה בלונדון ע"י הצבא. בשלב זה חזר לאוקספורד, מקום בו נשאר במשך כל התקופה הסוערת שהביאה כעבור שנתיים (1660) להחזרת שלטון המלוכה - בראשותו של צ'ארלס II - לאנגליה. כעבור שנה (1661), בהיותו בן 29, מונה כפרופסור לאסטרונומיה באוקספורד. בו זמנית שימש כאחד מנציגי המדענים האנגלים הצעירים שפנו אל המלך בבקשה להכרה בצורך למסד את מפגשיהם וזו אכן ניתנה להם (1661) תחת השם "החברה המלכותית" - מעין תשובה להתארגנות דומה שנעשתה בצרפת, במסגרת האקדמיה בשנת 1635.

אין יודעים מה גרם לכריסטופר רן שיפנה, בשלב זה, לאדריכלות. אדרבא, נראה שבין מכריו לא היו חובבי אדריכלות או אמנות. אפשר על כן שהיה ממשיך בדרכו כאיש מדע, אלמלא נתבקש ע"י דודו, הבישוף מאתיו רן,

האימרה המפורסמת: "קורא, אם הנך מחפש מונומנט הבט סביבך".

27 שנים לאחר מותו פירסם בנו את מכתביו תחת הכותרת "פארנטליה" (Parentalia 1750). תלמידו היותר חשוב היה ניקולאס הוקסמור (ע"ע 1661-1736 Hawksmoor).

Bruant (Bruand), Liberal

ברואן, ליבראל

1635-1697

אדריכל צרפתי. בן למשפחת אדריכלים שפעלו בצרפת מאז המאה ה-16 ועד למאה ה-18. בדומה לאביו סבאסטיאן, היה ליברל במעמד "אדריכל המלך" (לואי XIV), משרה אותה קיבל ב-1663. כעבור 7 שנים (1670), לאחר מות אביו, ירש את משרת האחראי לעבודת נגרות הבנין ונבחר כחבר האקדמיה. באותה שנה הציג תכניות לבנין בית החולים "סאלפטייר" בפאריז, שנוסד ע"י הקארדינל מאזארן. בבנין זה עיצב את בית התפילה בצורה שהצוות והחולים יכלו לקיים טקסים משותפים אבל תוך הפרדה פיזית, כפי שדרשו זאת התנאי הסניטריים.

עיקר פרסומו בא לו בזכות בנין "האינבאליד" (1670-77): בית חולים בסגנון מכובד ופשות, שנועד לנכים יוצאי צבא, הכולל אכסדרת עמודים זו קומתית בדימוי אמת מים רומית.

כיפת הקאפלה - היום מוזוליאום נפוליון בונפארטה - שלא היתה חלק מהתכנון המקורי, עוצבה ונבנתה ע"י ז'ול הארדואן-מאנסאר (ע"ע).

בין עבודותיו האחרות נותר גם הבית הצנוע שבנה לעצמו בפריז.

יש הסוברים שברואן ראוי היה למקום מכובד בהרבה מזה שזכה.

Hobbema, Meindert

הובמה, מינדרט

1638-1709

צייר נוף הולנדי. נולד באמסטרדאם. מקורות חייו ידוע שהיה תלמידו, וכנראה גם חברו, של יעקב רואיזל. כמה מנופיו של הובמה דומים לנופי רואיזל עד כדי כך, שבתקופות קודמות התקשו לא פעם להבחין בין יצירותיהם של שני האמנים.

פעילותו האמנותית של הובמה נמשכה כ-10 שנים בלבד (69-1659), בהן צייר כ-35 תמונות, ורק תמונה אחת - דווקא המפורסמת ביותר, "שדרת העצים במידלהרניס" - נושאת תאריך מאוחר יותר (1689 הגלריה הלאומית בלונדון). ב-1668 נשא לאישה את טבחית ראש העיר אמסטרדאם, וזמן קצר לאחר מכן השיג, בעזרת מקורבי אשתו, משרה כמפקח על יבוא היינות וכנראה חדל מלעסוק בציור. מכל מקום הוא נפטר חסר כל באמסטרדאם, בהיותו בן 71.

נופי הובמה פרוזאיים יחסית - בדרך כלל מראה מקרוב של קבוצת עצים - אבל הקומפוזיציה מאוזנת ועיבודם הטכני מעולה.

עצמים שכיחים בתמונותיו הם טחנות מים וביקתות כפריות. סולם הצבעים של הובמה נע בין גוני הירוק והחום-זהוב.

יצירתו היתה חביבה על אספנים והשפיעה על ציירי הנוף האנגליים בני המאה ה-18 לאחר מכן גם על ציירי הנוף הצרפתים במאה ה-19.

הכנסיות הללו עוצבו ע"י רן, הרי שלמעשה הוטלה עליו רן, בנייה של כנסית ס' פאול שהיא, בהתאם למסורת, באחריות בית המלוכה; ואילו לגבי האחרות המצב היה שונה. כאן נפלה האחריות לבנייתן על שלטונות העיר. עם זאת אין ספק שהיתה לו דעה מיעצת חשובה ביותר, ואולי אף מכרעת, לגבי צורתן - במסגרת תפקידו כמפקח מטעם המלך - כמו גם הגיוון הרב הנובע בחלקו מהשימוש ביסודות קיימים לצרכי חיסכון; רעיון העולה בקנה אחד עם גישתו הבסיסית - אך הפירוט עצמו נעשה ע"י גורמים שונים; על כך מעידים גם השרטוטים מעשי ידיו, ששרדו, המתיחסים רק לחלק קטן מהן.

מכל מקום בשנת 1670, במקביל לתחילת בנייתן של 6 הכנסיות הראשונות, כבר הציג את "הדגם הראשון" של כנסית ס' פאול. עם אישור התכנית הוחל מיד בסילוק תלי החורבות, אבל כעבור 3 שנים (1673) החלו להישמע תלונות שאין הבנין ראוי למעמדו כקתדרלה מלכותית מרכזית של לונדון. בשלב זה כבר החלה בנייתן של עוד 4 כנסיות בעיר ובמקביל הכין "דגם גדול" של ס' פאול ואפשר שבזכותו ניתן לו תואר האצולה (Sir 1673) אלא שהפעם נראתה הצעתו מוגזמת; אי לכך הכין הצעה שלישית - מעין פשרה - שאושרה מיד ע"י המלך ובשנת 1675 שוב חודשה העבודה. בשנה זו גם תכנן ובנה את מצפה הכוכבים ב- גריניץ' וכמו כן נולד בנו - לימים גם עוזרו - אבל אשתו נפטרה כעבור ששה חודשים ממגפת אבעבועות רוח. כעבור שנתיים נישא רן לאשתו השניה (1677) - מנשוואין אלו נולדה בת.

בינתיים הלכה ונבנתה כנסית ס' פאול, לא לפי הצעת "הפשרה" המאושרת, אלא כבנין קלאסי גדול מימדים ומפורט ברוח חזית "אולם הנשפים" של איניגו ג'ונס (ע"ע).

כמו כן נמשכה בנייתן של שאר הכנסיות הקהילתיות בלונדון ובמקביל תכנן ובנה גם את ספריית טריניטי קולג' בקמברידג' (1676-84); את מגדל "טום" בחזית כרייסט צירצ' (Tom Tower 1681-2). למרות עבודתו הרבה לא זנח גם את מעורבותו למען המדע ואף נבחר לנשיא "החברה המלכותית" (3-1681). את השנים הבאות הקדיש בעיקר לתכנון ובניית בית החולים ב-צ'לסי (91-1682), שיפוצים והרחבות של בניי המלוכה: ארמון וינצ'סטר (5-1683); ארמון וויטהול (93-1685); ארמון קנסינגטון וארמון האמפטון קורט (1689-1702) - מכל אלה לא נותר כמעט דבר, רק בהאמפטון קורט שרד אגף, שבוצע כנראה בשינויים רבים ע"י האדריכל ויליאם טאלמאן ששימש גם כאחד מעוזריו (Talman 1650-1719).

בשלב זה (1686) כבר הסתיימה בנייתן של רוב הטקס הראשון, למרות שעדיין חסרה כיפת הכנסיה. על אף שרן היה כבר בן 65, נדרש לזרז את העבודה ולשם כך אף קוצצה מחצית משכורתו - עד שישלים את הבנין. ואכן, כך היה אלא שהעבודה נמשכה עוד 13 שנים (1711), דהיינו 40 שנה לאחר התחלת הבניה, כאשר כבר היה בן 79.

7 שנים לאחר סיום הבניה, בהיותו בן 86, נמסר תפקידו כאחראי לעבודות הבניה המלכותית לאחר (1718), אם כי המשיך להתגורר בארמון האמפטון קורט, בהוראת המלכה אן. כמו כן היה לו בית בלונדון וכאן נפטר בהיותו בן 91, תוך כדי תנומה לאחר ארוחת ערב.

רן נקבר בכנסית ס' פאול תחת מצבת שיש שחור. כעבור זמן הוסיף בנו כתובת על קיר סמוך, עליה נכתבה בלטינית

קואסוואו, אנטואן

1640-1720

Coysevox, Antoine

פסל צרפתי ממוצא ספרדי. פעל בסגנון הרוקוקו, בשלהי שלטונו של לואי XIV. ממשיך דרכו של פרנסוא ז'ירארדון (ע"ע). עבד בעיטור ארמון וורסאי, עם צוות המתכננים הרדואן-מאנסאר (ע"ע), לה קוט (ע"ע), וכאן מצויים כמה מעבודותיו היותר טובות. קואסוואו נפטר בהיותו בן 80.

פונטאנה, קארלו

1643-1714

Fontana, Carlo

אדריכל איטלקי. נולד בכפר קטן ליד קומו בצפון איטליה. הגיע לרומא בגיל 12, למד אצל ברניני ושימש כעוזרו (1660-79 בקירוב). לאחר מותו של ברניני (1680) פתח סדנה משלו. למרות שלא עזב את רומא, עבודתו היותר ידועה היא הכנסייה ובית המדרש הישועי ע"ש ליוילה (Loyola) בספרד, שתוכננה בשנים 1681-1738. למבנים אלו היתה השפעה מכרעת על סגנון הבארוק ברחבי שלטונם של בית האבסבורג: ספרד, דרום איטליה, אוסטריה ודרום גרמניה.

מרבית יצירותיו הידועות ברומא הן השלמות לבנינים קיימים, החשובות שבהן חזית כנסיית ס' מרצילו אל קורסו (1682-83); קאפלה צייבו בכנסיית ס' סאנטה מאריה דל פופולו (1683-7); קאפלת הטבילה בכנסיית ס' פטר (1692-98); השלמת החזית והכניסה לארמון מונטצ'יטרי, לפי תוכנית של ברניני (1694-7); כנסיית ס' אפוסטולי (1702-8); קאפלה אלבאני בכנסיית ס' סבאסטיאן (1705); ספרית קאזאנאטונה 1708 (Casantense); מצבות הקבורה של כריסטינה מלכת שבדיה בשעבר בכנסיית ס' פטר (1702) וכן מצבות הקבורה של האפיפיורים קלמנט XI ואינוצנט XII. לאחר מינויו לאדריכל ראשי של האפיפיורות (1694) חיבר ספר על אדריכלות וטכנולוגיה. מרבית רישומיו וכתבי היד שלו (27 כרכים) מצויים היום בספרייה המלכותית בוינדזור, אנגליה.

קארלו פונטאנה המשיך - יש אומרים מעבר לראוי - את סגנון אדריכלי הבארוק ברומא. עבודותיו - החל ממזרקות, חזיתות לארמונות וכנסיות ועד למזבחות ומצבות, זכו לאין ספור חיקויים בכל רחבי אירופה. כמה מחשובי

האדריכלים באירופה היו מתלמידיו (ע"ע):

Fischer Von Erlach	1656-1723
Poppelmann	1662-1736
Hildebrandt	1668-1745
Juvara	1678-1736
Gibbs	1682-1754
Asam Cosmas	1686-1739
Asam Egid	1692-1750
Dientzenhofer	1689-1751

הארדואן-מאנסאר, ז'ול

1646-1708

Hardouin-Mansart, Jules

אדריכל צרפתי. נולד בפריז. תלמידו של פרנסוא מאנסאר (ע"ע) שהיה גם קרוב משפחה של אשתו (אחי סבתה). שנתיים לאחר מות מאנסאר (1666), בהיותו בן 22, שינה את שם משפחתו מ-הארדואן ל-הארדואן-מאנסאר. בתקופה זו שימש כאדריכל עוזר של לה-וואו (ע"ע) ולה-ברן

(ע"ע) בורסאי. בהיותו בן 24, לאחר מות לה-וואו (1670) החל את דרכו כאדריכל עצמאי של ארמונות ובתים פרטיים, ותכנן את הוטל דה לורג' (LORGES). כעבור 3 שנים, בהיותו בן 28, הוזמן ע"י לואי ה-XIV מלך צרפת לתכנן את ארמון "דו וואל" (DU VAL) וכן את ארמון CLAGNY עבור אהובתו, מאדאם דה מונטספאן. שנה לאחר מכן כבר היה במעמד "אדריכל המלך". מ-1678 עסק בעיקר בהרחבת ארמון ורסאי.

במסגרת זו - למרות גילו הצעיר יחסית (32) - היה ממונה על צבא גדול של עובדים, יועצים ושוליות, רבים מהם היו לימים לאדריכלים מפורסמים בזכות עצמם.

לאחר 4 שנים כבר עברו המלך ופמלית הממשלה לארמון המורחב (1682). במקביל תכנן ובנה את כנסיית האינבאליד בפריז (1680-91). הבנין ע"י ליבראל ברואן. ע"ע).

בשנת 1685 מונה ל"ארכיטקט ראשון" ובשנת 1699 ל"ממונה על הבניה". הארדואן-מאנסאר נפטר בהיותו בן 62.

עבודות בורסאי:

האגף הצפוני והדרומי; הקאפלה המלכותית (הושלמה לאחר מותו ע"י דה קוט); אולם המראות (תחילת העבודה בשיתוף עם לה-ברן, ע"ע); האוראגרי (חממת התפוזים); הטריאנון הגדול; אורוות הסוסים.

תכנון עירוני:

חזיתות בנייני ככר ויקטואר (הנצחון); ככר ואנדום (1698) - כולם בפריז. בשיתוף עם המלך גם עיבד את תכנית העיר בארלי.

כמו כן עבד בשיפוצים, תוספות והרחבות של ארמונות מאנטון, שאנטיי, באמפייר ועוד.

מעבודותיו המאוחרות: כנסיית פרימאטאל, נאנסי (-1699, PRIMATALE 1736). "הארמון החדש" (9-1706, CHATEAU NEUF). באלו ניכרת כבר הקלילות שתאפיין את אדריכלות הפנים הצרפתית במאה ה-18, תחת השם "סגנון הרוקוקו".

אדריכלים שעבדו עם הארדואן-מאנסאר בורסאי:

גיטאר, דניאל (1625-1686 Gittard).

פייר לה פוטר (1643-1716) ידוע כמעצב פנים וממבשרי סגנון הרוקוקו. בנו של אנטואן לה פוטר (1621-1682) (LE FEUTRE)

דאוילה, שארל-אוגוסט, לימים אדריכל העיר מונפלייה (1653-1701 Daviler).

פראנסיין, פייר פרנסוא, נודע בזכות עיצוב גנים ומזרקות (1654-1720 Francine).

פייר לאסוראנס (1724 - ?) ובנו ז'אן (Lassurance 1690-1755). יחד שיפצו עוד מספר ארמונות בפריז.

רובר דה קוט (1656-1735 Cotte. ע"ע).

גירמן בופראן (1667-1754 Boffrand. ע"ע).

ERSAILLES**ורסאיי**

ב-1678 כבר פעלו בארמון 20,000 איש, מהם 5,000 שגרו בבנין עצמו (1,000 אנשי חצר + 4,000 משרתים) ועוד כ-15,000 איש, כולל אנשי צבא שגרו בבנינים נילווים לארמון או בעיר, שהלכה והוקמה מאז 1671. אי לכך הוזמן האדריכל ז'ול הארדואן - מאנסאר, שהרחיב את הארמון ע"י תוספת שני אגפים מצפון ומדרום. כך גדלה חזיתו

סביב ארמונה של קריסטינה מלכת שבדיה לשעבר, שחייתה ברומא לאחר שעברה לדת הקאתולית. כעבור שנתיים (1684) הוזמן לנאפולי, כנראה ע"י המשנה למלך ספרד (בית האבסבורג), שליט דרום איטליה וסיציליה. בהיותו בן 32 (1688), לאחר 14 שנות שהות באיטליה, חזר לאוסטריה והוזמן כיועץ בחצר הקיסר ליאופולד I. כמו כן מונה ללמד את יורש העצר פרספקטיבה, תיאוריה ותולדות האדריכלות.

הממלכה האוסטרית היתה אז בתחילת פריחתה. 5 שנים קודם לכן (1683) ניצחו האוסטרים - בסיוע הפולנים - את הצבא הטורקי, שהגיע עד פרברי וינה. החורבן שהותירו הטורקים מחד וארמון ורסאי של לואי XIV מאידך, גרמו לתנופת בניה שלא נודע כדוגמתה. כעבור שנתיים (1690) לאחר מותו של ליאופולד - הוכתר יורש העצר כ-גיזוף I, מלך אוסטריה וקיסר האימפריה הרומית הקדושה. מכאן ועד פטירתו של הקיסר - כעבור 21 שנים - היה פישר פון ארלך שם נרדף לאדריכלות האוסטרית ומבוקש בוינה, זלצבורג ושאר מחוזות ההאבסבורגים. כך למשל ב-1693 הוזמנו אצלו 14 ארמונות בו זמנית בנוסף לפסלים, מדליות, עבודות צורפות ועיטורים אדריכליים. הגדול בבניניו אמור היה להיות ארמון באתייאני-שנבורן אותו תכנן על גבעה ליד וינה. ארמון זה, לו נבנה, היה אף גדול מורסאי, כראוי לקיסר "האימפריה הרומית המערבית הקדושה". אלא שבסופו של דבר נבנה רק אגף אחד, קטן יחסית, במישור הסמוך (התחלת הבניה 1696, שונה לאחר מכן). באותה שנה (1696) - בהיותו בן 40 - הוענק לו תואר אצולה, וכעבור 4 שנים (1700) מונה למפקח עבודות הבניה המלכותיים. ב-1704 יצא לסיור בפרוסיה, הולנד ואנגליה, סיור שנתאפשר הודות לברית פוליטית שנחתמה בין ארצות אלה לבין אוסטריה; בעקבות מלחמת הירושה על כס המלוכה של ספרד. ב-1707 נסע לונציה. כתוצאה מכך חל שינוי בסגנונו, המתבטא בשילוב מרכיבים מבניניו של פאלאדיו, כגון עמודי ענק ופרופורציות קלאסיות יותר, עם עושר של עיטורים פיסוליים ברוח הבארוק.

בשלב זה החל גם בכתיבת ספר על תולדות האדריכלות, העוסק בסקר השוואתי בין הסגנונות השונים - מצרים, פרס, יוון, רומא, איסלאם, הודו, סין וכו', כפי שהובנו עד לימיו וכולל עבודותיו - בהם ראה מעין מיזוג המרכיבים החשובים ביותר של הדורות הקודמים (פורסם רק ב-1721).

ב-1711, בהיותו בן 55 (לאחר מותו של הקיסר יוזף I והכתרתו של קארל VI), קם לו מתחרה צעיר - האדריכל יוהאן לוקאס פון הילדבראנדט (ע"ע). עם זאת זכה לשתיה הזמנות חשובות: הכנסיה ע"ש קארל בורומאו (Karlskirche -1716) ובניתה מחדש של ספריית ארמון המלוכה (1723) - שניהם בוינה. שני פרויקטים אלו הושלמו בשינויים מסוימים ע"י בנו, האדריכל ז'וזף עמנואל (1693-1742).

סגנונו של פישר פון ארלך ממזג כמה מאפיינים: רצף בנינים, מעין ביתנים שמקורם בבארוק הצרפתי, כולל עמודי ענק - בדומה לארמון ורסאי - הפרושים בצורת קשת, שמקורה בספריו של פאלאדיו ובניניו של ברניני; במרכז הארמון מוקם בדרך כלל אולם סגלגל (Oval)

הגיעה ל-500 מטרים - כפי שהוא נראה כיום. ראוי לציין שאוכלוסית הארמון המשיכה לגדול גם בימי יורשיו של לואי ה-14 (לואי XV ולואי XVI) עד שהגיעה ל-30,000 איש. לאחר הוצאתו להורג של לואי XVI בימי המהפכה הצרפתית נעזב הארמון, ומאז הוא משמש בעיקר כאתר תיירות או לאירועים מיוחדים, כמו חתימת חוזים בין מדינות וכיו"ב.

קוט, רוברט דה
Cotte, Robert de
1656-1735

אדריכל צרפתי. נולד בפריז. תלמידו ועוזרו ולאחר מכן גיסו של ז'ול הרדואן-מאנסאר (נישא לאחותו בהיותו בן 27, ב-1683). לאחר מותו של הרדואן-מאנסאר (1708) ירש את תפקיד "ראשון אדריכלי המלך", במסגרת זו השלים שתי יצירות חשובות של גיסו: כנסית ה"אינוואליד" (Invalides) ובית התפילה ב-ורסאי.

עבודתו העצמאית הראשונה, ארמון לוד (Hotel de Lude), מסמנת תחילתם של מספר בתים פרטיים, שרבים מהם נהרסו במשך השנים; מהם קיימים עדיין בפריז: הוטל דיסטרה (D'estrees, 1713), היום שגרירות רוסיה). הוטל בובאלה (Bouvallais, 1717).

הוטל דה טלוז (1718-19). היום בנק דה פראנס); הבנין החשוב ביותר הנוקף לזכותו הוא ארמון רואהן בשטראסבורג (Rohan, 1731-62). בנין זה כולל מאפיינים רבים של אדריכלות המאה ה-17 עם פיתוח מורכב יותר של החלל, יותר אור, נגישות בין האגפים ופרטיות, אותה השיג ע"י מסדרונות במקום מעבר מחדר לחדר, אבל כתוצאה מכך נוצר גם פער בין פנים הבנין וצורתו החיצונית. בנין זה נחשב כדוגמא בולטת של סגנון ארמונות ה"רוקוקו" - עיצוב קליל ופרחוני מבפנים תוך שמירה על כללי הקלאסיקה ואידאל הפשטות האצילה (NOBLE SIMPLICITE) בצורתו החיצונית של הבנין. בנוסף לעבודתו בצרפת זכה, בגין פרסומו, להזמנות בארצות אחרות, לתכנון מצודות וארמונות ב-פרנקפורט, בון (גרמניה); טורינו (איטליה); שויץ וספרד, כל אלו בוצעו מבלי שעזב את ארצו. דה קוט נפטר בהיותו בן 79.

על עיצוב הפנים בסגנון "הרוקוקו" (1715-1750). ע"ע:

Boffrand	1667-1754	בופראן
Cuvillies	1695-1768	קובייה
Blondel	1705-1774	בלונדל, ז'י-פי'
Here	1705-1763	הרה, עמנואל
Pigage	1723-1796	פיגאג' ניקולה דה

פישר פון ארלאך, יוהאן
Fischer von Erlach, Johann
1656-1723

אדריכל ופסל אוסטרי. נולד ב-גראץ. בנו ותלמידו של פסל וקדר. בגיל 18 נשלח לרומא והתקבל כמתלמד בסדנת האדריכל הותיק (76) ג'יאנלורנצו ברניני-ע"ע) שהיתה בשליטתו של קארלו פונטאנה (ע"ע).

כבר בהיותו בן 26 החל לקבל הזמנות - בעיקר עבודות צורפות כגון מדליות. בשלב זה התיידד עם חוג המשכילים-ארכיאולוגים, הסטוריונים וחובבי עתיקות - שהתקבצו

לאחר מכן (1700), בהיותו בן 39, עבד כעוזרו של ג'ון ואנברו (ע"ע).

ב-1711 קיבל מינוי ממשלתי כאחראי לבנין מספר כנסיות בלונדון וסביבתה, ביניהן כמה מהדוגמאות החשובות של הבארוק האנגלי (רובן נבנו בין השנים 1724-30).

לאחר מותו של רן (1723) מונה לאדריכל ראשי של מנזר וסטמינסטר - תפקיד שעסק בו עד יום מותו בגיל 75.

הוקסמור נחשב כ"עוזר" של כריסטופר רן ולאחר מכן של ג'ון ואנברו ואין אפשרות לציין את חלקו או מידת תרומתו לעבודותיהם, מכאן שעיקר פרסומו וההערכה לכשרונו מבוססים על הכנסיות שתוכננו בלעדית על ידו בלונדון.

פופלמן, מאתיאוס דניאל

Poppelmann, Matthaeus Daniel 1736-1662
אדריכל גרמני. נודע בעיקר בזכות האולם הפתוח "צווינגר" של דרזדן (11-1709): השג חשוב של הבארוק הגרמני המאוחר. תלמידם של קארלו פונטאנה מרומא (ע"ע) והאדריכל וולף קאספאר פון קלנגל (Klengel) ממשקמי דרזדן לאחר השריפה הגדולה (1685). לאחר מות קלנגל (1691) מונה כאחראי להמשך העבודה. האולם הפתוח "צווינגר" שימש להופעות ריקוד, אופרה, תחרויות ובידור. בהמשך הוסיף פופלמן ביתנים מזכוכית כנראה בהשפעת ארמון "גראן טריאנון" ב-וורסאי, לאחר ביקור שערך בצרפת (1715). עב' נוספות: מצודת יהויאכים סטיין ליד ציטאו (התחלה 1713), גשר נידרטור וגשר פראונטור ב-צוויקאו, מצודה על גדות האלבה ליד פילניץ. משנת 1720 עבד בעיקר בדרזדן וכאן בנה את גשר אוגוסטוס (1727-31) הנמנה עם היפים בארופה.

ואנברו, (סר) ג'ון 1664-1726

מחזאי ואדריכל אנגלי. נולד בלונדון. נכדו של סוחר פלמי שהתישב באנגליה ובנו של בעל מפעלים לזיקוק סוכר. למד (לפי המסורת) בקינג'ס סקול (KING'S SCHOOL). שרת בצבא מ-1690. נעצר באשמת ריגול ע"י הצרפתים בעת ביקור ב-קאלה (1640) ונכלא בבסטיליה בפריז. כאן כתב את טיוטת המחזה הראשון שלו. לאחר שיחרורו, כעבור שנתיים, חזר לשרת עוד שש שנים בצבא (עד 1698) ובו זמנית המשיך בכתיבת מחזות לתיאטרון.

את הבנין הראשון, מצודת הווארד (1699-1726, Castle-Howard) ביצע בעזרתו של ניקולאס הוקסמור (ע"ע), מי שהיה יד ימינו של האדריכל כריסטופר רן (ע"ע), הוקסמור נקרא "לעוזר" גם בהמשך (1705), כאשר זכה ואנברו בהזמנה לתכנון ארמון בלנהיים, הנחשב לאחת מיצירות המופת של האדריכלות האנגלית (סיום הבניה 1716) ובזכותו הוענק לוואנברו תואר אצולה (Sir). הארמון מומן ע"י המדינה עבור ג'ון צירציל, דוכס מארלבורו כמחווה על נצחונו כמפקד הצבא הבריטי-הולנדי כנגד הצרפתים בבלנהיים, אוסטריה. בעבודתו הבאות - לאחר סיום השותפות עם הוקסמור - פנה ואנברו לסגנון צנוע יותר.

בנין סיטון ד'לאוואל (1720, Seaton Delaval) נחשב כאחת הדוגמאות הבולטות לסגנונו האישי בשלב זה.

שמקורו באדריכלות של בורמיני ברומא וספריו של גוארינו גואריני מ-טורינו.

כאדריכל הארכיבישוף של זאלצבורג (1694-1705) הוכיח פישר את יכולתו בעיצוב כנסיות ואין ספק שהכיפות והמגדלים של כנסיותיו שינו את מראה העיר. יש הסוברים כי באלו הצליח לאזן את החלל המאורך של הכנסיות כנדרש לפי המסורת וצרכי הטקס, איזון ששאפו לו מאז ימי הרנסנס.

בכנסיות שתכנן ניתן למצוא מיזוג של מרכיבים שונים - בדרך כלל צורות מתעגלות - המעוגנות תמיד ע"י זוג מגדלים בחזית. בכנסיה האחרונה שעיצב בוינה - קארלסקירחה - ניסה לשלב במודע נושאים מכל תולדות האדריכלות: עמודים כפולים בחזית מרמזים על עמודי בועז ויכין במקדש שלמה אבל גם על עמודי נצחון רומיים, או עמודי הרקולס המיתולוגיים. מעל אחד העמודים הוצב הכתר הספרדי, ומעל השני הנשר הקיסרי - ביטוי לחלומו של קארל VI - יורשו של ג'וזף I - לאחד את ממלכות בית האבסבורג כמו בימי קארל V. אפילו כפת הכנסיה מבוססת על צורות הסטוריות: הפנתאון ברומא, הגיה סופיה באיסטנבול, כנסית ס' פטר ברומא.

פישר פון ארלך נפטר בגיל 67 מבלי שנמצאו לו ממשכים אמיתיים, מאחר ובניינו אינם מעוצבים לפי חוקים של סגנון מסוים אלא על שילוב של השכלה רחבה וברק וירטואוזי.

על המשך התפתחותה של אדריכלות האימפריה האוסטרית ודרום גרמניה ע"ע:

Popplemann	1662-1736
Hildebrandt	1668-1745
Zimmermann	1685-1756
Neumann	1687-1753
Dientzenhofer	1689-1751
Asam	1686-1739

קואפל, אנטואן 1661-1722

צייר צרפתי. מחשובי אמני הבארוק הצרפתי. בנו של צייר החצר נואל קואפל (ע"ע). החל את לימודיו באיטליה אצל אביו ששימש כמנהל האקדמיה הצרפתית ברומא (6-1672). התקבל כחבר האקדמיה בפאריז כבר בהיותו בן 20 (1681). אנטואן קואפל זכור כיום בזכות יצירותיו המעטרות את בניין "פאלה רויאל" (1702) ואת תקרת בית התפילה הארמון וורסאי (1708), כולן במיטב סגנון הבארוק הצרפתי.

הגם שיש רואים בהם את השפעת אמני הבארוק האטלקים ברומא. בהיותו בן 53 נבחר כמנהל האקדמיה לציור ובמקביל הועלה לדרגת "ראשון ציירי המלך" - תפקידים אותם מילא עד מותו בהיותו בן 61.

הוקסמור, ניקולא 1661-1736

אדריכל אנגלי. בן למשפחת איכרים מ- נוטינגהאמשייר. החל לעבוד אצל כריסטופר רן (ע"ע) כנער בן 18 (1769).

פסל צרפתי. מראשוני האמנים שפעלו בסגנון הרוקוקו. תלמידו ויורשו של ז'רארדון (ע"ע). בהיותו בן 23 (1701) זכה במילגת השתלמות באקדמיה הצרפתית ברומא

(פיסרומא). עם שובו פעל בשרות חצר המלוכה וכמה ממשפחות האצולה הצרפתית, בשיתוף עם האדריכלים דה קוט (ע"ע) ו-בופראן (ע"ע). לה לורן שנפטר בהיותו בן 77, זכור כיום בעיקר בזכות פסלי דיוקן. בין תלמידיו ז'אן באטיסט פיגאל (ע"ע).

* * * *

המאה השמונה עשרה

1700 בנייתו של ארמון לאות הוקרה על נצחונו בקרב "בלנהיים". התכנון ע"י **ואנבורו** ו-**הוקסמור** (עד 1716). אוסטריה - **ארלאך** מתמנה ל"אדריכל החצר" בווינה.

הגות: אנגליה - נפטר ג'ון לוק (72). זכור בזכות טענתו שאין האדם העובר ממצב טבעי למצב של שלטון מאורגן, יכול לוותר על חרותו, או ליהפך עבד ולהרשות לשליט לעשות כרצונו. האדם דורש שלום, חירות והגנה על זכויות ונכסים. יתרה מכך, אם המלך עריץ - זכותם החוקית של האזרחים למרוד בו ולהחליפו (Locke).

1709 מלחמות הצפון: קרב פולטאבה: מפלה מוחצת של השבדים.

1710 **מוסיקה:** המלחין הגרמני פרדריך הנדל מוזמן להשתקע באנגליה.

כלכלה: גרמניה - יסוד מפעל החרסינה ב-**מייסן**, גרמניה (MEISSEN).

1711 **אדריכלות:** לונדון - רן: סיום כנסיית ס' פאול. דרזדן - **פופלמן:** צווינגר. אולם מופעים פתוח (ZWINGER).

1713 מלחמות הצפון: שבדיה מאבדת את שטחיה בצפון גרמניה. גרמניה - המלך פרדריק ווילהלם I מקים את "הצבא הפרוסי".

מוסיקה: נפטר ארכאנג'לו **קורלי** (50). מוסיקאי איטלקי. זכור בזכות חיבור סונאטות ופיתוח הקונצרטו גרוסו: תזמורת עם מספר נגני סולו (Corelli).

1714 מלחמת הירושה הספרדית: סוף המאבק: אנגליה זוכה במרבית קנדה ובלעדיות בסחר העבדים בדרום אמריקה. תחילת התעצמות הסחר הבין לאומי.

מלחמות הצפון: הרוסים כובשים את פינלנד מידי השבדים ללא קרב.

אדריכלות: איטליה -

1700 מלחמת הירושה הספרדית: צרפת ונסיכי באבאריה ו-קלן מנסים לשבור את טבעת בית האבסבורג (אוסטריה, ספרד, בלגיה וסאבויה) פרוסיה, אנגליה והולנד תומכים בבית האבסבורג. צרפת מובסת בסידרת קרבות (מעין מלחמת עולם): בלנהיים (1704) טורינו (1706) וכו'.

מלחמות הצפון: סדרת מלחמות בין שבדיה ויריבותיה: נסיכויות צפון גרמניה, פולין ורוסיה, עד 1721.

גרמניה - נסיך בראנדנבורג, לבית הוהנצולרן, מכתיר עצמו כפרדריק וילהלם I מלך פרוסיה.

עם ישראל: עלית רבי יהודה החסיד לארץ ישראל. יסוד ביכ"ג אשכנזי בעיר העתיקה בירושלים - לימים "חורבת יהודה החסיד".

מדע: גרמניה - יסוד האקדמיה למדע בברלין.

אדריכלות:

אוסטריה - **הילדבראנדט:** ארמון בלוודר בווינה (עד 1723). **דינצנהופר "האב":** כנסיית ס' ניקולא בפראג. סיום העבודה ע"י הבן קיליאן איגנאץ בשנת 1763.

צרפת - **בופראן:** ארמון לונזיל עבור דוכס לורן (LUNEVILLE).

1703 **עיוור:** רוסיה - פטר הגדול מייסד את ס' פטרסבורג (למעשה תריז בשטח שבדי) בתכנון האדריכל האיטלקי-שוויצ'י דומיניקו טרסיני (Tressini 1670-1734).

ספרות: צרפת - נפטר **שארל פרו** (72). זכור בזכות סיפורי האגדות "אמא אווזה" (1697), הכוללים את "חתול במגפיים", "כפה אדומה", "כחול הזקן", "היפה והחיה", "היפיפיה הנמה", "עור החמור" ועוד. סייע לאחיו **קלוד פרו** (ע"ע) בתרגום ועיבוד ספרו של וטרוביוס "על האדריכלות" וכן היה אחראי למינויו של קלוד לועדה לתכנון הלובר (Perrault).

1704 מלחמת הירושה הספרדית: בריטניה משתלטת על גיברלטר.

אדריכלות:

אנגליה - הממשלה ממנת לצירצ'יל דוכס מארלבורו את

- פיליפו ג'ובארה מוזמן לטורינו, כאדריכל ראשי של בית סאבו-פיידמונט. 1715
- צרפת - תקופת העוצרות של לואי XV עד 1723 (ר' אמנות).
- עיוור:** גרמניה - תחילת בנין העיר קארלסרוואה בנוסח וורסאי (המתכנן לא ידוע). סגנון בארוק מאוחר.
- אמנות:** סגנון ה"רוקוקו" הצרפתי, בעיצוב פנים וציור, מתפשט באירופה, עד 1750.
- 1716 אדריכלות:** אוסטריה - פון ארלאך: כנסיית ס' קארל בורומאו, בוניה. סיום העבודה ע"י בנו ז'וזף עמנואל. בסגנון הבארוק המאוחר (KARLSKIRCHE). איטליה - ג'ובארה: כנסיית "לה-סופרגה" ליד טורינו (עד 1731). בסגנון הבארוק המאוחר ("LA SUPERGA"). רוסיה - לה-בלון: ארמון פיטרהוף, ליד פטרסבורג. בסגנון הבארוק/רוקוקו (Le Blond, 1679-1719).
- ציור:** פאריז - וואטו: "העלם האדיש" ו"ההפלה לאי סיטר". בסגנון הרוקוקו.
- הגות:** נפטר גוטפריד וילהלם לייבניץ (70). פילוסוף גרמני. מכתביו תורגמו לעברית: "השיטה החדשה" ועוד (Leibnitz).
- 1717 אדריכלות:** איטליה - ג'ובארה: ארמון סטופיניגי ליד טורינו בסגנון הבארוק המאוחר (STUPINIGI). גרמניה - יוהאן באלתאזאר נוימן: ארמון המושל ב-וירצבורג עד 1779. בשיתוף בופראן, זה קוט והילדבראנדט. תוספת ציורי קיר ע"י טייפולו ב"אולם הקיסר" (1750-53). בסגנון בארוק מאוחר/רוקוקו. פאריז - זה קוט: הוטל זה בורוואליה. בסגנון הבארוק/רוקוקו (BOURVALLAIS).
- ספרות:** אנגליה - נפטר ג'וזף אדיסון (45). מאבות המסה והעתונות הבריטית (Addison).
- 1721** מלחמות הצפון: השבדים מכירים בעצמאות צפון גרמניה. המדינות הבלטיות (פינלנד, אסטוניה, לאטביה וליטה) הופכות לשטחי חסות רוסיים.
- אמנות:** 19 אקדמיות לאמנות באירופה.
- אדריכלות:** רומא - סאנקטיס: "המדרגות הספרדיות", עד 1725. בסגנון הבארוק המאוחר (Sanctis ?-1731).
- 1723 צרפת - המלך לואי XV מגיע לבגרות.
- פיסול:** גרמניה - א"ק אסאם: "עלית הבתולה לשמים". במנזר רור. בסגנון הבארוק המאוחר/רוקוקו.
- רפואה:** נפטר אנתוני ואן לייבנהוק (91). מדען הולנדי. מגלה הכדוריות האדומות בדם (Leeuwenhoek).
- 1724 כלכלה:** צרפת - פתיחת הבורסה של פאריז. **חידושים:** בריטניה - תחילת שתיית ג'ין.
- 1725** צרפת - לואי XV נישא לבתו של מלך פולניה. **ציור:** איטליה - קאנאלטו: "מראות העיר" ונציה. מבשר הרומנטיקה.
- אדריכלות:** אוסטריה - הילדבראנדט: השלמת ארמון בלוודר בוניה. בסגנון הבארוק הצרפתי. אנגליה - הוקסמור: כנסיות בלונדון ובסביבתה, עד 1730. בסגנון בארוק "מתון". **בורלינגטון:** בית צ'סוויק, לונדון. בסגנון ה"פאלדיאניזם".
- מוסיקה:** איטליה - נפטר אלסאנדרו סקארלאטי (66). חיבר בעיקר אופרות וקנטטות בסגנון הבארוק (ר' גם 1757 דומניקו סקארלאטי. Scarlatti). גרמניה - יוהאן סבסטיאן בך: "היומן של אנה מגדלנה בך". צרפת - ז'אן פיליפ ראמו (1683-1764): מאמר על ה"שיטה חדשה במוסיקה". על עדיפות ההרמוניה והאחידות (סגנון "צרפתי") על פני נעימה קולחת ומתפרצת (סגנון "איטלקי". Rameau).
- 1726** ברית צבאית בין אוסטריה ורוסיה כנגד טורקיה. **ציור:** איטליה - טייפולו: ציורי קיר בארמון ליד אודין, עד 1728. בסגנון הבארוק המאוחר/רוקוקו.
- הגות:** צרפת - גרוש וולטר (Voltaire). נמלט לאנגליה (עד 1729).
- כלכלה:** ארץ ישראל - יבוא ראשון של שתילי תפוזים ע"י איש הכנסייה הארמנית ביפו. ברזיל - התחלת גידול הקפה.
- 1727 אדריכלות:** פרסומים (אנגליה) - וויליאם קנט: "העיצובים של איניגו ג'ונס".

מדע: נפטר הפיזיקאי הבריטי **איזיק ניוטון** (85). מאבות המדע המודרני (Newton).

עם ישראל: ספרות -

ר' משה חיים לוצאטו (רמח"ל 1707-1747): "מגדל עוז" (מחזה אלגורי בעברית).

1728 **ציור:** צרפת -

שארדן (Chardin), מתקבל לאקדמיה המלכותית כצייר "פירות וחיות" בהמשך יעבור לשילוב נושאי "הווי" ומוסר בסגנון ריאליסטי.

1729 **מוסיקה:** גרמניה - י"ס בד: "הפאסיון של ס' מאתאיו" (אורטוריה) בסגנון הבארוק.

1730 **מדע:** צרפת - רנה ריאומור: מד חום אלכוהול (Reaumur 1683-1757).

ציור: פאריז -

פראנסוא **בושה** חוזר מרומא. סגנון הרוקוקו במלוא פריחתו.

1731 **דת:** אוסטריה - גרוש פרוטסטנטים מ-זאלצבורג - חלקם מתישבים בפרוסיה המזרחית וחלקם מהגרים לגירגיה (ארה"ב).

אמנות: איטליה -

האפיפיור קלמנט XII פותח ברומא את **המוזיאון הציבורי הראשון בעולם**.

ספרות: אנגליה - נפטר דניאל **דפו** (70). מחבר "רובינזון קרוזו". ממבשרי הרומנטיקה בספרות (Defoe).

1732 **ציור:** אנגליה -

ויליאם **הוגארת**: "קורות הזונה". בסגנון הווי/ביקורת חברתית.

אדריכלות:

איטליה - ניקולא **סאלוי** (Salvi): "פונטאנה די טרווי" ברומא (TREVI). בסגנון הבארוק המאוחר המאחד מזרקה וחזית ארמון. (בוצע ע"י Bracci).

פאולו **פאניני** מתחיל ללמד פרספקטיבה באקדמיה הצרפתית ברומא.

גרמניה - האחים **אסאם** (Asam): השלמת כנסיית ס' נפומוק ליד מינכן. מיצירות המופת בסגנון הבארוק המאוחר/רוקוקו.

צרפת - רוברט **דה קוט**: ארמון רואהן בשטראסבורג, עד 1762. בסגנון הבארוק/רוקוקו.

צ"נ **סרוואנדוני** זכה בתחרות לעיצוב חזית כנסיית ס' סולפיס (SULPICE) בפאריז. בסגנון ניאוקלאסי (ביצוע 1737 מאז שופץ ושונה).

מוסיקה: נפטר המלחין הצרפתי פרנסוא **קופרן** "הגדול" (63). החשוב בין מוסיקאי המשפחה. חיבר יצירות לצימבלו ומוסיקה קולית.

מיצירותיו נמצאו בעיזבון של י"ס בד (Couperin).

ספרות: אנגליה - נפטר ג'ון **גיי** (48). מחבר המחזה "אופרת הקבצנים". זכור כיום בזכות העיבוד של הסופר ברטולד ברכט והמלחין קורט וייל, שהופק בכל העולם בשמות שונים. בגרמניה: DreiGroschenOper. באנגליה ובארה"ב: THREE PENNY. ובארץ: "אופרה בגרוש" (Gay).

1734 **אדריכלות:**

גרמניה - **קובייה**: ביתן אמליינבורג, מינכן. יצירת מופת בסגנון הבארוק המאוחר/רוקוקו (Cuvillies).

ספרד - **ג'ובארה**: ארמון המלך במדריד (ביצוע, כולל הרחבה, ע"י עוזרו סאצ'טי Sacchetti). בסגנון הבארוק המאוחר.

צרפת - **בופראן**: עיצוב פנים של הביתן ליד הוטל דה סוביז בפאריז, (עד 1739 היום הארכיב הלאומי), יצירת מופת בסגנון הרוקוקו.

1736 רוסיה - מלחמה כנגד הטורקים בדרום רוסיה, עד 1739.

פולניה - המלך סטאניסלאב I (אביה של מלכת צרפת) מוותר על כסאו ועובר לצרפת. מתמנה דוכס אורליאן (ראה 1740).

כלכלה: ונציה -

תחילת יצור הזכוכית ומראות על האי מוראנו.

מדע:

ליאונארד יולר: מפרסם את חיבורו "מכניקה אנאליטית" (Euler).

נפטר גבריאל דניאל **פארנהייט** (50). פיסיקאי גרמני. על שמו שיטה למדידת חום (Fahrenheit).

אדריכלות: אוסטריה -

דינצנהופר: השלמת כנסיית ס' ניקולא בפראג (התחלת הבניה 1703). התחלת כנסיית ס' אורסולה ב-סטראובין (STRAUBIN) עד 1741. בסגנון הבארוק המאוחר.

מוסיקה: נפטר ג'ובאני באטיסטה **פרגולזי** (26). מלחין איטלקי. מחבר "סטאבאט מאטר" ועוד (Pergolesi).

1737 **מדע:** צרפת - רנה ריאומור: "תולדות החרקים" (Reaumur).

אמנות: צרפת -

"סלון" האקדמיה לאמנות בפאריז הופך לתערוכה בין לאומית דו שנתית.

בושה מתמנה מעצב ראשי של מפעל השטיחים המלכותי בעיר בובה (BEAUVAIS).

אדריכלות: פרסומים (איטליה) -

ויטונה מוציא לאור את ספרו של גואריני "על ארכיטקטורה אזרחית" (Vittone).

ארמון דוכס אורלאן (סטאנסילאב I, לשעבר מלך פולניה),
בסגנון הבארוק המאוחר רוקוקו.

1741 אדריכלות:

רוסיה - **ראסטרי**: ארמון החורף ב-סי' פטרסבורג, עד
1754. בסגנון הבארוק הצרפתי/רוקוקו (Rastrelli).
צרפת - **סופלו**: בית החולים בליאון. דוגמא מוקדמת של
הסגנון הניאו קלאסי (HOTEL DE DIEU).

מוסיקה:

אנגליה - הנדל: "המשח" (אוראטוריה).
איטליה - נפטר אנטוניו **ויוואלדי** (84). בין
יצירותיו: "4 העונות". זכור גם כמפתח
"הקונצ'רטו גרוסו": כלי סולו ותזמורת
(Vivaldi).

מדע: שבדיה - צלזיוס (1701-44): פיתוח מד חום
עשרוני הקרוי על שמו.

1742 אדריכלות:

צרפת - **גבריאל** (הבן) מתמנה לראשון אדריכלי המלך
לואי XV וראש האקדמיה לאמנות. נחשב לאחד מגדולי
הניאו קלאסיקנים.
בלונדל: יסוד המכללה הראשונה להוראת אדריכלות.
מוסד פרטי עד 1754.
גרמניה - **נוימן**: כנסיית פירצנהייגן (ארבעה עשר
הקדושים), עד 1772. בסגנון הבארוק המאוחר/רוקוקו.

מוסיקה: אנגליה - הנדל: "שמשון"
(אוראטוריה).

1744 **מדע**: צרפת - ז'אן ד'אלאמבר ממחברי
"האנציקלופדיה": "על איזון ותנועה של נוזלים".

ספרות: אנגליה - נפטר אלכסנדר **פופ** (56).
משורר ומחבר פתגמים. נחשב לנציג הרוקוקו
בספרות הבריטית (Pope).

מוסיקה: גרמניה - גלוק (Gluck): "אפיגנייה ב-
אוליס" (אופרה).

1745 אוסטריה - שלזיה (היום פולין) עוברת לידי
פרוסיה.
אופנה: ריקוד ה-"קוואדריל".

ציור:

איטליה - **פיראנזי**: סדרת מראות "בתי הכלא". פנטאזיות
בסגנון הבארוק.
אנגליה - **הוגארת**: "נישואין ברוח הזמן". בסגנון
הווי/ביקורת החברה.

מוסיקה: איטליה נפטר ג'וזפה **גוארני** (58).
מגדולי בוני הכינורות. המתחרה של סטאדיווארי
(Guarneri).

מוסיקה:

צרפת - ז'אן-פיליפ ראמו: "קאסטור ו-פולוקס"
(אופרה).
איטליה - נפטר אנטוניו **סטראדיווארי** (93).
מגדולי בוני הכינורות (Stradivari).

1738 **כלכלה**: צרפת -
שר הכספים מפעיל עבודות הכפיה לבנית
כבישים.

מדע: שויץ - דניאל ברנולי: מפרסם את חיבורו
"הידרודינאמיקה" על לחץ ותנועה של נוזלים
(Bernoulli).

ארכיאולוגיה: איטליה -

תחילת החפירות ב-**הרקולונאום ו-פומפיי**, ליד **נאפולי** -
שלב ראשון לקראת הסגנון הניאו קלאסי.

אדריכלות: איטליה -

ויטונה: כנסייה ב-גאלינוטו שליד קריניאנו. בסגנון הבארוק
המאוחר.

עם ישראל: פרשת היהודי זיס" - יוסף זיס
אופנהיימר (1698-1738) היועץ לענייני כספים של
דוכס ויטנבורג מוצא להורג בתליה, באשמת
שווא. הארוע עובד למחזה ע"י לסינג ("נתן
החכם" 1779).

1739 רוסיה - סוף המלחמה כנגד טורקיה - רוסיה
שולטת בים אזור עם יציאה לים השחור.

חידושים: פרחי הקאמליה מובאים לאירופה

מהמזרח הרחוק.
מוסיקה: אנגליה - הנדל: "שאול", "ישראל
המצרים" (אוראטוריות).

1740 גרמניה - פרדריק II "הגדול" - מלך פרוסיה - עד
1786, כובש את שלזיה (היום פולניה) מידי
מאריה-תרזה קיסרית אוסטריה.

כלכלה: ונציה - משבר כתוצאה מהירידה במספר
התיירים ממרכז אירופה בעקבות מלחמה
אוסטריה-פרוסיה וסכסוכי הירושה על כתר
האימפריה האוסטרית.

מדע: גרמניה - יסוד האקדמיה למדעים בברלין,
בירת פרוסיה.

דת: פרוסיה - חופש הדת לכל האזרחים.

ציור: פאריז -

שארדן: "ברכת המזון". שילוב הווי ומוסר בסגנון
ראליסטי.

אדריכלות: צרפת -

האדריכל האוסטרי **עמנואל הר** מוזמן ל-נאנסי לתכנן את

1746

הודו - תחילת המאבק על ההגמוניה. הינדים, מוסלמים, בריטים, הולנדים פורטוגלים וצרפתים.

ציור: איטליה -

קאנאלטו, צייר נופים וונציאני, משתקע באנגליה, עד 1756, בעקבות המשבר הכלכלי בונציה.

אדריכלות: גרמניה -

צימרמן: כנסיית "וויס" בבאוואריה. שילוב הבארוק המאוחר/רוקוקו (WEISKIRCHE).
הגות: צרפת - דני דידרו: "מחשבות פילוסופיות".

1747

מדע: גרמניה - הכימאי א"ס מארגראף (-1709, 1782) מגלה את הסוכר בסלק (לימים סלק סוכר).

אדריכלות:

אנגליה - **וולפול:** תחילת שיפוץ ארמון סטרוברי היל. נחשב כמבשר סגנון הרומנטיקה הניאו-גותית.
גרמניה - **קנובלסדורף:** השלמת ארמון "סאנסוסי" (SANS SOUCI), פוטסדאם ליד ברלין. בסגנון הבארוק המאוחר/רוקוקו.

מוסיקה: אנגליה - הנדל: "יהודה המכבי" (אורטוריה).

הגות:

צרפת - וולטר: "צדיק" (סיפור פילוסופי. תורגם לעברית 1945).
צפון אמריקה - בנג'מין פרנקלין: "האמת הפשוטה".

1748

ספרות: איטליה -

קארלו גולדוני: "משרתם של שני אדונים" (מחזה) בסגנון הקומדיה דל ארטה (הוצג בארץ. Goldoni).
קארלו גוצי: "טוראנדוט" (מחזה) בסגנון הקומדיה דל ארטה. עובד לימים ע"י פרדריק שילר ולאחר מכן לאופרה ע"י בוזוני ושוב ע"י פוצ'יני (Gozzi).

מוסיקה: גרמניה - י"ס בך: "אמנות הפוגה" (עד 1750).

הגות: אנגליה - דוד יום: "על דרך ההבנה של האדם".

אדריכלות: 1749

גרמניה - ניקולא דה פיגאג' מצרפת מוזמן ע"י נסיך מאנהיים (Pigage).
רוסיה - **ראסטורלי:** הארמון הגדול, בצארסקו סלו ליד פטרסבורג, עד 1756. שילוב בארוק/רוקוקו.

מוסיקה: אנגליה - הנדל: "מוסיקה לזיקוקי די-נור".

1750

אוכלוסית ארופה בהערכה: 140 מליון.

אדריכלות:

צרפת - **תחילת הסגנון הניאו קלאסי:** המרקז דה מאריני (Marigny), אחיה הצעיר (18) של אהובת לואי XV, מאדאם דה פומפאדור (1721-64), ממונה כאחראי לבנייני המלך. יוצא כמעט מיד למסע לימודים באיטליה ביחד עם האדריכל **סופלו** (ע"ע) והצייר שארל-ניקולא קושיין (1715-90). **Cochin**. זכור כמאייר משלי לה פונטיין. אנגליה -

הוראס **וולפול:** מרחיב את אחוזתו " STRAWBERRY HILL". מראשוני הבניינים בסגנון הרומנטיקה הניאו גותית. איטליה -

ויטונה: כנסיית ס' מאריה די פיאצה, ב-טורינו, עד 1754. בסגנון בארוק מאוחר. **ואנויטלי:** ארמון קאסרטה, ליד נאפולי בסגנון הבארוק, עם כנסייה וגן בהשפעת וורסאי. גרמניה -

קובייה: ארמון המלוכה במינכן. בסגנון בארוק/רוקוקו. **קנובלסדורף:** חדר המוסיקה בארמון "סאנסוסי", וטסדאם. שילוב בארוק/רוקוקו.

עיצוב נוף:

לנצלוט בראון: גני מצודת ווארוויק. בסגנון ה"אנגלי".

מוסיקה: גרמניה - נפטר יוהאן סבאסטיאן באך (65). מגדולי המלחינים בכל הדורות. עם מותו מסתיים סגנון הבארוק במוסיקה (Bach).

1751 ציור:

ונציה - **לונגי:** "הקרנף". בסגנון אינטימי של נושאי הווי ומוסר.
פאריז - **בושה:** "ונוס ברחצה" בסגנון הרוקוקו.

הגות: צרפת - הופעת הכרך הראשון של "**האנציקלופדיה**". ההמשך עד 1772. אסופת מאמרים נבחרים בנושאי המדע, האמנות והמלאכה. העורך דני דידרו (1713-84) בהשתתפות מונטסקיה (1689-1755). וולטר (1694-1778), רוסו (1712-78) ד'אלאמבר (1717-83) ועוד. בגין ארוע זה נחשבת המאה ה-18 כעידן "ההשכלה" או המאה "הנאורה".

אופנה: ריקוד ה"מינואט" (MINUET)

1752 מדע: צפון אמריקה - בנג'מין פרנקלין (לימים מהאבות המיסדים של ארה"ב): ממציא את קולט הברקים, למניעת שריפות בבניינים.

אדריכלות:

צרפת - **הרה:** כיכר רויאל, נאנסי בסגנון בארוק/רוקוקו (PLACE ROYAL).

גבריאל (הבן): ביה"ס הצבאי בפאריז, עד 1788. בסגנון ניאו קלאסי (ECOLE MILITAIRE).

הגות: אנגליה - דויד יום: "דיונים על פוליטיקה".

אמנות: פרסומים (אנגליה) -

הוגארת: "על היופי".

ספרות: איטליה - קרלו גולדוני "הפונדקית" (מחזה) בסגנון הקומדיה דל ארטה. הוצג בארץ.

הגות: אנגליה - נפטר הפילוסוף ג'ורג' ברקלי (68). פיתח תאוריה לפיה החומר (מאטריאליזם) אינו קיים והכל אלה אינו רעיון (אידיאה=אידיאליזם) שמקורו באלוהים (Berkeley).

עם ישראל: בריטניה - הפרלמנט מאפשר ליהודים להתאזרח.

1754 אמנות: פרסומים (צרפת) -

התקפה ראשונה על סגנון הרוקוקו בכתב העת "MERCURE DE FRANCE".

עיצוב: אנגליה -

תומאס צ'יפנדייל: "קטלוג הריטים". בסגנון רוקוקו "מתון".

ספרות: אנגליה - נפטרו:

יונתן סוויפט (87). מחבר "מסעות גוליבר", בקורת חברתית בסגנון סיפור ילדים (Swift). הנרי פילדינג (47). מחבר "תולדות היתום טום גיונס". ממבשרי הרומנטיקה בספרות (Fielding).

1755 חינוך: רוסיה - יסוד אוני' מוסקבה.

עיון: בורמה -

יסוד העיר ראנגון.

אמנות: פרסומים (גרמניה) -

וינקלמן: מחשבות "על האמנות היוונית". תחילת הניאו קלאסיקה באמנות הגרמנית.

אדריכלות:

פאריז - **גבריאל** (הבן): כיכר "לה קונקורד" (שונתה), כולל ארמון לואי XV. בסגנון ניאו קלאסי.

סופלו: הפנתיאון (עד 1792), בסגנון ניאו קלאסי.

גרמניה - **פיגאג'**: ארמון בנארת ליד דיסלדורף, עד 1759, בסגנון הרוקוקו (BENARTH).

ספרות:

צרפת - וולטר: "הבתולה מ-אורלאן" (על ז'אן ד'ארק).

בריטניה - סמואל ג'ונסון: "מילון השפה האנגלית", עד 1773.

הגות: צרפת -

ז'אן-ז'אק רוסו: "מקור אי השויון בין בני אדם" - בני אדם חוננו בכשרונות שונים, אבל בתחילה

התקיים האדם לבדו בטבע כ"פרא אציל", החי בריא מאושר וחופשי. בשלב הבא - "תור הזהב" - נוצר התא המשפחתי ונבנו בתים. לאחר מכן הופיעה היהרה שגרמה לאובדן התמימות הראשונית והובילה לתחרותיות ורכושנות. מכאן ואילך תהיה מטרתה של החברה לקיים את השלום ולשמור על בעלי הרכוש (ראה גם "לוייתן" של הובס 1651). רוסו מייצג כמה מגמות סותרות הנובעות למעשה ממקור אחד. כך למשך העיפות מהארוטיות המוגזמת של התקופה (ע"ע בושה) שהביאה להתעררות מוסרית (ע"ע שארדן, הוגארת וגרוז), ובמקביל לחיפוש אחר התמימות והאהבה האמיתית (ע"ע וואטו ופראגונאר) כמו גם את הצורך לחזרה לטבע ולטבעיות - תופעה שהייתה מוכרת היטב באותם ימים מיצירותיהם הפאסטורליות (כפריות) של משוררי רומא העתיקה ורגיליוס והוראציוס. מכאן קצרה הדרך אל הופעתו של "הגן האנגלי" (ע"ע קנט) ואין ספור ציירים צרפתיים, שתארו אידיאליות של חי רועים ואיכרים - סגנון העולה בקנה אחד עם ערכי המוסר והדת.

על רקע זה לא יקשה להבין את הנטיה, החוזרת שוב שוב לאורך כל ההסטוריה, למגוון של געגועים ל"תור הזהב": לתקופת הגותיקה (ע"ע וולפול); לרומא העתיקה (ע"ע פאניני ופיראנזי), לזוהר של ונציה (ע"ע קאנאלטו) ולאקזוטיקה של ארצות המזרח, הודו סין ויפן. כל אלה הגיעו לשיאם בגנים בעלי אופי של תיאטרון מרחבי (ע"ע בלאנג'ה) והארמון "הכפרי" של מלכת צרפת מארי-אנטואנט (ע"ע מיק ורובר). מאידך וכמעט בניגוד גמור, התפתחה גם מגמה רומנטית של החזרה לסדר ניאו קלאסי ברוח הרנסאנס (ע"ע סופלו, וינקלמן ועוד) והמאנייריזם של פאלאדיו (ע"ע בורלינגטון) אבל גם חזרה לבארוק המוקדם של צרפת (ע"ע גבריאל). הרומנטיקה הניאו קלאסית זכתה לתנופה נמרצת כתוצאה מגילוי עתיקותיה של פומפיי והרקלינאום, כולל פרסקות של נופים רומנטיים ברוח האידיאליות הפאסטורליות של העת העתיקה, ובמקביל גם את המקדשים היוונים של פאסטום - כולם ליד נאפולי. למרות שמקדשים אלה היו תמיד גלויים לעין נראה שאיש לא טרח לבדוק ולתעד אותם קודם לכן - תופעה המצביעה בברור על השפעתן של מגמות חברתיות המגבילות או מרחיבות את ראייתם של האמנים. מכל מקום אין ספק שהליברליזם של הוגים כגון וולטר, רוסו, הובס והאנציקלופדיסטים, הביא בסוף המאה ה-18 למגע בין חסידי ערכי המוסר של הרפובליקה הרומית העתיקה והרומנטיקה הניאו קלאסית כפי שבאה לידי ביטוי אצל האמנים מבשרי המהפכה הצרפתית (ע"ע דויד) והאדריכלות (ע"ע לדו) ובמיוחד הסגנון הגראנדיוזי של בולה ותלמידיו. תהליך זה של התגבשות הרומנטיקה הסתיים עם מלחמות נפוליון. רק לאחר מכן קם דור חדש המזוהה כל כולו ובלעדית עם

- מוסיקה:**
אוסטריה - היידן: סימפוניה מס' 1. מבשר הסגנון הקלאסי במוסיקה.
אנגליה - נפטר ג'ורג' פרדריק הנדל (74). אנגלי ממוצא גרמני. מאחרוני מלחיני הבארוק הגדולים. היום זכורות יצירותיו: "מוסיקה על המים" ו"זיקוקי דינור", והאורטוריות: "המשיח", "יהודה המכבי", "ישראל במצרים" ועוד (Handel).
- עם ישראל:** הטוען לביאת המשיח, הרב יעקב פראנק ותלמידיו מתנצרים.
- מפעלים:** אנגליה - ג'ושוע וודג'ווד מיסד מפעל ליצור כלי חרסינה בגוויי כחול לבן (קרויים על שמו. Wedgewood 1730-95).
- ציור:**
איטליה - גוארדי מתחיל בציורי "מראות העיר" ונציה. פאריז - שארדן מגיע לשיא פרסומו.
- ספרות:** הזיוף הגדול - המשורר הבריטי גיימס מק'פריסין מפרסם סידרת שירים סקוטים עתיקים בשם אוסיאן "OSSIAN". אלו זוכים להצלחה ומתורגמים למספר שפות. גילוי התרמית יעלה לראשונה את השאלה המטרידה: "מה בין מקור לזיוף?" או "מה הוא האמיתי באמנות". מכל מקום עצם ההתענינות בשירים אלה מבטאת את ההתענינות הגוברת בימי הביניים.
- מוסיקה:** אוסטריה - היידן: סימפוניות מס' 2-5. מבשרי הסגנון הקלאסי.
- עם ישראל:** נפטר ר' ישראל בן אליעזר "בעל שם טוב" (60). מיסד החסידות.
- מלחמת 7 השנים: בריטניה משתלטת על מושבות צרפת באיים הקאריביים.
- חברה:**
תחילת התפתחות הסטטיסטיקה.
- מדע:** רוסיה - מיכאל לומונוסוב (1711-65) מגלה את קיומה של אטמוספירה על כוכב נוגה (Lomonosov).
- רפואה:** צרפת - נוסד ביי"ס הוטרינרי הראשון, ב-ליאון.
- אמנות:** ספרד - הציירים טייפולו (בארוק) ו-מנגס (ניאו קלאסיקה) מוזמנים למדריד.
- הרומנטיקה בעיקר בספרות ומוסיקה אבל גם בציור (ע"ע דלאקרוא ורומנטיקה). באדריכלות לעומת זאת הולכת ומתחזקת הערצת הסגנונות ההיסטוריים עד שהם מתקרבים לשחזוריים היסטוריים ארכיאולוגיים.
- נפטר שארל-לואי מונטסקייה (67). הוגה דעות צרפתי. זכור בין השאר בזכות חיבורו "רוח החוקים" (Montesquieu).
- 1756** מלחמת 7 השנים: צרפת כנגד אנגליה, ספרד ואוסטריה, עד 1763.
הודו - פרשת "החור השחור של כלכותא": 120 חיילים בריטים מושלכים לחדר קטן (5.5x5.5) ומתים מחנק.
- כלכלה:**
אנגליה - תחילת יצור בדי קטיפה (מכותנה).
צרפת - יסוד מפעלי החרסינה ב-סוור (SEVRES).
- אמנות:**
איטליה - יסוד האקדמיה לאמנות בונציה. בין המייסדים: טייפולו, קאנאלטו, ולונגי ועוד.
פיראנזי: "137 מראות רומא". תחריטים. בסגנון הניאו קלאסי.
- אדריכלות:** פאריז -
סופלו: כנסית ס' גינבייב (לימים הפנתיאון). בסגנון הניאו קלאסי.
- 1757** מלחמת 7 השנים: הבריטים משתלטים על מושבות צרפת בהודו.
- מוסיקה:** איטליה - נפטר דומניקו סקארלאטי (72). זכור בזכות יצירותיו לצימבלו. בן דורו וידידו של האדריכל פיליפו ג'ובארה (Scarlatti).
- חידושים:** אנגליה - תחילת יציקת צנורות ברזל (במקום חימר ועץ).
- אמנות:** רוסיה - יסוד האקדמיה לאמנות.
- אדריכלות:** אנגליה -
ווד (הבן): בתי מגורים טוריים בצורת "סהרון" ב-באת (CRESCENT. עד 1761). בסגנון בארוק "מתון".
- 1759** מלחמת 7 השנים: הבריטים משתלטים על המושבה הצרפתית קויבק (היום בקנדה).
- ספרות:** צרפת - וולטר: "קנדיד" (סיפורת פילוסופית. תורגם לעברית). סאטירה על המשפט: "הכל לטובה".

חינוך: גרמניה - פרדריק "הגדול" מיסד בתי ספר כפריים בפרוסיה.

ספרות: צרפת - נפטר פראנסואה פרבוטט (66). אב כנסייה מחבר "מאנון לסקו". ממבשרי הרומנטיקה בספרות (Prevost).

1764 **חידושים:** בריטניה - ג'יימס וואט: **מנוע הקיטור**. מבשר המהפכה התעשייתית (Watt, -1819 1736).

תרבות: פאריז - אופנת ה"סלונים הספרותיים" (מועדונים ביתיים) למפגשים ודיונים חברתיים. **ספרות:** בריטניה - הוראס וולפול: "טירת אוטראנטו". מבשר סגנון ה**גותיקה** בספרות: מצודות עתיקות, רוחות, דלתות חורקות, גבירות או משרתות במצוקה, אבירים. כל אלה בין דמדומי הזיות ומציאות.

מוסיקה: אוסטריה - היידן: סימפוניה מס' 22 ("הפילוסוף"). בסגנון הקלאסיקה. מוצרט (בן 8): סימפוניה מס' 1. בסגנון הקלאסיקה.

חברה: נפטרה מאדאם דה פומפאדור (43). בת זוגו (אהובתו הרשמית) של לואי XV. על שמה גם תסרוקת נשים. מראשי התומכים ב**אמנות הניאו קלאסית** (Pompadour).

עם ישראל: פולין - ביטול "ועד 4 ארצות": הרשות האוטונומית למחצה של היהדות. **ארץ ישראל** - התיישבות החסידים, תלמידי הבעש"ט, בצפת.

1765 צרפת - לואי-אוגוסט, נכדו של לואי XV, מתמנה ליורש העצר (משנת 1774 לואי XVI). צפון אמריקה - המושבות הבריטיות מתנגדות להחלטת הפרלמנט להטיל עליהן מסים לכסוי הוצאות מלחמת 7 השנים. 9 מושבות מפרסמות את "הצהרת הזכויות והחופש".

כלכלה: תפוחי האדמה מיובאים מאמריקה וזוכים בהדרגה לפופולאריות באירופה.

אמנות: צרפת - **בושה**, מגדולי ציירי הרוקוקו, מתמנה לראש האקדמיה לאמנות בפאריז ו"ראשון צירי המלך".

הגות: צרפת-רובר-ז'אק טורגו לימים שר האוצר: "מחשבות על הווצרות וחלוקת העושר". מאמר ראשון המבשר את הליברליזם בכלכלה ותחילת ההתייחסות לנושא, כראוי למחקר וחשיבה מדעית (ראה גם 1770-1781 Turgot).

אדריכלות: צרפת -

גבריאל (הבן): ארמון "פטי טריאנון", וורסאי - עד 1768. עבור מאדאם דה פומפאדור. בסיגנון הניאו קלאסיקה.

מוסיקה: אוסטריה - היידן מתמנה מנהל מוסיקלי אצל הנסיך פאול אסטרהאזי.

הגות: צרפת - ז'וז' רוסו: "אלואיז החדשה" כיצד עשוי האדם למצוא את אושרו בחיק הבית והמשפחה בנפרד ובניגוד לחיי החברה והמדינה (LA NOUVELLE HELOISE).

1762 רוסיה - יקטרינה II עולה לכס המלוכה, עד 1796.

ספרות: צרפת - דני זידרו: "אחינו של ראמו" (סיפורת. תורגם לעברית). מבשר סגנון הרומנטיקה.

מוסיקה: אוסטריה - גלוק: אורפאוס ו-ארודיצ'ה (אופרה). בסגנון הקלאסיקה. מוצרט, ילד פלא בן 6, בסיור קונצרטים בערי אירופה.

הגות: צרפת - ז'וז' רוסו: "האמנה החברתית" (תורגם לעברית). "האדם נולד חופשי ובכל מקום הוא בכבלים" - אבל אם היתה החברה המשותפת על הסכם חברתי אמיתי ולא מזויף ומעוות ע"י רכושנות (כמתואר ב"מקורות אי השוויון"), היו כולם עשויים לזכות בחופש חדש טוב יותר בצורתו הנעלה: הרפובליקה - צורת שלטון שתיתן ביטוי ל"רצון הכללי" (VOLONTE GENERALE) - על אף שלעיתים הוא נוגד את שאיפותיו של הפרט. אמנם ספר זה לא זכה לתפוצה של קודמיו אבל השפעתו על המחשבה המדינית נמשכת עד עצם היום הזה.

"**אמיל**" (סיפורת חינוכית): הילדות היא שלב בעל ערך ושלמות משלו, בהתפתחות האדם ולא רק שלב הכנה לתפקידי הבוגר. לפיכך, יש להניח לילד לחיות ולגדול לפי צרכיו ונטיותיו, כוחותיו וסגולותיו. הילד ילמד מתוך הסתכלות, נסיון ומחשבה עצמית, אם יוענק לו החופש לפעול. החטא והעוול הם זרים לטבעו הבסיסי של הילד ומקורם בהשפעות חיצוניות - מכאן שעל המחנך - לאזן את הילד כדי שיפעל בקנה אחד עם הכוחות הטבעיים ולא כנגדם. "אמיל" עורר התלהבות ביחוד בין משכילי גרמניה וצרפת, ששאפו להפקיע את החנוך מידי הכנסייה ושליחיה

1763 סוף מלחמת 7 השנים: הצרפתים איבדו את המושבות באמריקה הצפונית (קויבק) והודו. הצי הבריטי שולט בלעדית על הימים. תחילת האימפריה הבריטית הכלל עולמית, עד 1939.

- 1766** רוסיה - חופש הדת והפולחן.
מסעות: לואי דה בוגנוויל - מגלה את איי האוקיינוס השקט: טאהיטי, סלומון (שלמה) וגיניאה החדשה (Bougonville 1729-1811).
- אמנות:**
פאריז - **ז'ידרו** מפרסם מאמר רב השפעה על הציור. גרמניה - **לסינג:** "לאוקון" (תאוריה על הציור הפיסול והספרות בהשפעת דני דידרו).
- ציור:** פאריז - **פראגונאר:** "הנדנדה". בסגנון הרוקוקו.
יובר רובר חוזר מאיטליה ומתקבל לאקדמיה כצייר "נופים וחורבות". בסגנון ניאו קלאסי (תלמידו של פאניני).
- 1767** **מדע:** התענינות במשחקים, מופעים וצעצועים חשמליים מתפשטת באירופה.
אנגליה - ג'וזף פריסטלי (1733-1804): "תולדות החשמל עד לשלב הנוכחי".
- הגות:** גרמניה - משה מנדלסון: "פידון או נצחיותה של הנשמה".
- 1768** צרפת - רכישת האי קורסיקה מ-גנואה.
- מסעות:** בריטניה - גיימס קוק יוצא למסעו הראשון סביב כדור הארץ, עד 1771.
- אמנות:** בריטניה - **ריינוולד:** יסוד האקדמיה לציור בלונדון.
- 1769** הצבא הרוסי פולש למולדאביה ומגיע עד בוקרשט (אזור חסות של טורקיה).
- ציור:** בריטניה - **גיינזבורו:** "הנער בכחול". בסגנון הרוקוקו.
- 1770** בריטניה - הפרלמנט מבטל את המסים שהוטלו על מושבות אמריקה הצפונית - למעט מס התה.
- מסעות:** בריטניה - גיימס ברוס (1730-1794): מגלה את מקורות "הנילוס הכחול" (Bruce).
גיימס קוק מגלה את מפרץ "בוטאני" באוסטרליה (Cook).
- אדריכלות:** צרפת (פרסומים) - **ז'ל לגאיי (Legeay):** סדרת "הצעות שונות לכדים, מזרקות, מצבות וחורבות". בסגנון הרוקוקו.
- הגות:** צרפת - טורגו (לימים שר האוצר): "על חופש הסחר בחיטה" מאמר שני ברוח הליברליזם הכלכלי.
- 1771** רוסיה - סיפוח חצי האי קרים. עד כה בידי טורקיה.
- מדע:** איטליה - לואיג'י גאלוואני: מגלה קשר בין החשמל ופעולת העצבים והשרירים (Galvani).
- 1772** פולין - חלוקה ראשונה של שטחי הממלכה בין רוסיה, אוסטריה וגרמניה.
צפון אמריקה - בוסטון: "המועצה" של נציגי המושבות הבריטיות באמריקה, דורשת מתן זכויות למושבות ומאיימת בפרישה מהממלכה הבריטית.
- מדע:** שויץ - ליאונארד יולר: "מכניקה, אופטיקה, אקוסטיקה ואסטרונומיה" (Euler).
- הגות:** צרפת (פרסומים) - השלמת "**האנציקלופדיה**": התחלה ר' 1751. תוך זמן קצר נמכרו 300,000 עותקים. עידן ההשכלה מתפשט במהירות בכל רחבי אירופה ממוסקבה במזרח ועד לארה"ב במערב.
הונורה גבריאל מיראבו (לימים מהתומכים במהפכה): "על העריצות".
- 1773** צפון אמריקה - "מסיבת התה בבוסטון": אזרחי העיר זורקים מטען תה לים במחאה על "מס התה".
- דת:** אוסטריה - הישועים מסולקים ע"י הקיסר ליאופולד II מתחומי האימפריה הרומית הקדושה.
- חידושים:** בריטניה - גשר ראשון מברזל יצוק.
- אמנות:** גרמניה (פרסומים) - תחילת תנועת הרומנטיקה הגרמנית: קרויה גם "**הסער והמחץ**" (STURM UND DRANG). השם על פי מחזה של פון קלייגר משנת 1776.
יוהאן פון הרדר (Herder): "האמנות הגרמנית".
גיתא: "על הבניה בגרמניה", בזכות הגותיקה כדוגמא לסגנון גרמני (טעות דומה נפוצה גם באנגליה, עד שנתגלה, במאה ה-19, שהגותיקה יסודה בלב צרפת).
- אדריכלות:**
ארה"ב - **ג'פרסון:** חוות מונטיצ'לו, עד 1806, בסגנון "פאלאדיו".
בריטניה (פרסומים) - רוברט אדם: אלבום עבודות. בסגנון רוקוקו מתון.
- 1774** צרפת - לואי XVI עולה לכס המלוכה (לאחר מותו הפתאומי של לואי XV מאבעבועות רוח).
מזרח אירופה - אוסטריה משתלטת על בוקובינה, שבחסות טורקיה (היום ברומניה).
- כלכלה:**
צרפת - רובר-ז'אק טורגו מתמנה לשר האוצר, עד 1776.
צפון אמריקה - פילדלפיה: קונגרס נציגי

המושבות מחליט לאסור יבוא סחורות מבריטניה.

רפואה: ד"ר מסמר (1733-1815): שימוש ראשון בהיפנוזה לדרכי רפואה. על שמו ה"מסמריזם" = היפנוט (Mesmer).

חינוך: שויץ - יוהאן היינריך פסטאלוצי: פותח בית ספר לילדים יתומים ועזובים. תחילת הרפורמה לקראת החינוך המודרני, ברוח כתבי רוסו (Pestalozzi).

ספרות: גרמניה - גיתה: "יסורי וורטר הצעיר" (סיפורת) ממבשרי סגנון הרומנטיקה.

1775 צפון אמריקה - קונגרס שני בפילדלפיה: **ג'ורג' וואשינגטון** ממונה למפקד עליון של צבא המושבות (האמריקאי). בריטניה שוכרת 29.000 שכירי חרב גרמנים, שאין להטיל ספק בנאמנותם, למלחמה במושבות אמריקה.

מסעות: בריטניה - גיימס קוק חוזר מהמסע השני מסביב כדור הארץ.

אמנות: צרפת - **שארדן:** "דיוקן עצמי". ראליזם אינטימי. **גרז:** "אבי המשפחה קורא את כתבי הקודש באזני בניו". שילוב מלודרמטי של הווי ומוסר.

אדריכלות: צרפת - **ויקטור לואי:** התיאטרון "הגדול" ב-בורדו. שילוב סגנון בארוק וניאו קלאסיקה (הושלם 1780) - אב טיפוס התיאטרון המודרני. **לדו:** התחלת תכנון מפעלי המלח ב-ארק-א-סנאן. בסגנון ניאו קלאסי.

ספרות: גרמניה - גיתה משתקע בווימאר כיועץ לנסיך. צרפת - בומארשה: "הספר מסיבליה" (מחזה). מבשר רעיונות הליברליזם והמהפכה. עובד לאופרה ע"י מוצרט ו-רוסיני (Beaumarchais).

1776 **צפון מאריקה - קונגרס פילדלפיה מכריז על עצמאותן של מושבות בריטניה באמריקה** (למעט קנדה).

כלכלה: צרפת - ז'אק נקר, בנקאי מגינבה, מתמנה לשר האוצר - לאחר דחיית הצעותיו של טורגו לרפורמות כלכליות, ברוח הליברליזם (Necker).

הגות: ארה"ב - תומאס פיין: "השכל הישר" (COMMON SENSE), עד 1793. מנשרי עידוד לצבא ארה"ב (Paine).

בריטניה -

אדם סמית (1723-1790): "חקר טיבעו והסיבות לעושר העמים". מספרי היסוד של הכלכלה הליברלית (ר' טורגו 1770). נפטר הפילוסוף דויד יום (65). טען שאין הוכחות שהעולם הוא אכן כפי שאנחנו חושבים, אנחנו רק מאמינים שהוא כזה (Hume).

1777 ארה"ב - מלחמת העצמאות: חיל משלוח צרפתי בראשות המרקזי לאפאייט מסייע לארה"ב. הגנרל הפרוסי פון סטויבן (1730-1794) מצטרף לצבא ארה"ב ומתמנה למפקח כללי ואחראי למשמעת (Steuben).

מדע: צרפת - לאבואזיה, אבי הכימיה המודרנית, מוכיח שהאוויר מורכב רובו מחמצן ונתרן (Lavoisier).

אדריכלות: פאריז - **בלאנג'ה:** גני השעשועים "באגאטל" (BAGATELLE) ביער בולון. יצירה רומנטית, שנבנתה ב-64 ימים. (המושג באגאטל מתפרש היום כאנדרלמוסיה).

מוסיקה: אוסטריה - היידן: סימפוניה מס' 63.

1778 ארה"ב - מלחמת העצמאות: דחיית הצעת השלום של בריטניה. הסכמי ידדות עם צרפת והולנד. הצי הצרפתי מגיע לחופי דלאוור.

חידושים: פתוח קסדת אמודאים.

ציור: פאריז - **ויז'ה-לה-ברן:** דיוקן המלכה מארי אנטואנט בחיק המשפחה. בסגנון הווי מוסרי.

פיסול: פאריז - **הודון:** דיוקן של וולטר יושב על כסא. הוצב בתיאטרון ה"קומדי פראנסז". שילוב רוקוקו/ראליזם.

אדריכלות: איטליה - גיוזפה **פיירמאריני:** בנין האופרה "לה סקאלה" במילאנו. (Piermarini 1734-1808).

מוסיקה: אוסטריה - בטהובן, ילד פלא בן 8, בקונצרט ראשון (על מנת להרשים את המאזינים הוצג ע"י אביו כילד בן 6).

הגות: צרפת - נפטר: **וולטר** (84). מאבות "זכויות האדם" ולוחם למען הסובלנות. מכתביו תורגמו לעברית: "זאדיק או הגורל", "קנדיד" וסיפורים פילוסופיים (Voltaire).

ז'אן-ז'אק **רוסו** (66). מאבות "החזרה לטבע",

"האמנה החברתית" והחינוך המודרני. מכתביו תורגמו לעברית: "על האמנה החברתית" ועוד (Rousseau).

1779 חידושים: פאריז - הופעה ראשונה של אופניים.

פיסול: איטליה -

קאנונה: "דדאלוס ו-איקארוס". סגנון ניאו קלאסי.

אדריכלות: פאריז -

וויילי ו-פיירה: תיאטרון "אודיאון". בסגנון ניאו קלאסי, הושלם 1785.

מסעות: בריטניה -

נפטר גיימס קוק (51). הקיף את כדור הארץ פעמיים, נהרג במסע השלישי באיי הוואי (Cook).

1780 אדריכלות: צרפת -

בולה: תחילת סדרת רישומי בנינים "גראנדיוזים" כולל "הסנטואפ לזכרו של ניוטון". בסגנון הניאו קלאסי.

1781 ארה"ב - מלחמת העצמאות:

הבריטים מובסים ומפנים את המושבות בצפון אמריקה למעט קנדה.

חברה: אוסטריה - הקיסר ז'וזף II: צווי חופש הדת וביטול הצמיחות וזכויות היתר של האצולה.

כלכלה: צרפת -

הבנקאים מסרבים להמשיך להלוות כספים לממשלת צרפת. המלך מפטר את שר הכספים ז'אק נקר הדורש רפורמות (כמו קודמו טורגו) וצימצום הוצאות בחלקן הגדול למימון חיל המשלוח לארה"ב.

ספרות: גרמניה -

שילר: "השודדים". מחזה ראשון של המשורר. תורגם לעברית 1873.

הגות: גרמניה -

עמנואל קאנט: "ביקורת התבונה הטהורה". ספר יסוד של הפילוסופיה המודרנית. תשובה להשגות של דקארט, הובס, ברקלי, יום ועוד. משה מנדלסון: "על שיפור מצבם של היהודים". נפטר גוטהולד אפרים לסינג (52). סופר והוגה דעות. למאמרו "לאוקון" היתה השפעה רבה על הרומנטיקה הגרמנית. נודע גם ביחסו האוהד ליהדות. כמה מחיבוריו תורגמו לעברית (רובם במאה ה-19). ביניהם המחזה "נתן החכם", על פרשת היהודי זיס 1738 (Lessing).

1782

ארה"ב - מלחמת העצמאות: משלחת בראשות בנג'מין פרנקלין מגיעה לפאריז לפתוח במו"מ לקראת חוזה שלום עם בריטניה. ספרד - כיבוש פלורידה (היום ארה"ב).

חידושים:

בריטניה - גיימס וואט: מנוע קיטור עם שתי בוכנות זרוע סיבובית.

צרפת - "הטיסה הראשונה" של האחים מונטגולפיה בכדור פורח (Montgolfier).

עם ישראל: אוסטריה - "כתב הסובלנות" ליהודים, ע"י הקיסר ז'וזף II (ר' חברה).

1783

ארה"ב - מלחמת העצמאות:

בריטניה חותמת בוורסאי על חוזה שלום והכרה בעצמאות ארה"ב.

רוסיה -

הטורקים מפנים מאחו אחרון בחצי האי קרים. תחילת ההתישבות ב"רוסיה החדשה" לאורך הים השחור (היום דרום אוקראינה).

יסוד סבסטופול כנמל לצי הרוסי בים השחור, ע"י פוטמקין (1736-91).

אדריכלות: צרפת -

מיק: "הארמון הכפרי" בגני וורסאי, ברוח החזרה לטבע של כתיבי רוסו (תכנון הגן ע"י הצייר יובר יובר).

מדע: לאבואזייה: חוק הבערה.

אדריכלות: צרפת -

ג'פרסון (שגריר ארה"ב בפאריז עד 1789), לומד אדריכלות אצל קלאריסו.

לדו: בתי המכס סביב פאריז. בסגנון הניאו קלאסיקה (נהרסו ברובם).

ספרות:

צרפת -

ברנאר סנט פייר (1737-1814): "פול ו-וורגיניה" (סיפורת. תורגם 1945). מעין "רובינזון קרוזו" ברוח האהבה לטבע של רוסו: נער ונערה בגן עדן באי טרופי. (Saint Pierre).

בומארשה: "נשואי פיגארו" (מחזה). נחשב למבשר רעיונות המהפכה עובד לאופרה ע"י מוצארט (ראה "הספר מסיביליה" 1775).

נפטר דני **דידרו** (70). מחבר "**האנציקלופדיה**" בשיתוף ד'אלאמבר ורבים מהוגי הדעות של זמנו. המטרה העיקרית: ההשכלה כמנוף לקידום האדם. מספריו תורגם לעברית: "בן אחיו של ראמו", ממבשרי סגנון הרומנטיקה (Diderot).

אנגליה - נפטר סמואל **ג'ונסון** (74). זכור בזכות חיבור מילון השפה האנגלית (Johnson). גם הביוגרפיה שחיבר מעריצו גיימס בוסוול (1791), הפכה לשם דבר (Boswell).

1785

חידושים: בריטניה - גיימס וואט ו-מאתיו בולטון: חיבור **מנוע קיטור למכונה לטווית כותנה**.

ציור:

פאריז - **ז'ויז**: "שבועת ההוראטיס". תיאור ארוע פעוט מתקופת הרפובליקה הרומית העתיקה הופך סמל המאבק נגד העריצות והאבסולוטיזם בצרפת. בסגנון ניאו קלאסי.

1786 חידושים: ארה"ב - פיתוח מכונה ליצור מסמרי ברזל.

אמנות: ספרד -

גויה מתמנה ל"צייר המלך" במדריד.

עיצוב: אנגליה -

נפטר **ג'ורג' האפלוויט** (60). מעצב רהיטים (Heppelwhite).

מוסיקה: אוסטריה - מוצרט: "נשואי פיגארו" (אופרה על פי בומארשה).

עם ישראל: נפטר **משה מנדלסון** (57). הוגה דעות חשוב בתקופת ההשכלה ומנהיג רוחני של היהדות המתקדמת בגרמניה. נולד ב-דסאו וקבל חינוך יהודי מסורתי יחד עם השכלה רחבה. ספרו "ירושלים" הקנה לו מקום נכבד בהסטוריה של המחשבה היהודית. כתב מספר ספרים על בעיות פילוסופיות בסיסיות ומאמרים בבקורת הספרות הגרמנית.

המהפכה הצרפתית:

1787

"אסיפת הנכבדים" (אצילים), דוחה הצעות שר האוצר רובר-ז'אק טורגו להשתתף בנטל המיסים לפתרון המשבר הכספי של המדינה. ה"פרלמנט של פאריז" (גוף משפטי של נציגי הבורגנות האמידה) דוחה גם הוא את ההצעות להטלת מיסים על בעלי היכולת ודורש לזמן את "אסיפת המעמדות" - נציגי כהונה, אצולה ובורגנות אמידה, שלא כונסה מאז 1614. לואי XVI מפטר את טורגו, ממנה שר אוצר חדש וקובע את מועד האסיפה ליולי 1792. ארה"ב - אישור החוקה.

עיון: רוסיה -

פוטמקין בונה כפרים מדומים על מנת להרשים את הצארית יקטרינה II בעת ביקורה בקרים. מכאן המושג "**כפרי פוטמקין**" = תפאורה ללא תוכן של ממש.

מוסיקה: אוסטריה - מוצרט: דון ג'ובאני (אופרה).

המהפכה הצרפתית:

1788

רעב ומהומות בחלקים רבים של צרפת, כתוצאה מיבולים גרועים. ה"פרלמנט של פאריז" מגיש רשימת קובלנות למלך (המחוז הקרוי כביכול "פאריז" = רובה של צרפת). המלך מחליט לקדם את זימון "אסיפת המעמדות" ל-מאי 1789. בנוסף נתן הסכמתו לתת למעמד השלישי (הבורגנות) מספר זהה של נציגים כמו לאצולה ולכמורה גם יחד. אבל כל מעמד

מתכנס ומחליט בנפרד ורק כשכולם מאשרים, כולל המלך, החוק אכן חוק.

גי'אק נקר ממונה שוב כשר האוצר, בתקווה שיימצא פתרון למשבר הכספי.

אוסטרליה - תחילת איכלוס היבשת, בעיקר ע"י אסירים בריטיים ואירים.

אדריכלות: גרמניה -

שער בראנדנבורג, ברלין בירת פרוסיה. תכנון ע"י **לאנגהאנס** (Langhans 1732-1808).

המהפכה הצרפתית:

1789

5.5: "אסיפת המעמדות" בוורסאי: נציגי "המעמד השלישי" (רבים מהם עורכי דין) דורשים קבלת החלטות ע"י הצבעה משותפת - של כל המעמדות בסטאטוס של "אסיפה לאומית" שהחלטותיה תתקבלנה ברוב רגיל.

12.6: תחילת ההצבעה המוקדמת: מסתמן רוב להצעת ההצבעה המשותפת. המלך מזעיק מהפרובינציות 20.000 אנשי צבא - שכירי חרב שוויצריים וגרמנים, הנחשבים לנאמנים ביותר - לכאורה, כדי להשתלט על המהומות ברחובות פאריז כתוצאה מהתיקרות בלתי צפויה של החיטה.

17.6: נציגי המעמד השלישי אליהם מצטרפים מספר לא גדול של כמרים ואצילים נאורים (דהיינו רוב "אסיפת המעמדות") - נשבעים שלא להתפזר עד שתקבע חוקה לצרפת. השבועה נערכת ב"חצר הטניס", מאחר והמלך ציווה לסגור את דלתות אולם האסיפה. בו זמנית החליטו שמעתה הם זכאים להחשב ל"אסיפה לאומית". הפעילות המזורזת נובעת מהחשש שכאשר יגיע הצבא תאבד התקווה לרפורמה.

19.6: נציגים נוספים של הכמורה מצטרפים ל"אסיפה הלאומית".

23.6: לואי XVI מזמן את כל הנציגים ל"ישיבה מלכותית", בכוונה לבטל את ההחלטה על מעמד "אסיפה לאומית" וכדי להציע רפורמות משלו - תוך התעלמות מהדרישות המרכזיות: חוקה וביטול הזכויות המיוחדות של האצולה. הרוב עומד על זכותו למעמד של "אסיפה לאומית".

המלך דורש מהנציגים להתפזר ולשוב ולהתכנס באסיפות נפרדות. חלק מהאצולה והכמורה עוזבים כבקשת המלך. לאחר מכן מצווה לואי XVI על המשמר המלכותי לפזר את הנציגים. האצילים הליברלים בראשות לאפאייט, גיבור מלחמת השחרור של ארה"ב, מוחים כשידם על חרבותיהם. לואי מוותר. סוף "הישיבה המלכותית".

24.6: רוב נציגי הכמורה מצטרפים ל"אסיפה הלאומית".

27.6: המלך מאשר את מעמד "האסיפה הלאומית" (תקיים עד 1791) ומבקש מיתר האצילים והכמרים להצטרף, בתקווה להאיט את קצב קבלת ההחלטות. פועלים ואזרחים (חסרי

זכות הצבעה) מצטרפים כתנועה עממית המונית לדרישות הרפורמה, של נציגי המעמד השלישי ב"אסיפה הלאומית".

12.7: המלך מפטר את שר האוצר ז'אק נקר על מנת לפייס את ראשי האצולה השמרנית המתנגדת לכל שינוי או רפורמה. בו זמנית נמשכות הפגנות המוניות ברחובות וסגירת חנויות ותיאטראות.

13.7: "האסיפה הלאומית" מחליטה על הקמת "משמר לאומי", ככח אזרחי, לשמירת הסדר ברחובות, והגנה בפני יחידות הצבא נאמני המלך. 14.7: "האסיפה הלאומית" ממנה את לאפאייט למפקד "המשמר הלאומי".

הפאריזאים משתלטים על מחסני הנשק של בית החולים הצבאי "אינוואליד" ומשם צועדים אל הבסטיליה, ביחד עם שתי יחידות צבא והמליציה האזרחית של העיר. מפקד המצודה נכנע ומוריד את גשר הכניסה, לאחר שהובטח לו שלום חיי המשמר. ההמון מתפרץ פנימה, משחרר את העצורים, הורג את המשמר: **הבסטיליה סמל שלטון המלוכה, עולה באש.**

הערה: בסופו של דבר התברר שלא היו במבצר אלא שבעה אנשים מהם שני משוגעים.

17.7: המלך מחזיר את נקר למשרת שר האוצר, מאשר את המינוי של לאפאייט למפקד המשמר הלאומי ואת הקמת מליציות אזרחיות נוספות.

20.7: "הפחד הגדול" - התקוממות האיכרים והאזרחים בכל רחבי צרפת בגלל רעב ויבול גרוע: מהומות בשווקים, שוד משלוחי דגנים, התקפות על משמרות הצבא והמוכסים לאורך הדרכים, הנהרות והתעלות.

הסבר: ההתקוממות הביאה לביטול בפועל של שיטת המיסוי וזכויות היתר בכל רחבי המדינה. תוך 15 יום (עד 4 לאוגוסט) נעלם המשטר המלוכני הישן. באופן ספונטאני הוקמו מליציות אזרחיות של מתנדבים, נבחרו מועצות עירוניות וראשי ערים.

"המעמד השלישי" כמו נציגיו היו בעלי רכוש, מהם רבים בעלי קרקעות ואכרים-אריסים. מכאן שהיו מודעים למרחק בינם לבין הציבוריות הצרפתית הגדולה, (כ-25 מיליון אנשים) ולצורך המידי בהחזרת הסדר.

"האצולה" התפלגה לשלושה: מיעוט נאור שתמך ברפורמות, קבוצה שמרנית של מיוחסים בעלי הון ומעמד בכיר אליהם הצטרפו אצילים חסרי כל. אלה האחרונים היו גם הנהנים העיקריים מזכויות היתר שאיפשרו להם לעיתים הכנסה צנועה ומה שחשוב יותר, עדיפות בתפקידי מינהל וצבא.

את הכוונה לביטול זכויות היתר הפאודליות אין להבין מעבר לתיקונים של עוולות בוטות ופתיחת דרך בפני הבורגנות במינהל וצבא ולא בכוונה לביטול המערכת הכלכלית הקיימת כולל "קדושת הרכוש". תפיסה זו עולה עם ההנחה הבסיסית של רוסו בחיבורו "האמנה החברתית". מכאן שכל

ההתפתחויות הבאות תהיינה במאבק בין חסרי הרכוש - האכרים, חלק מהאזרחים והפועלים העירוניים - ששאפו לשנות את המצב מיסודו, לבין הבורגנות האמידה והאצולה הנאורה על כל גווניה, שביקשו לעצמם פשרה במלוכה חוקתית.

4.8-5: החלטות "האסיפה הלאומית":

1. חוק זכויות האדם והאזרח:

"חופש": ביטול הסמכות המלכותית להוצאת צווי מעצר ומאסר ללא אשמה ומשפט.

כל אדם יחשב לזכאי אלא אם הוכח אחרת.

כל אדם יהנה מחופש הדיבור, הכתיבה, הדפוס, הפרסום, הדת והמצפון - אלא אם פגע באחר או גרם להפרת הסדר הציבורי או עבר על החוק הקבוע.

ביטול ההגבלות על פולחנים ואמונות אחרות, אם כי הקאתוליות נקבעה בלחץ הכמורה לדת המדינה.

"שוויון" (ביטול זכויות היתר): כל הצרפתים שווים בפני החוק ויהיו זכאים לכיבודים, משרות וכיו"ב, על בסיס כשרון ותועלת הציבור.

חלוקת נטל המיסים ללא הפליה בין המעמדות.

"אחווה" - מושג כללי שפרושו הקשר בין כל חלקי העם, כולל חובות מוסריות של הנציגים למנוע מעשי עושק, עוולה, עינויי דין וכיו"ב.

5.10: הסתערות "הנשים" על וורסאי. משפחת המלך ונציגי "האסיפה הלאומית" מועברים לפאריז בחסות "המשמר הלאומי", בפקודו של לאפאייט (מכאן ואילך יהיו אזרחי המדינה ובעיקר הפאריזאים מודעים ומעורבים בדיונים החוקתיים).

2.11: חוק הפקעת רכוש הכנסייה.

19.11: חוק מכירת רכוש הכנסייה ע"י המדינה (לאחר מכן הוצא חוק דומה לגבי רכוש האצילים הנמלטים - אבל ברוב המקרים נהנו רק בעלי האמצעים מקניית הרכוש).

22.12: חוק הזכויות הפוליטיות: כל אזרח שהוא בעל רכוש מינימלי ומעל גיל 25, יהיה רשאי לבחור ולהבחר (חוק זה עדיין השאיר את הרוב הגדול של הציבור מחוץ למערכת הפוליטית).

חוק איחוד המדינה (ביטול דוכסיות או אזורים חוקתיים מיוחדים) וחלוקתה מחדש ל-83 מחוזות (דפרטמנט) בעלי ארגון מדיני ודתי פנימי עם נציגים באסיפה הלאומית.

חוק ביטול כל המונופולים, הגילדות וההגבלים המסחריים והתעשייתיים - תמורת פיצוי.

אישור הזכות להדפסת כסף ע"י "האסיפה הלאומית".

ראוי לציין שהמלך אישר - עד להדחתו - את כל ההחלטות.

מזרח אירופה - האוסטרים משתלטים על בלגראד (היום בירת יוגוסלביה).

ארה"ב - וואשינגטון נבחר לנשיא.

כלכלה: בריטניה -

מפעל כותנה שלם מופעל ע"י מנוע קיטור.

חברה: בריטניה -

ניצני המהפכה התעשייתית: שילוב חופש המסחר ומכונות המופעלות על ידי מנועי קיטור (ר' וואט 1764) כתחליף לכח הטבעי (אדם, בהמה, רוח ומים).

חידושים: פרחי ה-כריזאנטמה מיובאים לאירופה מהמזרח הרחוק.

ספרות: בריטניה - וויליאם בלייק: "שירי התמימות". כולל איורים.

1790

המהפכה הצרפתית:

ינואר: תחילת הבריחה ההמונית של האצולה.
13.2: חוק הכנסייה הלאומית: ארגון הכנסייה ימסר לידי מינהלת המחוזות - ללא צורך באישור ההגמונים והאפיפיור. ביטול התשלומי מעשר או העברת כספים לרומא. כל הכמורה תשבע אמונים למדינה (בנושא זה חל הפיצול הגדול: מחצית הכמורה נשארה נאמנה לאפיפיור שהוציא שני צווי גינוי ב-10 במרץ וב-13 באפריל 1791).

14.7: חגיגות השנה לנפילת הבסטיליה - לאפאייט בשיאו, כמנהיג תנועת הרפורמות ומפקד "המשמר הלאומי".

17.7: התגלו מסמכים המוכיחים שהמלך פנה בבקשה להתערבות צבא אוסטריה.

לאפאייט מצווה על המשמר הלאומי לירות במתקהלים, בכיכר שאמפ-דה-מארס, הדורשים את התפטרות המלך (50 הרוגים ופצועים).

אוגוסט: לאפאייט מאשר את פעולותיו של בן דודו, שציווה לדכא באכזריות רבה התקוממות של יחידות צבא ב-נאנסי, שדרשו את פטורי המלך.

27.8: אוסטריה ופרוסיה מצהירות על כוונתן לדכא את המהפכה.

ספטמבר: רבים ממנהיגי העתיד של המהפכה נמלטים או מתחבאים, מפחד עלית כחם של נאמני המלוכה.

אוקטובר: לאפאייט מתפטר, בלית ברירה, מראשות "המשמר הלאומי" - אבל מתמנה למפקד יחידות הצבא ב-מץ, המגינות על גבול הריינוס.

מדע:

צרפת - לאבואזיה: "טבלה של 31 יסודות כימיים".

איטליה - גאלואני: נסויים ראשוניים בחשמל.

אמנות:

למעלה מ-100 אקדמיות ברחבי אירופה.

עיון: ארה"ב -

הבירה עוברת מניו-יורק לפילדלפיה. יסוד הבירה החדשה וואשינגטון, בתכנונו של שארל לאנפאן.

הגות:

גרמניה - קאנט: "ביקורת השיפוט".
ארה"ב - נפטר בנג'מין פראנקלין (84). מהאבות המיסדים של ארה"ב. זכור גם כממציא (קולט ברקים, תנור ועוד).
אנגליה - נפטר אדם סמית (67). מאבות הכלכלה המדינית הליברלית.

עם ישראל: צרפת - זכויות אזרחיות ליהודים.

המהפכה הצרפתית:

30.9: "האסיפה הלאומית" מחליטה על בחירות חדשות, אבל אוסרת על נציגי "האספה" להבחר מחדש.

1.10: "האסיפה הלאומית" מתפזרת לאחר העברת הסמכויות ל"אסיפה המחוקקת" עם רוב גדול לרפובליקנים מתנועת ה"זירונד" - ע"ש האזור ממנו באו כמה ממנהיגיה.

20.6: לואי XVI מנסה להימלט עם משפחתו אבל נתפס ומוחזר כעציר לארמון הטולרי בפאריז (25 ביוני).

נפטר - נשיא "האסיפה הלאומית" ז'אן-גבריאל מיראבו. נולד 1749. ניסה ללא הועיל לפשר בין האצולה והבורגנות בתקווה להגיע להסכם על כינונה של מלוכה חוקתית (Mirabeau).

אופנה: ריקוד הוואלס מתפשט באירופה.

אדריכלות: בריטניה -

רוברט אדם: כיכר שארלוט, אדינבורג. בסגנון ניאו קלאסי "מתון" ("דירקטוארי").

הגות: תומאס פיין מגיע לפאריז ומפרסם את חיבורו "זכויות האדם" - בזכות המהפכה הצרפתית.

מוסיקה: אוסטריה -

נפטר וולפגאנג אמדיאוס מוצרט. מגדולי המלחינים בכל הזמנים. חיבר לפני מותו את האופרה "חליל הקסם". נולד 1756 (Mozart).

המהפכה הצרפתית:

אפריל: ממשלת צרפת בהשפעת תנועת ה"זירונד", מכריזה מלחמה על אוסטריה ופרוסיה.

הזירונד, התכוונו להפצת רעיון המהפכה והמלוכנים קיוו שהמהפכה תובס בקרב.

11.7: כניסת צבאות פרוסיה ואוסטריה לצרפת.

25.7: מפלת צבא המהפכה. מפקד הצבא האוסטרי מאיים שיעניש את אזרחי פאריז באם יפגעו במלך.

10.8: אזרחי פאריז בשיתוף עם יחידות הצבא של אזור מרסיי ו-ברטון, מסתערים על ארמון הטולרי.

1791

1792

19.8 : לאפאיט עורק לאוסטריה (מוכנס למעצר עד 1797).

20.9 : 83 אזורי הבחירות שולחים נציגים חדשים ל"אסיפה הלאומית-המכוננת".

אינפלציה, מחסור במצרכים והתלהטות הרוח הלאומית המהפכנית ברחבי צרפת.

21.9 : ה"אסיפה הלאומית-המכוננת" מצביעה פה אחד בעד סיום המלוכה - **צרפת רפובליקה**, עם ממשלת ועדות (מעין מיניסטרוניס) הנבחרות כל חודש מחדש. מונהג "לוח השנה של המהפכה".

הסבר: נציגי ה"אסיפה הלאומית-המכוננת" מורכבת משתי תנועות עיקריות: הרוב - "גירונד", נתמך ע"י הבורגנות, המינהל ובעלי תעשייה. המיעוט - "ההר" (יושבי השורות העליונות של האסיפה), נתמך ע"י בעלי המלאכה וציבור הפועלים של פאריז.

נובמבר: בארמון הטולרי מתגלה עוד מחבוא מסמכים של המלך הכולל התכתבות עם אוסטריה בידיעת מיראבו, לשעבר נשיא "האסיפה הלאומית".

3.12 : "האסיפה הלאומית" מחליטה להעמיד את המלך למשפט.

פלישת הצבא האוסטרי-הפרוסי נעצרת ע"י צבא המהפכה בקרב וואלמי (VALMY).

הצרפתים חוצים את הרינוס.

11.12 : התחלת משפט המלך לואי XVI.

חידושים:

צרפת -

התקנת הגיליוטינה הראשונה בפאריז (על שמו של הממציא ד"ר גילוטיין).

קלוד שאפ: פיתוח הסמאפור (SEMAPHORE) להעברת הודעות, ע"י מתקן בעל זרועות בדמות תחנת רוח: נהוג עד היום באוניות (ע"י דגלים).

בריטניה - שימוש ראשון בתאורת גז.

אדריכלות:

ארה"ב - "הבית הלבן" וואשינגטון. התכנון ע"י ג'יימס הובאן (Hoban 1762-1831) בשיתוף ג'פרסון.

רוסיה - ארמון אלכסנדר, בסי פטרסבורג, עד 1796. תכנון ע"י האיטלקי ג'יאקומו קארנג'י (Quarenghi 1744-1817).

מוסיקה:

אוסטריה - בטהובן לומד אצל היידן בווינה.

צרפת - רוג'ה דה ליל (De Lisle): מחבר את "המרסייז". לימים המנון הרפובליקה הצרפתית.

עם ישראל: דוד מנדווה - יהודי בריטי אלוף האיגרוף (Mendoza 1763-1830).

המהפכה הצרפתית:

1793 : 14.1 : "האסיפה הלאומית-המכוננת" מאשרת פה אחד את פסק הדין: המלך אשם בבגידה. בהצבעה על גור הדין הצביעו: 387 בעד הוצאה להורג.

1793

334 נגד. הצבעה על מתן חנינה למלך: 310 בעד, 380 נגד.

21.1 : לואי XVI מוצא להורג.

1.2 : קואליציה צבאית נגד צרפת: פרוסיה, אוסטריה, בריטניה, הולנד, ספרד, פורטוגל נאפוילי וסרדיניה (פיידמונט-סרדיניה).

מרץ: תבוסות לצבא הצרפתי.

6.4 : הממשלה בידי "הועדה לבטחון הציבור" בראשות ג'ורג' דאנטון (עד ל-10 ביולי) תחילת המאבק נגד האויבים מבית ומבחוץ.

2.6-31.5 : שלושת ימי "המהפכה העממית", כנגד הממשלה, בגין אזלת יד בענייני צבא וכלכלה וחשד לכוונה סמויה להקים משטר מלוכני-חוקתי. 29 מנהיגי ה"זירונד" נעצרים. רבים אחרים בורחים, חלקם מנסים לעורר מרד במחוזות (ללא הצלחה).

לאזאר קארנו בונה מחדש את הצבא הצרפתי: גיוס חובה כללי, בערך 1,000,000 (עד אביב 1794). במקביל חינוך חובה מגיל 6 בצרפת - לראשונה בהיסטוריה.

13.7 : נרצח ז'אן פאול מארא, נולד 1743 (Marat), רופא ואיש מדע, מראשי תנועת "ההר" - ע"י שארלוט קורדיי נערה שמרנית מתומכות ה"זירונד".

27.7 : מקסימיליאן רובספייר ויד ימינו לואי סנט ז'וסט, שניהם מראשי תנועת "ההר" - מצטרפים ל"ועדה לבטחון הציבור". רובספייר ראש הממשלה בפועל (עד דצמבר).

"הטבח של אוגוסט": ההמון רעב וזועם, בגין עליית מחירים וכשלונות הצבא, פורץ לבתי הסוהר: רצח אסירים פוליטיים.

11.9 : חוק "מחירי מכסימום" (הקפאת מחירים). חוק "החשודים": רשאת הממשלה להפקיע רכושו של חשוד ולחלקו לעניים (חוק זה הביא למרידות של אזרחים ואכזרים בכל רחבי צרפת).

חוק המאשר את הגבלת משך הדיונים המשפטיים לשלושה ימים בלבד - למעשה "חוק הטרור".

5-10-3 : 117 איש רובם מאנשי ה"זירונד (ימין), ובחלקם מאנשי ה"זעם" (שמאל) מוצאים להורג.

16.10 : מארי אנטואנט מוצאת להורג.

31.10 : עוד 22 מראשי תנועת ה"זירונד" מוצאים להורג.

6.11 : התחלת התפשטות התנועה לביטול הנצרות, כולל מעשי הרס של כנסיות, פסלים וכיו"ב.

6.12 : רובספייר נותן הוראה להפסיק את התנועה לביטול הנצרות והואנדאליזם.

12-13.12 : דיכוי של מרידות אנטי-מהפכניות ברחבי צרפת. נצחון על האוסטרים. בלגיה, הולנד פרוסיה ואוסטריה חותמות על הסכם שביתת נשק עם צרפת. בוטלה העבדות במושבות צרפת.

פולין - חלוקה שניה של הממלכה בין רוסיה לפרוסיה.

ארה"ב - חוק המחייב להחזיר עבדים לבעליהם.

חידושים: ארה"ב - אלי ויטני (1765-1825): ממציא מכונה לניפוי כותנה (Whitney).

אמנות: פאריז -

הלובר נפתח לציבור כמוזיאון לאמנות.

דויד מבטל את האקדמיה הצרפתית, מנסה ליצור התארגנויות שונות חדשות (עד 1816).

ציור: פאריז -

דויד: "רצח מארא".

פיסול: איטליה -

קאנובה: "קופידון ו-פסיכאה" בסגנון ניאו קלאסי.

אדריכלות: ארה"ב -

וויליאם **תורנטון:** בנן המימשל ("הקפיטול") בוואשינגטון (Thornton 1759-1828). סגנון ניאו קלאסי. בשיתוף עם ג'פרסון.

מוסיקה: איטליה - פאגאניני (בן 11) בהופעת בכורה בגנואה.

ספרות:

איטליה - נפטר קרלו **גולדוני** (86). נולד בונציה. נחשב לגדול המחברים בסגנון "הקומדיה דל ארטה" (Goldoni). מעבודותיו הועלו על הבמה בארץ: "משרתם של שני אדונים" ו"מירנדולינה" (הפונדקאית).
בריטניה - ויליאם בלייק: "שנים של נסיון" (שירה), כולל אירוסים.

1794

המהפכה הצרפתית:

4.3: חיסול יתרת המתנגדים למשטר ממשלת "ההר": "הזועמים" (שמאל) ועוד 29 איש מקרב היעקובינים המתונים (הימין).
5.4: דאנטון (נולד 1759 Danton) ותומכיו מוצאים להורג. ביטול הקומונה (העיריה) הפאריזאית כגוף פוליטי עצמאי.
26.7: רובספייר נושא נאום אחרון לפני ה"אסיפה הלאומית המכוננת" - בו הוא רומז על נוכחותם של בוגדים נוספים אבל מסרב להסתייע בכוחות המהפכה העומדים לימינו- למרות הסכנה הברורה הנשקפת לחייו.
27.7: רובספייר (360) ויד ימינו סנט ז'וסט (27) ועוד 108 תומכים עיקריים, כולל אנשי הועד לבטחון לאומי נשלחים למעצר ולמחרת (28 ביולי): הוצאו להורג.
סה"כ הרוגי המהפכה: 4595 נפש, מהם 3300 במרידות מזוינות וכן 390 אצילים, 290 כמרים וכ- 615 עצירים פוליטים.
אוגוסט: הקמת ממשלת קואליציה (זמנית).
וסגירת כל המועדונים המהפכניים.
24.12: בטול חוק הקפאת המחירים. החמרה בהדרדרות הכלכלית. שטרות הכסף מאבדים

מערכם וכתוצאה מכך: התמוטטות כלכלית של הבורגנים שהלוו כסף ותמכו עד כה ברפובליקה. הסבר: כל יחידת כסף שהיתה שווה 100 בינואר 1790 היתה שווה: בינואר 1795 = 580. במרץ 1795=720. באפריל 1795 = 900.

מגדולי האומה הצרפתית שנהרגו בחודשי שיא הטרור:

אנדרה דה שנייה (32). אבי השירה "הרומנטית". תומך נלהב בזכויות האדם. ממתנגדי תנועת "ההר" (Chenier).

מרקז דה קונדורסה (51). פילוסוף ומתמטיקאי, ממחברי ה"אנציקלופדיה". חבר "האסיפה המכוננת". ממתנגדי תנועת "ההר". ברח ונתפס. למחרת נמצא מת בתא המעצר, כנראה מאפיסת כוחות (Condorcet).

רישאר מיק (66). "ראשון אדריכלי המלך" לואי XVI, באשמת דיבה שהפיץ "אחיו" בעת משפט ירושה (Mique).

"אנטואן-לוראן לאבואזיה (51). "אבי הכימיה" - חבר אסיפת המעמדות. פעל במינהל ממשלות המהפכה אבל ממתנגדי תנועת "ההר" (Lavoisier).

פולניה - דיכוי מרד לאומי בראשות קוצ'יושקו, ע"י הצבא הרוסי.

חינוך: פאריז - יסוד "הפוליטכניק", המכללה הטכנית הראשונה בעולם.

הגות:

ארה"ב - תומאס פיין: "עידן התבונה" (THE AGE OF REASON).

אנגליה - נפטר אדוארד **גיבון** (60). מחבר "שקיעתה ונפילתה של האימפריה הרומית", לדעתו בגלל השפעתה הממוססת של הנצרות (Gibbon).

1795

המהפכה הצרפתית:

ביטול שיטת הועדות וכינון מימשל חדש בשם "דירקטוריון" (עד 1799).

מאי: "האסיפה הלאומית" מגישה להצבעה חוקה חדשה, "חוקת 1795" עם שינויים לפיהם יבחרו מחדש (כל שנה) רק 3/1 מחברי בית הנבחרים. הממשלה תורכב מ-3 גופים: הבית התחתון, או מועצת ה-500, מבני 30 ומעלה, שיגישו הצעותיהם למועצת הותיקים. מועצת "הותיקים", שתורכב מ-250 נציגים נבחרים בני 40 ומעלה - אלה יהיו זכאים לאשר או לדחות את הצעות ה-500. בנוסף יבחרו "הותיקים" ב-5 דירקטורים מרשימה שתוגש להם ע"י מועצת ה-500. על הדירקטור להיות לפחות בגיל 40 ונבחר בעבר לנציג או שר. אחד מן החמישה יוחלף, לפי סדר הותק, אחת לשנה. הדירקטוריון ימנה שרי ממשלה, שגרירים, מפקדי צבא, גובי מסים ומישרות אחרות.

אוקטובר: נפוליון משתלט על צפון איטליה, בתנועה צבאית מהירה ומקים רפובליקה בשטחים שבידיו. הבריטים משתלטים על האי אלבה (דרומית לצרפת).

חידושים: פיתוח תהליך הליטוגרפיה.

רפואה: בריטניה - פיתוח שיטת החיסון נגד אבעבועות רוח ע"י הרופא אדוארד ג'נר (1749-1823). (Jenner)

ציור: ספרד -

גויה: סדרת התחריטים "קאפריצ'יוס".

עיצוב פנים: צרפת -

סגנון ה"דירקטואר" בשיאו: רהיטים בעלי קוים ישרים ועדינים, אביזרים ועיטורים אלגנטיים. התמזג (1804) עם סגנון ה"אמפיר".

ספרות:

גרמניה - גיתה: "הרמן ודורותיאה" (שירה אפית. תורגם לעברית).

סקוטלנד - נפטר רוברט **ברנס** (37). מאבות הרומנטיקה הלאומית. משיריו תורגמו לעברית ע"י טשרנחובסקי ואח' (Burns).

הגות: צרפת - שאטובריאן: "מאמר הסטורי פוליטי ומוסרי על המהפכה".

עם ישראל:

הולנד - זכויות אזרחיות ליהודים.

נפטר הרב אליהו בן סלומון זלמן "הגאון מוילנא" (76). ממתנגדי תנועת החסידות (המתנגדים).

צרפת -

פברואר: ממשלת הדירקטוריון מודה בכשלונה הכלכלי ומוכנה לפדות את שטרות הכסף ב-1% מערכן. הסחר הימי הצרפתי נפסק כמעט כליל (עד ל-10% מגודלו ב-1789) ובעקבותיו חורבן כלכלי לציבור נוסף של בורגנים.

אפריל: כתוצאה מהמשבר הכלכלי זוכה הימין המלוכני בבחירות לדירקטוריון.

יולי: נפוליון שולח מפקדים וכוח צבאי נגד המלוכנים.

4.9: ביטול הבחירות לדירקטוריון. הרפובליקנים חוזרים לשלטון - אבל, מעתה תלוי קיומה של הממשלה בצבא.

אדריכלות:

גרמניה - פרדריך **גילי** (1772-1800): אדריכל גרמני-צרפתי (הוגוטי), מכין תכניות לאנדרטה לפרדריך "הגדול", בסגנון ניאו קלאסי (לא בוצע).

אנגליה - נפטר הוראס **וולפול** (80). נחשב ל"ממציא" סגנון הרומנטיקה הניאו-גותית בספרות ואדריכלות (Walpole).

1798 מלחמות נפוליון:

הסבר: לכאורה, ירשו את הסמכויות שהיו בעבר בידי "הועדה לבטחון הציבור" בהבדל אחד, שלא היו בידי הדירקטוריון כל תקציבים לביצוע החלטותיהם או בתי משפט לכפיית רצונם. מכאן שהדירקטוריון היה, לדעת רוב ההיסטוריונים, נסיון לא מוצלח של החלשת הסמכות העליונה ויש להבין אותו על רקע הדיקטטורה הפוריטאנית של רובספייר והיעקובינים בין השנים 4-1793. לימים יזכר הדירקטוריון כשיטה המושחתת ביותר שנודעה בתולדות צרפת. מרבית החלטותיו נועדו להעשיר ולהגן על האינטרסים הכלכליים של עצמם ושל המתעשרים החדשים.

על צד החיוב, ראוי לציין שניתנה זכות הבחירה לציבור רחב יותר, בכך שרשימת הזכאים כללה כל אדם שהיה לו מקום מגורים במשך שנה אחת ושלם מס כל שהוא.

20-22.5: הפגנות נגד הדירקטוריון תחת הסיסמא: "לחם וחוקת 1793". ניתנה הוראה לדכא את המהפכה.

ספטמבר: מהומות רחוב בפאריז ביזמת המלוכנים.

הסבר: "האסיפה הלאומית" מינתה, בשלב זה, מפקד בעל סמכויות רחבות על מנת לשמור על הסדר. מאחר ולא סמכה על ותיקי המהפכה נאלצה לפנות לקצין צעיר בשם נפוליון שכבר הצטיין בכמה פעילויות בעבר, על מנת לדכא את המרידות.

5.10: נפוליון נותן פקודה לפתוח באש על המפגינים - **סוף המהפכה הצרפתית**.

הדירקטוריון ממנה את נפוליון למפקד יחידות הצבא החונות בצרפת.

אסיה - בריטניה מסלקת את ההולנדים מצילון (סרי לאנקה) ומושבת הכף (דרום אפריקה).

חידושים:

צרפת - הנהגת השיטה המטרית (1 מטר = 1:1.000.000 של כדור הארץ בקו האורך של פאריז). פיתוח מכש הידרולי.

ציור: ספרד -

גויה: "דוכסית אלבה".

אדריכלות: בריטניה -

סואן: בנין "בנק אנגליה", לונדון, עד 1827 (Soane). האדריכל האנגלי הניאו קלאסי, בנג'מין **לאטרוב**, מתיישב בארה"ב (Latrobe, 1764-1820).

מוסיקה: פאריז - יסוד הקונסרבטוריון למוסיקה.

1796

מלחמות נפוליון:

מרץ: נפוליון מתמנה למפקד הכוח בגבול איטליה. נושא לאשה את ג'וזפינה (אלמנה ואם לשני ילדים) לפני צאתו לאיטליה.

הצבא הצרפתי כובש את רומא. האפיפיור נמלט מהעיר.
 רומא רפובליקה.
 25.5 : משלחת צבא צרפתי (35,000 איש כולל 100 מדענים) בפיקודו של נפוליון יוצאת למצרים.
 10.6 : כיבוש מלטה.
 1.7 : כיבוש מצרים. הצי הבריטי בפיקוד נלסון משמיד את הצי הצרפתי במפרץ אבוקיר ממזרח לאלכסנדריה (כ-400 אניות).
 צבא נאפולי פולש לרומא ומובס ע"י הצרפתים. נאפולי רפובליקה.
 בריטניה - גיוס הון למלחמה בנפוליון : 10% מס על כל הכנסה מעל 200 לירות סטרלינג.
ספרות: איטליה - נפטר ההרפסקן ג'ובאני ג'אקומו קאזאנובה (73). נולד בונציה. זכור בזכות יומניו (12 כרכים) שהתפרסמו לאחר מותו -1826-38 (Casanova).

1799

מלחמות נפוליון :
 הצבא הצרפתי פולש לארץ ישראל ממצרים. כובש את יפו ורמלה (7-3 במרץ) ומגיע עד עכו. כשלוש מצור עכו בגלל מגפת דבר וסיוע ימי בריטי. הצבא הצרפתי חוזר למצרים.
 קואליציה חדשה נגד צרפת, בריטניה, אוסטריה וטורקיה.
 18.6 : סילוק המתונים מהדירקטוריון ומינוי בעלי נטיות שמאליות יותר (יעקובינים).
 22.8 : נפוליון חומק מהמצור הימי הבריטי על מצרים וחוזר לצרפת (מצרים בשליטת הצרפתים עד פינויים בהסכמת הבריטים ב-1801).
 9.11 : ביטול הדירקטוריון : מתמנים 3 קונסולים, ביניהם נפוליון, כ"קונסול ראשון".
 25.12 : "חוקת הקונסולים" : שמירת רוב הישגי המהפכה. **לנפוליון "הקונסול הראשון"**, סמכויות למינוי שרים, מפקדי צבא, פקידים, שופטים ויועצים לממשלה, כולל דעה מכרעת לגבי

המועמדים לבתי הנבחרים.
 פולניה - חלוקה שלישית וסופית של הממלכה בין אוסטריה, גרמניה ורוסיה : סוף עצמאות פולין עד 1919.

תעשייה : אנגליה -
 פיתוח תהליך תעשייתי לייצור נייר.

חידושים :

רוסיה - מתגלה ממוטה (פיל קדמון) קפואה בסיביר.
 מצרים - גילוי אבן הרוזטה ליד אלכסנדריה ע"י קצין צרפתי (היום במוזיאון הבריטי בלונדון). לימים תשמש לפיענוח כתב החרטומים.

ציור : צרפת -
 דויד : "חטיפת הסאבינות". סגנון ניאו קלאסי.

ספרות : גרמניה - שילר : "וואלנשטיין" (מחזה). על מלחמת 30 השנה.

מוסיקה : אוסטריה -
 היידן : "בריאת העולם" (אוראטוריה). בסגנון קלאסי.
 בטהובן : סימפוניה מס' 1. בסגנון קלאסי.

אופנה : צרפת - שמלות נשים בסגנון "אמפיר" בהשפעת תמונות של הצייר ז'אק לואי דויד.

בניה : אנגליה - פארקר : תהליך היצור והשימוש במלט (פוטלנד צמנט).

ספרות : צרפת - נפטר **בומארשה** (67). מחבר המחזות "הספר מסביליה" ו"נשואי פיגארו" בסגנון רומנטי ליבראלי. נחשב למבשר רוח המהפכה (Beaumarchais).

* * * * *

אמני הבארוק המאוחר/רוקוקו

גבריאל, ז'אק ("האב") Gabriel, Jacques
 1667-1742

אדריכל צרפתי. בנו של אדריכל וקרוב משפחה של הארדואן-מאנסאר (ע"ע) ו-רובר דה קוט (ע"ע). בשנת 1686, בהיותו בן 19, התלווה ל-דה קוט במסעו לאיטליה. בשובו לפאריז קיבל מינוי במחלקת הבניה של המלך, מקום בו עבד כמעט כל חייו (חבר האקדמיה 1699. מנהל מחלקת הבניה מ-1716). במסגרת תפקיד זה בנה גשרים ברחבי צרפת (פואסי, שארטון, ליאון ועוד). רק בהיותו בן 68 (1735 - לאחר מות דה קוט) מונה למשרה הרמה ביותר בצרפת - "ראשון אדריכלי המלך" ומנהל האקדמיה לאדריכלות.
 עבודות עיקריות :
 1722-28 ארמון הבורבונים בפאריז (היום בנין האסיפה הלאומית).

הוטל בירון, בפאריז (BIRON). שיפורים ועיטורים, בארמון וורסאי. שיקום העיר רן (RENNES) לאחר השריפה הגדולה.
 1728 פלאס רויאל, בורדו. אחת הדוגמאות היפות של עיצוב אורבני בסגנון הבארוק/הרוקוקו.
 עבודות נוספות :
 ארמון בפאריז - היום מוזיאון רודן.
 חזית הקתדרלה ב-לה רושל.
 ארמון הבישוף ב-בלוא (BLOIS).
 גבריאל (האב). שייך מבחינה כרונולוגית לתקופת הרוקוקו בעיצוב פנים. אבל, מבחינה סגנונית, נטייתו לבארוק חמור ויבש. יתרה מכך, ב-25 השנים אחרונות כבר ביצע חלק ניכר מעבודות האדריכלות בשיתוף עם בנו ויורשו ז'אק-אנג' גבריאל (1698-1787), מגדולי האדריכלים הצרפתים מבשרי הסגנון הניאו קלאסי.

בופראן, גבריאל-גרמן Boffrand, Gabriel-Germain
1667-1754

אדריכל צרפתי. זכור בזכות המגוון והאיכות של עבודותיו המשלבות את סגנון הבארוק והרוקוקו. נולד ב-נאנט. עבר לפאריז בגיל 14. למד פיסול אצל פרנסוא גירארדון (1628-1715) והמשיך אצל האדריכל ז'ול הארדואן-מאנסאר (ע"ע). תכנן ובנה את הארמון ב-לונוויל (1702-6, LUNEVILLE) עבור דוכס לורן. בהיותו בן 42 (1709) נתקבל לחבר באקדמיה המלכותית. שנה לאחר מכן עבד על תוספות לארמון הבורבוני (היום בית הנבחרים) ס' אואן (SAINTOVEN 1710). מ-1711 היה במעמד "אדריכל ראשון" של דוכס לורן. במסגרת זו המשיך ותכנן מספר ארמונות בנאנסי מהם נותרו כיום רק ארמון דה-קראון (1712-13) (CRAON) וארמון ב-הארואה (1712-13) (HAROE). בופראן בנה על חשבונו גם בנינים פרטיים רבים בפאריז כגון: הוטל דה גוריי (1712), סניילי (1713) (SEIGNELAY), טורסי (1714) ועוד. בתים אלו, שנבנו למכירה, הכניסו לו ממון רב, שאיפשר לו לבנות ארמון לעצמו (היום שגרירות גרמניה), אלא, שהפסיד את כל כספו במפולת המניות של "החברה לפיתוח המיסיסיפי" (1720). לאחר מכן עסק בעיקר בבניה ציבורית בפאריז: מפעלי הנשק (1718-28), שיפוץ בית המשפט (1722), שיפוץ אחד מחלונות "הורד" בכנסית נוטרדאם (1725-27), תכנון ופיקוח על בנין בית המחסה ליתומים (1727). בנוסף עיצב מזרקה בגני מלך באוואריה ושיתף פעולה עם האדריכל הגרמני באלתאזאר נוימן (ע"ע) בתכנון ארמון ההגמון (1719-44) בוריצבורג, הכין תוכנית לארמון (LAFAVORITE) עבור הנסיך הבוחר של מיינץ ועוד.

בשנת 1732 מונה לאחראי על בנין גשרים וכבישים בצרפת. בהיותו בן 78 (1745) פרסם את "ספר עקרונות האדריכלות". כעבור שנה הוזמן לשקם את הקפלה ס' אספרי ובהמשך גם זוג דלתות בכנסית נוטר דאם בפאריז (1748). בופראן נפטר בפאריז בהיותו בן 87.

לבופראן היתה השפעה רבה בהפצת סגנון הרוקוקו הצרפתי ברחבי אירופה בזכות ספרו "על האדריכלות" (1745). במקביל פרסם גם ספר של שיטת יציקת פסלי ברונזה מונומנטליים. אבל, למרות פעילותו הרבה והארוכה לא נותרו היום אלא מעט מעבודותיו שלא שונו והוא זכור, בעיקר בזכות כמה מעיצובי הפנים כגון זה של ביתן דו קומתי שליד הוטל דה סוביז (1735-9) SOUBISE היום הארכיבי (לאומי) הנחשב לאחד משיאי סגנון הרוקוקו הצרפתי. דהיינו, עיצוב פנים מסולסל במקביל ל"פשטות אצילית" של חזיתות הבנינים.

הילדבראנדט, יוהאן Hildebrandt, Johann Lukas von
1668-1745

אדריכל אוסטרי-איטלקי. מגדולי המתכננים בסגנון הבארוק המאוחר של מרכז אירופה. נולד בגינאוה - איטליה. בנו של קצין צבא (ממוצא גרמני ואם איטלקיה). למד אדריכלות אצל קארלו פונטאנה ברומא. בהיותו בן 27 שרת כשנה (6-1695) כקצין ביצורים בחבל פיידמונט - תחת פיקודו של יוג'ין נסיך סאבויה. כאן ראה והושפע מבניניו של גוארינו גואריני (ע"ע). מיד לאחר מכן עבר לוינה, בה

התחיל עובד כמהנדס אזרחי ואדריכל. מ-1700 שרת כמהנדס אזרחי ואדריכל בחצר המלוכה בווינה. ב-1720, קיבל תואר אצולה וכעבור 3 שנים, לאחר מותו של פישר פון ארלך (1723), מונה לאדריכל ראשי של בית המלוכה. הילדבראנדט ביסס את תוכניות הארמונות על תוכניות בנוסח החזיתות המאורכות (פאווילון) שמקורן בסגנון הבארוק הצרפתי. לאלו הוסיף את הקישוטיות והחללים הפנימיים הסגלגלים בהשפעת האדריכלים האיטלקיים: בורומיני, קארלו פונטאנה ו-גואריני. הקלילות של שילוב זה מזוהה כיום עם "הסגנון הוינאי" - סגנון שבזכותו נחשב הילדבראנדט לאחד מהבולטים שבין אדריכלי תקופתו. הילדבראנדט נפטר בווינה בהיותו בן 77.

עבודות עיקריות:

ארמון שוורצברג, וינה (1697-1715).

ארמון הקיץ ב-ראצ'קוה, הונגריה (2-1701).

ארמון שטארמברג-שונבורן, וינה (1706-17).

ארמון דונקינסקי, וינה (16-1713).

ארמון "מיראבל", זלצבורג (16-1713).

ארמון הבלוודר - העליון והתחתון, וינה (23-1714).

כמו כן עבד עם נוימן (ע"ע) בארמון הבישוף בוריצבורג (1729-44; 1720-23) ואפשר שפגש כאן את האדריכל הצרפתי גרמן בופראן (ע"ע) שאף הוא הוזמן כיועץ לנוימן. על אף שהילדבראנדט ידוע בעיקר כמתכנן ארמונות, ראויות לציון גם כמה כנסיות בערים: לינץ (25-1717) ו-גולרסדורף (41-1740) וכן כנסית הפיאריסטים בווינה (התכנון 1698. תחילת הבניה 1716. שונתה ע"י קיליאן איגנאץ דינצנהופר). באלו כמו בארמונות ניכרת השפעתם המכרעת של אדריכלי הבארוק האיטלקי - בורומיני (ע"ע) וגואריני (ע"ע).

ג'ובארה, פיליפו Juvara, Filippo
1678-1736

אדריכל איטלקי. אחרון המתכננים הגדולים של הבארוק המאוחר באיטליה. נולד במסינה, סיציליה, למשפחת צורפים. בהיותו בן 25 (1703) עבר לרומא ועבד ב-11 השנים הבאות בסדנתו של קארלו פונטאנה - אחד הותיקים (69) והחשובים באדריכלי העיר באותם ימים. למרות שלכאורה היה קארלו פונטאנה יורשו של ברניני ובורומיני הרי שהמסר העיקרי של סדנתו - מבחינה סגנונית - נטה ליובש קפדני בניגוד הגמור לרוח התקופה.

במקביל לעבודתו כאדריכל הכין ג'ובארה גם תפאורות לאופרות, שהוצגו ברומא - במיוחד עבור המלחין הנועד דומניקו סקארלאטי (1685-1757).

ג'ובארה היה כבר בן 36 (1714) כאשר נפטר פונטאנה. מיד לאחר מכן הוזמן לטורינו ועבד כמעט עד ליום מותו בשרות הדוכסים (משנת 1720 מלכים) לבית סאבויה. כאן הושפע ביותר מקסם סגנונו של גוארינו גואריני (ע"ע) - תופעה העולה בקנה אחד עם אשר ארע לכמה מתלמידיו של פונטאנה, שפעלו במרכז אירופה. ע"ע: פישר פון ארלך, הילדבראנט, האחים אסאם ופופלמן (Poppelmann) (1662-1736).

הזמנתו של ג'ובארה לטורינו קשורה לפריחה כלכלית ומדינית של חבל פיידמונט בכלל וטורינו בפרט. לרשותו הועמד צוות גדול של בנאים, פסלים, ציירים ואדריכלים עוזרים, לצורך הקמתם של ארמונות וכנסיות. לפחות 5

כנסיות עיקריות וכמספר כזה של ארמונות. בנוסף לרהיטים וחפצי אמנות.

בשנים 1719-20 נתאפשר לו לצאת למסע לפאריז, לונדון ופורטוגל. בליסבון הוזמנו אצלו, ע"י המלך, תוכניות לארמון מארפה (MARFA) וקתדרלה. בשנת 1734 הוזמן לספרד, על מנת לעצב את ארמונות המלוכה ב-סגוביה וב-מדריד. אבל, כעבור שנתיים נפטר לפתע (בגיל 58) והעבודה נמשכה תחת פיקוח עוזרו הראשי ג'ובאני באטיסטה סאצ'טי (Sacchetti 1700-1764) שהרחיב והגדיל בהרבה את תוכניותיו המקוריות של ג'ובארה.

עבודות עיקריות בטורינו וסביבתה:

PALAZZO VENERIA REALE (1714-16).
S. FILIPPO NERI (1715).
S. SUPERGA (1715-31).
PALAZZO BIRAGO DELLA VALLE (1716).
S. CROCE (1718).
PALAZZO MADAMA (1718-21).
PALAZZO STUOINIGI (1719-33).
PALAZZO RICHA DI COVASILO (1730).
PALAZZO D'ORMEA (1730).

ממשיכם החשוב ביותר באיטליה של גוארינו גואריני ופיליפו ג'ובארה היה ברנארדו ויטונה (ע"ע 1702-1770 Vitone).

אומברטו II. אבל לאחר משאל עם, שנערך באותה שנה, נהיתה איטליה לרפובליקה ובכך הושם הקץ לשלטונם - גם אם היה רק נומינלי - של בית סאבויה.

כיום מהווה טורינו מרכז האזור התעשייתי החשוב ביותר באיטליה ואילו מתקופת הזוהר של בית סאבויה נותרו בעיקר כנסיות וארמונות, פרי תכנונם של גוארינו גואריני, פיליפו ג'ובארה והפחות ידוע - אבל לא פחות מענין - ברנארדו ויטונה - אדריכלות שהיתה לה השפעה רבה על סגנון הבניה של הקיסרות האוסטרית מתחילת המאה ה-18 ועד לנפילתה בסוף מלחמ"ע I (1918).

לה בלון, ז'אן-באטיסט Le Blond, Jean-Baptiste
1679-1719

אדריכל צרפתי. זכור היום בזכות השפעתו על האדריכלות הרוסית. נולד בפאריז. מעבודותיו החשובות בפאריז הוטל ואנדום (6-1705) היום ב"ס למכרות) ו-הוטל קלרמון (14-1708) (CLERMONT). כמו כן עבד בשיתוף עם מעצב הגנים אנדרה לה נוטר ויחד פרסמו ספר רב השפעה על עיצוב גנים (1709). בהיותו בן 36 הוזמן לרוסיה ע"י הצאר פטר הגדול על מנת להכין תוכנית אב לבירה החדשה ס' פטרסבורג בסגנון המערב. התוכנית לא יצאה לפועל בגלל מותו הפתאומי בגיל 40. עם זאת, הספיק להשלים (1716) חלק מארמון פטרהוף והגן שמסביבו, שהם מיצירות המופת של סגנון הרוקוקו.

וואטו, ז'אן-אנטואן Watteau, Jean-Antoine
1684-1721

צייר צרפתי. עבודותיו מאפיינות את הליריות העדינה של סגנון ה"רוקוקו" במיטבו. נולד ב-וואלנסיין בצפון צרפת. בנו של בעל מלאכה (יצרן רעפים). כבר בהיותו נער גילה נטיה ויכולת רישום. אי לכך איפשרו לו הוריו ללמוד אצל אמן מקומי, שהתמחה בתאור נושאי הווי, ברוח מסורת ארצות השפלה. העיר וואלנסיין, ראוי לציין, היתה חלק מנחלאות ספרד בארצות השפלה, סופחה לצרפת (1678) רק 6 שנים לפני לידתו של וואטו. עד היום מצויים במוזיאון המקומי מיצירותיהם של הציירים רובנס (ע"ע) ו-ואן דייק (ע"ע), בנוסף לאלו של וואטו ותלמידו ז'אן-באטיסט-ג'וזף פאטר (Pater 1695-1736), גם הוא בן האזור.

בגיל 18 נסע וואטו לפאריז - ללא אגורה בכיסו - בתקוה שיוכל להשתלם כשוליה אצל אמן בעל שיעור קומה, על מנת להתקבל ללימודים באקדמיה המלכותית. בחודשים הראשונים התקיים מצויר תמונות קודש קטנות וכמסייע לצייר פאריזאי זקן. בתקופה זו התיידד עם משפחת מארייט, בעלי גלריה לממכר תמונות. באמצעותם התקבל כשוליה אצל קלוד ג'ילו* צייר תפאורות נוף למחזות של תיאטרון הצרפתי, אבל גם חסיד נלהב של ה"קומדיה דל ארטה" כפי שהוצגו ע"י להקות איטלקיות (לרוע המזל אבדו כמעט כל יצירותיו של אמן זה). כעבור 5 שנים עבר לסדנה של הצייר קלוד אודראן**, בן למשפחה ותיקה של אמנים: סבו ואביו השתייכו לצוות ציירי החצר שהועסקו, ביחד עם לה-ברן, משפחת קואפל (Coytel) ואחרים, בעיטור ארמון וורסאי. אודראן עצמו נמנה עם אחד מראשוני המעטרים בסגנון הרוקוקו - סגנון שהלך וכבש את לב האצולה הצרפתית ובהמשך את אירופה כולה. בנוסף, יש להניח שבשלב זה נזדמן לוואטו לראות את

לחולי שחפת כמו גם לסגנון הרוקוקו. אבל מעבר לכל - לפחות מבחינתם של האימפרסיוניסטים - יש לזקוף לזכותו את המצאת הטכניקה של פרוק הצבע למרכיביו, כך שהם שבים ומתלכדים בעין הצופה. ראוי לציין שטכניקה זו הקרויה "דיביזיוניזם" (Divisionism) אפשר שגם היא מקורה בציור תפאורות תיאטרון.

* (Gillot 1673-1732)

** (Audran III 1658-1734)

Kent, William

קנט, ויליאם

1685-1748

אדריכל, צייר וחלוץ סגנון "הגן האנגלי". נולד בעיירה קטנה בחבל יורקשייר. החל דרכו כמעט כרכות אצל צייר מקומי. בזכות כשרונו, נשלח ע"י קבוצת חובבי אמנות לרומא, על מנת להמשיך בלימודי הציור. כאן התיידד (1715) עם הלורד בורלינגטון (ע"ע), שהביא אותו ב-1719 ללונדון על מנת לעזור בעיטור ביתו (לאחר סיום העבודה הוזמן להתגורר בבית זה עד סוף ימיו). מכאן ואילך היה ליד ימינו של בורלינגטון, שקבע לעצמו מטרה להחזיר את סגנונו של פאלאדיו (פאלאדיניזם) לאנגליה. קנט גם ערך, עבור בורלינגטון, ספר על האדריכל האנגלי איניגו ג'ונס (ע"ע), שהיה אף הוא ממעריציו של פאלאדיו.

באמצעות קשריו של בורלינגטון נהיה קנט לאחד האדריכלים המצליחים באנגליה, אם כי עיקר פרסומו בא לו, בסופו של דבר, בזכות פועלו בתחום עיצוב גנים - תחום בו הוכיח מקוריות וחופשיות העומדת בניגוד גמור לקשיחות ה"פאלאדיאניזם".

הגנים של קנט מתאפיינים בקומפוזיציה "טבעית" של קרקע, צמחיה, אגמים, יובלים ושבילים מתפתלים המסתעפים בביתני תצפית (לעתים כמעין חורבות) בסגנון קלאסי.

גנים אלה, שנודעו לימים בשם "הסגנון האנגלי" מושתתים על האופנה החדשה של תיאור "נשפי גן", שהחלה זמן קצר קודם לכן בצרפת (ע"ע וואטו) וכן תיאורי הנוף של הצייר הצרפתי קלוד לורן (ע"ע), שני אמנים שהיו אהובים על הציבור האנגלי. יתרה מכך, סגנון זה של "גנים טבעיים" השתלב בהמשך עם תפיסת "החזרה לטבע", שמקורה בכתביו של רוסו, סגנון הרומנטיקה שפרח במאה ה-19 ובתחום עיצוב הנוף - עד היום.

בין תלמידיו-ממשיכיו של קנט מעצבי הנוף (ע"ע): לאנסלוט בראון באנגליה, פרדריק לאו אולמסטרד בארה"ב וגדול המודרניים, הברזילאי בורלה מרקס.

Zimmermann, omenikus

צימרמן, דומניקוס

1685-1766

אדריכל גרמני. מגדולי המתכננים בסגנון הבארוק המאוחר של מרכז אירופה. נולד ב-ווסוברון, באוואריה. כאן החל דרכו כמתלמד של עבודות פיתוחי טיח ואיורי פנים. בגיל 26 יצר את עבודתו העצמאית הראשונה: כנסייה וספריה במנזר בוקסהיים (BUXHEIM 1711-13) בשיתוף עם אחיו הצייר יוהאן-באפטטיסט (1680-1758). לאחר מכן (1716) השתקע ב-לאנדסברג ולימים נבחר לכהן כראש העיר. בתקופה זו תכנן את הכנסייה ב-מודיגן (1716-18)

אוספי האמנות בארמונות המלכותיים בהם הועסק אודראן. כעבור שנה (1709) נתקבל וואטו כתלמיד האקדמיה המלכותית ומיד הגיש את מועמדותו למילגה (פרס רומא). כאשר נדחה מצא עצמו, בן 25, שוב ללא אגורה ורק בקושי הצליח למכור תמונה אחת ובכסף זה חזר לעיר מולדתו. כאן התיידד עם קצין צבא, שהזמין אצלו תמונה על הווי חיי הצבא, ברוח ההדפסים של זאק קאלו (ע"ע) שזכתה להצלחה מסוימת. כתוצאה מכך הוזמן כעבור שנה לפאריז ע"י סוחר אמנות, שהתכוון להפנותו לתחום ציורי הדיוקן, אלא שהנסיון לא עלה יפה למרות שכמה מדמויותיו, כגון: "העלם האדיש" ובהמשך "גיל", נמנים כיום על מיטב יצירתו. כעבור שנתיים בהיותו בן 28 (1717) חזר והציג בפני האקדמיה מספר עבודות, ביניהן את תמונתו היותר מפורסמת: - "ההפלגה לאי סיטר". הועדה דחתה שוב את בקשתו למילגת לימודים ברומא ובו זמנית קיבלה אותו, להפתעתו, כחבר באקדמיה. יתרה מכך, מאחר ותמונתו לא התאימה לקטגוריות המקובלות, הוחלט על פתיחתו של תחום חדש - "נשפי גן" (FETES GALANTES) סוג נשפי מסכות בחיק הטבע, שהתחבב על האצולה באותם ימים. מעתה הלך והתפרסם שמועבודותיו נהיו מבוקשות ביותר, למרות, שבניגוד למקובל, לא היה מעורב בחיי החברה ובחר לשמור על פרטיות. בשנים הבאות יצר כמה מתמונותיו היותר מפורסמות כגון: "שיחות", "בידור בגן" ואת הגירסה השניה - לדעת רבים המוצלחת ביותר - של "ההפלגה אל האי סיטר". בהיותו בן 33 (1719), נסע ללונדון במטרה לפגוש ברופא אנגלי מפורסם, בתקוה שיוכל לסייע לו להתגבר על מחלת השחפת שחלה בה. בלונדון צייר רק תמונות בודדות ביניהן "השחקנים האיטלקים" עבור אותו רופא. כעבור פחות משנה חזר לפאריז. כאן סיים תוך שמונה ימים את תמונותיו המפורסמות: "גיל" (מעין דיוקן של ליצן עוצב) ואת "השלט של סוחר האמנות גרסן" - המתארת את החלפת השלט הישן של הגלריה שנשא את דיוקן לואי XIV. יש הרואים בתמונה זו סמל לשינוי ברוח הזמן, בגין תאור פניו של המלך הנראים עצובים במיוחד. וואטו נפטר, זמן קצר לאחר מכן, משחפת בהיותו בן 37.

הסברה היא שבחיי הקצרים יצר כ-200 תמונות מהן נותרו כיום רק כ-80, זאת בנוסף לרישומים העשויים רובם בצבעי גיר אדום ושחור. וכן סידרה של 126 הדפסים שהוכנו בשיתוף עם תלמיד צעיר - לימים צייר הרוקוקו הנודע פראנסוא בוש (ע"ע).

וואטו כמעט ונשכח לאחר מותו. בתקופת המהפכה הצרפתית נחשבו תמונותיו ובעיקר אלו המתארות את "נשפי הגן" כדוגמא לשחיתות "המשטר הישן", אבל במחצית המאה ה-19 חזר והתחבב על ציבור חובבי האמנות, ביניהם הסופר ויקטור הוגו ובמיוחד המשורר ומבקר האמנות שארל בודליר המזכיר את שמו ברשימת "המאורות הגדולים", כמו גם האחים ז'ול ואדמונד גונקור שפירסמו מסה מיוחדת תחת הכותרת "הפילוסופיה של וואטו".

אמנותו של וואטו שהיא טיפוסית לרוקוקו במיטבו כוללת גם כמה מאפיינים הנובעים מעצם קורות חייו: הנטיה לנושאי הווי המרמזת על מוצאו בסמוך לארצות השפלה; הצגת הדמויות בתמונות על רקע גנים, שהן מעין מחזות תיאטרון - עם או בלי מסכות; הרמזים הארוטים אופייניים

טיפולו (ע"ע), ו"כנסית החצר" הסגלגלה המעוטרת אף היא בסגנון הרוקוקו.

עבודות אחרות -

ארמונות:

ברוכזאל (1731-2).

וורנק (WERNECK 1734-45).

ברול, ע"י קלן (BRUHL 1743-48).

כנסיות:

וויסנטייד (1727);

גוסווינשטיין (1730-39).

ס' פאולינס ב-אופנבך (1730-40).

אטוואסהאוזן (1741).

"פירצנהייליגן" ("ארבעה עשר הקדושים") ליד באנץ-

ליכטנפלד (1743-72).

נרסהיים (1747-).

בנוסף לכך הועסק גם בבניית גשרים, תעלות מים וניהול מפעל זכוכית. נוימן נפטר בבית שבנה לעצמו ב-וירצבורג בהיותו בן 66.

דינצנהופר, קיליאן איגנאץ

Dientzenhofer, Kilian Ignaz 1689-1751

אדריכל גרמני. מחשובי המתכננים בסגנון הבארוק המאוחר בבוהמיה. נולד בפראג. בנו-תלמידו ולאחר מכן שותפו של האדריכל קריסטוף דינצנהופר (1655-1722). סוברים שהאב שהשתקע בפראג היה בן למשפחה ענפה של אדריכלים באווארים, ביניהם: **Johann ;Georg ?-1689** 1663-1726.

עבודות עיקריות:

כנסית ס' ניקולא, פראג (התחלת הבניה ע"י האב 1703-11, המשך הבניה 1733-36).

מנזר ברנוב, פראג (BERNOV. התחלת הבניה ע"י האב).

"וילה אמריקה", פראג (1712-20 בשיתוף האב) היום מוזיאון אנטון דבוז'אק.

כנסית ס' תומאס, פראג (1725-31. מיבנה גותי ששופץ כמיבנה בסגנון הבארוק).

כנסית ס' יוהאן, פראג (1731-39).

כנסית ס' מאריה מאגדלנה, קארלסבאד (1733-36. היום קארלו וארי צ'כיה).

עבודתם של קיליאן איגנאץ דינצנהופר ואביו מיצגת את תקופת שיא הבארוק-המאוחר של בוהמיה. לסגנונם, כמו גם לזה של קודמיהם (ע"ע): הילדבראנדט, צימרמן ו-נוימן, עתידה להיות השפעה, כנראה סמויה, על כיוון התפתחותו של סגנון "האר-נובו", הקרוי באזורים דוברי גרמנית "יונגד סטיל" בסוף המאה ה-19 ותחילת ה-20 (JUGENDSTIL; ART NOUVEAU).

Panini, Giovanni Paolo פאניני, ג'ובאני

1691-1765

צייר איטלקי. חלוץ "מראות נוף העיר" - אמיתיים ומדומים - מבשרי סגנון הרומנטיקה. נולד בפיאצנזה. למד בבית ספר לעיצוב הבמה בבולוניה, כנראה אצל בני משפחת Bibiena. הגיע לרומא בהיותו כבן 19 (1711), כאן המשיך

ואת כנסית עולי הרגל ב-שטיינהאוזן (1728-31). בעבודתו הבאה - הכנסיה ב-וירצבורג (1736-41) - כבר שילב את הצורות הסגלגלות הטיפוסיות לבארוק המאוחר במרכז אירופה - סגנון המתאפיין באחידות שבין האדריכלות ועיטור הפנים (איור ופתחי טיח). את מקור ההשראה לסגנון יש למצוא אצל אדריכלי הבארוק באיטליה: בורומיני, גואריני ו-ג'ובארה. עבודתו היותר חשובה של צימרמן - **הכנסיה ב-ווייס**, באוואריה (1746-54) - נבנתה ע"י מתנדבים מקומיים. כאן נפגשים שלושה סגנונות: הבארוק המאוחר של מרכז אירופה, הרוקוקו האלגנטי והחצרני, שמקורו בצרפת, והתמימות הכפרית העממית המקומית. עוד בטרם הסתיימה כנסיה זו, השתקע דומניקוס ב-ווייס (1752) וכאן נפטר, כעבור 14 שנה, בגיל 81.

Asam, Cosman Damian קוזמה דאמיאן

1686-1739

Asam, Egid Quirin אסיאם, אגיד קירין

1692-1730

אדריכלים ופסלים גרמנים. זכורים בזכות עיטור כנסיות בסגנון הבארוק המאוחר. בניו של רב בנאי מבאוואריה, אשר עבדו כמעט תמיד במשותף.

קוזמה דאמיאן למד בצעירותו ציור מלאכת ציור הקיר (פרסקו) ואילו אגיד קירין התמחה בפיסול. בשנת 1711 בהיות הבכור בן 26 והצעיר בן 20, יצאו למסע לימודים באיטליה וכאן עשו שלוש שנים בסדנת האדריכל קארלו פונטאנה (ע"ע). עם שובם לבאוואריה הועסקו בעבודות ציור, פיסול ועיצוב פנים של כנסיות בסגנון הבארוק המאוחר, שהשתלב בהמשך עם הרוקוקו שהגיע באותם ימים מפאריז.

היום זכורים האחים אסיאם בעיקר בגין הנטיה לעושר כמעט דמיוני של עבודותיהם. בנוסף זכורה כנסיה זעירה ST JOHN NEPOMUK, שבנו על חשבונם במינכן בצמוד לבית מגוריהם. כאן שילבו את הציור, הפיסול והאדריכלות הבארוקית לחטיבה אחת (1733-46). באותה תקופה בנו גם את כנסית ס' אורסולה ב-סטראובינג (STRAUBIN 1736-41) שהיא אולי לא פחות מוצלחת. שני האחים נפטרו במינכן. אגיד קירין בהיותו בן 38 ו-קוזמה דאמיאן בגיל 53.

Neumann, Johann Balthasar נוימן, יוהאן באלתאזאר

1687-1753

אדריכל גרמני. מגדולי המתכננים בסגנון הבארוק המאוחר. נולד ב-ווגר, בוהמיה. בנו של יצרן בדים. בגיל 22 (1709) עבר לפראנקוניה. הועסק אצל נסיכי בית שנבורן כמתלמד ביציקת תותחים והנדסה צבאית. כעבור 7 שנים נשלח למסע לימודים (1717-18): וינה, צפון איטליה ומילאנו. עם שובו התחיל לתכנן את ארמון המושב (RESIDENZ) המפורסם של ההגמון הנסיך ב-וירצבורג. לביצוע העבודה הוזמנו גם האדריכלים דה קוט (ע"ע); בופראן (ע"ע) והילדבראנדט (ע"ע). עיקר המבנה היה מוכן ב-1744, אך הבניה כולה הושלמה רק ב-1779, שנים רבות אחרי מותו של נוימן. מפורסמים במיוחד אולם המדרגות המרכזי ו"האולם הקיסרי", הכוללים ציורים של ג'וב

את לימודיו אצל אחד בשם בנדטו לטי (1666-1727) Benedetto Luti).

התקבל לגילדת האמנים ברומא, בהיותו בן 28, לאחר שהציג את התמונה "אלכסנדר מבקר את קברו של אכילס". תמונה זו האופיינית לסגנונו המוקדם, מושפעת כנראה מציורי התפאורה של זמנו: דמויות קטנות על רקע בנינים המצטיינים בצורותיהם האדריכליות המורכבות. כמו כן פעל בתחום ציורי הקיר עבור אבות הכנסייה והאפיפיור והכין תפאורות לאירועים ציבוריים וחתונות של נסיכים.

בהיותו בן 39 (1730) פיתח תחום חדש באמנות הנוף - "מראות העיר רומא" כולל מבטים המתארים את הבנינים העתיקים והחדשים אבל גם חורבות (לעתים משוחזרות או מדומות) בשילוב דמויות בלבוש בני תקופתו. מיצירותיו היותר מפורסמות - "הפנתיאון" ו"פנים כנסיית ס' פטר". במקביל, משנת 1732, התחיל ללמד פרספקטיבה באקדמיה הצרפתית ברומא. בין תלמידיו - ציירי המראות, ע"ע: קאנאלטו, פיראנזי והצרפתי יובר רובר וכן האדריכל הצרפתי-איטלקי סרוואנדוני.

פאניני נפטר ברומא בגיל 74.

פאניני השפיע על דורות רבים של תלמידים פרטיים ותלמידי האקדמיה האיטלקית והצרפתית - שרכשו אצלו את השכלתם, לכאורה בתחום הפרספקטיבה, אבל למעשה הרבה מעבר לכך, ביכולת להמחיש את רעיונותיהם המציאותיים או הדימויניים.

מכאן נובע, שיצר תחום חדש נוסף - האדריכלות המצויירת - תחום ששימש דורות רבים והיתה לו השפעה מכרעת על התפתחותם של כיוונים חדשים באדריכלות, שנים רבות בטרם ניתן היה להגשימם בפועל.

את שורשי הקשר בין האדריכלות וציור. ניתן למצוא באמנות הביזאנטית כמו גם בשלהי הגותיקה ובודאי לאחר המצאת טכניקת הפרספקטיבה המיוחסת כידוע לברונלסקי (ע"ע). לענין זה די אם נזכיר את האדריכל הנודע בראמנטה (ע"ע) שסייע לרפאל בהכנת הרקע הארכיטקטוני לציוריו. אלא שעתה חל שינוי קטן אבל חשוב - "המודעות": מכאן ואילך ימצאו שוב ושוב ארכיטקטים הפונים במודע לתחום "האדריכלות המצויירת" להמחשת רעיונות - ללא תלות בפטרונים ותקציבים, או אפילו טכנולוגיה, לצורך ביצועם. הראשונים שניצלו טכניקה חדשה זו, היו האדריכלים הצרפתים מבשרי המהפכה וזאת בנוסף לפיראנזי שיצירתו בתחום זה היתה לסגנון אמנותי בפני עצמו.

ע"ע: Piranesi, Boulle, Ledoux, Lequeu.

קואפל, שארל אנטואן Coytel, Charles-Antoine
1694-1752

צייר צרפתי. זכור בעיקר כמנהל האקדמיה לציור בפאריז. בנו של אנטואן קואפל (ע"ע) ונכדו של נואל קואפל (ע"ע). אביו נפטר בהיותו בן 28 (1722) ובאותה שנה נבחר להמשיך את עבודתו עבור בית המלוכה. לעת זו נתנו לו גם סטודיו ומגורים בארמון הלובר. בהיותו בן 53 (1747) מונה כמנהל האקדמיה המלכותית לציור ו"ראשון ציירי המלך" (לואי ה-15). בשלב זה הוזמנו אצלו כמה עבודות עבור מלכת פולין (אמה של מלכת צרפת) ועבור מאדאם פומפדור, אהובתו של לואי ה-15. שארל אנטואן קואפל

נפטר בפאריז בהיותו בן 58. עיקר עבודתו נעשתה בתקופת הרוקוקו (1715-50), דהיינו בתקופת העוצרות של דוכס אורליאן: בין מות לואי XIV והכתרת לואי XV לרוע מזלו פעל במקביל לשניים מגדולי האמנים הצרפתים שהאפילו לגמרי על יצירתו: אנטואן וואטו (ע"ע) ופרנסואה בושא (ע"ע).

בורלינגטון, ריצ'רד בויל

Burlington, Richard Boyle Third Earl Of 1694-1753
אדריכל ופטרון האמנויות. אבי סגנון הפאלאדיאניזם. בהיותו בן 20 (1714-5) ערך מסע באיטליה. בהגיעו לרומא פגש והתיידד עם צייר אנגלי צעיר בשם וויליאם קנט (ע"ע). עם שובו לאנגליה החל מתעניין באדריכלות ובעיקר בעבודותיהם של אייגו ג'ונס (ע"ע) ואנדראה פאלאדיו (ע"ע). ב-1719 ערך מסע שני לאיזור ויצנצה, בצפון איטליה, על מנת ללמוד את בנינו של פאלאדיו. עם שובו הזמין אליו את וויליאם קנט (ע"ע) מרומא, על מנת לעטר את פנים ביתו בפיקאדילי, לונדון - בית שהיה גם למקום מפגש לאמנים רבים ביניהם ציירים, פסלים, אדריכלים, משוררים ומוסיקאים.

מטרתו של בורלינגטון היתה לקדם את סגנון פאלאדיו באנגליה (פאלאדיאניזם). לצורך זה סייע לקנט ולאדריכלים אחרים בקבלת הזמנות עבודה ואף תכנן בעצמו מספר בנינים, כך שלאחר זמן הצליח להשליט את סגנון הפאלאדיאניזם על החברה האנגלית הגבוהה, ב-50 השנים הבאות.

במקביל סייע בהוצאתם לאור של מספר ספרים על אדריכלות רובם על פאלאדיו או אייגו ג'ונס. כמו כן ערך בעצמו ספר, שכלל שרטוטים של פאלאדיו - שרכש באיטליה - על נושא המרחצאות הרומיים.

למרות שחי ופעל בתקופת הרוקוקו (1715-1750) סגנונו שייך כבר לתחילתה של הרומנטיקה הניאוקלאסית הבריטית-אמריקאית.

קובייה, פראנסוא Cuvillies, Francois
1695-1768

אדריכל צרפתי. הבולט באדריכלי הרוקוקו בבאווריה. נולד ב-סואסון. צורף בילדותו לשרות הנסיך הבוחר של באוואריה, אבל מכיוון שנשאר קטן קומה אי אפשר היה לגייסו לצבא ולכן קיבל תפקיד של אדריכל ומהנדס בציורים.

בהיותו בן 25 (1720) נשלח ללמוד בפאריז אצל בלונדל ו-דה קוט (ע"ע). כשחזר, לאחר ארבע שנות לימוד (1724), התמנה אדריכל החצר במינכן ביחד עם ג'וזף אפנר (-1687) Effner Joseph 1745, שלמד גם הוא בצרפת אצל בופראן (1706-15).

עבודות:

1728 מבצר BRUHL ע"י קלן וביתן קטן בפארק של אותו ארמון.
1729 עיטור החדרים הממלכתיים בארמון מינכן (נהרס בחלקו), עד 1737.
1733 תכניות לכנסייה וארמון קניגספלד (היום ארמון הארכיבישוף).

1734 הביתן ב-אמליינבורג, ליד מינכן נחשב ליצירת המופת שלו, עד 1739.
 1738 פרסום ספר שרטוטים.
 1747 תכניות לארמון ליד קאסל.
 1750 תיאטרון הארמון ב-מינכן, עד 1753 (נהרס 1944). שוקם (1958).
 1765 חזית הכנסייה ST. CAJETEN במינכן, עד 1768.

קובייה, שגם בנו היה ארכיטקט, נחשב למוכשר מבין שורה ארוכה של מתכננים שפעלו לפניו בחצר הנסיכים הבוחרים (Elector) של באוואריה, ביניהם:

Barelli Agustino 1627-1679

Succarelli Enrico 1642-1724

הכתר. טיפולו נסע עם שני בניו למדריד ושהה שם עד מותו כעבור 8 שנים - בהיותו בן 74.

אמנותו של טיפולו מתבטאת ביכולת להשתלט על שטחי קירות ענקיים בקלות וירטואוזית מסחררת, המשוחררת מכל מיגבלות. אי לכך נחשב לנציגו האחרון והגדול של האילוזיוניזם - מזיגה מוחלטת של אדריכלות מצויירת ואמיתית - שתחילתה ביצירותיו של אנדראה מאנטנה (ע"ע). אבל עוד בטרם נפטר, כבר נחשב למיושן וחלק מציורי הקיר שביצע בספרד החלפו, בתמונות שמן על בד משל הצייר הגרמני אנטון-רפאל מנגו (ע"ע) מחסידיו של התיאורטיקן הגרמני יוהאן יואכים וינקלמן (ע"ע) חסיד הרומנטיקה הניאו קלאסית.

טיפולו הניח אחריו יותר מ-1,000 תמונות בנוסף לסקיצות בדי, בצבעי מים ובגיר, בנוסף לכ-35 תחריטים, הנחשבים לבין היפים שבוצעו בטכניקה זו.

"קאנאלטו", ג'ובאני אנטוניו

"Canaletto", Giovanni Antonio 1697-1768
 צייר איטלקי. מגדולי יוצרי "מראות נוף העיר". נולד בונציה. בן למשפחת האצילים קאנאל (מקור הכנוי "קאנאלטו" לא ברור). למד ציור יחד עם אחיו אצל אביו, שהועסק בעיקר כצייר תפאורות תיאטרון. כרבים מבני דורו נשלח להשתלם ברומא בהיותו בן 22 (1719) ואולי הושפע כאן מהצייר ג'ובאני פאולו פאניני (ע"ע), חלוץ "מראות נוף העיר".

כעבור שנה שב לונציה והחל להתמחות בעצמו בציור "מראות העיר". ליצירותיו המתועדות המוקדמות ביותר - 4 מראות נוף ונציה (6/1725) - יש זיקה מסוימת גם לחלוץ ציור נופי ונציה, לוקה קרלוואריס (1663-1730).
 סוברים שתמונותיו הראשונות בוצעו "מן הטבע". אבל, מאוחר יותר, כאשר גבר מספר ההזמנות, הכין בחוץ רק את הסקיצה הראשונית, לעיתים בעזרת מתקן "קאמרה אובסקורה" ולאחר מכן השלים את התמונות, בצבע שמן, בסדנתו.

מ-1730 היה בקשר עם סוחרי תמונות וחובבי אמנות אנגליים, שרכשו בקביעות את ציוריו. ב-1740 כשפרצה מלחמת ירושת הכתר האוסטרית, הפסיקו להגיע לונציה התיירים הוינאים ובעיר פרץ משבר כלכלי חמור. כעבור 6 שנים, בגיל 50, השתקע באנגליה (56-1746) והחל לפתח מראות של לונדון ושל ערים אחרות, וכן "קאפריציי" - ציורי נוף המורכבים מפרטים דמיוניים וראליסטיים. עם שובו לונציה הצטרף לחוג מיסדי האקדמיה לאמנות, וכאן נפטר כעבור 8 שנים בהיותו בן 71.

יצירותיו של קאנאלטו מצטיינות בדיקנות ובמשחקי אור-צל ויש בהן - בדומה לציוריו של קארפאצ'יו - מידע רב על מראה ונציה בימיו. אבל מעבר לכך, אצל קאנאלטו הדגש הוא על המכלול הבנוי ואילו כל השאר משני. בדרך זו מופיעה, אולי לראשונה ואולי שלא במודע, תפיסה אורבנית חדשה: חזיתות הרחוב והכיכר על מגוון בנייניהם כנושא אמנותי. אין ספק שסייעה לכך ההתייחסות הרומנטית לונציה עצמה; התייחסות שתעבור בהמשך לפאריז עם פריחתו של האימפרסיוניזם וממשיכו.

אצל קודמיו ובני דורו של קאנאלטו ניכרת בדרך כלל הנטיה להצדיק את נוף העיר. קארפאצ'יו, למשל, מדגיש את הדראמה של תהלוכות וארועים. פאניני יוצר אידאליזציה

סרוואנדוני, ג'ובאני ניקולו

Servandoni, Giovanni Nicolo 1695-1766
 אדריכל איטלקי-צרפתי. זכור בזכות סגנונו המבשר את האדריכלות הניאוקלאסית. נולד בפירנצה. למד ברומא אצל צייר הנופים והתפאורות ג'ובאני פאולו פאניני (ע"ע) ואדריכלות אצל ג'וזפה רוסי (Rossi). לאחר ביקור עבודה כמעצב תפאורות בפורטוגל היגר לצרפת (1724) ועבד גם כאן כמעצב תפאורות.
 בהיותו בן 37 (1732) זכה בתחרות לעיצוב כנסיית ס' סולפיס בפאריז (ST. SULPICE) הנחשבת כביטוי מוקדם של סגנון ה"ניאו-קלאסיקה". במקביל המשיך לעבוד כמעצב תפאורות ובמסגרת זו שהה זמן מה באנגליה (1749), וינה (1760) ועוד. סרוואנדוני נפטר בפאריז בהיותו בן 71.

טייפולו, ג'ובאני באטיסטה

Tiepolo, Giovanni Battista 1696-1770
 צייר איטלקי. מגדולי אמני הפרסקות וההדפס במאה ה-18. זכור כמי ששילב את סגנון הבארוק עם הקלילות האלגנטית של הרוקוקו. נולד בונציה. בנו של סוחר אמיד (אביו נפטר כשהיה עדיין תינוק בן שנתיים). למד ציור בהדרכת אמני עירו. את עבודתו הראשונה, "עקידת יצחק" (1716) ביצע בהיותו בן 19 בסגנון "כבד" המאפיין את עבודותיו בעשור הבא: צבעים רוויים והדגשי "אור-צל", כנראה בהשפעת טינטורטו. שנה לאחר מכן התקבל לגילדת הציירים. בהיותו בן 23 (1719) נישא לאחותו של הצייר הנודע פרנססקו גארדי (ע"ע). לאחר שהתפרסם בונציה הוזמן כצייר פרסקות בארמונות וכנסיות בערי צפון איטליה: מודנה (1726) מילאנו (1731) ברגאמו (1732); כמו כן יצר תמונות שמן רבות, בהן מתגלה כבר סגנונו האופייני: בהירותו ועצמת אשליית המרחב האין סופי. בהיותו בן 54 (1750), הוזמן אל ההגמון-הנסיך של וירצבורג על מנת לעטר טרקלין בארמונו. עבודה זו, שנמשכה שלוש שנים (עד 1757), בוצעה כבר בשיתוף עם שני בניו **ג'ובאני דומניקו** (1727-1804) ו**לורנצו** (1736-1776).

עם שובו לונציה יסד את האקדמיה לאמנות ביחד עם קאנאלטו, לונגי ואחרים, ואף נבחר לנשיאה הראשון. ב-1762 הוזמן ע"י קארלוס III, מלך ספרד, לעטר את אולם

עם שובו לצרפת, כעבור 9 שנים (1731), הוזמן לשמש פסל החצר של לואי XV. בין עבודותיו: "מזרקת גרנל" המתארת את עונות השנה (1739-45); "קופידון יוצר את הקשת מתוך האלה של הרקולס" (1739-50, כיום בלובר).

גבריאל, ז'אק-אנג' (הבן) Gabriel, Jacques-Ange
1698-1782

אדריכל צרפתי. גדול האדריכלים במאה ה-18. נולד ופעל בפאריז. בנו, תלמידו ויורשו (1742) של ז'אק גבריאל "האב" (ע"ע) בתפקיד "ראשון אדריכלי המלך" וראש האקדמיה לאמנות. על עבודותיו של גבריאל שנעשו בשיתוף עם אביו (עד 1742) ע"ע ז'אק גבריאל "האב" (Gabriel 1667-1742).

עבודות עיקריות, כולן עבור המלך לואי XV:

- 1749 פונטנבלו: ביתן מאדס פומפאדור.
- 1750 וורסאי: "הביתן הצרפתי".
- 1750 שואזי (CHOISY): פטי שאטו וביתני ציד, עד 1754.
- 1751 הרחבת ארמון קומפיין (COMPIEGNE).
- 1752 ביה"ס הצבאי ב-פאריז, עד 1788.
- 1755 פאריז: הרחבת הלובר, כיכר לה-קונקורד וארמון לואי XV.
- 1757 פאריז: הוטל גרייון (GRILLON) ומשרד הימיה, עד 1775.
- בורדו: רחוב רויאל ובנין הבורסה.
- 1761 וורסאי: תוספות אולם למופעי אופרה וארמון "פטי טריאנון", עד 1768.

גבריאל, שנפטר בפאריז בהיותו בן 86, נחשב לאחד מגדולי האדריכלים בתקופת לואי XV. סגנונו משלב את הבארוק המאופק של פרנסוא מאנסאר עם האלגנטיות הקלילה של הרוקוקו במיטבו. מכאן גם התייחסות הדורות הבאים לעבודתו, כהתגלמות "הטעם הטוב" באדריכלות הצרפתית.

שארדן, ז'אן-באטיסט Chardin, Jean-Baptiste
1699-1779

צייר צרפתי. זכה לכינוי "אמן של אמנים", בזכות סגנונו המצטיין בראיזם אינטימי ושקט. נולד וגר כל חייו ברובע סאן-ג'רמן דה-פרה בפאריז. ידוע שבצעירותו עבד עם צייר בשם פייר ז'אק קאזס (Cazes) ובסדנה של משפחת האמנים קויפל (Coypel). בגיל 25 התקבל לאקדמיה הצעירים על שם ס' לוק וכעבור 4 שנים (1728) גם לאקדמיה המלכותית כ"צייר חיות ופירות" - תחום שנחשב באותה עת נחות לעומת ציורי הדיוקן וההסטוריה. כעבור 3 שנים נשא אישה אבל התאלמן (1735) ונישא בשנית תשע שנים לאחר מכן (1744).

בינתיים, מ-1737 ואילך הציג בקביעות את יצירותיו ב"סלון" הרשמי של האקדמיה, שהתקיים אחת לשנתיים. ב-1740 הוצג בפני המלך ולאחר מכן, מ-1743 שימש בתפקיד של יועץ וגזבר האקדמיה. כעבור 12 שנה (1755), בהיותו בן 56, מונה כאחראי על הצגת המוצגים בתערוכות "הסלון" של האקדמיה, אבל המינוי הרשמי למעמד זה ניתן רק כעבור 6 שנים (1761). עם פטרוניו ומעריציו נמנה

רומנטית המדגישה את עוצמת בניי רומא החדשה והעתיקה. פיראנזי מוסיף מימד של חלל רב מפלסי ודימדומי שיכחה. האמנים בתקופת הגותיקה המאוחרת תארו ערים וארמונות, כפי שרצו שיראו בעיני רוחם ולאחר מכן בתקופת הרנסאנס השתלטה הפרספקטיבה החד מגונית. זו הגיעה לשיאה עם תפיסת הבארוק והרשת הכמעט אין סופית של גני וורסאי. במילים אחרות, במרחב הזמן שבין סוף הגותיקה למאה ה-19 אפשר למצוא דוגמאות בהן מופיעות ערים: התאור הדראמטי של טולדו אצל גרקו, המבטים דרך החלון אצל ואן אייק ותאורים רבים אצל ציירי ההווי ההולנדים. אבל, בכולם מורגש היטב העדר הכוונה של תאור העיר כמכלול בנוי ומעוצב לכשעצמו. אפילו במראה העיר דלפט, תמונתו של וורמיר, ההרגשה היא של נינוחות ורוגע, של מחשבה המפליגה למקום אחר - בדומה לדמויותיו השקועות בתוך עצמן. המקבילה העולה על הדעת לתאורי נוף העיר של קאנאלטו הם תמונות פנים הבית של ההולנדים ובמיוחד של הצייר פיטר הוך. ואכן יש הרואים בהם את תחילתה של המודעות לנושא ועיצוב פנים, תחום הקרוב לעיצוב העיר - אולי אף יותר מאשר אדריכלות. מכל מקום, יש לזכור שהציור עוסק בתיאור ותחושה, בעוד שעיצוב פנים הבית כמו גם עיצוב העיר הם, ללא ספק, נושאים הרבה יותר מורכבים.

הוגארט, וייליאם Hogarth, William
1697-1764

צייר ומאייר בריטי. ראשון הציירים האנגליים שזכו להצלחה מחוץ לגבולות ארצו. בנו של מורה חסר אמצעים. מגיל 15 עבד כשוליה של צורף כסף. בגיל 23 (1720), החל לעסוק באורח עצמאי כאמן פיתוחי נחושת ולמד רישום באקדמיה של הצייר גיימס תורנהיל (1675-1734 Thornhill), ולבסוף ברח עם בתו שנשאה לו ב-1729. בשלב זה עסק זמן מה בציור דיוקנות משפחתיים בפורמאט קטן, שזכו לפופולאריות מסויימת. אבל עיקר פירסומו בא לו כאשר פנה לתחום ההווי והמוסר (MORAL PICTURES). סדרות אלה של ציורים והדפסים מתארים בעוקצנות ביקורתית את חיי החברה הלונדונית על כל שכבותיה: מחד, הסילוף וההוללות של החברה הגבוהה ומאידך הכיעור, הגסות והאכזריות של המון העם. כך למשל "קורות הזונה" (1732) "קורות ההולל" (1735) "נישואין ברוח הזמן" (1745). בנוסף זכתה להצלחה רבה ביותר "מוכרת החסילונים" (THE SHRIMP GIRL). בשנותיו האחרונות פנה לציור קאריקטורות על נושאים פוליטיים. הוגארט זכור גם בזכות ספר תיאוריה, בו טען שהיופי הוא קו הנוצר ע"י ליפוף מסביב לחרוט (ANALYSIS OF BEAUTY 1753). למרות שהספר זכה להערכה באירופה התייחסו אליו מקטרגיו האנגלים בזלזול רב - במיוחד ידידיו של הלורד בורלינגטון (ע"ע).

בושארדון, אדמה Bauchardon Edme
1698-1762

פסל צרפתי. ממבשרי הניאו קלאסיקה. מצטיין בשילוב הטכניקה הרומית העתיקה עם נושאים האופייניים לתקופתו. יליד העיירה שאומון. למד פיסול בפאריז. בהיותו בן 24 (1722) זכה במילגת לימודים ברומא (פרס רומא). כאן עסק בהעתקת פסלים עתיקים ועיצוב דיוקנות.

האנציקלופדיסט דני זידרו, שקרא לו "הקוסם הגדול". בשלב זה הגיע לשיא פרסומו אלא שמכאן ואילך חלה התדרדרות במצבו. בנו היחיד ז'אן-פייר - חתן פרס רומא לציור ב-1754 - התאבד בונציה (1767) וגם הביקוש לתמונותיו הלך ופחת. בשנותיו האחרונות לקה בעינו ומעתה בחר לצייר בצבעי פסטל - טכניקה שהיתה פופולארית מאד בצרפת. בהיותו בן 75 (1774), אולץ להתפטר מחברותו באקדמיה, ששמה לה למטרה לקדם דווקא נושאים הסטוריים, בסגנון ניאו קלאסי רומנטי. בסופו של דבר כאשר נפטר בהיותו בן 80, כבר כמעט ונשכח לחלוטין. עד ש"ינתגלה" מחדש במחצית המאה ה-19.

אמנותו של שארדן מבשרת את תחילת עלייתה של הבורגנות וערכיה בתחומי המוסר, המשפחה והעבודה. מעין חלון צר בין שני הסגנונות של תקופתו: האחד, הרוקוקו - המייצג את הקלילות האלגנטיות והארוטיות של האצולה. והשני, הניאו קלאסיקה - שנועדה להחזיר לאצולה את האיזון והכבוד העצמי לנוכח הביקורת הגלויה והסמויה של האנציקלופדיסטים, כנגד הברית הקדושה של הקנאות הדתית ועריצות השלטון. בו זמנית גם הלכה והתחזקה תנועת "החזרה לטבע" המזוהה עם ז'אן ז'אק רוסו ואשר ממנה צמחו כל שאר סגנונות "החזרה" הרומנטיים כגון הניאו קלאסיקה, הניאוגוטיקה והניאו בארוק. מערבולת זו, שסחפה את כל תחומי היצירה ממחצית המאה ה-18, היא שהאפילה על יצירתו של שארדן ושאר בני דורו - אמני הרוקוקו: וואטו, בושה ופראגונאר.

החזרה לערכי הבורגנות, במחצית המאה ה-19, הביאה להתעניינות מחודשת של הראליסטים המוקדמים של הולנד וספרד כולל כמובן, הצרפתים, מהאחים לה-נון ועד שארדן - ובמיוחד אלה שניתן היה לראות את עבודותיהם בפאריז. יתרה מכך, בשלב זה של המאה ה-19 חלה התעוררות הלאומית שמצאה ביטוייה בכל אירופה במהפכות 1848 ובצרפת לאחר מפלת נפוליאון III בשנת 1872. אי לכך מתווסף מעתה לכל אמן גם התג המציין את ארץ מוצאו.

הכינוי "אמן של אמנים" מציין את זיקתם של כמה ציירים צרפתיים ואחרים ביניהם היהודים של "אסכולת פאריז" לראליזם האינטימי (אינטימיזם) של שארדן. הקשר הזה בולט במיוחד באימרה: "האמן אמנם משתמש בצבע אבל עליו לצייר ברגש".

לונגי, פיטרו

1702-1785

צייר איטלקי. זכור בזכות תיאור חיי החברה והמשפחה של עיר מולדתו ונציה בסגנון הגובל לעתים בסורראליזם. שם משפחתו האמיתי פאלקה (Falca). בנו ותלמידו של צורף זהב. תחילה למד אצל צייר של נושאים הסטוריים (פרסקות בארמון סאגרו, ונציה 1734). לאחר שנכשל בתחום זה יצא לבלוניה על מנת להתמחות בציור נושאי הווי אצל ג'וזפה מאריה קרספי (Crespi 1747-1665). עם שובו לונציה התמקד בתאור בני המעמדות האמידים, הווי עממי והומור, בסגנון המושפע אולי מהקומדיות של בן דורו וידידו המחזאי המפורסם קרלו גולדוני (1707-1793). לונגי נמנה עם מיסדי (1756) האקדמיה לאמנות של ונציה (ע"ע טייפולו ו-קאנאלטו). כעבור 7 שנים בהיותו בן 61

(1763) הוזמן לנהל מכללה פרטית לציור, שנתמכה ע"י משפחה עשירה מונציה, בנסיון נואש לשוב ולהחיות את המסורת האמנותית של העיר הדועכת. לונגי, שנפטר בהיותו בן 83, לא זכה לשם בין לאומי, אי לכך נותרו מרבית יצירותיו בונציה: "הקרנף" (1751), "שיעור הריקוד", ה"קונצרט".

אין ספק שלונגי היה מודע לציורי ההווי של קודמיו ההולנדים, כמו גם לסגנונם האינטימי של האמנים הצרפתיים בני תקופתו: שארדן ו-וואטו (ע"ע). עם זאת יש בתמונותיו נימה עמומה של מסתורין וסמליות, העתידה להופיע שוב ביצירותיהם של כמה מהאמנים הסורראליסטים של המאה ה-20.

לונגי, אלכסנדרו (1733-1813)

בנו ותלמידו של פיטרו פעל אף הוא בונציה, בעיקר כצייר דיוקנות וזכור היום בזכות ספרו על אמני ונציה המהווה מקור חשוב על חייה העיר במאה ה-18.

ויטונה, ברנארדו

1702-1770

אדריכל איטלקי. מאחרוני ממשיכי דרכם של גואריני וג'ובארה (ע"ע). זכור בזכות תכנון כנסיות כפריות זעירות בסגנון הבארוק המאוחר. נולד בטורינו. יצא בצעירותו ללמוד ציור ברומא ולא חזר לעיר מולדתו, אלא בהיותו בן 31 (1733). כאן התרשם מעבודותיו של האדריכל פיליפו ג'ובארה (ע"ע) שהיו בחלקם עדיין בשלבי בניה או גימור. כעבור 4 שנים (1737) גילה ופרסם את התוכניות והרישומים, שנשארו בעזבונו של גואריני בטורינו (ע"ע) תחת השם "אדריכלות אזרחית" (ARCHITECTURA CIVILE). מכאן ואילך התמסר בעיקר לאדריכלות והוא נחשב כיום - לאחר שנים רבות של שיכחה - לאחר היוצרים החשובים והמקוריים ביותר של סגנון "הבארוק המאוחר", בתקופת הזוהר הקצרה שזכה לו חבל פיידמונט ובירתו טורינו.

בניינו החשובים, רובם כנסיות קטנות באזורי הכפר, מצטיינים בתכנית מרכזנית עם דגש אנכי הנוצר ע"י הצורה הבלתי שיגרתית של גג הבנין: סידרה של שלוש כיפות מצולעות, ההולכות וקטנות, זו על גבי זו. את ראשון הבניינים, בסגנון זה בנה, כנראה בשנים 9-1738, ב-וואלינטו שליד קריניאנו (VALLINOTTO CARIGNANO); ואילו ליותר מרשימה נחשבת כנסיית ס' קיאה ב-ברא (ST. CHIARA, BRA 1742).

בניינים נוספים:

כנסיית קיירי (CHIERI 1740-44).

ס' מאריה די פיאה, טורינו (4-1751).

כנסיותיו היותר מאוחרות גדולות במקצת ומצויות בעיירות כגון: BORGIO D'AGE, RIVAROLO, CANAVESE, GRIGNASCO

בנוסף לעבודותיו של גואריני פרסם גם שני ספרי הנחיות לאדריכלות, האחד ב-1760 והשני ב-1766. ל-ויטונה, שנפטר בטורינו מגיל 68, היו תלמידים ומעריצים רבים, אבל השפעתו לא חרגה מגבולות אזור עבודתו.

בושה, פרנסוא
1703-1770

Boucher, Francois

צייר צרפתי. עבודתו נחשבת להתגלמות סגנון תקופת הרוקוקו. בנו ותלמידו של מעצב תחרה. למד בין השאר אצל פרנסוא למואן - אמן צרפתי מצליח שהועלה לימים (1736) לדרגת "צייר המלך" (Lemoyne 1688-1737). עבודתו החשובה הראשונה באה לו - עוד בהיותו תלמיד - מהצייר אנטואן וואטו (ע"ש), שהזמין אצלו את עיבודם של 126 רישומים לתחרטים לצורך הדפסה. לאחר מכן הוזמנו אצלו איורים לספרי מחזותיו של מולייר ותמונות נוף כפרי שעובדו לשטיחים.

בגיל 20 זכה במילגת לימודים באקדמיה הצרפתית ברומא (פרס רומא 1727-31). 3 שנים לאחר שובו נתקבל כחבר האקדמיה לאמנות (1734) ובהמשך (1735), למעצב ראשי של מפעלי השטיחים ב-בובה (BEUVAIS). בעשרים השנים נהיה לאמן מבוקש ביותר בזכות תמונותיו והעיטורים המרהיבים, שעיצב לחדרי המלכה ולחדריה של מאדם דה פומפאדור - אהובתו "הרשמית" של המלך. אבל, למרות הצלחתו לכאורה, באו לו המינויים הרשמיים הבאים באיטיות רבה: רק בהיותו בן 52 (1755) מונה למנהל מפעלי השטיחים המלכותיים "גובלן". לאחר מכן נאלץ להמתין 10 שנים (1765) בטרם מונה לתפקיד ראש האקדמיה לאמנות ו"ראשון ציירי המלך". בושה נפטר בפאריז, כעבור 5 שנים, בהיותו בן 67.

סגנונו של בושה מזוהה עם תקופת מלכותו של לואי XV וסגנון הרוקוקו המאפיין את המחצית הראשונה של המאה ה-18: צבעים עדינים, צורות רכות, נושאים עליזים, עיטורי צמחיה קילילים ומעל לכל ארוטיות עדינה אבל חושפנית. רבים רואים בו את אחד מגדולי האמנים בתחום הרישום ותיאור האישה כדמות נחשקת. אבל בשנותיו האחרונות כבר איבד מהפופולאריות העצומה שזכה לה עד כה, הן בגלל חשיפת יתר של אותם נושאים (הדפסים, שטיחים, חרסיה, פנים, תפאורות ואפילו נעלי בית) והן בגלל הרוח הרומנטית הכללית שהחלה מנשבת באירופה ואשר ממנה צמחה הניאו קלאסיקה - שהשתלטה על צרפת מ-1750 ואילך.

ווד, ג'ון
1704-1754

Wood, John

אדריכל אנגלי. נולד ביורקשייר. בגיל 23 השתקע בעיר הנופש באת (BATH). למד כנראה בכוחות עצמו, תוך כדי עבודה בבניית בתי מגורים בלונדון, שאיפשרו לו לפעול כאדריכל-קבלן עצמאי.

עיקר פירסומו בא לו בזכות פיתוח שכונות של מעונות טוריים (ROW HOUSES) היוצרים צורות גיאומטריות שונות ביניהן "הכיכר" (CIRCUS) "הריבוע" (SQUARE) "האליפסה" (FORUM). שכונות מגורים אלה נועדו למעמד הבינוני החדש, שנוקק לבית שני על מנת לצאת מהמחנק והזיהום של לונדון, בעיקר בחודשי הקיץ - מעין תחליף לבתי האחוזה של האצולה.

בנוסף זכה לכמה הזמנות לתכנון מבני ציבור, ביחד עם בנו ג'ון ווד הצעיר (ראה להלן) אותם עיצבו בסגנון הפאלאדיאניזם (ע"ש בורלינגטון). ג'ון ווד נפטר ב-באת בהיותו בן 50.

ג'ון ווד "הצעיר" (1728-1781). זכור היום בזכות פיתוח "הסהרון" (CRESCENT 1758-61) קבוצת בתי מגורים טוריים, ב-באת, בצורת קשת רחבה הנפתחת אל הנוף. צורה זו זכתה לחיקויים רבים בגין היותה שילוב של בניה עירונית באווירה כפרית (ע"ש אבנעזר האווארד וערי גנים). ג'ון ווד "הצעיר" נפטר ב-באת בגיל 53.

בלונדל, ז'אק-פרנסוא
1705-1774

אדריכל צרפתי. מורה ותאורטיקן, שתרם רבות לסגנונות תקופתו. נולד ב-רואן. בן למשפחת אדריכלים - כנראה ללא קשר עם ניקולא-פרנסוא בלונדל (1618-1686 ע"ש). למד את מקצועו אצל אחד מדודיו. תחילה עבד בסגנון הרוקוקו, בעיקר בתחום עיצוב הפנים - אבל בסופו של דבר הצטרף לזרם הניאו קלאסי, בדומה לשאר בני דורו בצרפת. בין עבודותיו המוקדמות - בית שבנה לעצמו ב-בזאנסון בהיותו בן 25 (1730). זמן קצר לאחר מכן החל להקדיש עצמו לתחום התאוריה ובגיל 32 (1737) פרסם את ספרו הראשון "על תכנון בתים כפריים ועיטור בנינים", שהייתה לו תפוצה והשפעה רחבה, למרות שאינו מקורי במיוחד.

ב-1743, בהיותו בן 39, הקים, ביחד עם אחרים, מכללה פרטית - המכללה הראשונה להוראת האדריכלות - מקום בו לימד במשך 9 שנים (עד 1754). בשנים אלו גם חיבר את ספרו "על האדריכלות הצרפתית" (פורסם בהמשכים 1754-56) ו"על הצורך בלימוד האדריכלות" (1754). בהיותו בן 54 (1759) הוזמן ללמד באקדמיה המלכותית לאדריכלות שנוסדה לעת זו בפאריז.

מכל בנייניו של בלונדל, לא נותר כיום כמעט דבר, למעט חזיתות הכיכר המרכזית בעיר מץ, שבוצעו בעשור האחרון לחייו (1764-74). בשנים אלו עסק גם בסיכום הרצאותיו על אדריכלות.

בלונדל נפטר בפאריז, בהיותו בן 69.

רבים מתלמידיו של בלונדל, מהם שהגיעו גם מחוץ לצרפת - התפרסמו לימים כיוצרים חשובים בזכות עצמם, ביניהם:

שארל לואי קלריסו (Clerisseau 1721-1820 ע"ש).

פייר פאט מצרפת (Patte 1723-1814).

ריצ'רד צ'מברס מאנגליה (Chambers 1723-1796).

רישאר מיק מצרפת (Mique 1728-1794 ע"ש).

כריסטיאן ויינלינג מדרזדן, גרמניה (Weinling).

פיטר סווארט מהולנד (Swart).

סימון לואי דו רי (Du Ry 1727-1799).

הרה, עמנואל
1705-1763

אדריכל צרפתי. זכור כמתכנן העיר נאנסי, מהדוגמאות היותר חשובות של העיצוב האורבני במאה ה-18. נולד בנאנסי. סוברים שהיה מתלמידו של בופראן (ע"ש). בהיותו כבן 35 הוזמן ע"י דוכס אורליאן (לשעבר סטאניסלאב I, המלך המודח של פולניה ואביה של מלכת צרפת) על מנת לתכנן מחדש את מרכז העיר נאנסי. המטרה היתה לאחד את העיר העתיקה עם האזורים שנבנו מחוץ לחומות בתקופת הרנסאנס. בנוסף היה עליו לתכנן את בנייני

באותה שנה כנשיא. בארבע השנים האחרונות של חייו הלך והתדרדר מצבו הכלכלי של גוארדי, כמו זה של ונציה בכלל, כתוצאה מהמהפכה הצרפתית (1789) ועצירת תנועת התיירים - מקור קיומה העיקרי של העיר ואמניה. פראנצ'סקו גוארדי נפטר בונציה בהיותו בן 81. למרות ההשפעה הברורה של קאנאלטו (ע"ע) מבחינת נושאי תמונתו ושל אלסאנדרו מאניסקו (1749-1667 Magnasco) שהיה מראשוני הציירים שהשתמשו בטכניקת כתמי הצבע (דוויזיוניזם) - אין ספק לגבי מעמדו של גוארדי כאחרון האמנים האיטלקים הגדולים. השפעתו ניכרת היטב הן ביצירתו של הצייר הבריטי וויליאם טרנר (ע"ע) והן אצל האימפרסיוניסטים הצרפתים "שגילוהו" מחדש לאחר מחצית המאה ה-19.

אמני התקופה הניאו קלאסית

סופלו, ז'אק-גרמן
Soufflot, Jacques-Germain
1713-1780

אדריכל צרפתי. ממעצבי הסגנון הניאו-קלאסי. נולד ב-איראנסי. בנו של עורך דין. בניגוד למקובל בקרב מעמדו החליט בגיל 18 (1731) ללמוד אדריכלות. לדבריו בהשפעת בנייניהם של אדריכלי הבארוק הצרפתי: פראנסוא מאנסאר וקלוד פרו (ע"ע) אבל גם בגלל סגנון הכנסיות הגותיות - תופעה יוצאת דופן לתקופתו, המרמזת על התפתחותה של האדריכלות הרומנטית במאה ה-19. בהעדר מכללה מתאימה בצרפת (ע"ע בלונדל) נאלץ ללמוד את מקצועו ברומא. כעבור 7 שנים הוזמן (1738) לכהן כאדריכל ראשי של העיר ליאון. כאן תכנן ובנה את בית החולים הגדול של העיר (HOTEL DE DIEU, 1741) ואת הבורסה (1747). אלו כמו גם בהרצאותיו פנה לכיוון האיזון הקלאסי בניגוד לסגנון הרוקוקו הקליל של בני דורו. בהיותו בן 42 (1757) הוזמן להצטרף, כמדריך מסע לימודים באיטליה, לפמלית אחיה של מאדאם פומפאדור (אהובתו של לואי XV - שנתמנה זה עתה לאחראי על הבניה בממלכה למרות גילו הצעיר (18)). סופלו מונה בהמשך למפקח על עבודות הבניה בפאריז ושנתיים לאחר מכן החל בבנית כנסיית ס' ז'נבייב בפאריז שנועדה להיות הקתדרלה הראשית של צרפת (היום הפנתיאון). אפשר שמסיבה זו שילב בה את שלושת המרכיבים ההיסטוריים: עמודי חזית בנוסח הלניסטי, כיפה בנוסח ס' פטר וחלל פנימי, גבוה במיוחד, שיש בו מההתעלות של כנסייה גותית. סופלו, נפטר בפאריז בהיותו בן 67.

לאחר פרוץ המהפכה הצרפתית (1789), בעיצומה של ההתלהבות האנטי דתית, הוחלט ליעד את כנסיית ז'נבייב כפנתיאון לגבורי המהפכה. החלטה זו חיבה מספר שינויים, כגון סגירת חלונות וסילוק העיטורים, שגרמו לאובדן מעט הקלילות שאינה במקצת את הסגנון הניאו-קלאסי החמור של הבנין.

עבודות נוספות (כולן בסגנון ניאו קלאסי):
(1771-1780) פלאס רויאל, ריימס (REIMS); בית הספר למשפטים בפאריז; מספר בתים בגני ארמון מנאר (MENARS) ביניהם רוטונדה, נימפיאום וחממה (אוראנז'רי).

המימשל החדשים. איחוד כל המרכיבים הללו, באמצעות כיכרות ושדרות עמודים נחשב לאחת ההצלחות בתחום התכנון העירוני. זכור גם בגין אלבום הדפסים שכלל חלק מעבודותיו מהשנים 1750 ו-1753.

הרה נפטר בנאנסי בהיותו בן 58. מקצת עבודותיו הושלמו לאחר מותו ע"י האדריכל רישאר מיק (ע"ע).

עבודות עיקריות (כולן בנאנסי):

HOTEL DES MISSIONS ROYALES (1741-43)
CHATEAU MALGRANGE (1743)
PLACE ROYALE (1752)
PLACE DE LA CARRIERE
PLACE D'ALLIANCE

Legeay, Jean-Laurent

לגאיי, ז'אן-לוראן
1710-1786

אדריכל צרפתי. זכה במילגת לימודים באקדמיה הצרפתית ברומא (1738-42). לאחר שובו לצרפת הוזמן לגרמניה ע"י דוכס מקלנבורג (1748-56) ובהמשך פעל כאדריכל מלך פרוסיה אבל נאלץ לעזוב בגלל סכסוך (1763). ידוע שביקר גם באנגליה (1766-7).

משנת 1767 פרסם סידרת הדפסים שנאספו (1770) תחת השם "הצעות שונות לכדים, מזרקות, מצבות וחורבות" ואשר לחלק מהם זיקה ברורה להדפסיו של האדריכל האיטלקי ג'אמבטיסטה פיראנזי (ע"ע). הדפסים אלו נחשבים לדוגמה היותר קיצונית של סגנון הניאו קלאסיקה הצרפתית.

לגאיי זכור היום בזכות תלמידיו ביניהם ע"ע: Peyre, De Wailly, Boulle.

Guardi, Francesco

גוארדי, פראנצ'סקו
1712-1793

צייר איטלקי. מאחורני אמני "מראות העיר" ונציה ובעיני רבים גם הגדול מכולם. בן למשפחת ציירים. אביו, הצייר **דומניקו גוארדי (1678-1717)**, נפטר בהיותו בן 7. לאחר מכן התחנך ביחד עם אחיו הצעיר ניקולו (1715-1788) ע"י אחותו סיסליה, שנישאה לגיובאני באטיסטה טייפולו (ע"ע). בהמשך עברו פרנצ'סקו וניקולה אל האח הבכור גיובאני אנטוניו (1699-1760) שהמשיך לנהל את הסדנה של האב. עם הגיעם לבגרות הצטרפו אף הם לסדנת המשפחה, שהתמחתה בנושאים שונים: תמונות לכנסיות, נופים עירוניים, הווי ואפילו העתקת יצירות של אמנים וונציאנים מפורסמים. כל אלה צוירו כנראה במשותף וכיום לא ניתן להבחין בין עבודותיהם של האחים - עד מות הבכור גיובאנו אנטוניו (1760).

רק בשלב מאוחר זה פנה פראנצ'סקו, שהיה בעצמו כבר בן 48, לכיוון "מראות העיר" ונציה. אלו מצטיינים בחופשיות מדהימה של כתמי צבע רוטטים כמעט ללא קוי מיתאר. את הסיבה לתפנית מיחסים לדרישה הרבה, שנוצרה לאחר שהאמן הנודע קאנאלטו (ע"ע) כמעט ופסק מלצייר. למרות הצלחתו המסחרית לא זכה פראנצ'סקו להכרה של אמני עירו, שדחו את קבלתו לאקדמיה עד היותו בן 72 (1784) וגם זאת אולי בזכות בן אחותו, דומניקו טייפולו, שכהן

בהיותו בן 68. את בראון יש להבין על רקע סגנון החיים של האצולה הבריטית ששמרה על מנהגיה הכפריים וזיקתה לקרקע - בניגוד לחיי "החצר" שיצר לואי XIV בוורסאי. סגנון זה שהלך והתחזק במקביל לרומנטיקה, מוצא את ביטויו ברצון להתמזג עם הטבע. שאיפה זו הגיעה לשיאה עם המצאת הגדר הקרויה "הא-הא". גדר זו, הממוקמת בתוך חפירה, מונעת את כניסת הצאן לתחום הפארק מבלי לקלקל את המראה הטבעי. רבים מהגנים שתכנן בראון עדיין קיימים באנגליה, אם כי לעיתים קשה לזהותם, בגין היותם כה טבעיים, עד שהתמזגו לחלוטין בנוף הקיים.

נזיר ישועי ותאורטיקן שפעל להפצת הסגנון הניאו קלאסי הצרפתי. בספרו "על הארכיטקטורה" (1753) ביסס את גישתו הקלאסית, כביטוי האמת והצורך המעשי של האדם למחסה. לדעתו, תחילתה של האדריכלות במיבנה עץ פשוט שיצרו שוכני היערות הקדמונים. כמו כן סבר, שהבנין האידיאלי חייב להיות מושתת על מערכת עמודים ולא על אומנות, כפי שטען אדריכל הרנסאנס ליאון באטיסטה אלברטי (ע"ע). לספרו זה היתה השפעה ניכרת על סגנון הדורות הבאים החל מהניאו קלאסיקה ואילך.

סופר אנגלי. מבשר סגנון הגותיקה בספרות והניאו גותיקה באדריכלות. בנו הצעיר של סר רוברט וולפול רוזן אוקספורד. כל ימיו היה מצוי אצל גדולי הסופרים, ההוגים, האמנים והמנהיגים שבדורו. ב-1741-68 כיהן כחבר פרלמנט.

פירסומו מבוסס בעיקר על הרומן "טירת אוטראנטו" (1764), המשלב מתח, אימה וכוחות שמעבר לטבע, על רקע תקופת הגותיקה. מכאן הסגנון הקרוי "הסיפורים הגותיים", ששלט בספרות הבריטית במשך יובל שנים. כמו כן שיפץ ושינה את ביתו ב-טוויקנהאם, לטירה פסבדו-גותית שזכתה בפיו לכינוי "סטרוברי היל" (STRAWBERRY HILL) - תופעה העולה בקנה אחד עם "השגינות" (FOLLY) שנבנו ע"י האצולה האירופאית ובמיוחד באנגליה, במאה ה-18.

וולפול הקים בארמונו גם בית דפוס - באותו נוסח גותי - לחיבוריו רבי המידות: שירים, מחזה אחד, חיבורים על הסטוריה. וסידרת ספרים על ציור ואמנות, הכוללים את הנסיון הראשון בכתיבת הסטוריה של האמנות באנגליה. יומניו, מכתביו ורשימותיו זכורים כיום בזכות המידע הרב על החברה, המדיניות וחיי הספרות והאמנות, באנגליה של תקופתו. וולפול נפטר בהיותו בן 80.

אופנת "הגותיקה" (לימים "ניאו גותיקה") השתלבה על מהרה עם ניצני החזרה לטבע והרומנטיקה של רוסו. מכל מקום "חורבות גותיות" נחשבו כמתאימות במיוחד לסגנון "הגן האנגלי" (ע"ע קנט ובראון). בהמשך גם נמצאה זיקה בין תפיסתו של לוג'ייה (ע"ע) שהאדם הקדמון, המזוהה בשלב זה עם "הפרא האצילי" של רוסו, בנה את ביתו מעצי יער - כפי שניתן לראות, כביכול, בעמודי הקתדרלות הגותיות. תאוריות אלו, פרחו באנגליה במשך רוב שנות המאה ה-19 (ע"ע פוגין, ראסקין, מוריס ועוד) - עד שנתמזגו בסגנון האר נובו (ע"ע הורטה, ואן דר וולדה, גימאר, מאקינטוש ועוד).

ההתעניינות בתקופת הגותיקה זכתה במאה ה-19, גם לפרשנויות ספרותיות שבהן השתלבה הרומנטיקה עם הראליזם החדש, כגון "אייבנהו" של וולטר סקוט, "הגיבן מנוטר דאם" של ויקטור הוגו וספריו של האדריכל ויולה-לה-דוק (ע"ע).

פסל צרפתי. פעל בסגנון הניאו קלאסי בשילוב נימה אישית. בן למשפחת נגרים. החל ללמוד אמנות בילדותו. בין מוריו הפסל הנודע לה לורן (ע"ע). בהמשך השתלם ברומא. אבל, בהיעדר תמיכה נאלץ לחזור, ברגל, לפאריז. זמן מה לאחר מכן, בהיותו בן 30 (1744) זכה לתמיכתה של מאדאם פומפאדור, אהובתו "הרשמית" של לואי ה-XV, שסייעה בקבלתו לאקדמיה המלכותית על בסיס הפסל הנודע "מרקורי נועל את סנדליו". העתק של פסל זה ופסל "ונוס" הועברו ע"י לואי XV במתנה לפרדריק II מלך פרוסיה (1749).

כעבור 5 שנים (1754) הוזמנה אצלו דמות "מדונה וילד" עבור כנסית ס' סולפיס בפאריז, מהדוגמאות הראשונות של הסגנון הניאו קלאסי בצרפת (האדריכל: ניקולא סרוורדוני, ע"ע). בהמשך נודע בזכות כמה פסלי זיוקן רשמיים ביניהם "וולטר" (1770-76), שהוזמן ע"י קבוצת משכילים, ידידיו של הפלוסוף. פסל חורג מהמקובל בתקופה זו הן בגין הצגת הדמות בערום והן בגין סגנונו הריאליסטי. פיגאל נפטר בהיותו בן 71, כארבע שנים לפני פרוץ המהפכה הצרפתית.

מעצב נוף בריטי. נודע בכינוי Capability. גדול המתכננים בסגנון "האנגלי". החל דרכו כגנן מתלמד. בהיותו בן 27 נתקבל כמורה דרך לאורחי הפארק "האנגלי" ב-סטו (STOWE) שעוצב ע"י וויליאם קנט (ע"ע) ברוח תמונותיהם של הציירים קלוד לורן ו-וואטו - חביבי הקהל הבריטי. כאן יצר קשר ראשון עם משפחות האצולה הבריטית, שהיו לימים ללקוחותיו. בגיל 34, אחרי מותו של וויליאם קנט (1749), נהיה עצמאי וכעבור 4 שנים קיבל את עבודתו החשובה הראשונה: פיתוח גן ואגם מלאכותי - רעיון שזכה להצלחה מיידית. לאחר מכן נתבקש ליצור אגם דומה בגני ארמון בלנהיים (ע"ע ג'ון ואנברו ו-ניקולאס הוקסמור). מכאן ואילך זכה להזמנות רבות בזכות יכולתו (מכאן הכינוי קאפאביליטי) "לשפר" את הגנים הקיימים, דהיינו פירוק הגן "הצרפתי" (גיאוטר) הקיים ותכנון מחדש, בדרך כלל סביב אגם, בסגנון "האנגלי" החופשי יותר. בסופו של דבר, בהיותו בן 49 (1764) מונה ע"י המלך ג'ורג' III לגנן ראשי בארמון "האמפטון קורט". בראון נפטר

בלוטו-קאנאלטו, ברנארדו

Belloto-Canaletto, Bernardo 1720-1780
צייר איטלקי. זכור היום בזכות הדיקו הרב של תמונותיו, שבוצעו כנראה בשיטת "הקאמרה אובסקורה". בעזרת אלה ניתן היה לשחזר כמה חלקים הסטוריים של וורשה וערים נולד בונציה למשפחת אצילים. למד ציור אצל דודו - אחי אמו - קאנאלטו (ע"ע) ואף אימץ לעצמו את שמו. ע"י כך גרם בלבול רב, שהיה אולי גם מכוון. בלוטו עזב את ונציה בגיל 22 וסייר בצפון איטליה ורומא. כעבור חמש שנים השתקע בגרמניה, מקום בו היה לצייר החצר בדרזדן (1747-66). בתקופה זו גם ביקר בוניה ועבד בשירות בית המלוכה האוסטרי (1758-60). בהיותו בן 46 עזב את דרזדן ולאחר שנת נדודים במזרח אירופה, הוזמן (1767) לחצר מלך פולניה בוורשה. בלוטו נפטר בוורשה בהיותו בן 60.

פיראנזי, ג'ובאני באטיסטה,

Piranesi, Giovanni Battista 1720-1778
צייר ואדריכל איטלקי. הדפסיו תרמו לפרסומה של רומא והתפתחותה של הארכיאולוגיה הקלאסית. נולד ב-מסטרה שליד ונציה. בצעירותו למד אדריכלות. הגיע לרומא בגיל 20, כשרטט של שגריר ונציה. במקביל השתלם אצל אצל חשובי האמנים בתחום ההדפס ברומא. בגיל 25, התחיל את סדרת ההדפסים הראשונה "בתי כלא" (1745), המתארת חללי מבנים דמיוניים ובהם מדרגות, גשרים, מנופים ולעתים גם דמויות. משאר 2000 ההדפסים שפירסם זכורים כיום במיוחד "137 מראות רומא" המתארים את חורבות רומא ובנייניה החדשים (1756) והסידרה האחרונה המתארת את המקדשים היונים העתיקים ב-פאסטום שליד נאפולי (1778).

בנוסף, פעל גם בתחום חקר עתיקות הרקולונאום ו-פומפיי (נתגלו ב-1709. התחלת החפירות 1748. זהו שמות הערים (1763). כמו כן נטל חלק בויכוחים של חסידי הרומנטיקה הניאו קלאסית על חשיבותה היחסית של רומא העתיקה, לעומת יוון העתיקה.

עבודתו המעשית כארכיטקט מצטמצמת לבנין אחד - כנסיית סי מאריה דל פריוראטו ברומא (1764-6) שתוכנן עבור אבירי מלטה, אלא שלמרבה הצער אין בו מאומה מהקסם של תחריטיו. פיראנזי נפטר ברומא בהיותו בן 58. בימיו ולאחר מותו החשיבו בעיקר את "מראות רומא" ונושאים דומים, בדומה לאילו של פאולו פאניני (ע"ע), שקסמם הרומנטי סחרר את האדריכלים הניאו קלאסיים במאה השנים הבאות, אבל מאז מחצית המאה ה-19 הלכה ועלתה חשיבותה של סדרת "בתי הכלא", בזכות יכולתו להעביר את "תחושת החלל". היבט זה, בשילוב עם עוצמת הביטוי של דמיון, הוד ואימה, מעמידים אותו כאבי אבות האקספרסיוניזם באדריכלות, בתיאטרון ובקולנוע.

קלאריסו, שארל-לואי

Clerisseau, Charles-Louis 1721-1820
אדריכל, מעצב וצייר צרפתי. זכור כיועצו וידידו של נשיא ארה"ב תומאס ג'פרסון (ע"ע). נולד בפאריז. בנו של יצרן כפפות. למד אדריכלות אצל ז'אק-פרנסוא בלונדל (ע"ע). זכה במילגת לימודים באקדמיה הצרפתית ברומא (1749-54), מקום בו לימד הצייר האיטלקי הנודע פאולו פאניני

(ע"ע Panini), הזכור בעיקר בזכות פיתוח נושא "מראות העיר" ופרספקטיבות מרהיבות של פנים בניינים כגון: הפנתיאון וכנסיית סי פטר.

עם תום לימודיו נשאר ברומא עוד 13 שנה, בתקופה זו שימש כמנחה ומורה דרך למבקרים ביניהם האדריכלים הבריטיים ווליאם צ'מברס (ע"ע), ובהמשך רוברט אדם (ע"ע) שהזמינוהו להתלוות למסע לחורבות ארמון דיוקליטינוס ב-ספולאטו (היום יוגוסלביה) על מנת לערוך מדידות, שרטוטים ופרספקטיבות. עם שובו לרומא התיידד עם חוג הרומנטיקנים הניאו קלאסיים הצייר פיראנזי (ע"ע), הצייר הגרמני רפאל מנגו (ע"ע) והתאורטיקן הגרמני חסיד יואכים וינקלמן (Winckelmann). באמצעותם קיבל הזמנה לתכנן חדר בצורת "חורבה", בארמון טריניטה די מונטי, שכלל בין השאר מיטה בצורת אגן רחצה עתיק, שולחן בצורת גלוסקמה (סארקופאג) וכסאות בצורת כרכובי עמודים.

קלאריסו היה כבר בן 46 (1767), כאשר חזר לצרפת. שנתיים לאחר מכן נתקבל לאקדמיה לציור (1769) ושנה לאחר מכן לאקדמיה לאדריכלות (1770).

עבודות עיקריות (כולם בסגנון ניאו קלאסי):

עיצוב פנים הוטל גרימו דה לה רנייר, פאריז (1770); ארמון בורלי ליד מארסיי; בנין מגורים ב-מץ.

כמו כן הכין שרטוטים רעיוניים לבניינים, מהם שנרכשו ע"י ווליאם צ'מברס ומהם ע"י צארית רוסיה יקטרינה II. לשרטוטים אלו היתה השפעה רבה על האדריכלות הרוסית ובעיקר על האדריכל הבריטי צ'ארלס קאמרון (1743-1812) שפעל בסי פטרסבורג. תומאס ג'פרסון (ע"ע) ששהה בפאריז כשגריר ארה"ב (1784-89), התיידד עם קלאריסו ואף נעזר בו ובאנשי סדנתו לצורך הכנת התוכניות לבית הממשל במדינת וירג'יניה (1784). בין עוזריו של קלאריסו בפאריז ראויים לציון תלמידו וחתנו האדריכל והמאייר ז'אק גליום לגראן (Legrand 1743-1808), וז'אק מולינו (1743-1831). (Molinos)

השניים התפרסמו בזכות תכנון גג עץ וזכוכית לשוק החיטה בפאריז - (1782) - חידוש גדול באותם ימים. אותו השוק כוסה שוב כעבור 20 שנה (1802) בקונסטרוקצית ברזל וזכוכית, שהיא מהראשונות בעולם, שתוכנה ע"י פרנסוא-ג'וזף בלאנגיה (ע"ע). ידוע שגם ליגראן ומולינו התכוונו לבנות גג מברזל וזכוכית אלא שהדבר נמנע מהם - הן בגלל המשבר הכלכלי של אותם ימים ואולי גם בגין היות ההצעה נועזת מדי.

ריינולדז, (סר) ג'ושוע

Reynolds, (Sir) Joshua 1723-1792
צייר דיוקנות ותאורטיקן הסגנון הניאו קלאסי באנגליה. נולד בפלימטון. אביו, כומר ומורה ותיק, הקנה לו את ראשית השכלתו הקלאסית וקבע בכך את הכיוון השכלתני והקלאסיציסטי של בנו.

בגיל 17 נסע ללונדון ונתקבל כשוליה בסדנתו של צייר דיוקנות. כעבור שלוש שנים כבר פעל כצייר עצמאי בדוונשר ובלונדון. בתקופה זו נטה לסגנון הבארוק של אנטוני ואן דייק (ע"ע). בגיל 26 (1749) נסע לשנתיים לרומא. כמו כן ביקר גם בפירנצה, פרמה, בולוניה ו-ונציה. מספר שנים לאחר מכן התיישב בלונדון (1753) מקום בו זכה להצלחה כצייר דיוקנות עד שנאלץ להעסיק עוזרים

1727-1788

צייר בריטי. זכור בזכות תמונת "הנער בכחול" בסגנון הרוקוקו. נולד בסאדברי שבאזור סופולק. בנו של תעשיין. התחיל לצייר בילדותו ולאחר מכן מגיל 14 בלונדון (-1741). (44). בהיותו בן 18 חזר לעיירת מולדתו וכאן נישא לבת עשירים (שתי בנותיו מנישואים אלה, עסקו אף הן בציור). כעבור 3 שנים (1747) עבר לאיפסוויץ ומשם (1760) ל-באת. כאן זכה להצלחה ופרסום רב וב-1768 התמנה לחבר באקדמיה המלכותית שנוסדה באותה שנה.

בהיותו בן 47, (1774) השתקע באחת משכונות העשירים של לונדון. מעתה נתחבב על חוגי האצולה ואנשי הרוח ואף הוזמן, פעמים רבות, לצייר את המלך גורג' III ופמליתו. ב-1783 הסתכסך גינזבורו עם האקדמיה, ומאז לא הציג עוד אלא בביתו.

גינזבורו התחיל דרכו כצייר נוף בהשפעת האמנות ההולנדית של המאה ה-17. כשעבר לציור דיוקנות התבלטה הנימה האישית - המנוגדת למסורת הניאו הקלאסית של ריינולד. הוא זכור בעיקר בזכות שתי "סטיות" מדרכו: פעם ראשונה, כשפנה לסגנון הרוקוקו הצרפתי בתמונתו הידועה ביותר - "הנער בכחול" (1769), המתואר בלבוש המאה ה-17 כאילו בנוסח ואן דייק. ופעם שניה - בתמונת "נוף קלאסי" (1774) שצוירה ברוח הרומנטיקה הניאו קלאסיקה הצרפתית. גינזבורו, שנפטר בגיל 61, הניח אחריו 500 תמונות שמן בנוסף להדפסים (אקוואטינטה ותחריטי אבן).

Adam Robert**אדם, רוברט**

1728 - 1792

אדריכל סקוטי. פיתח, בעזרת אחיו גיימס, עיצוב פנים בסגנון ניאו-קלאסי, אלגנטי וקליל, הקרוי על שמו. רוברט היה בנו השני של הארכיטקט וויליאם אדם, הזכור בשם "ויטרוביוס של סקוטלנד", בזכות תרגום ספרו הנודע של האדריכל הרומי ויטרוביוס (ע"ע), שפעל בימי הקיסר אוגוסטוס. האב, שהועסק כאדריכל צבאי בצפון בריטניה, עיצב גם מספר בתי מגורים לאצולה הכפרית בסגנון הפאלאדיאניזם של הלורד בורלינגטון (ע"ע). רוברט זכה בצעירותו להשכלה קלאסית אבל בגיל 17 (1745) זנח את למודיו והצטרף לאחיו הבכור ג'ון, כשרטט ועוזר של אביו. משנפטר האב כעבור 3 שנים (1748) נהיה שותף במשרד. בין עבודותיהם לעת זו, בנוסף לביצורים, גם מספר וילות פרטיות המצטינות בעיצוב פנים קליל: מעין גירסה סקוטית לסגנון הרוקוקו הצרפתי (ע"ע). כעבור 6 שנים (1754) התלווה לבנו של אחד הלורדים הבריטים במסעו לאיטליה. בהגיעם לפירנצה נפגשו עם האדריכל הצרפתי הצעיר שארל-לואי קלאריסו (ע"ע), שהצטרף אליהם במסעם לרומא על מנת להציגם בפני ידיו - כולם מאבות הניאו-קלאסיקה - ביניהם האדריכל וצייר נודע ג'יי פיראנטי (ע"ע). כעבור שנתיים נסע יחד עם קלאריסו לעיירה ספליט, שעל חוף הים האדריאטי (היום קרואטיה), השוכנת בתוך חורבות ארמון הקיסר דיוקליטאנוס (ר' 284). כאן שהו חמישה שבועות על מנת לערוך מדידות ורישומים (פורסמו 1758). רוברט אדם חזר לסקוטלנד (1758) וכעבור 5 שנים (1763) החליט לנסות את מזלו ולפתוח משרד בלונדון יחד

רבים, להשלמת הלבוש והרקע. בתקופה זו גם התחילה ידיו עם חוגו של ד"ר ג'ונסון מגדולי המשכילים בבריטניה.

בהיותו בן 45 (1768), נמנה עם מיסדי האקדמיה המלכותית ואף נבחר כנשיא המוסד והוכתר בתואר אבירות (SIR). בדומה להתפתחויות באקדמיה הצרפתית, הטיף גם ריינולדז לגיבוש אסכולה של "ציור הסטורי", שתמשיך את דרכם של ציירי הבארוק החגיגי - גראנדיוזי של אסכולות בולוניה ורומא במאה ה-17. רעיונותיו בתקופה זו מוצאים את ביטויים ב-15 "נאומים" (DISCOURSES 1769-90), שנשא בעת טקסי חלוקת פרסי האקדמיה.

ב-1781, בהיותו בן 58, ביקר בהולנד ובפלנדריה וכתוצאה מכך החל לשלב גם כמה מרכיבים מסגנונם של רובנס ורמברנדט. בשנותיו האחרונות, משהתעורר בעינו האחת, פסק לצייר (1789). שלוש שנים לאחר מכן נפטר בהיותו בן 69.

לרוע המזל החלו הצבעים בתמונותיו להשתנות - בעיקר האדום והארגמן - בגלל שימוש בצבעים לא עמידים.

Pigage, Nicolas De**פיגאג', ניקולה דה**

1723-1796

אדריכל צרפתי. נולד ב-לונווייל. למד בפאריז. ביקר באיטליה ואולי גם באנגליה. לאחר מכן השתקע בגרמניה בשרותו של הנסיך הבוחר של מאנהיים (משנת 1749).

בניינים עיקריים:

ביתן בנארט ע"י דיסלדורף (BENARTH 1755-59) מהדוגמאות היותר מוצלחות של סגנון הרוקוקו. כמו כן עיצב מספר ביתני גן זעירים במתחם שוויצנינגן (1753-59) ביניהם תיאטרון, בית מרחץ, מסגד ועוד.

Greuze, Jean-Baptiste**גרז, ז'אן-בטיסט**

1725-1805

צייר צרפתי. למד אמנות ב-ליאון וב-פאריז. בשעתו נמנה עם הציירים החשובים שבדורו, אולם לאחר המהפכה הצרפתית, בשנות חייו האחרונות, נשכח כמעט לגמרי. גרז מייצג את המעבר מאמנות הרוקוקו לקלאסיציזם שלפני המהפכה הצרפתית. בהשפעת האנציקלופדיסטים דני זידרו וז'אן ז'אק רוסו, פנה לציור הווי חיי הכפר והבורגנות הזעירה. ביצירתו בולטות שלש מגמות סותרות: הארוטיות, התיאטרליות והטפת מוסר - לעיתים באותה יצירה עצמה. בין תמונותיו הידועות: "אבי המשפחה קורא את כתבי הקודש באוזני בניו" (1775), "הכלה הכפרית" (1761), "המשותק" (1763), "קללת האב" ו"עונשו של הבן", "תפילת הבוקר"; "אם הבנים שמחה"; "החלבנית או הכד השבור" ועוד.

כל ערך אמנותו של גרז מונח היום ברושם שעשה על בני תקופתו, זידרו אמר שראה בו פניית עורף לאמנות קלת הדעת והחושנית של האצולה ויש בה ביטוי עליון לשלמות הנפש הבורגנית. לצופה המודרני, לעומת זאת, נראות יצירותיו של גרז כמלאכותיות להכעיס. עם זאת מרביתם להתייחס אליהן, כדוגמא לכך שהאמנות נזקקת להרבה יותר מאשר כוונות טובות.

עם אחיו הצעיר ג'ימס.

במסגרת זו פיתחו יחד סגנון עיצוב הפנים הידוע בשם "סגנון אדם": שילוב של קלילות הרוקוקו והניאו-קלאסיקה (ע"ע) עם רמזים של פאלאדיאניזם. על מנת להשלים את האווירה עיצב גם רהיטים, שיוצרו בשיתוף עם הנגר הנודע ג'ורג' האפלוויט - רהיטים שזכו להצלחה עצומה מאז ועד היום. בתחום הבניה זכורים האחים בזכות שני טורים של בתי מגורים בלונדון, שמומנו מכיסם (1768-73), האחד, מגורי "אדלפי", לאורך נהר התמזה (נהרסו ברובם), והשני בכיכר פורטלנד (1773). לרוע המזל לא זכו באלה להצלחה כלכלית. כמו כן עיצבו כמה בתי מגורים פרטים, אף הם בלונדון, הנחשבים למיטב עבודותיהם, כגון: כיכר סטי גיימס 20 (1774-6), כיכר פורטמאן 20 (1777) (היום מכון "קורטלאנד" לאמנויות). בשנות השישים לחייו (1780) כבר נחשב למיושן והוא נאלץ לעבוד לקיומו בסגנון הניאו-גותי, שהחל לפרוח לעת זו בבריטניה. בהמשך שוב זכה לכמה הזמנות חשובות בינהן אוניברסיטאת אדינבורו (1789). הושלמה (1887). רוברט אדם נפטר בלונדון בהיותו בן 64 ונקבר עם גדולי האומה בכנסית מנזר ווסטמינסטר. אוסף השירטוטים שהותיר (9,000 גליונות) נרכשו לימים (1830) ע"י האדרי' ג'ון סואן (ע"ע) ומצויים בביתו (היום מוזיאון).

Mengs, Anton Raffael

מנגו, אנטון רפאל

1728-1779

צייר גרמני. בנו ותלמידו של צייר החצר בדרזדן. בגיל 13 נלקח ע"י אביו לרומא והוצג כ"ילד פלא". בהיותו בן 27 פגש והתיידד ברומא עם התאורטיקן הגרמני יוהאן וינקלמן, שנודע כתומך נלהב של הסגנון הניאו-קלאסי. מנגו שימש תקופה ארוכה כצייר החצר במדריד. מתקופה זו הוא זכור כמי שהתחרה בהצלחה עם ג'י-ב טייפולו (ע"ע) בנוסף להשפעה מסוימת שהיתה לו על פרנססקו גויה (ע"ע). למרות שאמנותו של מנגו איבדה את חינה עם השנים, עדיין נודע כאחד מראשוני הניאו-קלאסיקנים הגרמנים שפנו עורף למסורת הבארוק.

Mique, Richard

מיק, רישאר

1728-1794

אדריכל צרפתי. אחרון אדריכלי בית המלוכה, בטרם פרוץ המהפכה. זכור כמתכנן הארמון "הכפרי" בגני וורסאי. נולד ב-נאנסי בירת בחבל לורן. למד בפאריז אצל ז'י-פ בלונדל (ע"ע). לאחר מכן חזר לעיר מולדתו ועבד בשרות דוכס לורן (סטאניסלב), לשעבר מלך פולניה ואביה של מלכת צרפת. בשנת 1761 - בהיותו בן 33 - זכה בתואר אצולה ובשנת 1763 ירש את מקומו של עמנואל הרה (ע"ע). לאחר מות דוכס לורן (1766) הוזמן לוורסאי ע"י בתו (ענתה המלכה-האם) על מנת לתכנן מנזר על שם אביה (1767-72). היום ב"ס).

בשנת 1775 החל לתכנן את כנסית הכרמליטים ב-סנט דני (היום בית משפט השלום). באותה שנה, לאחר מותו של גבריאל (ע"ע), מונה ע"י לואי XVI ל"ראשון אדריכלי המלך". במסגרת זו ביצע כמה שינויים בארמון וורסאי וכן את "מקדש אמור" (AMOUR=אהבה), תוספת בארמון "פטי טריאנון", ואת ה"בלוודר" (BELVEDERE). כל עבודותיו של מיק הן בסגנון הרומנטיקה הניאו-קלאסית,

למעט "הארמון הכפרי" שנבנה בגני וורסאי (5-1783) עבור המלכה מרי אנטואנט, כביטוי רומנטי לפילוסופית החזרה לטבע של ז'אן-ז'אק רוסו. הארמון מעוצב כסידרת ביקתות איכרים - גגות א-סימטריים, קורות עץ חשופות וכו' - והוא מוקף בגן בסגנון חופשי ("אנגלי") שתוכנן ע"י הצייר יובר רובר (ע"ע).

מיק הוצא להורג, בהיותו בן 66, בתקופת המהפכה כתוצאה מסכסוך ירושה עם אחד שהציג עצמו כאחיו. חייו ופועלו של מיק יכולים לשמש בבואה לאשר התחולל בתרבות אירופה במחצית השנייה של המאה ה-18. תחילה הלימודים עם ז'י-פ בלונדל (ע"ע), הדמות הבולטת ביסודה של מערכת לימודי האדריכלות בפאריז. בשלב זה הופכת מרכזיותה של פאריז לעובדה מוגמרת. אם בתחילת דרכו של לואי XIV כמלך צעיר (1661) עדיין נזקקו הצרפתים לגושפנקה האיטלקית - מכאן הפניה לברניני ואחרים - הרי שעם מותו כעבור 54 שנים (1715) כבר התהפכו היוצרות. וורסאי ופאריז הם הם שהכתיבו את הטעם: לעתים ישירות דוגמת גרמניה ורוסיה ולעתים בעקיפין דוגמת אוסטריה ובריטניה. תופעה זו בולטת במיוחד כמעבר המהיר יחסית מסגנון לסגנון: תחילה הרוקוקו כאשר הכבדות הבומבאסטית של הבארוק התחלפה בעידון, אלגנטיות ואינטימיות ארוטית כולל ניחוח אקזוטי של המזרח הרחוק (CHINOISERIE). בשלב זה התחזקה מאוד הנטיה לקנה מידה קטן יותר, אולי בעקבות המעבר של האצולה מוורסאי לפאריז. בהמשך (1750) המגמות הרומנטיות כגון הניאו קלאסיקה (סגנון לואי XV) שביקשה לאזן את הסביבה ברוח החזרה לעולם העתיק (במקצת בעקבות "גילוי" המקדשים היוונים העתיקים בפאסטוס ליד נאפולי) ולאחר מכן (1760) החזרה לטבע - אל העולם הפאגני כמעט של רועי צאן. בו זמנית הופיעה מגמה נוספת של חזרה לערכי העבודה, המשפחה, והמוסר. (סגנון לואי XVI), שנהיה חמור עוד יותר בתקופת המהפכה (סגנון ה"דירקטוארי"). יש לציין שכל המגמות הללו פעלו במקביל לתפיסה הולכת וגוברת של שכלתנות והגיון, שבזכותם נקבעה מאה זו, ה-18, כעידן הנאור של ההשכלה. יתרה מכך, בשלב זה הונח היסוד לפלוראליזם של המאות הבאות.

Boullée, Etienne-Louis

בולה, אטיין-לואי

1728-1799

אדריכל צרפתי. מורה ותאורטיקן, זכור בזכות רישומי בניינים רבי דמיון והשפעה. נולד ופעל בפאריז. בצעירותו שאף ללמוד ציור, אבל שוכנע ע"י אביו לעבור לאדריכלות. בין מוריו ז'אק פרנסוא בלונדל (ע"ע) וג'רמן בופראן (ע"ע), אך מורגשת גם השפעתם של אדריכלים אחרים כגון ז'אן לוראן לגאיי (Legeay ע"ע), והאיטלקים פאניני (ע"ע) ו-פיראנזי (ע"ע) שאיוריהם הדרמטיים, יכולים להחשב לאבות "האדריכלות המצויירת" - תחום שגם בולה יבחר בו בעתיד.

בהמשך הקדיש את חייו להוראה, למעט תקופה קצרה שבה שימש כ"אדריכל ראשון" בשרותו של פרדריק מלך פרוסיה. הבניינים הבוודדים שתכנן - רובם בפאריז וכולם בסגנון הרומנטיקה הניאו קלאסית של תקופתו: הוטל דה ברונוי (BRUNOY) הוטל אלכסנדר (8-1766). בהיותו בן 34 (1762) נבחר לחבר באקדמיה. בהיותו כבן 50

בכך צעד המרמז לכיוון הפסיכולוגי-מיסטי בדומה לכוונתם של אמנים מודרניים - רובם בעלי סגנון מופשט - שהיו מקורבים לפילוסופיה האנטרופומורפית. (ע"ע: בראנקוסי, מונדריאן, קאנדינסקי, מאלביץ ועוד).

כוונה כזו, שניתן לקרוא לה "התגובה הפסיכולוגית לצורה הגיאומטרית" מרומזת אולי ע"י בולה עצמו, כאשר טען שפיתח "אדריכלות של צללים" ואולי הכוונה להדפסים של פיראנזי, שהיו ללא ספק מוכרים לבולה - ובמיוחד סידרת "בתי הכלא" שבהן אכן רב הצל מהאור.

עצם הצורך בהסבר המושגים "אדריכלות מצויירת", "אדריכלות מדברת" כמו גם "אדריכלות הצללים" של בולה, מעיד שהיבטים אלו הם עדיין בחיתוליהם גם היום - כעבור למעלה ממאתיים שנה.

בדרך כלל מיחסים לבולה נטיה להגזמה במימדים עד כדי מגאלומניה. תופעה זו מקורה בהערצה שרכשו בני תקופתו לרומא העתיקה, שסימלה את האידיאלים הרפובליקניים - זאת אל מול מה שנראה בעיניהם כעריצות ללא נשוא של שלטון המלוכה האבסולוטית. את הביטוי החזותי לתחושה זו ניתן גם למצוא אצל כל הרומנטיקנים הניאו קלאסיים כגון פאניני, פיראנזי ובמיוחד בתמונתו של ז'אק לואי דויד (ע"ע): "שבועת ההוראטים" (1785) שהפכה מיד לסמל שוחרי המהפכה.

ראוי לציין את ההקבלה האירונית המרה: כשם שאחרי מהפכת הסנטורים, שרצחו את יוליוס קיסר, מחשש לשאיפותיו לכתר המלוכה, הפכה רומא לאימפריה "קיסרית" (משטר הקרוי על שמו של קיסר) - כך גם צרפת "זכתה" בקיסרותו של נפוליון אחרי המהפכה הצרפתית, וכך גם לימים, יופיע אחד מגדולי העריצים, יוסף סטאלין, אחרי המהפכה הרוסית של 1917.

השפעתה של האדריכלות המצויירת של בולה כמו זו של לדו נובעת מכמה סיבות. ראשית, הקסם שבציור/שרטוט האדריכלי לכשעצמו, שהוא אוניברסלי. אבל, במיוחד לסטודנטים הצעירים מכל הדורות - הווה אומר, בטרם בנו בנין של ממש והם עדיין מסוגלים להפליג על כנפי הדמיון מבלי שיצטרכו להתפשר עם המציאות.

שנית, העובדה שהצעותיו של בולה אינן ניאו קלאסיקה וגם לא אנטי קלאסיקה, כך שדורות רבים יכלו לראות בה את אשר תפצו: תרגיל בגיאומטריה מופשטת או תרגיל בטכניקת ההמחשה של אולמות ענק מלאי הוד.

היבט אחרון זה, בולט במיוחד בימי נפוליון, כאשר העם הצרפתי הלך שבי אחרי המילה גראנד (גדול): "גראנד ארמה", "גראנד נאסיון"... עד כדי כך שגראנד הפך מושג נרדף, בכמה שפות, ליפה, מפואר ואפילו טוב. אם כי התופעה אופיינית למשטרים סמכותיים לאורך כל ההסטוריה, מאז תקופת הפרעונים, הרי שלא חסרות דוגמאות לסגנון זה גם בדמוקרטיה המודרנית. מכאן יש להתייחס אליה כביטוי של תקופה וסגנון.

Lessing, Gotthold Ephraim

לסינג, גוטהולד

1729-1781

סופר ומבקר גרמני. בתחום החזותי ידוע בעיקר בזכות המאמר 'לאוקון או גבולות הציור והשירה' בו תקף את התפיסה הניאו-קלאסית של בן ארצו יוהאן וינקלמן (1768-1717). בעוד שוינקלמן ראה את השלמות באומנות החזותית כביטוי הסבל תוך איפוק ושלווה, טען לסינג

(1780) החל לפתח את הסידרה המפורסמת של שרטוטים רעיוניים - רובם הצעות לבניינים ציבוריים, כגון "ארמון העם", "הספריה הלאומית" והמפורסם מכולם, הסנוטאפ (קבר ריק) לזכר הפיסיקאי הבריטי אייזיק ניוטון.

יש סוברים שכמה מהצעותיו היו עשיות להתבצע, בזכות ידידותו עם מנהגי המהפכה (1891), אילמלא התנאים הכלכליים והמלחמות שפקדו את צרפת בשנים האחרונות לחייו.

בולה נפטר בפאריז בהיותו בן 71. איווריו לא ראו אור אלא שנים רבות לאחר מותו, למרות הענין הרב שעוררו אצל בני דורו. גרוע יותר היה גורל אלו שנשכחו לחלוטין - עד שפורסמו בשנת 1953. עם זאת, אין ספק שבולה השפיע בצורה מכרעת על אדריכלות הדורות הבאים באמצעות תלמידיו הרבים ביניהם (ע"ע): שאלגן 1739-1831; ברוניאר 1739-1811; פיירה 1730-85 ובמיוחד דוראן 1760-1845, שגם הוא הקדיש עצמו להוראה.

את האדריכלות "המצויירת" של בולה יש להעמיד בשורה אחת עם עוד רבים שפנו לתחום זה - ביודעין או במקרה. בהקשר הנוכחי ראויים לציין האיטלקי פיראנזי (1720-78) שהיה בן תקופתו כמו גם הצרפתים לדו (1736-1806) (ע"ע) הקרוב אליו בבחינות רבות ו-לקו (1757-1825) (ע"ע) שפנה לכיוון ציור בניינים בצורת בעלי חיים ועוד. אפשר שתופעה זו קשורה במשהו לאוירה הכללית שנוצרה ערב המהפכה הצרפתית - תופעה שחזרה על עצמה בתום מלחמת"ע1, באוירת המהפכה ששטפה את גרמניה ורוסיה, כאשר הופיעו ציוריהם המפורסמים של אריך מנדלסון (ע"ע) ומיז ואן דר רו (ע"ע) והקונסטרוקטיביסטים הרוסים (ע"ע).

היבט אחר של האדריכלות "המצויירת" של בולה הוא הפניה אל הצורות הגיאומטריות כסמלים. היבט זה, הבולט גם אצל לדו, מוסיף את המימד "המדברי" (PARLANTES). האדריכלות "המדברת" כמעט ונשכחה עד ששבה ועלתה מחדש בעידן הפוסט מודרני, דהיינו בשנות ה-1980. הכוונה לצורות מוכרות המשמשות כסמל ואשר אין קושי רב להבין. כך למשל הסנוטאפ לזכרו של ניוטון מעוצב בצורת כדור=כדור הארץ; והוא שקוע בחלקו בקרקע ומסמל את הקבר. חלל פנים הכדור הוא הקוסמוס. במקרה אחר, בהצעה לעיריה, מתואר הבניין כעומד על ארבעה חזרי משמר - סמל לשלטון החוק המבוסס על הזרוע המבצעת (המשטרה והצבא). סמליות זו תחזור בעתיד בעיצוב בניין עירית טורונטו, קנדה, בתכנונו של רול (1910-1964) (ע"ע) ולאחר מכן בפרויקטים רבים של "הפוסט מודרניים".

בכתביו על האדריכלות, שכאמור פורסמו בשנת 1953, טוען בולה שמצא קשר בין גופים פיזיים ותגובות אנושיות, כגון קסם ורוממות, רעיון שאפשר לראותו כהמשך לתאוריה שרווחה בתקופת הרנסאנס כאשר העדיפו את צורת העיגול כהתגלמותה של השלמות הגיאומטרית המקשרת בין האדם והיקום. מכאן גם הציורים המפורסמים של ליאונרדו דה וינצ'י ואחרים, שרצו להחילה על צורות נוספות, המתבססות על העגול, כגון הרבוע, המחומש, המשושה וכו'.

תפיסה זו, ראוי לציין, מופיעה כבר בכתביו של אפלטון (הגופים הפלאטוניים); אלא שכאשר בולה מדבר על גופים פיזיים והקשרם לתגובות אנושיות - הקסם והרוממות - יש

המשיך לעבוד גם בפאריז. כאן תכנן, עבור דוכס שארטור, את שדרת העמודים בחצר ה-פאלה רויאל וכן את התיאטרון הצמוד לבנין זה (PALAIS ROYALE 1786-90) נשרף ושוקם 1902, למרות שהגג המקורי היה עשוי שלד ברזל ומכוסה בגג רעפים - חידוש גדול באותם ימים - על מנת להקטין את הסכנה בפני התמוטטות בעת שריפה).
לואי ויקטור נפטר בפאריז בגיל 69.

פראגונאר, ז'אן-הונורה Fragonard, Jean-Honore

1732-1806

צייר צרפתי. מגדולי ציירי הרוקוקו. נולד ב-גראס. אביו היה מוכר סדקית. משפחתו עברה לפאריז כשהיה בן שש. מגיל 15 עבד כמתלמד אצל עורך דין אשר הבחין ביכולתו לרשום. למד חצי שנה אצל שארדן (ע"ע) ואחייק אצל בושה (ע"ע). בגיל 20 התקבל לאקדמיה המלכותית וכעבור 4 שנים זכה בפרס רומא. פראגונאר צייר בעיקר תמונות נוף עם דמויות באווירה ארוטית מרומזת בסגנון הרוקוקו: "הנדנדה" (1767). במקביל צייר סידרת פורטרטים בהם ניכרת זיקה לאמנים ההולנדים: רמברנדט, האלס ו-רובנס. אחד משיאי הצלחתו (1770) היה כאשר צייר וקישט את הביתן של מאדאם דו בארי ולאחר מכן את חדריה של מאדאם דה פומפדור, שתייהן אהובותיו של מלך צרפת, לואי ה-15.

פראגונאר ערך מסע של שנה לארצות השפלה ומסע שני לאיטליה. מששב לצרפת הצטרפה לביתו אחות אשתו בת ה-14, שלימים גם עזרה לו בציוריו. בתקופה זו החל לצייר נושאים של חיי הבית. ניתן לראות בתמונות אלו גם התיחסות לפילוסופיה של רוסו, העוסקת בנושא האושר בחיי המשפחה וחינוך הילדים. בשנים שלפני המהפכה פנה ללא הצלחה לסגנון ניאוקלאסי, בהשפעת הצייר ז'אק-לואי דויד (1748-1825). עם פרוץ המהפכה נמלט לעיר מולדתו גראס ושהה שם עד 1791 עת שב לפאריז, לאחר שהתמנה ע"י ז'אק-לואי דויד לחבר ועדת המוזיאונים. ב-1797, עם ירידת קרנו של דויד, פוטר גם פראגונאר שחזר ל-גראס ושם נפטר כעבור שלוש שנים בהיותו בן 69. לאחר מותו נשכחו יצירותיו עד מחצית המאה ה-19.
פראגונאר, שהיה אמן פורה מאד, צייר בחייו 550 תמונות, אלפי רישומים ולפחות 35 תחריטים, המצויים בחלקם בעיר מולדתו.

רובר, יובר Robert, Hubert

1733-1808

צייר ומעצב נופים צרפתי. זכור בזכות תאור חורבות רומא וסביבתה בסגנון אידאליסטי-רומנטי. נולד בפאריז. השתקע ברומא בגיל 21 והתקבל לאקדמיה הצרפתית. כאן התידד עם הצייר-אדריכל ג'יב פיראנזי (ע"ע). כעבור 5 שנים יצא למסע בדרום איטליה וסיציליה ביחד עם אב הכנסייה סנט-נון והצייר ז'אן הונורה פראגונאר (ע"ע). רובר חזר לפאריז בהיותו בן 32 (1765) והתקבל כעבור שנה לאקדמיה לאמנות כצייר "נופים וחורבות". בהמשך זכו עבודותיו להצלחה רבה. נושאו כללו מראות נוף, מראות עיר ומראות בניינים, בדרך כלל בתוספת דמויות - מקצתם בעלי חשיבות הסטורית וכולם בסגנון בארוק רומנטי. בתמונות הנוף ניכרת גם זיקה לחזרה לטבע ברוח כתביו של רוסו.

שהיופי הוא האיזון בין הרגש והפעולה, או במילים אחרות: גיבורי המיתולוגיה היוונית היו בני אנוש במלוא מובן המילה, והיו מסוגלים לבטא את רגשותיהם מבלי להשתעבד ליצריהם (למעשה דיבר האחד על קלאסיקה והשני על הלניזם). לסינג האמין שתפקיד האמנות הוא ליצור את אשליית היופי, שאיננה תוצאה של דיקנות אלא יכולתו של האמן לשכנע את הצופה. כמו כן טען שלכל תחום באמנות מעלות וחסרונות. השירה, למשל, מתאימה לתאור הפעולה האנושית. הציור והפיסול לתאור מצב המנוחה. אבל אם האמן בוחר את הרגע המתאים של הפעולה הרי שהוא יכול להתגבר על החולשה ולתת את הביטוי הבו-זמני של טרם הפעולה, הפעולה והעתיד לקרות. פסל לאוקון סימל בעיניו את הדוגמא הנעלה ביותר של תפיסה זו.

היבט נוסף חשוב הנובע מהמאמר הוא תפיסת האמנות כחוויה אסתטית בניגוד לתפיסות אחרות, כמו אמצעי לחוויה דתית או כאמצעי חינוכי. יש לציין שלרעיונותיו של לסינג זיקה ברורה עם אלו של הפילוסוף והאנציקלופדיסט הצרפתי דני דידרו (1713-1784).

דה ויילי, שארל De Wailly, Charles

1730-1798

אדריכל מעצב וצייר צרפתי. למד אצל המורים המפורסמים ע"ע: בלונדל, סרוואנדוני, לגאיי והאקדמיה הצרפתית ברומא (6-1754). נתקבל כחבר באקדמיה לאדריכלות (1767) ובאקדמיה לציור (1771). ידוע בעיקר בזכות עיצובי הפנים כגון תיאטרון האודיאון בפאריז (ODEON 1779-85) שתוכננו בשיתוף עם מארי ג'וזף פיירה (Peyere 1730-1785). תכנן גם ארמונות רבים בינייהם: רוקאנקור בפאריז (ROCQUENCOURT 1781-6) ו-מונטמוסאר (MONTMUSARD) ב-דיז'ון.

לואי, ויקטור Louis, Victor

1731-1800

אדריכל צרפתי. מגדולי מעצבי התיאטרון בסגנון הניאוקלאסי. נולד ולמד בפאריז. על אף שקיבל את פרס הלימודים באקדמיה ברומא (9-1756) לא זכה אלא בתפקידים משניים בממסד של זמנו - אולי בגלל מזגו ואופיו השלילי, כפי שמציין זאת האנציקלופדיסט הידוע דני דידרו. אפשר גם שמסיבה זו לא התקבל עד סוף חייו לחבר באקדמיה לאדריכלות.

בשנת 1764 הוזמן ל-וורשה ע"י מלך פולניה. כאן עבד במשך שנתיים על תכנון הארמון המלכותי (הושלם ע"י עוזריו). 5 שנים לאחר שובו לצרפת קיבל בהמלצת המרקיז דה מאריני (אחיה של מאדאם דה פומפאדור אהובת המלך) מחסידי הסגנון הניאוקלאסי את תכנון בית הממשל ב-בזאנסון (1771-80).

בהמשך מצא עוד תומכים רבי השפעה, כגון הדוכס רשלליה (בן משפחתו של הקרדינל המפורסם) שהפקיד בידיו את תכנונו של התיאטרון ב-בורדו (1775-80). עבודה זו, שהושלמה בהיותו בן 49, נחשבת לאחת מיצירות הפאר בכל הדורות ושמה מקור השראה לבנין האופרה בפאריז (בעיקר המדרגות באולם הכניסה) ע"י האדריכל שארל גארניה (ע"ע). כמו כן תיכנן בבורדו וסביבתה כמה ארמונות ביניהם הבנין המשמש היום כמשטרה. בו זמנית

רובר השתתף בעיצוב הגנים הפאסטורלים ("אנגליים") סביב הארמון הכפרי בוורסאי (תכנון הבנין ע"י מיק). עם פרוץ המהפכה נעצר, אבל שוחרר והמשיך בעבודותיו ביניהם עיצוב האגף הצרפתי במוזיאון הלובר בשיתוף עם פרגונאר. כאשר נפטר בהיותו בן 75 כבר נשכח לחלוטין - עד שנתגלה מחדש ע"י הרומנטיקנים של המאה 19.

לדו, קלוד-ניקולא
1736-1806

אדריכל צרפתי. זכור בזכות איורים רבי דמיון בסגנון גיאומטרי-אוטופי. נולד ב-דורמאן סור מארן. למד אדריכלות אצל ז'אק-פרנסוא בלונדל (ע"ע) עבודתו הראשונה, קישוט בית קפה בפאריז, זכתה להצלחה והוזמן לתכנן מספר בנינים עבור אנשי החברה הגבוהה. סגנונו בתקופה זו הוא שילוב שיגרת של ניאו-קלאסיקה ורוקוקו.

ב-1770 הכיר את מאדאם דו בארי (אהובתו של לואי XV) שהזמינה אותו לתכנן עבורה ביתן אלגנטי ב-לובנסיי (1770-1). הכרות זו פתחה בפניו דלתות רבות והוא מונה למפקח על מכרות המלח (1771). בתוקף תפקידו תכנן (1773-5) את מפעל המלח ב-ארק א סנאן (ARC ET SENANS) שבחבל פראנס-קומטה, סמוך לגבול השוויצרי. כאן שילב את הסגנון הקלאסי הצרפתי עם הסגנון הקלאסי העתיק בצורה מקורית ביותר. בתקופה זו (1773) נבחר לחבר האקדמיה והועלה לדרגת "אדריכל המלך" ובהמשך תכנן ובהנה מספר ארמונות בפאריז (בניהם: HALLWYL'D, GUIMARD, THELUSSON).

כמו כן הוזמן לתכנן את התיאטרון העירוני ב-בזאנסון (1778-84). נשרף (1957). ב-1785 קיבל את עבודתו החשובה ביותר, תכנון 40 שערים לפאריז, שהיו אמורים לשמש כתחנות מכס, אלא שהעבודה נסתיימה רק עם פרוץ המהפכה הצרפתית ב-1789. לשערים אלה, העשויים מצורות גיאומטריות פשוטות, נתן דימויים, בזעיר אנפין, של מקדשים, מצודות וארמונות (רובם פורקו וכיום נותרו 4 בלבד).

זמן מה לאחר פרוץ המהפכה הואשם בפעילות עויינת, בגלל קשריו ההדוקים עם חוגי האצולה ורק בדרך נס לא הוצא להורג. בתקופת מעצרו, שנמשכה כשנה, החל להכין ספר אדריכלות שפורסם על ידו בשנת 1804, שנתיים לפי מותו, בהיותו בן 70. בספר זה ניסה לפתח סגנון שיבטא את רעיונותיה החברתיים של המהפכה, כגון הצעה לעיר תעשייתית אידאלית בשם שאו (CHAUX) המבוססת על פרויקט מפעלי המלח (שם אזור מכרות המלח). כמו כן כלל מספר הצעות לבנינים המבוססים - בדומה לעיר האידאלית - על צורות גיאומטריות טהורות בעלות משמעות סמלית של אדריכלות "מדברת" (PARLANTES). כך למשל הצעה לבנין המפקח על המים בצורת גלגל שהנהר עובר דרכו.

היות וקיים דמיון מסויים בין בולה ו-לדו, מבחינת ההתייחסות לצורות גיאומטריות ולסמלים, ניתן להניח ש-לדו הכיר את הפרויקטים של בולה, למרות שאלה התפרסמו לאחר מותו.

ל-לדו, בניגוד ל-בולה, לא נמצאו ממשכים מידיים, עם זאת ניכרת השפעתו, בעיקר לאחר מלחמת 1711, כאשר נעשה נסיון ליצור סגנון שיהווה סינטזה בין הקלאסיקה והמודרניזם - מעין קלאסיקה מופשטת שאפשר למצוא בה את כל מאפייני "האדריכלות המדברת" של בולה ו-לדו: השענות על צורות גיאומטריות; הדגשים סמליים; ביטול כמעט מוחלט של הקישויות היוונית - רומית כמו גם נטיה למימדי ענק.

קלודיון
1738-1814

פסל צרפתי. פעל בסגנון הרוקוקו. שמו המקורי קלוד מישל. יליד נאנסי, בן למשפחת פסלים (מצד אימו) שפעלו בשרות חצר המלוכה. למד אמנות אצל דודיו בנאנסי ובפאריז וכן אצל ז'אן באטיסט פיגאל (ע"ע). בהיותו בן 21 (1759) נשלח להשתלם באקדמיה הצרפתית ברומא, מקום בו שהה כתשע שנים. עם שובו לפאריז ביצע, בשיתוף עם אחיו, פסלים ואביזרי עיטור העשויים חימר מזוגג שזכו להצלחה גדולה (נימפות, סאטירים, אגרטים, שעונים וכיו"ב). עם פרוץ המהפכה הצרפתית (1789) שהה בפאריז אבל כעבור שלוש שנים חזר לעיר מולדתו עד שהוזמן (1798) על-ידי נאפוליון ואדריכליו - פונטיין ופרסייה (ע"ע) - לסייע בעיטורים שונים, ביניהם שער הניצחון "קארוסל" (היום בכניסה ללובר). קלודיון נפטר בהיותו בן 76.

שאלגרן, ז'אן-פרנסוא
1739-1811

אדריכל צרפתי. זכור כמתכנן שער הניצחון בפאריז. נולד בפאריז. תלמידו של אטיין-לואי בולה (ע"ע). זכה במילגה ללימודים (5 שנים) באקדמיה הצרפתית ברומא. כאשר חזר לפאריז עבד בשירות האצולה וחצר המלוכה. בין עבודותיו הראשונות בפאריז: ארמון ס' פלורנטין בשדרות אליזה, ובהמשך כנסית ס' פיליפ דו רול, לפי תוכנית "באסיליקה רומית" שהייתה מקור השראה לתחניתו של סגנון זה (התחלה 1768. ביצוע 1772-84 (DU ROULE); קולג' דה פראנס, (1780); "ביתן המוסיקה" ב-וורסאי (1784).

בשנות המהפכה פעל בשרות האסיפה הלאומית וביצע בין השאר את השינוי בארמון לוקסמבורג, כפי שנדרש לצרכי הממשלה, כולל תוספת אולם המשמש היום את הבית העליון של הפרלמנט הצרפתי.

בשנת 1806 הוזמן ע"י נפוליון לתכנן את שער הניצחון בפאריז לציון קרב אוסטרליץ (הביצוע בשינויים עד 1835) בסגנון הרומנטיקה "הניאו-קלאסית הגראנדיוזית". השער, ללא ספק, מהווה, בזכות מידותיו ומיקומו, אחת מנקודות השיא של האדריכלות המונומנטלית האורבנית ושימש בסיס לאין סוף חיקויים בעולם כולו - אולי אף מעבר למקור הרומי. שאלגרן נפטר בפאריז בהיותו בן 72.

אדריכלים נוספים שתכננו בסגנון ה"גראנדיוזי" ויניון: כנסיית מדלן בפאריז (Vignon).
באלתאר: בית-המשפט בליאון (Baltard).
ברוניאר: הבורסה בפאריז (Brogniart).

אדריכל צרפתי. זכור כמתכנן בניין הבורסה בפאריז בסגנון הרומנטיקה הניאו קלאסית הגראנדיוזית. נולד בפאריז. למד אצל ז'פ בלונדל (ע"ע) ו-בולה (ע"ע). פתח משרד עצמאי בהיותו בן 31 (1765). בין עבודותיו מנזר הקפוציינים ב-שוסה ד'אנטיין (1780-82) - היום ב"ס. החזית (1864). בשנת 1804 תכנן את בית הקברות "פייר לאשז" בפאריז עם גן בסגנון חופשי (אנגלי) שהיתה לו השפעה רבה. בהיותו כבן 67 תכנן את עבודתו היותר חשובה - הבורסה בפאריז. בניין גדול מימדים בסגנון "רומי" (התחלת הבנייה 1807. שונה והורחב 1894). בניין זה קובע את תדמית הבנקים ל-120 השנים הבאות. ברוניאר נפטר בפאריז בגיל 74.

פסל צרפתי. נחשב למבשר הניאו קלאסיקה בפיסול. נולד בוורסאי. החל ללמוד אמנות כבר בגיל 9. בגיל 21 זכה במילגה ללימודים באקדמיה הצרפתית ברומא. עם שובו לפאריז (1768) פיסל בעיקר דיוקנות, מהם של אנשים ידועים בדורו כגון זני דידרו, קיסרית רוסיה יקטרינה II, וולטר, ז'אן-ז'אק רוסו ונשיא ארה"ב ג'ורג' וואשינגטון. נודע גם בזכות פסלו "דיאנה" (1777), "אונס פסיכה" (1808) הנמצאים כיום בכמה גירסאות במוזיאונים שונים בעולם והחושפים את מורכבותה של התפתחות הרומנטיקה שצמחה מהרוקוקו. הודון המשיך לעבוד בפאריז בשנות המהפכה הצרפתית והיה מקובל גם על נפוליון שהזמין אצלו דיוקן. לאחר נפילתו של נפוליון (1815) נחשב סגנונו למיושן - הודון היה כבר בן 74 - ולא קיבל עוד הזמנות ציבוריות. סגנונו של הודון הוא סינטזה מלוטשת של אידאליזציה ונאטורליזם, כמקובל באותה תקופה - למעט הנטיה להשאיר לעתים, משטחים מחוספסים ואפילו סימני סיתות.

נשיאה השלישי של ארה"ב (1801-9). היה ממנסחי מגילת העצמאות (1776). שגריר ארה"ב בצרפת (1784-9) ומזכיר המדינה (1789-94). ג'פרסון נחשב לאחד מגדולי המשכילים בדורו. התענינותו באדריכלות התחילה עוד בתקופת לימודיו באוני. בעת שרותו כשגריר ארה"ב בפאריז (1984) התיידד עם האדריכל הצרפתי קלריסו (ע"ע). בהדרכתו החל לרכוש ספרי ארכיטקטורה, והיה לאחד מבעלי האוספים הגדולים בארה"ב של אותם ימים. כמו כן הסתייע בקלריסו ועוזרו ז'אק גיום לגראן (חתנו של קלריסו) בהכנת התוכניות לבנין הממשל בריצ'מונד וירגיניה (1984). בעת כהונתו כנשיא היה מעורב בתכנונה של וואשינגטון ואף סיפק למתכנן העיר שארל ליאנפן (ע"ע) העתקי תוכניות של הערים החשובות באירופה. בנוסף השפיע על בחירת שאר המתכננים כמו גם את סגנון הבניינים שנבנו בעיר בתקופתו.

בתום כהונתו כנשיא חזר לחוותו בוירגיניה, כאן התמסר עד סוף חייו להשלמת ביתו "מונטצ'לו" (התחלה 1769) ולתכנון מערכת הלימודים והבניינים של אוני' וירגיניה (1819-26).

היה זה דווקא תומס ג'פרסון - הנחשב לעמוד התווך של הדמוקרטיה האמריקאית - שהביא עימו מאירופה את סגנון הרומנטיקה הניאו-קלאסית בהשפעת עתיקות רומא, זאת בנוסף לאהבתו הקודמת לסגנונו של פאלאדיו.

ההסבר המקובל לתופעה הוא, שבני דורו ראו עצמם כמי שהחיו את המסורת הרפובליקנית הרומית, אלא שהסבר זה אינו מספק. ג'פרסון לא היה חסיד שוטה של העבר. הראיה: החוקה והמנגנון הדמוקרטי של ארה"ב שג'פרסון היה מראשי מנסחיו.

התשובה היא כנראה יותר פסיכולוגית מאשר הגיונית: הרצון להיות בו זמנית מתקדם ושמרן, מעשי ורומנטיקן, בעד שוויון ובעל עבדים (לג'פרסון היו 200 עבדים), מהפכן והססן. אלו אולי תופעות לוואי של מהפכות חברתיות, שלאחר ההכרעה והשינוי, הן הופכות לשמרניות. כך למשל הנצרות, שמיד לאחר ניצחונה אימצה לעצמה ללא סייג את איצטלת ההדר של אויבתה הגדולה - הקיסרות הרומית. כך גם נפוליון, שהכתיר עצמו לקיסר בהסכמתם הנלהבת של הצרפתים - למעט כמה יוצאי דופן - וזאת ממש בשנות כהונתו של ג'פרסון כנשיא.

אדריכל צרפתי יליד פאריז. למד אדריכלות באקדמיה המלכותית והנדסה במכללה לכבישים וגשרים. תלמידם של ז'אק פרנסוא בלונדל (ע"ע) ואחרים. הוזמן (1780) ביחד עם ז'אק מולינו (ע"ע) (Molinos 1743-1831) לכסות את חצר שוק התבואה בפאריז. לצורך זה תכננו כיפה מעץ וזכוכית, שנשרפה והוחלפה בכיפת ברזל בתכנונו של ג'וזף בלאנג'ה (ע"ע) (Belanger 1744-1818). לגראן ומולינו המשיכו בעבודתם המשותפת עוד כעשר שנים. לגראן זכור גם בזכות מספר מבנים שתיכנן בעצמו בפאריז כמו גם מאמרים על עבודותיו ובמיוחד המהדורה השניה של קובץ האיורים "עתיקות צרפת" (1804) שהכין האדריכל שארל לואי קלאריסו שהיה בין השאר יועצו של נשיא ארה"ב תומאס ג'פרסון (ע"ע) (Clerisseau 1721-1820).

אדריכל, מעצב נוף, צייר ומהנדס צרפתי. זכור הן כמעצב גנים ובתים בסגנון פנטאסטי בטרם המהפכה והן כראשון המתכננים בזכוכית וברזל. נולד וחי בפאריז. למד פסיקה ואדריכלות במכללת בובה (BEAUVAIS). ידוע שביקר לפחות פעם אחת באנגליה (6-1765) מקום בו התרשם מסגנון "הגן האנגלי". לבלאנג'ה היו קשרים מצוינים עם אנשי האצולה והחברה הגבוהה של צרפת ועבורם ביצע את עיצובי הגנים שזיכוהו בפרסום רב - בחלקם בסגנון "האנגלי" ובחלקם בסגנונות פאנטסטיים הידועים בצרפת בשם "הגן הסיני" או "הגן האנגלי-סיני". באחד מהם אף בנה סלע גדול ובתוכו שער בסגנון דורי שנודע בשעתו כ"שמיני שבפלאי העולם".

1. BELOEII (1777);
2. BAGATELLE (1779);
3. NEUILLY (1784);
4. MEREVILLE (1786);

כצייר החצר של ג'וזף בונאפרטה (אחי נפוליון). לאחר שחרורה של ספרד קיבל מחילה על שרותו את הכובש הצרפתי וכמחווה הכין (1814) שתי תמונות גדולות המתארות את זוועות הכיבוש: האחת, "2 במאי 1808: התקפת הממלוכים"; והשנייה, "3 במאי 1808: רצח מגיני מדריד". כמו כן הכין בתקופה זו (1810-14) כמה סדרות נוספות של תחריטים ביניהן 'זוועות המלחמה', שפורסמו רק כעבור 50 שנה (1864).

ב-1824, לאחר כשלוש נסיון הפיכה ליברלית בספרד, עקר גויה לבורדו בה נשאר עד מותו בגיל 82 - למעט ביקור אחד בפאריז וביקור אחד במדריד.

את ההשראה לסידרת "זוועות המלחמה" אפשר אולי ליחס להדפסים של הצייר הצרפתי בן המאה ה-17, זאק קאלו (ע"ע) ואת רצח "מגיני מדריד" לתמונותיו של דויד, כגון "המתופף הקטן" ו"רצח מארא" שצוירו 21 שנה קודם לכן. אבל עם זאת, אין ספק שדווקא עוצמת הביטוי הבלתי מסוגנת של גויה היא העתידה להשפיע על אמני הדורות הבאים. דלאקרוא ובני דורו ראו בו את הרומנטיקן הלוחם; קורבה ומאנה ראו בו את הראליסט המתאר את המציאות ללא כחל וסרק (בעיקר הדיוקנות); האקספרסיוניסטים ראו בו את חלוץ צעקת הנפש המתייסרת והדאדאיסטים את גדול המוחים כנגד "זוועות המלחמה".

David, Jacques-Louis

דויד, ז'אק-לואי

1748-1825

צייר צרפתי. המפורסם בציירי תקופתו. תפישתו את סגנון הניאו קלאסי מסמנת את סוף הרוקוקו. נולד בפאריז. לאחר שאביו נהרג בדו-קרב, כשהיה בן 9 (1757), התחנך ע"י דודיו. סיים לימודי תיכון עיוני ובהמשך התקבל בגיל 18 לאקדמיה המלכותית לציור ופיסול. ארבע פעמים התמודד ללא הצלחה על "פרס רומא" (ניסה להתאבד בגין כשלונו). לבסוף, בהיותו בן 26 (1774), זכה בפרס הנכסף (5 שנות לימוד באקדמיה הצרפתית ברומא).

כאשר חזר לפריס (1780) נשא לאישה את בתו של קבלן בנין עתיר נכסים, שהיה אחראי לעבודות שיפוץ בנין הלובר. בשנים הבאות זכה להצלחה ניכרת ומונה לחבר באקדמיה המלכותית (1784). מיד לאחר מכן חזר לרומא עם משפחתו ועוזריו על מנת לעבוד על התמונה "שבועת ההוראטים", שהוצגה בסלון בפריס ב-1785; תמונה המבשרת את המעבר לסגנון הרומנטיקה הניאו-קלאסיקת בציור ומבטלת במחי יד את הרוקוקו, שרווח בצרפת מזה כמה עשורים. נושא התמונה עצמו מתייחס לארוע קטן ושולי בהיסטוריה של רומא העתיקה, אבל יש בה סממנים של תביעה לחיסול השחיתות וחזרה למוסריות ברוח הרפובליקה העתיקה. באותה רוח צייר גם את "מותו של סוקרטס" (1787). מכאן ואילך היה דויד לגיבור לאומי תרבותי. תמונתו השלישית "מותם של בני ברוטוס" (1789) כבר פורשה כמחווה למהפכה הצרפתית, שהיתה בעיצומה. בשנים הראשונות שלאחר המהפכה הזדהה עם היעקובינים בראשותו של רובספייר ונבחר לאסיפה הלאומית (1792) שהחליטה על הוצאתו להורג של לואי ה-

בנינים: ביתן בגן ארמון בראנקא בפאריז (BRANCAS 1771) ארמון באגאטל (BAGATELLE 1779) וכן כמה עיצובי פנים אלגנטיים, ביניהם הוטל דזיווי (DESIVIEUX 1788); ארמון מזון-לאפיט (הבנין ע"י פ' מאנסאר. ע"ע). בלאנגיה המשיך לפעול גם בתקופת נפוליון - עת הופקד על בניין השווקים. פרויקטים חשובים מתקופה זו: בית המטבחים ויריד התבואה רושואר בפאריז (1802) - הכולל כיפת זכוכית וברזל - הראשונה בתולדות האדריכלות. כיפה זו באה להחליף כיפת עץ וזכוכית - חשובה לא פחות - שנבנתה ב-1782 ע"י זאיק מולינו (ע"ע 1743-1831 Molinos) ושותפו ז'אק גיום לגראנד (ע"ע 1743-1808 Legrand), תלמידו וחתנו של קלאריסו ע"ע). בלאנגיה נפטר בפאריז בהיותו בן 73.

Goya, Francesco

גויה, פרנססקו

1746-1828

צייר ספרדי. מגדולי האמנים בכל הדורות. יצירותיו (שמן והדפס) המתארות את זוועות מלחמת נפוליון, השפיעו על רבים מאמני המאה ה-19 וה-20. נולד ב-פואנטדוס. למד ב-סאראגוסה אצל צייר מקומי בוגר האקדמיה ב-נאפולי (איטליה). לאחר מכן המשיך לימודיו אצל פרנסיסקו באיו Bayeu 1734-1795 מי שעבד במדריד כעוזרו של הצייר הגרמני הרומנטיקן הניאו-קלאסי רפאל מנגו (ע"ע). בהיותו בן 25, לאחר סיום תקופת התמחות נסע לאיטליה ושהה שנה בנאפולי וברומא (1771). עם שובו קיבל הזמנות חשובות לציורי קיר בקתדרלה של סאראגוסה, שהשלימן לאחר 10 שנים (1782). בשנת 1773 חזר למדריד וכאן נישא לאחותו של פרנסיסקו באיו. כעבור שנתיים (1775) הוזמנו אצלו, ע"י בית המלוכה, תרשימים ל-60 שטיחי קיר, המתארים בעיקר את חיי היום יום של האצולה (הושלמו 1792, היום במוזיאון פראדו, מדריד).

בהיותו בן 34 (1780) נתקבל כחבר האקדמיה במדריד - בזכות התמונה "ישו על הצלב", המעידה שהכיר היטב את סגנונו של ולאסקז, כפי שניתן ללמוד גם מהתחריטים - העתקי תמונות ולאסקז - שהכין בתקופה זו.

כעבור 5 שנים מונה לסגן מנהל האקדמיה לציור ושנה לאחר מכן (1786) ל"צייר המלך". ב-1795 מונה למנהל האקדמיה לציור במדריד אבל התפטר כעבור שנתיים, ביותו בן 51, לאחר שאיבד את שמיעתו.

במקביל לעבודתו בחצר המלוכה, יצר כמה סדרות של תחריטים ביניהם 'קפריזיוסי' (1799), בהן התקיף בצורה בוטה את החברה הספרדית כולל היבטים דתיים. בסדרות אלו - כפי שציין בעצמו - כבר ניכרת השפעתו של הצייר ההולנדי רמברנדט.

בתקופת הכיבוש הצרפתי (1808-14) המשיך לכהן בתפקידו

אחד המאפיינים בסגנונו הוא השימוש הנרחב בטיח כחומר לציפוי הבניין.

בדרך זו הצליח להוזיל את הבניה שנעשתה מחומרים פשוטים יחסית, במקום אבן.

עבודות נוספות (מגורים):

REGENT'S STREET & QUADRANT (1813);
PARK CRESCENT & REGENT'S PARK TERRACES
(1821-8);

CARLTON HOUSE TERRACE (1827-32).

כמו כן תכנן עם אחרים את ארמון באקינגהאם ושיקם את 'ביתן ברייטון' (1823) בסגנון רומנטי "מזרחי" (הודי).

Soane, (Sir) John

סון, (סר) ג'ון

1753-1837

אדריכל בריטי. זכור בזכות פרשנותו האישית לסגנון הניאו-קלאסי. נולד באוקספורדשייר. בנו של סתת אבן. למד כמתמחה במשרד אדריכלים. זכה במילגה מלכותית למסע ומחקר באיטליה וביוון. בהיותו בן 35 (1788) זכה בתחרות לתכנון הבנק האנגלי המרכזי שבנייתו החלה כעבור 3 שנים (1795-1827), שונה בחיצוניותו (1927).

משנת 1806 כיהן כמנחה באקדמיה המלכותית. בשנת 1815 מונה יחד עם ג'ון נאש ואחרים לחבר בוועדה לתכנון ושיפור המרכז המטרופוליטני של לונדון.

סון נישא לאישה עשירה ויחד רכשו אוסף גדול של יצירות אמנות ועתיקות הנמצא כיום בבית שתכנן לעצמו (היום מוזיאון ג'ון סון) ובו מת בגיל 84.

L'enfant, Pierre-Charles

ל'אנפאן, פייר-שארל

1754-1825

מתכנן אמריקאי. זכור כמי שהכין את תכנית האב לוואשינגטון בירת ארה"ב. נולד בפאריז. למד אמנות אצל אביו ובאקדמיה המלכותית לציור ופיסול בפאריז (-1771) 6). עם פרוץ מרד המושבות בהיותו בן 22 (1776) הצטרף לצבא האמריקאי. לפני שחרורו (1783) קיבל דרגת סגן בחיל ההנדסה כאות הערכה על שרותיו. בהמשך ערך ביקור קצר בצרפת. עם שובו השתקע בניו-יורק, כאן עסק בעיקר בפרויקטים אדריכליים קטנים, רובם בסגנון הניאו-קלאסי הצרפתי של תקופתו. ב-1791 בהיותו בן 37, הוזמן ע"י הנשיא ג'ורג' וואשינגטון לתכנן את בריתה החדשה של ארה"ב למרות שתוכניתו נתקבלה כאטר מאחר ודרש לסלק את ביתו של אחד מבעלי השפעה בוועדה - לתכנון העיר שדרה במקום. בהמשך תבע תשלום של 95,500\$. דולר אולם בסופו של דבר הוחלט לשלם לו 3,800\$ דולר.

על מעשיו בשנים הבאות ידוע רק מעט מאוד למעט תוכניות לבנין גראנדיוזי, שהוזמנו אצלו (1794) אלא שהפרייקט לא יצא לפועל. בשנותיו האחרונות התגורר, חסר כל, אצל ידידים במרילנד (סמוך לוואשינגטון), כאן נפטר בהיותו בן 71.

XVI. כעבור שנה (1793) מונה לחבר בוועדת האמנות המהפכנית - תפקיד שגרם לחיכוך בינו לבין רבים מאמני צרפת, שכינהו "רובספייר של המברשת". כמו כן הביא לביטול האקדמיה המלכותית לאמנות והחלפתה ב"קהילת האמנויות" שהפכה ל"חברה העממית הרפובליקנית של האמנויות". במקביל הועסק בעיצוב מטבעות ומצבות זכרון, ארגון פסטיבלים והלוויית ענק לגיבורי המהפכה. שתי תמונותיו החשובות בשנה זו (1793) הן "המתופף הקטן" (לזכרו של ילד שנורה ע"י הצבא המלוכני); תמונה שתהווה לימים מקור השראה לדלאקרוא (ע"ע) ו"מותו של מארא" בה תיאר את רצח המנהיג המהפכני בהיותו באמבטיה. שתי תמונות אלו הן מהראשונות בהסטוריה הנותנות ביטוי ליכולתו של אמן להתעלות לרמה הגבוהה ביותר גם בסמוך לארוע עצמו תופעה דומה לזו העתידה להתחולל אצל גויה (ע"ע) כעבור 1= שנה בסידרות הדפסים "זוועות המלחמה" והתמונה "רצח מגיני מדריד" (14-1810).

ב-1794 לאחר שידידו רובספייר הוצא להורג נעצר דויד לארבעים חודשים. את מעצרו עשה בתנאים סבירים למדי באמון לוכסמבורג ואף הורשה לצייר (אשתו שהתגרשה ממנו שנתיים קודם לכן שבה ונישאה לו ועמדה לצדו). בתקופה זו צייר את תמונת הנוף היחידה הידועה "מבט אל גני הלוכסבורג".

לאחר שחרורו בשנת (1795) עסק בעיקר בהוראה והיה אחראי לחינוכם של מאות ציירים צעירים מצרפת ומרחבי אירופה. ביניהם, ע"ע: ג'ראר, אנגר ו-גר. נקודת המוצא של דויד היתה שהבסיס בהוראת האמנות הוא קו המיתאר (הקונטור).

תיאוריה זו שמקורה בפירנצה בתקופת הרנסאנס חזרה והיתה בשלב זה (1795), לאחר ירידת קרנו של דויד, הוקמו מחדש מוסדות האקדמיה (המכון הצרפתי וביה"ס לאמנויות, הבו-זאר) אשר שלטו בחיי האמנות בצרפת עד למאה העשרים.

דויד נעצר שוב ב-1796, לארבעים חודשים בארמון לוקסמבורג. הפעם הקדיש זמנו לציור פורטרט עצמי, תמונה שיש בה רמז לכוון התפתחותו של כל סגנון הרומנטיקה בעשורים הבאים. עם עלייתו של נפוליון (1804) נרקמו יחסים הדוקים בין השניים, אם כי דויד לא שב לעמדת הכח שהיתה לו בימי רובספייר. לאחר הדחת נפוליון (1815) יצא דויד לגלות לבריטל, בלגיה, שם חי כעשר שנים עד מותו בגיל 77.

לתמונותיו ההיסטוריות של דויד כגון: "חטיפת הסבינות" (1799) אופנת הנשים בשנים הבאות : שמלות מלמלה ותחרה עם חגורות גבוהות חושפות חזה.

Nash, John

נאש, ג'ון

1752-1835

אדריכל בריטי. נולד בלונדון. בנו של חרש ברזל. למד כמתמחה במשרד אדריכלים. זכור כמתכנן בנייני מגורים לאצולה בסגנון הניאו קלאסי. בניינים אלו בוצעו בהמשך להמלצותיו כחבר הוועדה המלכותית, לתכנון ושיפור המרכז המטרופוליטני של לונדון (ע"ע ג'ון סון).

102 ציורים בצבעי מים על נושא "קומדיה האלוהית" של דנטה. בלייק נפטר בלונדון בהיותו בן 70.

מהיותו ילד ראה בלייק חזיונות של מלאכים, וכשנפטר אחיו, שהיה שותפו בבית הדפוס, ראה את נשמתו עולה לשמים. בתחילת עבודתו ניכרת עדיין השפעה מסוימת של מיכלאנג'לו ורפאל אבל בהמשך השתחרר ונתן דרוו לדמיונו.

בלייק הוא האב טיפוס של הרומנטיקה האנגלית המינורית. בימי חייו התעלם ממנו הציבור והוא חי על סף העוני. לאחר מותו נשכח במשך עשרות שנים, למעט מספר קטן של אמנים ומשוררים ביניהם דנטה גבריאל רוזטי, וויליאם ייטס ו-ט.ס. אליוט, שהביאו את יצירתו לתודעת הציבור.

Canova, Antonio

קאנובה, אנטוניו

1757-1822

פסל איטלקי. נחשב בתקופתו לאחד מגדולי היוצרים בסגנון הניאו קלאסי. נולד בעיירה קטנה בחסות ונציה. בן למשפחת סתתי אבן. התחיל ללמוד פיסול בגיל 11. בגיל 18 פתח סדנא משלו, שביצעה הזמנות בסגנון הרוקוקו. כעבור 7 שנים (1787) החליט לעבור לרומא. מיד עם הגיעו קיבל הזמנה לעיצוב קברו של האפיפיור קלמנטה ה-14, בכנסית אפיסטולו (1787) ובהמשך את קברו של קלמנטה ה-13 בכנסית ס' פטר (הושלם 1792). פרויקטים אלה, המסמנים את המעבר לרומנטיקה הניאו-קלאסית, זכו לתגובה עממית נלהבת.

בזמן הפלישה הצרפתית לאיטליה (1798) ברח לוינה. אבל ב-1802 נסע לפאריז בעידודו של האפיפיור, שביקש להדק קשריו עם נפוליון. 5 שנים לאחר מכן גמר את הפסל "ונוס המנצחת" - שילוב של ערום בסגנון ניאו-קלאסי עם פורטרט ראש ראליסטי של פאולין, אחות נפוליון. בהמשך ב-1811 הכין באותה רוח, גם פסל ענק של נפוליון, בערום בתנוחה הירואית-קלאסית (נמצא במילאנו).

בהיותו בן 53 (1810) מונה לראש האקדמיה ברומא - תפקיד בו כיהן עד סוף חייו. לאחר מפלת נפוליון (1815) נשלח לפאריז על מנת להחזיר את יצירות האמנות שנשדדו ע"י צבאות צרפת מאיטליה, מבצע שהסתיים בהצלחה ואשר בזכותו הוענק לו התואר מרקז.

קאנובה נפטר ברומא בגיל 65. לאחר מותו נקבר לפי בקשתו בעיירת מולדתו במוזוליאום, שבנה לעצמו, שהוא העתק מוקטן של הפנתאון ברומא.

Prud'hon, Pierre-Paul

פרודון, פייר-פאול

1758-1823

צייר צרפתי. זכור בזכות סגנונו המגשר בין הסגנון הניאו קלאסי של המאה ה-18 לזה של המאה ה-19. נולד ולמד בדיז'ון. בהיותו בן 26 נסע לרומא (1784) מקום בו התקיים ב-24 השנים הבאות מצויור דיוקנות. כאן גם פגש והושפע מסגנונו המלוטש של הפסל הניאו קלאסי קאנובה. שנה לאחר שובו לפאריז, בהיותו בן 50, זכה להצלחה ראשונה בזכות תמונותיו "אוונס פסיכאה" (1808). מכאן ואילך היה לאחד הציירים האהובים על משפחת נפוליון ואף צייר את נשותיו: ז'וזפיין ומרי לואיז (יש סוברים שמרי לואיז דגמנה בתמונתו "אוונס פסיכאה"). לאחר נפילת נפוליון (1815)

לצורך הכנת התכנית קיבל ל'אנפן מתומאס ג'פרסון, שהיה אז מזכיר המדינה, מספר תוכניות של ערים אירופאיות. בסופו של דבר יצר ל'אנפן תכנית משלו, למרות שביסודה ניכרת זיקה ברורה לסגנונו של אדריכל הגנים הצרפתי אנדרה לה נוטר.

תוכניתו של ל'אנפאן, שבוצעה בקוים כלליים, משלבת רשת רחובות שתי וערב עם מערכת שדרות החוצות את העיר באלכסון (כוכבים). בכל מפגש של שתי המערכות אמורה הייתה להיווצר כיכר ציבורית גדולה עם מזרקות ואנדרטאות (לא בוצע), זאת בנוסף לדגש על שדרת בניי הממשל (MALL) הממוקמת במרכז העיר.

Vigée-Le Brun, Elisabeth

ויג'ה-לה ברן, אליזאבת

1755-1842

ציירת דיוקנות צרפתית. נולדה בפאריז (שמה המלא: מרי לואיז אליזבת ויג'ה לה-ברן). למדה אמנות אצל אביה, שהיה גם הוא צייר דיוקנות ובסטודיות של אמנים אחרים. בהיותה בת 28 (1783) התקבלה לאקדמיה המלכותית לציור. ויג'ה התחתנה עם סוחר תמונות, לה-ברן, והיתה ידועה כמארחת ואשת חברה, כמו-כן התידדה עם המלכה מארי אנטואנט וציירה כעשרים וחמישה דיוקנות שלה.

עם פרוץ המהפכה נמלטה ונדדה שנים רבות ברחבי אירופה. הארצות בהן ביקרה (איטליה, רוסיה, אוסטריה, גרמניה, אנגליה). בשנים אלו המשיכה לפעול בהצלחה רבה כציירת דיוקנות, ביניהם של אישים מפורסמים כגון לורד ביירון, מאדאם דה סטאל, לידי המילטון ועוד.

לדבריה ציירה 877 תמונות מתוכן 622 דיוקנות, היתר תמונות נוף. בנוסף כתבה ספר זכרונות הזכור בזכות תאור ארועי התקופה (התפרסם בפאריז 7-1835). ויג'ה לה-ברן נפטרה בפאריז בהיותה בת 87.

Blake, William

בלייק, וויליאם

1757-1827

משורר ומאייר בריטי. מיסטיקן מקורי הנחשב היום לאחד ממבשרי השירה והאיור בסגנון הרומנטיקה של המאה ה-19. נולד בלונדון החל ללמוד ציור בגיל 10. בגיל 15 עבד כמתמחה בסדנת הדפס ותחריט ובגיל 22 התקבל לאקדמיה המלכותית כתלמיד תחריט והדפס. בזמן לימודיו באקדמיה התפרנס ממכירת חוברות שכתב, אייר, הדפיס וצבע בעצמו.

חוברות אלו, שהודפסו בכמויות מזעריות, הפכו לימים לנדירות ויקרות ערך. ביניהן יצירותיו המוקדמות: "שירי התמימות" (1789) ו"שירי נסיון" (1780).

עם פרוץ המהפכה הצרפתית היה בלייק מתומכיה הנלהבים כמו רבים ממשכילי אנגליה למרות שלא אימץ את האתאיזם והמטריאליזם שהיו מקובלים בקרב ידידיו ובני דורו.

בתקופה זו (1793-1800) כתב כמה חיבורי מיסטיקה קוסמית, כמו כן הקים בית דפוס קטן, שקיים אותו בדוחק רב, אבל מ-1803 ואילך לא עלה בידו למצוא עבודה סדירה או הזמנות להדפיסו. רק כעבור 16 שנה בהיותו בן 62 (1819), נמצאה קבוצה קטנה של מעריצים, שהתייחסה אליו כאל אב רוחני, בעזרתם (1821) קיבל הזמנה להכין 22 ציורים בצבעי מים, בהשראת ספר איוב ולאחר מכן (1825)

התייחד עם המדינאי טאליראן, דבר שאיפשר לו להמשיך ולקבל הזמנות עבודה ממשלתיות. פרודון נפטר בגיל 65, זמן קצר לאחר התאבדותה של ידידתו.

דוראן, ז'אן-ניקולה Durand, Jean-Nicolas-Louis
1760-1834

אדריכל צרפתי. מגדולי התאורטיקנים ומבשר את תחילתה של הגישה המעשית (פונקציונליזם). תלמידם של האדריכל בולה (ע"ע) והמהנדס רודולף פרונה (Perronet 1708-1794 - מתכנן גשר הקונקורד בפאריז). בשנים הראשונות לאחר המהפכה עסק בעיקר בהכנת עיטורים לחגיגות ופסטיבלים.

בהיותו בן 35 (1795) מונה כמנחה לאדריכלות במכללה הפוליטכנית, שנוסדה זה עתה, ושם לימד במשך 35 שנים - (עד 1830). מכללה זו, הקיימת עד היום, נועדה למלא את מקומו של ביה"ס המלכותי להנדסה צבאית. אי לכך פיתח דוראן גישה חדשה, שבה צמצם את שאלת הסגנון למינימום המתבקש לצרכי בניית קסרקטינים, תחנות משמר, מחסנים ושאר מתקנים צבאיים.

כבר ב-1800 פרסם את ספרו הראשון, בו הסביר את רעיונותיו ביחס לפרופורציות אדריכליות מודולאריות, ע"י איורים השוואתיים בין בניינים מתקופות וארצות שונות באירופה ומחוצה לה. לאחר מכן הופיעה עבודתו היותר מפורסמת "תקציר שעורי אדריכלות" (9-1802) - שזכתה למהדורות רבות - כולל תרגום לגרמנית, שהופיע בסמוך לפרסום המהדורה הראשונה, ואשר הייתה לו השפעה מתמשכת במרכז אירופה בקידום אידיאל האדריכלות הראציונאלית המושתת על התועלתיות.

בספר זה מופיעות גם מסקנותיו המפורסמות של דוראן לפיהן "אין האדריכל צריך להתאמץ יתר על המידה בחיפוש אחר יופיו של הבנין, היות ואם יעסוק רק בדרישות המעשיות המתבקשות, הרי שממילא התוצאה תהיה יפה. אי לכך, מן הראוי שהאדריכלים יתרכזו בתכנון ולא בדברים אחרים". דוראן, שנפטר בהיותו בן 74, לא בנה אלא מעט מאד ומה שבנה נהרס.

וניון, פייר-אלכסנדר Vignon, Pierre-Alexandre
1762-1828

אדריכל צרפתי. זכור בזכות תכנון כנסיית "מדלן" בפאריז בסגנון נאו קלאסי גראנדיוזי. ויניון החל את לימודיו עסקלוד לזו (ע"ע) ובהמשך עם ז'וליאן-דויד לרוא (Leroy), ראש הבוזה-אר בשנות המהפכה ומהראשונים שבקרו ביוון על מנת למדוד את המקדשים. זמן מה לאחר תום לימודיו בהיותו בן 31 (1793) מונה למפקח כללי על עבודות הבניה של הרפובליקה.

בשנת 1806, הצטווה להקים "היכל לתהילה", על אתר בניה מוזנח, שנועד לכנסיה בימיו של לואי XV. ויניון עיצב את הבניין בצורת מיקדש יווני רומי אדיר מימדים, עם עמודים קורינתיים.

הבניה הייתה בשלבים מתקדמים למדי כאשר הוחלט בשנת 1813 - לאחר מפלת הצבא ב-לייפציג - ("קרוב האומות") - להסב את ההיכל לכנסיית "מדלן" (MADELEINE). ויניון נפטר בהיותו בן 66, בטרם הסתיים הבניין. לאחר מותו נמשכה הבניה בעצלתיים עד 1849 (תחת פיקוחו של ז'מ הווה (Huve 1783-1852)).

* * * *